DIALOGURI ŞI ESEURI

Radu Sergiu Ruba

TEXT

LiterNet

archives

équivalences

2002

Anda Mihaela Calinescu iunie 2002 copyright

FIRST EDITION:

© 2001 RADU SERGIU RUBA (Bucharest, Romania)
© 2001 EDITURA MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE (Bucharest)

PRESENT EDITION [revised]: ADRIAN REZUŞ (ed.)

© 2001–2002 RADU SERGIU RUBA (Bucharest) [TEXT]
© 2002 EDITURA LITERNET (Bucharest) [ISBN 973-85948-7-1]
© 2002 ANDANA CĂLINESCU (Bucharest) [COVER *A Dream*]
© 2002 DELIA OPREA (Braşov, Romania) [ISSUE EDITOR]
© 2002 ÉQUIVALENCES [pdfLaTeX – PDF/SCREEN]

This electronic edition is a *non-profit* publication produced by pdfTeX14.h [© 2001 HÀN THẾ THÀNH] & **created by** LaTeX 2ε with HYPERREF & PDF/SCREEN

LaTeX 2ε © 1993–2001 THE LaTeX3 PROJECT TEAM *et al.*
HYPERREF © 1995–2001 SEBASTIAN RAHTZ
PDF/SCREEN © 2001 ADRIAN REZUŞ [based on PDFSCREEN]
PDFSCREEN © 1999–2001 C. V. RADHAKRISHNAN

TYPESET BY ROMANIANTEX © 1994–2001 ADRIAN REZUŞ
PRINTED IN THE NETHERLANDS – OCTOBER 14, 2002

Radu Sergiu Ruba
Dialoguri şi eseuri 2002

PROLOG

Cartea de faţă, îndată după încheierea precuvântării, se deschide cu o metaforă a navigaţiei, a schimbului şi a libertăţii, aspirând să se poată închide sub aceeaşi stea. Se regăsesc în paginile ce urmează texte care, în majoritatea lor, au cunoscut aventura tiparului, putând fi citite în publicaţii culturale, cultural-mondene, în cotidiane ori, cu rol de întregire a altor cărţi, între coperţile acelora. În intervalul 1994–2000, ospitaliere gazde le-au fost: „Timpul“, „România literară“, „22“, „Art Panorama“, „Curierul românesc“, „Manuscriptum“, „Amphion“, „Oameni în top“ şi „Curentul“. Textul care asigură demarajul acestei cărţi a apărut ca prefaţă la versiunea românească a romanului *Vineri sau viaţa sălbatică* de Michel Tournier, tradus şi publicat de subsemnatul la Editura Univers în anul 1999. Totodată, interviul cu Michel Tournier datat 26 aprilie 1994, a doua secvenţă a prezentului volum, a figurat ca postfaţă la romanul nominalizat, după ce, anterior, văzuse lumina în presa literară.

După cum se va observa, un rol mai neobişnuit îl joacă poemul *Post ludum* inclus ca ilustraţie finală a unui eseu ce vizează atât destinul cam lipsit

de noroc al unui poet, cât şi un fenomen literar remarcabil din Bucureştii deceniului IX al proaspăt asfinţitului secol. Întrucât poemul cu pricina a fost tipărit iniţial în volumul *Iluzia continuă*, Editura Cartea Românească 1988, el ar putea să ridice substanţial, în ochii unei mari rigori istoriografice, vârsta textelor acestei cărţi... Din care carte nu lipsesc ineditele, în număr de două şi jumătate: dialogul cu Andrei Pleşu datat 12 noiembrie 1996, cel cu radiojurnalistul Paul Grigoriu din 5 mai 1999 şi prima parte a excursului despre *Profeţiile lui Take Ionescu*.

Cea dintâi secţiune a volumului, *Porti franchi*, este alcătuită în general din dialoguri cu personalităţi ale culturii şi presei, cele consemnate în limba franceză fiind traduse de intervievor. Excepţie face, din nou, piesa din deschidere care, aşa cum îi stă bine unei uverturi, nu este un interviu, ci un eseu prefaţator la romanul unui mare mit modern. Nici *Prizonierul din Oranki*, la încheierea acestui prim ciclu, nu se organizează la propriu asemenea unui dialog. De fapt, aventura locotenentului în rezervă ing. Dumitru Georgescu ar merita amploarea şi sonoritatea unui roman. Din cele povestite de domnia sa şi captate pe casetă magnetică, am transcris aici doar o mică parte şi, căutând să păstrez virtuţile şi virtualitatea dialogului, i-am îngăduit interlocutorului să rămână ceea ce este – un miracol al memoriei şi expresivităţii.

A doua secţiune a cărţii *Teama de sacru*, se străduieşte să bată căile a ceea ce însăşi proclamă, apropiindu-se sub tensiune de marile hierofanii şi încercând a străbate labirinturile perisacralităţii, unde instanţe profane şi oculte se întrepătrund într-o deconcertare de semnificaţii.

Cea de a treia diviziune şi ultima a căpătat numele de *Nicidecum utopii*. Şi-a propus mai întâi câteva ţinte mici: schiţe ale frivolităţilor sau

nebuniilor modernităţii şi prezentului în drumul lor spre postmodernitate şi postistorie. Şi-a mai propus proiectarea în prim-plan a unor figuri ce au experimentat intuiţii ale momentului ieşite din normal: Take Ionescu în istorie şi politică, Vladimir Nabokov în literatură. Dar marile ţinte ale acestui final de carte le reprezintă raportările omului la sinele interior, la realul imediat, la realul previzibil şi mai ales la cel imprevizibil. Raportările omului la imaginarul asumat şi la cel neglijat, ignorat, omis, segregat. Este un teritoriu al ipotezelor despre sondele lansate către viitor, punctul până la care pot să fie urmărite şi de unde pot ele să transmită imagini, precum şi despre linia orizontului dincolo de care aceste sonde dispar. Pare-se că această linie nu e situată foarte departe de prezent.

Aşadar, o carte ce caută sprijin în zonele de mister ale literelor şi comunicării, ale epifaniilor şi absenţei divinului, ale omului viitorului cu înfăţişările sale mai mult sau mai puţin configurabile.

O parte din titlurile şi subtitlurile iniţiale au suferit modificări sub exigenţa contextuării varietăţii materialelor într-o carte şi la apelul unui plus de exactitate. Apar modificări minore şi în raport cu ediţiile princeps ale textelor, nemenite însă a produce mutaţii de conţinut ori semnificaţie. Sunt practicate de asemenea adaptările necesare la transferul materialelor din coloanele unui periodic ori cotidian în paginile unei cărţi. Pe alocuri, modificările operate de unele redacţii au fost anulate, revenindu-se la versiunea autorului. Inevitabil, stilul jurnalistic înclină cumpăna în favoarea sa, mai cu seamă în apariţiile din periodicul „Oameni în top“ şi din cotidianul „Curentul“, publicaţii ce obişnuiau să consacre spaţii importante documentarelor ştiinţifice şi eseurilor pe teme culturale.

Textele nu-şi propun exhaustivitatea, ţinând în schimb mult la propria

lor fluenţă. Pentru a nu fragmenta această curgere, au fost evitate, pe cât posibil, notele de subsol. S-a recurs la ele numai acolo unde timpul scurs între momentul realizării unui interviu ori a publicării unui document şi data redactării cărţii de faţă, a produs schimbări în existenţa oamenilor şi a operelor lor.

Nu pot să închei fără a aprecia aşa cum se cuvine efortul Ministerului Culturii şi Cultelor de a finanţa apariţia unei cărţi precum cea de faţă şi a multor altora de bună seamă, protejând astfel demersurile spiritului de atentatele gherilelor materiei. Înainte de toate însă, ţin să-i mulţumesc soţiei mele Nicoleta Daniela pentru îndemnul insistent de a alcătui o asemenea carte şi pentru grija în primă fază faţă de materiale, precum şi domnişoarei Simona Soare de la Biblioteca Municipală *Mihail Sadoveanu* – Bucureşti, care, cu atenţie şi competenţă, s-a ocupat de transcrierea, corectura, coredactarea şi tehnoredactarea ansamblului.

Printr-o regretabilă omisiune, în ediţia pe hârtie nu apare sumarul complet, fiind evidenţiate doar cele trei secţiuni ale volumului.

Last, but not least... Desigur, e un fapt cu totul obişnuit ca un eseu literar, o exegeză, un act hermeneutic să apară într-o publicaţie culturală. Atunci însă când tipărirea lor se realizează într-un cotidian de informaţie precum „Curentul“ din perioada 1997–2000, fenomenul se cuvine evidenţiat şi onorat dimpreună cu numele care i-au purtat direct de grijă. Mă refer la valorosul poet George Arun, redactor la acea vreme al rubricii de Opinii în coloanele căreia numeroase condeie au strălucit eseistic şi la remarcabilul ziarist Daniel Uncu, responsabil cu pagina denumită Dosar care, înclinaţiilor hermeneutice ale subsemnatului, le-a deschis orizontul de aşteptare adecvat.

Şi pentru că întotdeauna numărul necunoscuţilor îl va copleşi pe cel al cunoscuţilor, consider potrivit ca gestul final de gratitudine să se îndrepte către cititori, cei care, deschizând această carte, renunţă poate la o plăcere, un joc, un moft, o clipă de lene sau contemplaţie ori, cine ştie, poate că evită un stres, neîntâlnindu-se, sper, aici, cu un altul.

Ave lectores!

RADU SERGIU RUBA
Bucureşti,
31 octombrie 2001

I. *PORTI FRANCHI*

CARTEA FAVORITĂ A LUI MICHEL TOURNIER

Cuvânt înainte la versiunea românească a romanului

Vendredi ou la vie sauvage

Într-un răstimp ceva mai lung de 250 de ani, de la începutul secolului al XVIII-lea şi până spre zilele noastre, au apărut şase cărţi semnificative, toate depănând povestea unui european ajuns să trăiască pe o insulă pustie din Mările Sudului. Imaginaţia unui scriitor a făcut ca protagonistul acestei aventuri să fie un englez care să poarte numele de Robinson Crusoe. Acest nume l-a scos practic din cursă pe cel al personajului real ce stă la originea întregii istorii. Timpul a lucrat însă şi împotriva lui Robinson: ultimele două romane de valoare construite în jurul aceleiaşi teme, *Vineri sau limburile Pacificului* şi *Vineri sau viaţa sălbatică*, ambele semnate de scriitorul francez contemporan Michel Tournier, îl pun într-o oarecare penumbră pe albul şi britanicul erou civilizator, proiectându-l în prim-plan pe Vineri, omul de culoare, indigenul, sălbaticul civilizabil.

Aventuri cu file şi cu vele

Întreaga istorie începe în 1704, când marinarul scoţian Alexander Selkirk, membru al unei expediţii dincolo de Ecuator, condusă de William Dampier, se ceartă cu comandantul său şi-i cere acestuia să-l debarce pe o insulă pustie din arhipelagul Juan Fernandez. Grupul celor trei insule vulcanice

cunoscute sub acest nume se găseşte în Oceanul Pacific, în largul coastelor statului Chile, la circa 600 de kilometri de portul Valparaiso.

Judecând după cunoştinţele de astăzi, arhipelagul nu are pe hartă o poziţie foarte izolată, nu pare cu totul pierdut în ocean, strivit de jur-împrejur de imensitatea acestuia. Dimpotrivă, există destule temeiuri să se considere că insulele sunt aşezate în zona rutelor maritime, destul de aproape de continent pentru a putea comunica lesne cu acesta şi suficient de avansate în larg spre a-şi păstra tihna. Par a avea chiar o poziţie privilegiată în comparaţie cu Insula Paştelui, aparţinând şi ea statului Chile şi situată la aproape 4.000 de kilometri de coasta continentală.

De bună seamă însă că, pentru începutul secolului XVIII, aceste repere aveau un cu totul alt sens: faţă de Europa, bunăoară, dar şi faţă de regiunile americane mai compact colonizate, arhipelagul Juan Fernandez se găsea la capătul lumii, la marginea geografiei, deci, a cunoaşterii, la hotarele imprevizibilului.

Alexander Selkirk trebuie să fi fost însufleţit fie de un curaj nebunesc, fie de o ură oarbă la adresa lui Dampier ori de amândouă deodată, ca să îndrăznească să înfrunte natura neîmblânzită a unei insule pline de cap-cane. Ar fi putut cădea oricând fulgerat de săgeata vreunui băştinaş invizibil ori de veninul vreunei vietăţi tulburate de prezenţa sa. Nu e mai puţin adevărat că pe scoţian putea să-l atragă spre necunoscut dorinţa sa de aventură neconvenţională, curiozitatea, lehamitea de societatea lăsată acasă, de anturajul ori de spaţiul foarte restrâns, aproape carceral de pe corabie, devenit greu suportabil pe durata unei călătorii atât de lungi.

Cert este că el a avut noroc: a trăit singur pe insulă mai bine de patru ani şi a fost salvat, din întâmplare, de o navă engleză comandată de că-

pitanul Rogers împreună cu care a ajuns la Londra în 1709. Trei ani mai târziu, căpitanul Rogers a publicat o descriere a peripeţiilor lui Selkirk, aşa cum i-au fost ele relatate de către acesta. Cartea – prima dintr-o lungă şi faimoasă serie pe tema supravieţuirii unui european pe o insulă exotică nelocuită – s-a bucurat de un imens ecou şi a stârnit numeroase comentarii. Se remarcă între acestea cele care aproape că alcătuiesc o nouă carte, semnate de un condei celebru al vremii, acela al eseistului şi publicistului Sir Richard Steele (1672–1729). Fireşte că o atare apariţie nu putea să-i scape cunoscutului ziarist şi pamfletar Daniel Defoe (1660–1731). Autorul, de îndată ce a început să semneze în diverse publicaţii, şi-a schimbat numele din *Foe*, care în engleză înseamnă duşman, în *Defoe*. Numai că pseudonimul acesta nu l-a prea protejat, el ajungând să fie tratat, la un moment dat, ca *inamic public numărul unu*. A scris în 1702, pamfletul *Cum să scăpăm de eretici?*, propunând soluţiile cele mai dure la adresa disidenţilor de la linia bisericii oficiale. Cititorii înţelegeau însă limpede că, de fapt, limbajul dublu al pamfletarului era un pretext pentru a putea dezvălui atitudinea şi metodele reale practicate de autorităţi. Asta a făcut ca, până la urmă, puterea, dezmeticită şi revoltată de a fi fost atrasă în capcană, să-l condamne pe Defoe să fie legat la stâlpul infamiei pentru a fi supus oprobriului general. Cu câteva zile înaintea executării pedepsei, osânditul a scris şi a distribuit prin Londra un *Imn la stâlpul infamiei* care a avut un răsunet instantaneu. Aşa s-a facut că, în ziua urcării sale pe eşafod şi a legării la stâlpul ruşinii, cu mâinile şi picioarele prinse în obezi de fier, Defoe a observat că publicul, sosit în număr mare, acoperea întregul eşafod cu flori. Autorul a fost închis totuşi la Newgate, unde în 1704 avea să redacteze primul număr al ziarului său „Review“, apărut până în 1713. Cum guver-

nul le interzisese ziarelor să publice ştiri interne, Defoe şi-a subintitulat publicaţia *Trecere în revistă* (Review) *a evenimentelor din Franţa şi din alte ţări*. Recurgând din nou la subterfugiile limbajului dublu, el a izbutit ca, sub pretextul unor informaţii iniţial externe, să vorbească, în realitate, despre evenimente din Anglia.

Din temniţă, a reuşit să-l scoată Robert Harley, membru în Camera Comunelor. Defoe a citit ca pe o revelaţie relatarea căpitanului Rogers, a aprofundat subiectul, a adăugat elemente imaginate de el, a schimbat date şi locuri şi a scris ceea ce avea să fie primul roman de succes din literatura engleză: *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe* (Viaţa şi nemaipomenitele aventuri ale lui Robinson Crusoe), carte aparută la Londra, la 25 aprilie 1719.

Ecoul cărţii a fost enorm şi exploziv, pe măsura subiectului. Era primul roman al lui Defoe, comparat de contemporanul autorului, eseistul Samuel Johnson, cu Don Quijote. Cei doi eroi pot fi aşezaţi uşor alături, dar numai la început de drum. Fiecare aspiră să refacă lumea din temelii, atâta doar că, în timp ce cavalerul spaniol acţionează numai pe baza viziunilor sale interioare, dorind să schimbe o lume, după el, prost întocmită, naufragiatul englez se vede constrâns să reconstruiască, pe o insulă virgină, lumea aşa cum o cunoaşte el. Nu există deosebiri de energie între Don Quijote şi Robinson, fiecare dăruindu-se integral scopului său. Ei se situează, însă, pe poziţii total opuse în privinţa înţelegerii realului: pe Don Quijote realitatea nu-l interesează, deoarece ea este, crede el, fie degenerată, fie vrăjită. Robinson însă cercetează cu atenţie de optician fiecare detaliu al noului său mediu de viaţă. Don Quijote rămâne modelul aventurii visătoare, în timp ce Robinson poate reprezenta oricând un model pentru aventură stiinţifică.

Există şi coincidenţe frapante între destinele literare ale creatorilor celor doi eroi: atât Miguel de Cervantes Saavedra (1547–1616) cât şi Daniel Defoe şi-au scris capodoperele, afirmându-se totodată ca romancieri, în deplină maturitate, practic, în pragul vârstei a treia. Primul volum din *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* a apărut în 1604, când autorul său împlinea cincizeci şi şapte de ani, cu doi mai puţin decât mai târziu Defoe la publicarea lui Robinson. Poate fi recunoscut un anume paralelism şi în creaţia celor doi autori, determinat în chip curios dar nu surprinzător, de cariera spectaculoasă a cărţilor lor. Succesul primului volum din Don Quijote, apărut în 1604, îl determină pe Cervantes să scrie o a doua parte a romanului apărută în 1615, după ce înainte, un autor neidentificat, semnând Alonso de Avellaneda, publicase şi el o falsă continuare a peripeţiilor cavalerului relatate în primul volum. La rându-i Defoe, după ecoul lui Robinson, scrie în 1720 *The Further Adventures of Robinson Crusoe* (Urmarea aventurilor lui Robinson Crusoe), o continuare cam artificială a volumului iniţial. În anul imediat următor, a mai publicat *Serious Reflections during the Life of Robinson Crusoe* (Reflecţii temeinice de-a lungul vieţii lui Robinson Crusoe), o carte de meditaţii pe teme religioase şi sociale. Dacă adăugăm la acestea, detaliul deloc neglijabil că, asemenea lui Defoe, şi Cervantes a trecut printr-o închisoare spaniolă, dar şi prin teribila ocnă din Alger, paralela coincidenţelor între experienţele celor doi autori este aproape completă. Ar mai fi de evidenţiat mizeria materială prin care amândoi scriitorii au trecut. Daniel Defoe a fost însă ceva mai răsfăţat de soartă: a avut de unde să dea mai multe falimente, deci, a dus-o uneori şi ceva mai bine, dar se spune că a murit în timp ce se ascundea de un creditor. Între timp, faima romanului său depăşise graniţele Angliei.

Jean-Jacques Rousseau îl rânduieşte printre lecturile de căpătâi ale micului Émile, personajul central al romanului său pedagogic cu acelaşi nume. Tot scriitorul şi gânditorul de origine elveţiană mai declara cu privire la cartea lui Defoe: „Atâta vreme cât gustul nostru nu se va strica, vom găsi plăcere în a o citi.“

Printre real şi imaginar trece Ecuatorul

Faţă de relatarea peripeţiilor marinarului Alexander Selkirk de către căpitanul Rogers, în romanul avându-l ca erou pe Robinson, apar câteva modificări importante: eroul aventurii nu mai este depus pe insulă la cererea sa, ci ajunge pe ţărm în urma unui naufragiu. Rămâne acolo nu patru ani şi câteva luni, ci mai bine de douăzeci şi opt de ani. Insula nu se găseşte în Pacific, în emisfera australă, ci la nord de Ecuator, în Atlantic, aproape de vărsarea marelui fluviu Orinocco, deci, undeva, între coastele Venezuelei, insula Trinidad şi Antilele Mici, în Marea Caraibilor. Cel mai semnificativ element de noutate introdus însă de Defoe îl reprezintă apariţia întâmplătoare pe insulă a unui tânăr indigen. El este salvat de englez din mâinile canibalilor, botezat cu numele zilei salvării sale, *Vineri*, educat şi „civilizat“ de către Robinson în spiritul mentalităţii engleze a epocii. Asta înseamnă că, automat, tânărul de culoare devine servitorul omului alb. Nu este însă un serviciu obişnuit, expresia unei relaţii strict coloniale, ierarhizate rasial, cu toate că reflexele acesteia pot fi recunoscute mai tot timpul. Între cei doi, singuri în mijlocul oceanului, se stabileşte o legătura solida, bazată pe prietenie, dar şi pe simţământul de recunoştinţă încercat de Vineri faţă de cel care-l smulsese din ghearele morţii, ce coincideau, în

cazul său, cu frigările şi incisivii mâncătorilor de oameni.

Istoria nu ne furnizează dovezi foarte sigure cu privire la eventuala antropofagie a triburilor de piei roşii din regiunea caraibiană. E drept că mai spre nord, în Mexic, aztecii se purtau extrem de crud cu prizonierii lor de război: drogat, pare-se, cu o ciupercă halucinogenă, prizonierul era suit pe o lungă scară în spirală până pe acoperişul templului. Întins aici pe o lespede rituală, un preot îi deschidea abdomenul cu un cuţit de obsidian, îşi strecura mâna în cavitate şi-i smulgea sacrificatului inima pe care, încă palpitândă, o ardea spre gloria eternă a Soarelui. Astfel credeau aztecii că asigură, dimineaţă de dimineaţă, ivirea la orizont a astrului zilei şi triumful său asupra demonilor întunericului. Această credinţă îi împingea să poarte războaie interminabile, pentru a-şi putea împrospăta rezerva de prizonieri.

În regiunea insulară şi continentală de la gurile fluviului Orinocco, nu este cunoscut canibalismul. În insule, astăzi, indienii au dispărut în mare măsură, în schimb, jungla din bazinul marelui fluviu este locuită ori străbatută de aceleaşi triburi ca acum două sute cincizeci de ani. Uriaşa deltă este populată de indienii Guaarao (oamenii apelor), locuind în case ridicate pe piloni şi avînd piroga ancorată dedesubt. Se ocupă de cărăuşie, dar nu migrează, asemenea verilor lor Maqueritare, vikingii marelui Orinocco şi ai afluenţilor săi până departe. În pirogile lor uşoare şi foarte rapide, aceştia se deplasează în flotile compacte, cunoscând mai bine ca oricine întreaga junglă şi păstrându-şi nealterată independenţa. Cum cursul de apă Casiquiare asigură surprinzător legătura dintre Orinocco şi Amazon, Maqueritare au fost văzuţi, spre uimirea generală, şi pe apele acestuia din urmă.

Dintre triburile mai sedentare, de remarcat sunt Yanomami, cu aşezările

lor lipite ori nu prea îndepărtate de Orinocco, precum şi tribul Piarroa, cel mai ciudat şi mai puţin abordabil. Aceşti indieni trăiesc pe cursurile mici de apă şi se apără de intruşi prin santinele avansate şi tot felul de interpuşi. Ei nu admit să vadă sânge. În perioada ciclului menstrual, femeile se ascund, iar pe copii îi nasc sub apă. Nu se admite ca sângele să pângărească sănătatea pământului. De aceea Piarroa nu vânează cu săgeţi, ci cu sarbacane dotate cu proiectile ascuţite, muiate în otravă currara. Este o otravă extrem de puternică obţinută prin fierberea unui amestec de elemente vegetale la care se adaugă, ulterior, alte ingrediente. Tăria substanţei e testată pe femeile care numai ele se ocupă de prepararea sa. Dacă în timpul fierberii, vreuna dintre femei cade ucisă de toxicitatea aburilor, înseamnă că otrava este bună. Un proiectil muiat în currara şi lansat din sarbacană frânge instantaneu zborul unei păsări sau cursa unui animal.

Vineri putea să provină din aceste triburi ori din altele înrudite cu ele. Dar nu apartenenţa sa etno-tribală are însemnătate, ci simbolul pe care apariţia lui îl poartă cu sine.

Căci povestea lui Robinson se dovedeşte a fi până la urmă un mit modern, mitul civilizaţiei europene de a putea migra şi de a se putea reconstrui pe sine oriunde în lume. În temelia acestui mit se cuprinde epopeea individualităţii, mentalitatea Occidentului purtată departe de un singur ins a cărui figură capăta relief numai în măsura în care se confruntă, într-un spaţiu bine individualizat, insular, cu o natură exotică şi virgină, dar şi cu un alter ego, un alt suflet venind dinspre civilizaţia acelei naturi.

Toate miturile moderne dezgroapă, într-un fel sau altul, securea războiului, se construiesc pe o relaţie de mare tensiune, eroul are permanentă nevoie de confirmarea sa prin adversari. Aşa se întâmplă cu Regele Arthur,

cu Faust, cu Don Quijote, cu Dracula, chiar şi cu Don Juan. „Civilizaţia europeană, spune filosoful spaniol José Ortega y Gasset, este protagonista istoriei câtă vreme nu se naşte o alta superioară.“ Spiritul acestui continent se regăseşte pretutindeni: el a trezit Asia din somnolenţă, a smuls Africa din primitivitate, a descoperit şi făurit America şi Australia, a conectat la pulsul planetei Oceania şi Antarctida, iar acum explorează Sistemul Solar pe care în viitor îl va coloniza.

Numai că un Robinson nu se putea naşte în vârtejul de cuceriri al colonizatorilor, printre pârjoluri, persecuţii, exterminări, şi asta întrucât povestea sa transferă într-un alt colţ de lume pozitivul unui anumit tip de civilizaţie, dimensiunea ei luminoasă, un mănunchi de valori profund ziditoare. El este singur, aşa cum şi eroul civilizator al vechilor mituri este unic. Un Prometeu, un Zarathustra, un Zamolxis un Quetzalcoatl le transmit oamenilor chei ale cunoaşterii şi ale credinţei care-i smulg din animalitate şi-i rânduiesc în societate. De aceea aceşti eroi sunt veneraţi ca profeţi ori ca zei. La o scară mai redusă, mult mai târziu, Robinson face acelaşi lucru, dar numai pe o insulă nelocuită şi apoi în prezenţa unui aborigen, dovadă că civilizaţia şi spiritul european nu se pot abţine să nu se extindă. Expansiunea se produce parcă de la sine. Astăzi, când Europa, identificată prea des şi prea stăruitor cu Occidentul, nu se mai poate extinde în afară, iată că decide să-şi descopere în sfârşit interioritatea mai puţin cunoscută şi începe să se dezvolte către est şi sud-est.

Totuşi, Robinson, ca mit, nu putea fi decât occidental, iar ca personaj, nu putea fi decât englez. Toate marile religii ale lumii au izvorât din Orient. Cu excepţia sistemelor politeiste comune tuturor populaţiilor vechi, Europa nu a dat o religie. Diferitele tipuri de morală sunt conţinute de obicei

în structurile religioase. Europa a creat însă o morală a sa, pornind de la creştinism, dar autonomă într-o oarecare măsură faţă de acesta, morala cavalerească. Este morala onoarei, a bravurii, a fidelităţii, tenacităţii, carităţii, demnităţii, a respectului şi a sacrificiului de sine, a cultului feminităţii, a egalităţii si a ierarhiei valorilor, a individualităţii. Această morală este destul de exact localizabilă: ea nu se dezvoltă din formula orientală ortodoxă a creştinismului, ci din versiunea medievală, catolică şi occidentală a acestuia. Valorile aduse de protestantism şi ţinând de spiritul de economie, modestie, discreţie şi rigoare s-au încadrat cu uşurinţă în preceptele eticii în discuţie.

Robinson este rezultatul acestei mentalităţi şi a temperării tumultului din epoca Marilor Descoperiri Geografice. În vremea sa, oamenii trec deja oceanul pentru a se aşeza paşnic în hotarele Noii Lumi. Moravurile coloniale nu erau însă deloc roze nici în perioada secolului XVIII, dar Robinson reprezintă începutul unei schimbări de atitudine. Se va spune că el este constrâns de mediul din jur la opţiuni paşnice. Este adevărat, numai că, în evidenţă, iese şi umanismul său în relaţia cu Vineri. Din mai multe opţiuni posibile, Crusoe o alege pe cea a prieteniei ferme, chiar dacă bazată pe un raport de originală vasalitate care este şi ea o relaţie de tip cavaleresc.

Copil al Soarelui

Robinson şi insula sa s-au dovedit a fi imagini pe care conştiinţa noastră le păstrează la mare adâncime, gata să le aducă oricând la suprafaţă. Acest model de existenţă a apărut în pragul epocii moderne, atunci când omul european începea să iasă din limitările mediului său de viaţă statornicite de

secole, chiar de milenii. Această insulă pustie, dar întotdeauna exotică, ne urmăreşte mereu. Sunt pline rubricile mondene ale ziarelor de întrebarea: care ar fi cele trei, cinci, şapte cărţi pe care le-aţi lua cu dumneavoastră în cazul autoexilării pe o insulă pustie? Care sunt cele trei, cinci, şapte discuri la care v-aţi opri în aceeaşi ipoteză?

Începem îndată să ne gândim la ceea ce am putea să ducem departe cu noi din ceea ce cultura şi civilizaţia noastră au produs până acum. Nu concepem să ne deplasăm nicidecum aiurea fără această civilizaţie. Simţim nevoia să ne confruntăm, chiar şi în deşert, cu cărţile, cu armoniile, cu amintirile. Astfel a procedat şi Robinson aducând cu sine toate cunoştinţele vremii sale, demonstrând că transplantul de Europă oriunde în univers trebuie să se bizuie mai întâi de toate pe persistenţa memoriei.

Numeroase sunt legendele şi miturile ce s-au bucurat de atenţia unor mari scriitori care au aruncat asupra lor priviri clasice ori mai recente şi le-au rescris. Sunt extrem de puţine însă miturile moderne rescrise cu măiestrie cel puţin o dată şi reluate cu aceeaşi măiestrie, într-o viziune nouă, mai târziu. Se cunosc doar două cazuri remarcabile de asemenea reluări în mai multe rânduri, ale unui subiect paradigmatic: povestea lui Faust abordată în secolul XVI de Christopher Marlowe, iar apoi, la un nivel mult mai înalt, de către Goethe, la începutul veacului trecut, pentru ca, în secolul nostru, Thomas Mann să revină strălucit asupra temei. Al doilea caz este cel al lui Robinson pe care, după Rogers şi Defoe, l-a reluat, în două romane, scriitorul francez Michel Tournier, născut în 1924. Viziunea diferită a scriitorului francez faţă de cea a lui Defoe reiese încă din titlurile cărţilor sale: *Vineri sau limburile Pacificului* şi *Vineri sau viaţa sălbatică*. Aşadar, în centrul atenţiei, intră Vineri, nu Robinson. Cuplul celor două personaje

continuă să existe, ducându-şi viaţa nu la nord de delta marelui Orinoco, ci în arhipelagul real al exilului la fel de real al lui Alexander Selkirk, într-o insulă din Juan Fernandez. Ecuatorul desparte din nou imaginarul de imaginar, câmpul de operaţiuni fictive al lui Defoe de cel ales de Tournier. Romancierul francez contemporan consideră chiar că Vineri provine din neamul Araucan al indienilor Costinos aşadar, din limburile Pacificului, prin limburi înţelegându-se în credinţa medievală un tărâm de la marginea Infernului în care ar merge sufletele copiilor nebotezaţi şi cele ale păgânilor virtuoşi.

Apărut în 1967, *Vineri sau limburile Pacificului*, romanul de debut al lui Michel Tournier, a fost încununat cu Premiul Academiei Franceze. Ca orice scriitor care abordează subiectul, Tournier nu s-a putut opri la acest prim titlu şi, câţiva ani mai târziu, a publicat o nouă versiune a romanului sub titlu *Vendredi ou la vie sauvage* (Vineri sau viaţa sălbatică), conceput ca o carte pentru adolescenţi şi copii. A avut în vedere această zonă de vârstă, dar, în realitate a izbutit să capteze atenţia tuturor cititorilor, întrucât, indiscutabil, cartea are profunzime şi maturitate. Tinerii o absorb probabil mult mai uşor, fiindcă ea se construieşte în jurul misterului jocului: jocul ca mijloc de adaptare la o realitate inedită, ca principiu de supravieţuire, de cunoaştere, ca o cheie a relaţiilor între oameni, ca filosofie superioară şi împăcare cu natura, jocul în sine, inconştient de consecinţe, jocul ca o capcană a destinului. Spre deosebire de *Vineri sau limburile Pacificului*, acest al doilea roman, *Micul Vineri*, cum îl numeşte cu tandreţe autorul, prezintă câteva diferenţe importante: nu mai apare aici sobrul şi sofisticatul jurnal al lui Robinson. Dupa ce insula trece prin momentul ei de cumpană, aproape de punctul de a fi distrusă în întregime, după ce Robinson înţelege

că de acum înainte Vineri va fi cel care va conduce jocul existenţei lor, măiestria indianului se dovedeşte mai amănunţită, iar invenţiile sale mai numeroase. Apare în plus căpriţa Anda, dar şi invazia de papagali care-i urmăresc tot timpul pe cei doi prieteni şi-i imită, obligâdu-i să-şi vorbească prin semne. Nou este şi modul în care Vineri găteşte felurile de mâncare, dar şi întrebuinţarea pe care o dă el prafului de puşcă: „Vezi, explică Vineri, puşca este felul cel mai puţin frumos de a arde pulberea. Închisă în puşcă, pulberea ţipă şi devine rea. Lăsată în libertate, ea e frumoasă şi tăcută.“

Urmărindu-l pe araucan, Robinson întelege că, în lumea acestuia, adică în limburile Pacificului, sub domnia înaltă a Soarelui, hotarele dintre lucruri sunt mai fluide, adevărurile mai elastice, contururile mai vagi: o margaretă poate să-şi ia zborul, deconspirându-şi clandestinitatea de fluture mimetic, luna poate fi simpla proiecţie mărită şi luminoasă a unei pietricele lucitoare din nisipul plajei.

Personaje şi imagini memorabile populează limbul Pacificului ivit din relaţia Robinson-Vineri-insula Speranţa: câinele Tenn, micuţa Anda, marele ţap Andoar, dansul nervos al zmeului printre nori, săgeţile survolând pădurea, muzica adâncă a harpei eoliene, arborii uscaţi arzând în noapte cu pâlpâiri de aur, globul verde prin văzduh a două generaţii de papagali dispărând în zare, silueta fantomatică a navei Virginia eşuată pe recifuri.

De o măreţie unică, dominând orizontul, apare năzdrăvana partidă de pescuit: „Petrecură după-amiaza la pescuit cu zmeul, aşa după cum se obişnuieşte şi astăzi în insulele arhipelagului Solomon. Sfoara lui Andoar fu legată la spatele pirogii, în timp ce o undiţă de aceeaşi lungime pornea din coada zmeului şi se termina printr-un cârlig ascuns într-un smoc de pene. Robinson vâslea încet împotriva vântului, iar departe, în spatele pirogii,

smocul de pene mângâia scânteind valurile. Din când în când, câte un peşte mare se repezea la momeală, încleştându-şi fălcile asupra cârligului. Vineri şi Robinson vedeau cum marele zmeu joacă pe cer asemenea plutei undiţei când peştele a muşcat. Atunci, Robinson făcea cale întoarsă şi, vâslind în direcţia vântului, ajungea destul de repede la capătul undiţei pe care Vineri îl apuca. Pe fundul bărcii, se adunau corpurile lucitoare, rotofeie, cu solzi verzi şi coaste argintii ale peştilor care erau aproape cu toţii zărgani.“ Pare că aici bolta de azur se apleacă să scoată la lumină comorile mării. Iar în piroga lor minusculă, oamenii par şi ei o concesie de ultimă clipă a cerului şi a oceanului. Iar aşa cum stau, cu firul undiţei şi cu firul zmeului în mâini, arată că ei sunt, de fapt, axa lumii.

Sensul de căpătâi al romanului *Vineri sau viaţa sălbatică* este acela că, în realitate, mentalitatea europeană sau oricare alta, transplantată pe meleaguri străine sieşi şi încercând să se impună acolo, îşi atinge destul de repede limitele, iar dacă devine excesivă, ea eşuează. Revelaţiile vin din partea civilizaţiei locului, dinspre eternul Vineri. În relaţia cu Robinson, el intră ca o prelungire a sufletului locului, determinându-l până la urmă pe britanic să se adapteze şi el acestuia. Este adevărat că instituţiile şi legile pe care Robinson încearcă să le impună unei insule nelocuite, acoperite de junglă, au un aer spectral, par capodopera însăşi a inutilităţii. Însă Robinson numai asta ştie să facă şi, dacă nu ar recurge la acest efort, alături de cel de cultivare a pamântului, îmblânzire a animalelor, ridicare de construcţii, el ar risca să se abrutizeze. De fapt, el chiar lunecă pe această pantă coborâtoare, preferând o vreme să vegeteze cufundat în mlaştină. Instinctul său de european îl împinge fie către activitatea ritmică, fie către dispariţia sa ca om.

În mediul său din Pacific, Vineri nu se află în această primejdie. El nu se teme de muncă, atâta doar că se apucă numai de isprăvi care îi fac plăcere. Nu suferă de mania europeană a aflării în treabă cu orice preţ. Pe araucan vieţuirea în mediul său natural nu-l constrânge la un efort continuu, civilizaţia sa se găseşte încă foarte aproape de Mama Natură. Indianul se serveşte de energiile şi darurile ei spre a făuri produse ingenioase ori pentru a dispărea de bunăvoie în sânul ei, a se şterge din peisaj, devenind una cu acesta

Despre raporturile dintre civilizaţii şi dintre popoare, între care unele se cred superioare celorlalte, generalul francez Galliéni, cuceritor al Africii pentru ţara sa, declara: „Popoarele africane nu sunt inferioare. Ele sunt diferite.“ Rezultă că disfuncţiile din relaţiile între aceste civilizaţii decurg, între altele, din lipsa comunicării. Ierarhizând lumile în superioare şi inferioare, unii au crezut chiar că această comunicare este imposibilă. Nimic mai fals: în pofida tuturor discrepanţelor, ea se poate produce cu adevărat la nivelul înaltelor valori spirituale. Exploratorul francez Alain Gheerbrandt relatează că, în 1950, în Amazonia, a încercat să testeze reacţia băştinaşilor la diverse tipuri de muzică. Jazz-ul, şansoneta, marşurile militare nu au avut nici un efect. În schimb, de la primele acorduri ale lui Mozart, indienii s-au transfigurat, chiar şi femeile, până atunci reticente, au ieşit din colibe ca să facă cerc în jurul cutiei cu sunete a omului alb. Şeful tribului l-a luat pe acesta deoparte: „Fiindcă şi voi aveţi o muzică sacră, i-a spus el, pot să-ţi dezvălui mistere.“ Şi i-a povestit un mit teogonic pe care altfel exploratorul nu avea cum să-l culeagă.

Robinson şi Vineri învaţă enorm unul de la altul. Este vorba însă aici de un proces de durată, accelerat în cazul lor de experienţa limită a unei

catastrofe, explozia care era să arunce în aer întreaga insulă. Pe măsură ce se cunosc mai bine unul pe altul, ei evoluează în direcţii diferite, fiecare spre lumea celuilalt. Întrucât drumul europeanului este mai scurt, el pare să se afle până la urmă în câştig. Există, spune Andrei Pleşu „o etică a lui Robinson.“ Michel Tournier demonstrează strălucit că există şi o etică a lui Vineri. Tocmai aşezarea în lumină a comportamentului indianului, comportament liber, dar nu foarte conştient de sine, egal însă ca valoare cu toate celelalte practici morale, constituie revelaţia pe care ne-o propune romancierul francez. În aprilie 1994, scriitorul îmi mărturisea că în şcolile din Africa unde se deplasase pentru a discuta cu copiii despre cartea sa, aceştia nu manifestau simpatie faţă de Vineri şi nu se simţeau deloc ataşaţi de el ca de unul de al lor. În schimb, se topeau de admiraţie pentru Robinson, fiindcă, spuneau ei, „are o puşcă.“

Aşa se întâmplă întotdeauna la contactele dintre civilizaţii: apar formele fără fond, fascinaţiile înşelătoare, falsele valori, capcanele perfide. Pentru a înţelege măcar o parte din aceste aventuri prin care umanitatea, de vreo câteva secole încoace, trece în mod obişnuit, *Vineri sau viaţa sălbatică* rămâne o pagină de lectură de neocolit pentru cel care rămâne şi el sincer cu sine.

O carte adorabilă, luminoasă, darul unei stări de graţie. O carte a cărei tălmăcire ne-a fost mult uşurată de excelenta traducere de către Ileana Vulpescu a romanului *Vineri sau limburile Pacificului*, apărut pentru prima oară în româneşte la Editura Univers în 1978.

Se vor împlini, nu peste multă vreme, trei secole de când convieţuim cu povestea lui Robinson şi a lui Vineri, iar de atunci, trecerea timpului a demonstrat cu prisosinţă că nu putem trăi fără ea. A făcut-o nu numai

timpul, ci şi spaţiul, nu numai istoria, ci şi geografia. Străvechii eroi şi profeţii au izbutit, cu spiritul, să mute munţii din loc. Aşa şi duhul lui Robinson, purtându-se în felul său pe deasupra apelor, a reuşit să rânduiască insulele-n mare. Arhipelagul Juan Fernandez – 65 kilometri pătraţi, 600 de locuitori în zilele noastre – se compune din trei insule mai importante. La mijloc, se situează Santa Clara, la est Más a Tierra (Mai spre pământ, mai spre uscat), iar la vest, Más a fuera (Mai în afară, mai spre larg). Se ştie că Alexander Selkirk a trăit pe Más a Tierra, care însă a mai fost botezată şi cu numele de Robinson Crusoe. Vasăzică, personajul fictiv l-a înlocuit pe cel real, l-a dislocat, mutându-l mai spre vest, căci insulei Más a fuera i s-a mai dat şi numele, hispanizat desigur, de Alejandro Selkirk.

lata că ficţiunea, literatura alimentându-se din realitate, se întoarce în cele din urmă asupra acesteia şi o modifică. Numai că arhipelagului cu trei insule îi mai lipseşte un personaj... şi, deoarece insula din povestea noastra se cheamă Speranţa, fie-ne şi nouă îngăduită tot speranţa că, într-o bună zi, un guvern, un parlament, o academie, din Chile sau din Cer, va dubla numele insulei Santa Clara cu acela de Vineri, în spaniolă, *Viernes*.

ARBORELE UNEI GENEALOGII LITERARE

(dialog cu Michel Tournier)

I

Scăpată de tunelurile zonei pariziene, maşina ziaristei de la *Radio France Internationale* se aşterne cu dezinvoltură la drum, în direcţia sud-vest. Într-o câmpie întretăiată nu atât de văi cât de repere eufonice, îl căutăm pe Michel Tournier, *scriitorul* pe care, într-un ceas de popas şi de retrospectivă, întreaga presă franceză îl privea ca pe un punct de stabilitate în peisajul atât de mişcător al formulelor romanului. Neafectate de mode şi de falsele apeluri ale urgenţelor şi aparenţelor, romanele sale aprind mereu entuziasmul criticii, săltând totodată de la sol gustul marelui public. Premiul Academiei Franceze în 1967 pentru *Vineri sau limburile Pacificului*, Premiul Goncourt în 1970 pentru *Regele arinilor*, Michel Tournier aruncă în jocul literaturii şi alte titluri de romane deja clasicizate în mentalul colectiv, devenite de mult *livres de poche* între care: *Vineri sau viaţa sălbatică*, *Meteorii*, *Gaspar, Melchior şi Balthazar*, *Picătura de aur*, nuvele celebre precum *Cocoşul de munte*, *Piticul roşu* sau *Amanţii taciturni* şi, desigur, un roman ca *Medianoche amoreuse* al cărui nume de o savoare ibero-mediteraneeană l-am putea transpune în mireasma noastră valaho-levantină ca *Miez de noapte cu dragoste*.

Pe autorul acestor cărţi îl căutam, aşadar, prin câmpia din vestul Parisului, numai că ziarista de la volan a uitat la birou harta regiunii. A uitat-o

în focul discuţiei cu câţiva compatrioţi, căci este originară din Madagascar, iar acum, la începutul oscilaţiilor noastre prin Île-de-France, se miră de o ţară ca Franţa unde nu întâlneşti nici un om în stradă în localităţile rurale.

„– Cum e la voi, în România?“. „– Avem, îi spun, multă lume pe uliţi, copii, animale!“.

Îi vorbesc astfel, ştiind că, pe scara dintre Infern şi Paradis, România se găseşte pe undeva, pe la mijloc, trăind adevăruri comune multor neamuri şi locuri, şi de mai jos, şi de mai sus.

Aşadar, nici un om pe drum, deşi e clar că ne învârtim prin literatură. Indicatoarele vorbesc despre Chevreuse, Rambouillet, amintind de ducesele lui Balzac şi de marchiza secolului clasic care a făcut faima civilizaţiei saloanelor. Cel dintâi om pe care-l întâlnim totuşi – în dreptul unei porţi, într-o aşezare minusculă, de vreo şase case – este chiar Michel Tournier. Singur, precum personajul lui Defoe, dar şi al său, Robinson, în *Limburile Pacificului*.

Locuieşte în casa parohială. Preot nu mai există, în mărunta aşezare, de vreo treizeci şi cinci de ani. Cu o natură stenică precum Michel Tournier, discuţia prinde repede aripi, lansată energic ca întotdeauna în cazul unor subiecte ca „rătăcirile şi pustietatea“, prinde înălţime conversaţia şi se îndreaptă în curând către alte ţinte.

Strănepot al lui Flaubert şi fiu al lui Thomas Mann

Radu Sergiu Ruba: – *Domnule Michel Tournier, ori de câte ori aveţi prilejul, mărturisiţi, cu nedisimulată satisfacţie, că patronul dumneavoastră literar este Flaubert. Curiozitatea mea fiind mai colerică decât onorabila*

teamă de platitudine, mă las purtat de întrebarea: de ce tocmai Flaubert?

Michel Tournier: – Ei bine, aş putea să dau o mulţime de răspunsuri. Cu câţiva ani în urmă, bunăoară, mă găseam la Rio de Janeiro, la universitate, în faţa studenţilor de la franceză. „– Dacă ar trebui să citim, mi-au zis, o singură operă din literatura franceză, ce ne-aţi sfătui să alegem?“. O întrebare cumplită, nu-i aşa, care m-a făcut să mă clatin. Mi-am revenit însă şi le-am recomandat cele trei povestiri ale lui Flaubert: *Un suflet curat*, *Irodiada* şi *Legenda Sfântului Iulian Ospitalierul*. Un răspuns uşor trucat, desigur, căci ei îmi ceruseră o singură operă, iar eu vorbeam despre trei piese. Cu o astfel de recomandare însă, mergeam la esenţă, la dubla viziune a scriitorului, prezentă alternativ de-a lungul întregii sale opere şi anume, un Flaubert în alb-negru (cu *Doamna Bovary*, *Bouvard şi Pecuchét*, *Educaţia sentimentală* şi *Un suflet curat*) şi un Flaubert în culori, cu *Salammbô*, *Ispitirea Sfântului Anton*, *Irodiada* şi *Legenda Sfântului Iulian Ospitalierul*. Eu sunt mai degrabă de partea culorii. Plasez foarte sus romanul *Salammbô*, unul dintre cele mai valoroase scrise vreodată şi care m-a influenţat considerabil. Peste tot poate fi regăsită la mine înrâurirea lui *Salammbô*, mai cu seamă în romanul *Gaspard, Melchior şi Balthazar*. Preţuiesc mii de lucruri la Flaubert: şi-a consacrat întreaga viaţă literaturii fără să-i pese de carieră, de onoruri sau de bani. În privinţa banilor, rentier fiind, nu-i revin prea multe merite în aparenţă, deşi, o anume indiferenţă a sa faţă de latura materială poate fi consemnată, de vreme ce nu a scris pentru bani, ci, dimpotrivă, a atacat subiectele cele mai anevoioase. Se ştie că era un artizan extraordinar, cel dintâi care a început să lucreze serios pe bază de documente. Nu-şi povestea viaţa. Niciodată nu s-a lăsat atras de propriile sale istorii, în concluzie a trebuit să se documenteze tot timpul.

Se ştie că a înghiţit tone de cărţi de istorie pentru a scrie *Salammbô*, că a luat-o la propriu pe urmele Cartaginei în Tunisia, chiar în Egipt. Admir enorm la Flaubert această migală de documentarist. Ea îşi atinge culmile odată cu Zola, care se numără şi el printre maeştrii mei. Iar dacă ar fi să-mi schiţez o genealogie literară aş afirma că Flaubert îmi este străbunic, Zola bunic, iar ca tată îl am pe Thomas Mann.

– *Mare păcat iau asupră-mi, întrerupând o clipă bucuria cuvintelor care-l evocă pe străbunic. Nu pot totuşi, să nu observ că romanele dumneavoastră dizolvă într-o singură curgere cele două tendinţe din Flaubert: filmul în alb-negru şi traiectoria multicoloră, aventura curcubeului. De aici, aura exotică ce înconjoară personaje aparent obişnuite, scoţându-le din insignifianţă.*

– Se prea poate, mi-ar fi extrem de greu să vin cu alt tip de calificări. Pentru mine însă, cert este faptul de a încerca să obţin filonul de umor din Flaubert. El nu râde niciodată şi nici nu stârneşte vreodată râsul. Persistă însă în toate scrierile sale, un freamăt umoristic continuu, ascuns, subiacent, un fel de susur freatic. Se simte acest freamăt chiar şi în pagini din *Salammbô* care par a se situa la cea mai mare distanţă de orice fel de umor! Dacă, la rândul meu, n-aş avea dorinţa de a-l produce în permanenţă şi nu aş lăsa în desfăşurarea cărţilor mele această urmă de umor, acest efect de siaj, cred că n-aş putea să scriu. Mi-ar fi, de asemenea, foarte greu să citesc. Există foarte mari scriitori lipsiţi de umor: Dostoievski, Albert Camus, Marguerite Yourcenar.

– *Admirabil, între altele, este şi optimismul dumneavoastră. Se spune însă că, la acest sfârşit de mileniu, odată cu invazia mesajului electromagnetic audio, dar mai ales a celui vizual, oamenii nu mai citesc sau o fac*

tot mai anemic. Se scrie mult, dar se citeşte tot mai puţin.

– Sincer vorbind, nu cred deloc că numărul cititorilor scade. Pentru că ne aminteam de Zola, iată cum el, acum o sută de ani, îşi uimea confraţii cu cifrele sale de vânzare. Nu se mai văzuse niciodată aşa ceva: treizeci de mii, chiar cincizeci de mii de exemplare vândute! Astăzi, aceleaşi cifre sunt foarte importante, dar faptul nu mai miră pe nimeni. Pentru a stârni, în zilele noastre o uimire de ordinul celei din vremea lui Zola, un scriitor ar trebui să vândă trei milioane de exemplare. Cred, aşadar, că oamenii citesc mai mult ca altădată. De ce? Simplu: pentru că ştiu carte, în timp ce acum o sută de ani, mare parte din populaţia Franţei era analfabetă. Apoi, oamenii sunt acum mai bogaţi. Există, ce-i drept, radioul, cinematograful, televiziunea care nu cred că erodează gustul lecturii, ci că, dimpotrivă, aduc o incitare la lectură. Nimeni nu avea altădată nici radio, nici televiziune, nici cinema. Cred unii că acei oameni, în schimb, citeau?! Absolut deloc! E de presupus mai degrabă că, dacă le surâdea această şansă, nu făceau nimic. Îşi pironeau ochii-n focul din cămin, scuipau în cenuşă, aşteptând să meargă la culcare şi asta era tot. Nu puneau mâna pe nici o carte! Există apoi astăzi cartea de buzunar, cartea pentru toţi. Constat, la sfârşitul fiecărui an, că, la o carte obişnuită de a mea, se vând o sută de asemenea cărţi de buzunar. Nu costă mult. În ele se pot face însemnări cu creionul, pot fi uitate în tren, în avion, oriunde, căci oricând se pot cumpăra altele. *Livre de poche* e un progres extraordinar.

– Se vorbeşte însă de o armă redutabilă a contemporaneităţii îndreptată împotriva cărţii şi a lecturii: de imaginea vizuală care operează cu stimuli la nivel subliminal, care e tenace, continuă, se infiltrează pe nesimţite şi surpă fiinţa umană din interior.

– Există imaginea şi există semnul. Pe de o parte, imaginea de televiziune ca atare şi imaginea sonoră, adică zgomotul, pe de altă parte, semnul, reprezentat de cuvânt şi de scriitură. Celebră a fost, după război, teoria canadianului McLuhan, cu sfârşitul *Galaxiei Gutenberg*, o dată cu triumful imaginii care urma să ia locul semnului. E clar că omul s-a înşelat total. Privind astăzi lucrurile în faţă, se constată o criză a imaginii, nicidecum a semnului. Fiindcă, iată, bolnav e cinematograful, slabă e televiziunea. Triumful absolut al semnului constă în înlocuirea ecranului de televizor cu ecranul de ordinator pe care se citesc semne. Să încerce oricine să privească la televizor tăind sunetul! Formula opusă e posibilă, televiziunea poate fi urmărită auditiv, căci cuvintele, limbajul îl modelează pe om. Cred, o dată cu ordinatorul, că nicicând semnul nu a fost mai puternic ca-n zilele noastre.

– Şi totuşi, pustiitoare şi evidentă rămâne criza semnului în sfere precum poezia! În Franţa, în alte ţări ale Vestului, prea puţină lume citeşte poezie. În Est ea a fost foarte activă. E adevărat că astăzi rolul ei a scăzut, dar în Franţa, starea publică a poeziei pare deplorabilă. Să fi dispărut ea de tot din scenă?

– Poezia a suferit o criză comparabilă cu cea a muzicii. A existat, pe de altă parte, o poezie populară pusă pe muzică, ilustrată de autori precum Charles Trennet, Georges Brassens, Jacques Brel. Nu s-a scurs încă intervalul psihologic de un secol, ca să ne putem pronunţa în linişte asupra valorii sale. Cam aceasta era poezia pentru marele public. Alături de ea, persistă poezia savantă, venind dinspre Mallarmé, pe care în general, oamenii nu o citesc. Se adaugă la aceste tendinţe un fenomen surprinzător: obiceiul multora de a nu citi poezie scrisă de alţii, ci de a o scrie pe a lor. Direc-

torul unei reviste de poezie mi-a spus odată că manuscrisele primite de la autori sunt atât de numeroase, încât, dacă fiecare din cei care expediază la redacţie un poem pe an ar cumpăra nu mai mult decât un singur număr al revistei în acelaşi an, publicaţia s-ar îmbogăţi cu siguranţă. Există, cred, o nevoie profundă de poezie în zilele noastre, dar pe care mulţi şi-o împlinesc scriindu-şi propriile versuri. Trebuie să se resimtă însă aici o insatisfacţie în privinţa necomunicării dintre autor şi public. S-ar putea da vina din nou pe Mallarmé. Oricum, eu eram pe punctul de a-l incrimina pe Paul Valéry pe care-l consider a fi cel mai mare poet francez. Asta deoarece, tot la Rio de Janeiro, aceiaşi studenţi mi-au cerut nonşalant să le dau exemplul culmii atinse de lirica franceză. Primul meu gând a fost să le citez:

„Un arbuste et l'air pur font une source vive
Qui, délicieuse, arrose, de sa perte de fleurs, le jardin de loisir."
(Paul Valéry – *La Fileuse*).

Este culmea preţiozităţii... M-am răzgândit însă şi le-am recitat altceva:

„Dans un chemin montant, sablonneux, malaisé,
Et de tous les côtés au soleil exposé,
Six forts cheuvaux tiraient un coche."
(La Fontaine – *Le Coche et la mouche*).

Am subliniat că niciodată nu s-a scris ceva mai bun în poezie decât în această fabulă a lui La Fontaine. Oricum, avem, pe de o parte un record de preţiozitate şi de sofisticare, pe de alta, culmea simplităţii şi a forţei. Cred că poezia ar trebui să revină la simplitatea şi la forţa sa de care ea

pare să fi uitat. În nici un caz însă, nu se poate vorbi de o criză reală a literaturii. Cărţile se scriu, apar, se citesc. Există, desigur, deturnări de ordin comercial, propaganda continuă a derizoriului, a lipsei de valoare, numai că fenomene similare au bântuit toate epocile civilizaţiei omeneşti. Iar apoi, criza acestor forţe ale mediocrităţii este mult mai adânca decât criza valorilor. Ne apropiem de momentul în care nesemnificativul îşi va fi epuizat resursele, va fi inventat totul, momentul în care nu i-ar mai rămâne decât să distrugă umanitatea. În schimb, linia orizontului în lumea valorilor nu cunoaşte recul. Ea rămâne pe loc, numai în momentele de rezistenţă. Altfel, acest orizont este în expansiune. Se pot spune multe: că ar exista în Franţa, de pildă, o criză a nuvelei. Se prea poate, numai că fenomenul nu este universal, câtă vreme în spaţiul anglo-saxon se practică un adevărat cult pentru *short story*. Să ne gândim însă că, o dată cu ordinatorul, omul va putea să rămână din nou singur, cucerind în plus, posibilitatea de a comunica cu restul lumii. Oricum, individul nu va mai fi supus unor constrângeri colectiviste şi se va putea izola fără să sufere de claustrofobie. Ştiu că se bate monedă pe ideea crizei literaturii. Este însă o stare întreţinută artificial, un efort defetist, spre a descuraja raporturile dintre om şi visele sale.

Micul Vineri

– Începând din 1967, aţi publicat numeroase romane şi nuvele. De care dintre cărţile dumneavoastră vă simţiţi mai ataşat sufleteşte şi, dacă se poate, de ce?

– Fără îndoială, de *Vineri*. Sub acest nume, invoc atât romanul pentru

adulţi *Vineri sau limburile Pacificului*, cât şi versiunea pentru tineri *Vineri sau viaţa sălbatică*. Este prima mea carte şi apoi, mai ales varianta pentru copii şi adolescenţi mi-a adus satisfacţii extraordinare. În 1984, bunăoară, am fost invitat la *Institutul Naţional al Tinerilor Orbi* din Paris care avea pe atunci 130 de elevi interni. Se împlineau în acel an două secole de la întemeierea şcolii, prima de acest fel din întreaga lume. Conducerea şcolii voia să dea semnalul de punere în funcţiune a unei tipografii electronice în alfabetul braille. În principiu, se introduce cartea scrisă în litere obişnuite, vizuale într-un aparat de scanat conectat la un ordinator, acesta îşi culege textul şi dă comanda de tipărire în braille pentru numărul de exemplare dorit. Au decis să inaugureze această maşină ingenioasă de Crăciun, cu *Vineri sau viaţa sălbatică*. Invitat fiind, am asistat la întreaga operaţiune foarte rapidă de altfel şi, personal, le-am distribuit copiilor volumele în chip de cadouri. A fost, efectiv, una din culmile carierei mele de scriitor!

Un alt exemplu: cînd Estonia a început să clatine jugul sovietic, ea a dorit să se manifeste şi în plan editorial. A hotărât să publice o carte fără autorizaţia Moscovei, deci, o ediţie pirat. A ales pentru asta *Vineri sau viaţa sălbatică*. Am trăit o imensă bucurie fiind invitat la Tallinn de către Lenart Meri (care avea să devină preşedinte al micii republici nordice) la un act de piraterie, pe care însă îl înţelegeam şi care avea ca obiect romanul meu pentru cei mici. Am aterizat la Helsinki, iar de acolo m-am îmbarcat pe feribot pentru Tallinn. Am înţeles cu acel prilej ce este *vodco-turismul*. În ţările nordice, consumul de alcool este supus unor restricţii dure. Amatorii însă îşi cumpără un bilet de feribot, urcă la bord, iar după ce vasul ridică ancora, nişte perdele se dau la o parte descoperind o suită de baruri din care vodca, coniacul şi whisky-ul curg în valuri. Mulţi consumatori nici nu

mai debarcă, ci, tolăniţi pe canapele, se întorc cu nava în Finlanda.

Eu în schimb am debarcat, am luat masa cu Lenart Meri şi l-am întrebat de ce alesese tocmai romanul meu pentru a-şi afirma independenţa editorială faţă de Moscova. „Pentru că, mi-a răspuns el, *Vineri sau viaţa sălbatică* este singurul roman occidental în care apare un personaj estonian.“

Mărturisesc că uitasem de naţionalitatea micului mus care ocupă puţine pagini în finalul cărţii mele, dar un loc extrem de însemnat în destinul lui Robinson.

Recent, am primit o versiune a aceleiaşi cărţi în limba arabă, dar tot o ediţie-pirat, fără contract, deci, ilegală, publicată prin grija Ministerului Învăţământului din Irak. Fiind vorba de un episod de piraterie editorială, nu-mi revine nici o centimă în urma acestei apariţii, dar ce imensă onoare pentru mine să ştiu că guvernul lui Sadam Hussein a apreciat că trebuia ca mulţi copii irakieni să poată citi cartea mea! Apoi, acest roman se găseşte în toate şcolile din Franţa. Astăzi, tirajul său atinge trei milioane de exemplare, iar apariţiile continuă. Iată numai câteva motive pentru care *Micul Vineri* rămâne cea mai îndragită carte a mea.

Destinul limbii franceze

– Susţineţi că lumea nu citeşte mai puţin ca altădată, deşi invazia televiziunii pare atotcuprinzătoare. La fel se întîmplă, în planul relaţiilor internaţionale cu limba engleză ca mijloc de comunicare. Nu vă este teamă că, în reculul său, limba franceză ar putea antrena şi literatura?

– Ei bine, limba franceză nu e ca engleza. Aceasta din urmă, engleza, devine, pe zi ce trece, un *wolapük* internaţional, un esperanto pe care oamenii

îl folosesc ca instrument de schimb. Limba franceză însă face parte integrantă dintr-o civilizaţie care mai cuprinde peisaje ca această vale a râului Chevreuse, ca Provenţa, Bretania sau Valea Loarei. Ea mai înseamnă o anume bucătărie cu vinurile şi brânzeturile sale, un anumit stil al politeţii, şi toate acestea formează un ansamblu. Franceza nu riscă nimic tocmai pentru că este legată de acest ansamblu care va fiinţa, probabil, veşnic. Cunosc străini care vin aici în fiecare an pentru că iubesc peisajul, gastronomia, ambianţa franceză. La început, nu-şi băteau capul cu învăţarea limbii, mulţi dintre ei nefiind intelectuali. Până la urmă, au deprins-o fiindcă le plăcea să trăiască la noi. Franceza este mai degrabă o limbă de civilizaţie decât una de schimb.

– *Cărţile dumneavoastră sunt traduse şi apar în ritm susţinut în limba română. V-ar face plăcere să veniţi la Bucureşti cu ocazia publicării unei cărţi sau cu oricare alt pretext?*

– Am cunoscut bine mulţi scriitori români: pe Eugen Ionescu, Emil Cioran, dar mai ales pe Constantin Virgil Gheorghiu şi Martha Bibescu. Am lucrat împreună cu aceştia din urmă. Înainte de a răspunde la întrebarea propriu-zisă, doresc să-mi amintesc de prinţesa Bibescu ale cărei cuvinte, la un moment dat, au avut o însemnătate specială atât pentru destinul ei, cât şi pentru al meu: ea locuia într-un apartament somptuos, în unghiul ascuţit al insulei Saint-Louis. De acolo, spre stânga, se vedea Catedrala Notre-Dame, iar spre dreapta, Biserica Saint-Gervais şi, desigur, întreaga Senă. Realizam cu ea emisiuni pentru radio şi de aceea o vedeam cu regularitate. Fusese frumoasă, foarte bogată, mult omagiată, iar acum era bolnavă, singură, îmbătrânită, pe punctul de a-şi pierde vederea şi lipsită de bani. Ca să aibă din ce trăi, închiria acel fabulos apartament unor ame-

ricani, pentru o bună parte din an. Nu o mai vizita aproape nimeni, iar eu dădeam mereu pe acolo. Mi-a spus într-o zi: „Ia te uită, dumneata încă mai vii să mă vezi! Eşti mereu original!“. Ar mai fi multe nume de români de amintit. Prinţul Bibescu, fireşte, o mare personalitate a Parisului, un arbitru al eleganţei, de opiniile şi de gusturile căruia se ţinea întotdeauna seamă. Am citit de asemenea mulţi scriitori români, atâta cât au fost ei traduşi în limba franceză sau cât au scris ei înşişi în franceză. Şi astfel, mi-am dat seama de un lucru pe care nu-l spun din curtoazie şi care ţin neapărat să poată fi citit în ţara dumneavoastră: mi-am dat seama că nu există în lume altă ţară mai apropiată de Franţa, ca România.

Choisel,
26 aprilie 1994

ÎNTRE MITURI ŞI DOCUMENTE

(dialog cu Michel Tournier)

II

Pe Michel Tournier nu l-am mai întâlnit de şase ani. Am tradus între timp cartea sa preferată, *Vineri sau viaţa sălbatică*, apărută la Editura Univers în mai 1999 şi am purtat cu autorul o bogată corespondenţă. Toate acestea fiind de acum istorie, am coborât nu demult, într-o după-amiază de început de vară, împreună cu soţia, în gara terminus a Reţelei Expres Regionale ce străbate Île-de-France, de unde scriitorul ne-a luat cu maşina. Astfel am ajuns la casa lui de pe lângă Choisel, o aşezare măruntă şi verde din valea Chevreuses, la vreo 50 de km sud-vest de Paris. Tournier ne-a arătat îndată un mesteacăn tânăr. Cel vechi de 33 de ani, de când se mutase el aici, în casa parohială, a fost smuls de furtuna din zilele Crăciunului anului trecut. Aflând de la radio că în acea urgie, Michel Tournier, membru al Academiei Goncourt, a pierdut un mesteacăn, şeful unei pepiniere l-a sunat îndată ca să-i trimită un puiet. Prozatorul regretă că nu a apucat să cunoască numele acelui om ai cărui lucrători au operat cu atâta măiestrie încât, la întoarcerea stăpânului grădinii acasă, micul arbore era deja sădit.

La 75 de ani împliniţi, scriitorul e jovial, plin de umor, are un râs degajat şi exuberant despre care García Márquez ar spune că *e în stare să alunge porumbeii*. În asemenea împrejurări, conversaţia se leagă firesc, pornind de la reperele româneşti ale memoriei romancierului.

Ultimul musafir al Marthei Bibescu

Michel Tournier: – Când te văd pe dumneata sau când îmi parvin cărţile mele traduse la Bucureşti, îmi amintesc întotdeauna de prinţesa Martha Bibescu. Am cunoscut-o bine mai cu seamă în ultimii ei ani de viaţă. Fusese o celebritate a lumii mondene şi literare pariziene, se bucurase de notorietate internaţională înainte de 1939, dar după război lumea a uitat-o. Trăia singură într-un somptuos apartament din insula Saint-Louis, la Paris. Sărăcise şi n-ar fi putut să întreţină acel apartament dacă nu l-ar fi închiriat unor americani bogaţi pe timpul verii. Îşi pierduse vederea în mare măsură, dar se afla alături de ea o tânără femeie care o îngrijea. Ei bine, această femeie mi-a povestit că într-o zi, prinţesa i-a spus că nu are de gând să-şi facă siesta fiindcă aşteaptă o vizită. În consecinţă, s-a aşezat în fotoliu cu o carte în mână, uimindu-şi interlocutoarea care nu fixase nici o întâlnire pentru acea zi. Ba chiar la un moment dat, prinţesa a rugat-o să meargă şi să deschidă pentru că cineva a sunat. Tânăra nu auzise nici o sonerie, dar s-a dus, a deschis uşa, nu a văzut pe nimeni, iar când s-a întors a găsit-o pe Martha Bibescu în fotoliu, cu cartea deschisă în braţe, dar fără viaţă. Nu ştiu dacă întâmplarea e autentică, însă acesta e felul în care mi-a fost ea relatată de acea femeie.

M-am ocupat de editarea la Plon, unde lucram pe atunci, a ultimei cărţi a Marthei Bibescu, un text pe care nu a izbutit să-l termine, dar care poartă un titlu incitant: *Nimfa Europa*. Volumul avea o dedicaţie: „Abatelui Munier, canonic la Notre-Dame“. Numai că tocmai în această dedicaţie, a apărut *une coquille* – o eroare de tipar absolut savuroasă: în loc de *chanoine*, stătea scris *chat noir*, desigur, tot de la Notre-Dame.

Acest abate Munier la rândul său a fost un personaj de mare valoare, un cleric monden care cunoştea toate saloanele literare, pe membrii Academiei Franceze, întreaga lume bună. Era invitat peste tot şi apărea în nişte bocanci enormi, cu o sutană ţesută grosolan, avea o înfăţişare mai degrabă rustică. El a spus un lucru foarte frumos pe care l-am reluat în volumul meu *Célébration*, în capitolul despre Sfântul Apostol Pavel: „Iisus, spunea abatele Munier, pornind de la simbolistica creştinismului auroral, Iisus este peştele, dar Sfântul Pavel e scheletul peştelui“. Iar fără schelet, un peşte e o moluscă.

Radu Sergiu Ruba: – *Referindu-se la acelaşi raport dintre Iisus şi Sf. Pavel Cioran, vizând alte ţinte, a spus un alt lucru: că apostolul e nici mai mult, nici mai puţin decât „un agent electoral“.*

– Cioran, pe care eu îl iubesc foarte mult, a spus ceva şi mai grozav: „Dacă e cineva care-i datorează totul lui Johann Sebastian Bach, acela e Însuşi Dumnezeu!“

Unde se află cerul îngerilor?

– *Apostolul Pavel reprezintă o creaţie a Spiritului Sfânt, rezultatul acţiunii acestuia după pogorârea sa asupra Pământului. Aţi scris un roman în care vă preocupă dramatic problematica Sfântului Spirit, dar care carte poartă numele de* Meteorii.

– Titlul acestei cărţi a fost ratat. Ea se chema iniţial *Vântul paraclet*, adică suflarea pe care au resimţit-o apostolii la Ierusalim, la 50 de zile de la Învierea lui Iisus, când Sfântul Spirit, sub chipul limbilor de foc, a pogorât asupra lor. În greacă, *parakletos* înseamnă *mângâietor*. După ce

am terminat însă romanul, mi-am dat seama că nu mi-a izbutit o carte a suflării Duhului, ci că am făcut doar meteorologie. Dar în reprezentarea oamenilor, întotdeauna, cerul a fost mai degrabă unul meteorologic, nu unul divin. Întreaga pictură confundă cele două ceruri: pe cel atmosferic cu cerul lui Dumnezeu şi al îngerilor. Aceştia din urmă sunt închipuiţi ca având aripi ca şi cum ar trebui să se menţină cu ele în aer. Romanul meu însă a rămas la nivelul meteorologiei, nu am fost destul de tare ca să mă pot ridica la înălţimile Spiritului Sfânt.

Misterul magilor

– *Observ că vă preocupă evenimente produse la sfârşitul şi la începutul vieţii pământene a lui Iisus: la zece zile după Înălţare şi în primele ceasuri ale existenţei sale. De la acest moment unic pleacă romanul dumneavoastră consacrat magilor. Numai că până în secolele VII–VIII, craii nu aveau nume şi nici număr, acesta oscilând între 3 şi 60. Totuşi, până la urmă, numărul lor a fost stabilizat la trei, determinat pesemne de cel al darurilor depuse la Betleem. Aţi scris un roman cu titlul* Gaspard, Melchior şi Balthazar *în care apar însă patru magi. Se regăseşte aici oare o tradiţie consacrată în literele franceze de Dumas care, celor trei muschetari, li-l adaugă pe D'Artagnan?*

– Într-adevăr, Evanghelistul Matei, singurul care evocă episodul, nu precizează nici numărul, nici numele magilor. Tradiţia a limitat numărul lor la trei fiindcă tot atâtea au fost darurile aduse de ei la Betleem: aurul, smirna şi tămâia. Personajul suplimentar i-l datorez scriitorului german Edzard Chaper care a publicat o carte cu titlul *Legenda celui de-al patrulea*

crai. I-am scris, întrebându-l asupra sursei de inspiraţie, iar Chaper mi-a răspuns că a găsit legenda în folclorul rusesc. Pare-se că ruşii, vexaţi că Scriptura nu indică nici un crai din neamul lor, şi-au închipuit unul care a pornit-o spre Betleem, şi-a împărţit toate darurile pe drum şi a ajuns târziu la Ierusalim, chiar în Vinerea Mare, în ziua morţii lui Iisus şi, văzându-se cu mâinile goale în faţa Lui, I-a dăruit ce-i mai rămăsese, adică sufletul său. De altfel, în postfaţa romanului, eu menţionez folclorul rusesc ca sursă a acestei versiuni. Dar ceea ce mi se pare absolut admirabil în legenda regilor magi, este că, de la o vreme, iconografia creştină îl prezintă pe unul din ei ca fiind negru ceea ce simbolizează deschiderea creştinismului către întreaga lume. Religia evreilor în schimb e închisă. Ei sunt poporul ales şi nu au nevoie să caute străini. Nu există misionari pentru ei. Probabil cea mai frumoasă parabolă din Evanghelie vorbeşte despre omul bogat care-şi invită prietenii la masă, dar nu vine nici unul. Îi cheamă din nou prin slujitorii săi, însă fiecare găseşte o scuză, un pretext pentru a nu se prezenta. Atunci bogatul îi pune pe servitori să adune la masă sărăcimea uliţelor, pe toţi cerşetorii şi milogii. Sensul parabolei este că cei ce-l refuză sunt iudeii, iar sărmanii suntem noi.

– *Apropo de această deschidere, romanul începe printr-o frază spectaculoasă a stăpânului regatului Meroe din nordul Nubiei: „Sunt negru, dar sunt rege“*.

– Iar această frază mi-a fost inspirată de *Cântarea Cântărilor*: „Nigra sum sed formosa“.

Şocul civilizaţiilor şi al fraternităţii

– În toate cărţile dumneavoastră chiar şi acolo unde nu te-ai aştepta, în Picătura de aur, *de pildă, pulsează un ferment mitic. Întreaga acţiune se dezvoltă dintr-un asemenea nucleu şi este moderată şi modelată de el. De ce procedaţi astfel? Consideraţi realitatea nemitologică inferioară celei dintâi?*

– Procedez în felul acesta şi nu altfel pentru că tocmai aceasta este raţiunea mea de a fi. Să luăm, de exemplu, *Picătura de aur*: povestesc acolo aventurile unui tânăr african care vine să caute de lucru în Franţa. Dacă nu aş nara decât atât, nu ar fi nimic interesant, nu ar prezenta nici un interes cel puţin pentru mine, deşi ar putea să aibă o oarecare importanţă documentară. Ceea ce contează pentru mine este impactul dintre o civilizaţie a scrisului şi una a imaginii. Atât evreii cât şi musulmanii condamnă imaginea, construindu-şi în schimb civilizaţia pe scris, iar arabii, din rândul cărora provine eroul meu, chiar pe caligrafie. Acest tânăr debarcă în Franţa, într-o civilizaţie a imaginii, cu fotografia, cu televiziunea, cinematograful, cu revistele ilustrate şi suferă nespus pentru că toată lumea vrea să-i reproducă chipul. De altfel, el părăsise oaza Tabella din Sahara algeriană tocmai fiindcă îi fusese răpit chipul, se lăsase fotografiat de o turistă occidentală care îi făgăduise că-i va trimite poza, dar nu se ţinuse de cuvânt. Mama lui îi şi spune la un moment dat: „N-ar fi trebuit să-ţi laşi chipul să plece!“ Tânărul porneşte de fapt spre Europa pe urmele chipului său răpit. Aşadar, există pe de o parte, aventura unui african în Franţa, una printre alte câteva milioane şi asta ar putea să aibă un anume sens sociologic, iar pe de alta, şocul dintre civilizaţia imaginii şi cea a semnului, un fenomen fără de care nu m-ar fi atras scrierea cărţii.

– *Cartea sugerează că civilizaţiile imaginii sunt înşelătoare.*

– Întocmai, aşa cum, după păcatul originar, omul care fusese făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, îşi pierde asemănarea cu Creatorul. Rămâne doar chipul omului, dar care este unul fals, înşelător în privinţa identităţii cu Divinitatea.

– *Nu v-aţi oprit însă numai la tensiunile dintre reverberaţiile mitice ale unor civilizaţii, ci aţi construit pornind şi de la mitul unor drame interpersonale. Cea mai paradoxală dintre ele este drama gemelităţii dezvoltată în* Regele arinilor. *V-a atras tocmai paradoxul ei?*

– Tema gemenilor este una fundamentală în antichitate şi în Biblie. De pildă, Iacob şi Esau care au fost rivali încă din pântecele mamei când Iacob încearcă să-l ţină de picior pe fratele său ca să nu se nască înaintea lui. Apoi, Elena şi Clitemnestra care se regăsesc în cele două tabere duşmane ce se înfruntă la Troia, iar mai târziu, la Roma, Romulus şi Remus unde primul îl ucide pe cel de al doilea. Uciderea unui frate de către celălalt în cazurile de gemelitate constituie un mit destul de frecvent tocmai din pricina paradoxului şi a aberaţiei sale: acolo unde domneşte fraternitatea, consanguinitatea cea mai profundă confundându-se aproape cu identitatea, apare şi o ostilitate extremă, distructivă care nu suportă aparenţele dublului şi caută să elimine unul din subiecţii realităţii dublate.

Dar principalul leit-motiv al romanului Regele arinilor nu este gemelitatea, ci *phoria*, adică acţiunea de a-l purta pe altul pe braţe, în spinare, pe umeri, aşa cum un uriaş îl poartă peste râu fără s-o ştie pe Mântuitorul în chip de copil şi ajunge să capete de aceea numele de *Hagios Christophoros* – Sfântul Purtător de Christos.

Dorul de spaţii imaginare

– *Îmi spuneaţi acum şase ani că* Regele arinilor *corespunde dimensiunii germanice a eului dv. Tot atunci mi-aţi dăruit o sticlă de binecuvântat Burgund roşu, precizând că el izvorăşte din ţinutul dumneavoastră de baştină. Dimensiunea germanică despre care vorbeaţi se datorează cumva unei nostalgii a migraţiilor burgunde?*

– Problema germanităţii în cazul meu e puţin mai complexă: părinţii mei s-au cunoscut ca studenţi la germană, la Sorbona. M-au purtat prin Germania de la naştere, pot să afirm că am trăit mereu cu un picior dincolo de Rin. Dar tatăl meu fusese rănit la faţă în 1914, în războiul cu nemţii, iar eu nu l-am cunoscut altfel decât cu acea cicatrice pe obraz. Apoi, eu nu sunt înzestrat pentru limbile străine. E adevărat că vorbesc şi scriu curent în germană, dar nu sunt propriu-zis bilingv pentru că n-aş putea să scriu texte literare în această limbă. În schimb, nu vorbesc deloc engleza, italiana, spaniola, nici un alt idiom. Părinţii mei mi-au reproşat întotdeauna că nu vorbesc corect germana. Aveam 14 ani când a izbucnit cel de al doilea război mondial şi 15 când nemţii au invadat Franţa. În timpul celor patru ani de ocupaţie, era să fiu ucis de trei ori. Aveam un văr mai mare decât mine care a căzut prizonier şi a petrecut patru ani în Germania. Corespondam cu el, dar eu nu am fost soldat, nici prizonier, eram prea tânăr pentru asta. Deci,

Regele arinilor nu e o carte autobiografică. Nu am călcat niciodată în Prusia Orientală înaintea apariţiei romanului, acest spaţiu fiind total inventat în text. Numai că nu l-am inventat arbitrar. Am discutat cu mulţi din cei expulzaţi din această regiune, patria lui Kant, devenită după război

jumătate poloneză, jumătate sovietică. Mi-am dat seama de felul în care îşi reprezentau aceşti oameni ţara lor pierdută. Cred că multe popoare au un pământ imaginar numai al lor. Pentru americani, acesta e Far West-ul care, aşa după cum se prezintă în filme, e de fapt o legendă, departe de realitatea istorică. Pentru francezi, spaţiul imaginar a fost multă vreme Sahara. Există o întreagă literatură sahariană în franceză: Micul prinţ al lui Saint-Exupéry, *Atlantida* lui Pierre Benoit, un autor foarte popular în anii interbelici, dar uitat astăzi. Au circulat apoi tot felul de poveşti despre isprăvile Legiunii Străine în deşert sau despre părintele Charles de Foucauld, misticul Saharei, om de ştiinţă, cercetător al oazelor, dar şi călugăr misionar venerat de tuaregi, ucis în chip misterios în 1916, la Tamanrasset, în ţinutul Hoggar din extremitatea sudică a Algeriei, deci, în plin deşert.

La rândul lor, germanii aveau o mitologie a Prusiei Orientale, iar eu am integrat-o cumva în *Regele arinilor*. După apariţia traducerii germane a romanului, un fost proprietar de terenuri din Prusia Orientală m-a invitat să-l însoţesc acolo. Am făcut-o cu plăcere şi pot să spun că nu am recunoscut mare lucru din ceea ce imaginasem. De fapt, la Kaliningrad, nu a mai rămas nimic din Königsberg, totul a fost ras de bombe şi reconstruit de ruşi se ştie prea bine cum. Anul trecut am trăit o mare bucurie când o prietenă care însoţise un grup de foşti locuitori ai acestei Prusii de Răsărit în ţinuturile lor natale, a întâlnit un cuplu în vârstă în mână cu *Regele arinilor* şi spunând mereu: „Unsere Bibel, unsere Bibel“.

– Şi totuşi, peisajul Balticii şi al acestui ţinut în care se găsesc astăzi cele mai mari zăcăminte de chihlimbar din lume nu cred că a fost inventat. Unde se sfârşeşte imaginarul şi unde începe documentul?

– Am inserat două documente importante în roman: am ascultat cândva la radio mărturia unui supravieţuitor de la Auschwitz care ajunsese acolo la zece ani şi care descria acel infern văzut cu ochii unui copil. M-am dus la Paris la Centrul Evreiesc de Documentare şi am obţinut dactilograma acelei mărturii. Iar acest text l-am transcris – pentru că există lucruri pe care nu le poţi inventa – şi am creat pe baza lui personajul Efraim, copilul găsit ca prin minune şi adăpostit de eroul central al povestirii. Apoi, tot pe date reale se sprijină descrierea cartierului general construit de Hitler la Rastenburg, un întreg orăşel, inclusiv adăpostul său Wolfschanze.

– *Aici a fost ratat atentatul împotriva lui Hitler de la 20 iulie 1944.*

– În legătură cu acest atentat, s-a petrecut un eveniment cu totul neobişnuit: se ştie că Hitler a trimis la moarte mii de oameni după 20 iulie, unii având legătură cu atentatul, alţii nu. Până la urmă, Gestapo-ul a pus mâna şi pe Fabian von Schrablendorff, un magistrat modest, implicat însă în complot. Judecata mergea de obicei foarte repede: acuzatul era adus la Palatul de Justiţie din Berlin în faţa Înaltei Curţi a Poporului, sub prezidenţia unui personaj absolut ignobil, Roland Freisler care deversa tone de injurii şi de mizerii asupra acuzatului, îi pronunţa condamnarea la moarte, iar sentinţa era executată imediat în curtea Palatului. Ei bine, în ziua de 3 februarie 1945, la aşa-zisul proces al lui Schrablendorff, când Freisler tocmai se apucase să urle, se declanşează alarma aeriană. Regulamentul cerea ca în asemenea împrejurări dezbaterile să se întrerupă şi toată lumea să coboare în adăposturi, acuzatori şi acuzaţi laolaltă. O bombă cade asupra Palatului de Justiţie, Freisler este ucis, toate documentele procesului ard, dar Schrablendorff scapă nevătămat. E adus înapoi în închisoare, iar de acolo e scos de americani, trei luni mai târziu. Odată, când am fost

în Germania, m-am dus şi eu să-l văd pe acest fabulos Fabian von Schrablendorff şi să-l ating ca pe nişte sfinte moaşte purtătoare de noroc. Mulţi au făcut la fel ca mine, iar omul a trăit mult: era născut în 1907 şi s-a prăpădit abia acum câţiva ani. Nu de multă vreme a murit şi văduva lui Freisler şi cu ocazia asta, a izbucnit un scandal enorm în Germania pentru că autorităţile şi-au dat seama că o viaţă întreagă, ea încasase pensia cuvenită unei văduve de magistrat ucis în exerciţiul funcţiunii.

Confruntarea cu mitul

– Istoria de mai sus confirmă faptul că de multe ori realitatea depăşeşte ficţiunea. Dar nu mi-aţi răspuns la o întrebare: prezenţa mitului cu rol de catalizator al acţiunii în cărţile dumneavoastră se datorează cumva subestimării realităţii empirice?

– Nicidecum. Realul trăirii trebuie antrenat în roman atâta vreme cât el are semnificaţie. Mitul prezintă avantajul unui concentrat de semnificaţii, în absenţa cărora el ar dispărea. Numai că relaţiile dintre mit, experienţă trăită şi literatură nu sunt deloc simple, se produc uneori întorsături uluitoare. Există mai întâi o diferenţă între personajul de roman şi personajul mitologic. Raskolnikov sau Vautrin sunt celebre personaje romaneşti şi atât, dar Don Quijote, Don Juan şi Robinson au ajuns mituri fiindcă au depăşit graniţele operelor care i-au lansat, încarnând dimensiuni fundamentale ale condiţiei umane. În general, autorii de mituri mor fără să ştie că le-au creat. Aşa s-a întâmplat cu Tirso de Molina care l-a lansat pe Don Juan în 1630, apoi personajul a fost preluat de Molière, de Mozart, de alţii. După Robinson al lui Defoe care a publicat povestirea în foileton

pentru a face bani şi a produs fără să vrea primul bestseller din literatura lumii, au apărut *robinsoniadele*: *Robinson elveţianul* de Rudolf Wyss, *Die Insel der grossen Mutter* de Gerhart Hauptmann, *Suzana şi Pacificul* de Giraudoux etc.

Apare însă şi situaţia în care autorul se vede nevoit să se confrunte cu mitul pe care el l-a generat. Am să mă refer la două asemenea cazuri: cel al lui Goethe care, la 25 de ani are un necaz din dragoste şi scrie *Suferinţele tânărului Werther*. Apoi, 30–35 de ani mai târziu, când devenise deja o personalitate oficială la Weimar, consilier secret al ducelui, constată că toţi tinerii suferă din amor, băieţii se îmbracă asemenea lui Werther, iar fetele precum Lotte şi, ce e mai rău, se sinucid ca în roman. Această veritabilă epidemie culminează cu sinuciderea, împreună, în 1811, a lui Kleist şi a iubitei sale Henriette Vogel. În epocă, Goethe este acuzat ca fiind autorul moral al acestei epidemii în calitate de „apologet al sinuciderii“ în cartea sa.

Al doilea caz la care vreau să mă refer este cel al lui Ulise naufragiat gol pe ţărmul Insulei Feacilor, cules de acolo de prinţesa Nausicaa, adus la curte şi înveşmântat de regele Alcinoos care dă o petrecere în cinstea lui, deşi Ulise nu-şi dăduse numele în vileag. La acea petrecere este adus şi un aed orb, Demodocos, care cântă faptele de arme ale eroului de la Troia, Ulise. Această pagină este extraordinară: aedul nu vede nimic, este complet pierdut în mit. Mesenii ascultă şi îşi reprezintă războiul troian. Regele priveşte şi e singurul care înţelege totul: îl vede pe oaspetele său naufragiat cum îşi trage mantia peste cap şi plânge, gândindu-se la ceea ce fusese el cândva şi ce ajunsese acum. Se găsea la nivelul zero al aventurii sale după ce pierduse totul: camarazi, corabie, chiar şi hainele de pe el, iar

vreo speranţă de a-şi regăsi regatul, casa, familia nu se întrezărea. Avem aici cazul unui om ce nu-şi suportă propriul mit cu care ajunge să fie confruntat.

– *Cât despre apariţia aedului orb Demodocos în acea secvenţă memorabilă, cred că ea constituie confirmarea neechivocă a existenţei istorice a lui Homer care, în această scenă, se descrie pe sine: felul cum este luat de braţ, aşezat în lumină, lângă un stâlp de care atârnă lira aflată la îndemâna lui, felul cum i se pun dinainte pocalul cu vin, bucatele şi coşul cu pâine din care să mai guste când o osteni. Ei bine, numai un orb ştie să confere atâta însemnătate gestului de a i se pune la dispoziţie cele trebuitoare, în aşa fel încât, într-un loc necunoscut, să se poată folosi de ele singur, la nevoie. Aş vrea să şi citez aceste versuri orientându-mă după traducerea românească a lui Dan Sluşanschi*:

„Crainicul, iată-l şi el, cu alesul aed lângă dânsul,
Cel mult slăvit cu a sa muză, ce-i dase şi bine şi răul:
Ochii-i luase şi văzul, dar cântul cel dulce-i menise.
Pontonoos îi aduse un jilţ argintat, deîndată,
Chiar în mijloc, la meseni, sprijinindu-l de stâlpul cel falnic,
Iar sus, în cui, atârnatu-i-a lira cu glasu-i măiastru,
Sus, chiar la capul aedului. Crainicul cum s-o apuce
Îi arătă: coş cu pâine-i alături, pe masă, bucate,
Cum şi pocalul cu vin, ca să bea când o vrea, după poftă.“

Dar să lăsăm de o parte istoria probabilă şi să revenim la mitologie: aţi scris o carte cu titlul Zborul vampirului. *S-ar putea confrunta aici românii cu un mit care nu prea e al lor?*

– *Zborul vampirului* nu e un titlu prea fericit. E o carte ce conţine note de lectură. Abia viitoarea mea carte are ca personaj central un vampir care e o femeie, o femeie foarte slabă. Nu există nici o legătura cu România reală sau mitică şi nici cu vampirismul din jurul lui Dracula.

Choisel,
29 iunie 2000,
la un veac de la naşterea lui St.-Exupéry

LiterNet
équivalences
Cuprins
◀◀ ◀ ▶ ▶▶
Pagina 54 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

PIESELE
ARMURII INTERIOARE

(dialog cu prozatorul francez Yves Frontenac)

L-am întâlnit pe Yves Frontenac în octombrie 1993, la Pau şi la Ortez, în departamentul Pirineilor Atlantici, cu prilejul unui simpozion despre *Ecoul internaţional al operei lui Francis Jammes – 1868–1938*, un fiu al ţinutului. De fapt, Jammes a trăit aici, în Béarne şi Ţara Bască Franceză, nepărăsind niciodată regiunea şi oglindindu-i profilul, luminile şi umbrele anotimpurilor, în opera sa marcat tradiţionalistă.

Yves Frontenac a prezentat, la Universitatea din Pau, o comunicare densă despre corespondenţa dintre Francis Jammes şi interpreta de şansonetă de la cumpăna secolelor, celebra pe atunci, Yvette Guilbert. Când fiecare participant străin a fost invitat de gazde să redea în limba franceză un fragment dintr-un text al literaturii ţării sale şi când mi-a venit şi mie rândul să procedez ca atare, l-am rugat pe Yves să aleagă o mostră din culegerea de poeme de Lucian Blaga, apărută în versiunea franceză a Sandei Stolojan, sub numele de *Étoile triste* şi pe care tocmai o achiziţionasem de la standul universităţii. El a ales poemul *Autobiografie*, în franceză – *Biographie*, din volumul *Lauda somnului*.

În mai 1996 Yves Frontenac, născut în 1931, pe numele său real Yves Leroux, a poposit la Timişoara cu prilejul unor conferinţe şi la Bucureşti, o dată cu apariţia a două dintre romanele sale în versiune românească. Am profitat de escala sa pentru a purta dialogul care urmează.

Refuzul lumii de afară

Radu Sergiu Ruba: – *Stimate Yves Frontenac, cărui eveniment i se datorează prezenţa dumneavoastră în România?*

Yves Frontenac: – Editura Cantemir mi-a tipărit într-un singur volum două proze, respectiv, *Orgi ale tăcerii*, publicată în Franţa în 1990 şi *Nunţi în tenebre*, apărută în anul următor. Sunt scurte romane unite printr-o mică exegeză situată între ele şi numită *Interludiu*, semnată de Roma Doctor, o tânără profesoară de lingvistică şi filosofie de la Universitatea din Poema, India. Ambele romane au ca obiect imaginarul. În cazul primei cărţi, *Orgi ale tăcerii*, pornesc de la concret; descriu un peisaj muntos care a suferit o mare bulversare geologică şi geografică de-a lungul epocilor, imaginând că o aşezare preistorică a fost complet acoperită în urma unui cutremur de pământ şi că oameni şi animale se găsesc închişi într-un fel de cavitate interioară. Ei reuşesc să netezească solul în jur, iar în acest spaţiu, populaţia umană şi lumea animală se dezvoltă paralel. Dar, secol după secol, situaţia se degradează şi apar un fel de hibrizi între fiinţele umane şi animale. În acelaşi timp, aceşti oameni păstrează o legătură cu lumea de la suprafaţă graţie unor practici spirituale, fără ca acestea sa fie de natură religioasă. Dar contactul se pierde după epoca Renaşterii, iar lumea de sus îi ignoră pe cei din adâncuri timp de mai multe secole. Asta până într-o zi când, cu sângele sărăcit de tot felul de hibridări, această populaţie încearcă să urce la suprafaţă pentru a căuta ajutor. Din nefericire, ceea ce găsesc ei în lumea exterioară este atât de înspăimântător, încât decid să astupe la loc deschiderea pe care o practicaseră în scoarţa terestră. Se mărginesc să caute un singur om cu care să poată comunica prin telepatie şi care să

găsească resursele pentru a-i ajuta să se reinsereze într-o societate ce nu e făcută ca să-i înţeleagă. Este găsit acest om, el îşi ia în serios misiunea, face rost şi de mijloacele pentru a o duce la îndeplinire, dar, avionul care îl poartă spre destinaţia misiunii sale explodează. Acesta este finalul. Fiecare cititor înţelege ceea ce doreşte.

– *În ce limbi au mai fost traduse cărţile dv.?*

– Acţiunea acestei cărţi, *Orgi ale tăcerii* se petrece în sudul Italiei, în zona unei vechi cetăţi a civilizaţiei de tip troglodit, cu locuinţe săpate în coastele dealurilor, cetatea Matera, în regiunea Basilicata. Matera, cu adăposturile sale umane ciudate, mai apare descrisă în termeni foarte realişti de către Carlo Levi, în romanul său social cu acţiunea plasată în anii '30 – *Cristos s-a oprit la Eboli*. Prima ediţie tradusă a cărţii mele a apărut acolo, în sudul Italiei. Am fost invitat la faţa locului, am acordat interviuri la radio, la televiziune, am susţinut un seminar universitar, volumul s-a vândut foarte bine, toate acestea m-au impresionat mult. De asemenea, la Universitatea din Bari, profesorul Achilio Caso, un specialist al literaturii franceze contemporane, autorul unei teze despre Céline, a determinat traducerea volumului meu *Forme de l'ombre*, ce urmează să apară şi în România. După versiunea românească, romanul *Orgi ale tăcerii*, a apărut în spaniolă, la Valencia şi în greacă, la Salonic.

– *Cine semnează traducerea în limba română?*

– Este vorba de doamna Elsa Grozea, o femeie absolut remarcabilă care a tradus un mare număr de scriitori francezi. Citez din memorie măcar câteva nume: Maurice Druon, Joseph Kessel, André Maurois, André Malraux, Michel Tournier şi alţii de aceeaşi înaltă calitate.

– *Scrieţi de asemenea nuvele. Care este specia dv. Preferată, nuvela*

sau romanul?

– De fapt, n-aş putea spune că am preferinţe. Scriitorul francez Henri Quéffélec, din care doamna Elsa Grozea a tradus mai multe cărţi, m-a încurajat să public nuvele, prefaţând prima mea carte apărută în 1971, *La Bruyère de septembre*. Am publicat ulterior alte titluri: *L'Éscalier de la nuit* (1973), *Les Contes d'un chasseur de temps* (1974), *Abîme de lumière* (care este o poveste despre Don Juan), în 1977, *L'Armure intérieure* (1985), vedeţi, am lăsat să treacă opt ani până la o nouă apariţie. A urmat *Maintenant c'est trop tard* (1989), după care primul roman *Orgues du silence* în 1990, *Noces des ténèbres* în 1991, o nouă culegere de nuvele, *Surprend l'instant* în 1993, *Formes de l'ombre*, un alt roman, tot în 1993, iar în 1995, din nou un volum de nuvele cu titlul *Demain la nuit*. Nuvela mă interesează foarte mult, numai că este vorba aici de surprinderea unor momente, a unor secvenţe rapide de viaţă pe care le consemnez şi le comprim într-o pagină şi jumătate, două pagini tipărite, rareori mai mult. Aceste texte sunt ceea ce în poezie este sonetul în comparaţie cu poemele lungi.

A dărui un pseudonim

– Cum de purtaţi numele de Frontenac, un nume celebru printre personajele literaturii franceze contemporane?

– Este un pseudonim pe care l-am preluat cu mult în urmă, la şaptesprezece ani când îl admiram în mod deosebit, o fac şi astăzi, pe marele scriitor, laureat al Premiului Nobel, François Mauriac. Împreună cu un prieten, am pornit atunci, pe bicicletă, din regiunea pariziană unde locuiam, până la Malagar, lângă Bordeaux, la locuinţa romancierului, parcurgând câte o sută

de kilometri pe zi. Nu eram anunţaţi, neglijenţa tinereţii de bună seamă, dar am avut mult noroc că l-am întâlnit. De cum m-a văzut, fără ca eu să fi scos vreo vorbă, a întins spre mine mâna lui lungă foarte fină şi, arătându-mă cu degetul, a rostit, cu vocea sugrumată pe care i-o cunoşteam (căci fusese operat la corzile vocale din cauza unui cancer), a rostit „Dumneata eşti Yves Frontenac.“ Am tresărit desigur, deoarece mă simţeam foarte aproape de eroul din *Misterul Frontenac*, un roman al lui Mauriac pe care îl citisem şi care erou se numea tocmai Yves Frontenac. Iar Mauriac, pe care l-am frecventat timp de 22 de ani, mi-a spus: „Îţi dăruiesc acest pseudonim, poţi să-l utilizezi după cum doreşti.“ El a murit în 1970, iar prima mea carte apărută în ’71, este semnată cu numele de autor Yves Frontenac.

– *Aţi venit în România cu ocazia apariţiei celor două romane, dar aţi fost invitat de asemenea de Universitatea din Timişoara unde aţi susţinut câteva conferinţe. Pe ce subiecte au fost axate ele?*

– Am susţinut un ciclu de cinci conferinţe. Prima, dublată de proiecţii de imagini, despre André Malraux şi *Muzeul* său *imaginar*, a doua, de asemenea cu imagini, despre literatură şi fantastic. Am beneficiat de asistenţa entuziastă a circa 60 de studenţi şi 10 profesori, cu toţii foarte interesaţi, dovadă întrebările adresate. A doua zi am vorbit despre evoluţia romanului în perioada 1975–1985. Următoarea conferinţă i-a fost consacrată lui François Mauriac, mai precis, unor extrase din *Carnetul* său *de însemnări*, un document celebru în Franţa, dar mai puţin cunoscut în străinătate. Cred că extrasele pe care le-am prezentat au deşteptat curiozitatea studenţilor şi spun asta nu numai pentru că ei au pus numeroase întrebări, ci şi deoarece i-am văzut luându-şi notiţe pentru a-şi procura această lucrare. Am încheiat printr-o a cincea conferinţă mai orientată spre România, fiindcă

am încercat să arăt că Samuel Beckett, Henri Petit şi Emil Cioran au în comun cel puţin o trăsătură esenţială: disperarea lucidă. Studenţii s-au dovedit şi de data aceasta foarte interesaţi de Cioran, un scriitor care contează pentru mine la fel de mult ca Mauriac şi pe care l-am descoperit tot la optsprezece ani. Am un oarecare merit în asta, deoarece, la acea oră, 1949, opera lui Cioran în franceză era mai degrabă rară.

O iubire exotică – parnasianismul

– Aţi menţionat deja numele a doi scriitori preferaţi: François Mauriac şi Emil Cioran. Ce alte iubiri literare mai aveţi?

– Dacă ar fi să urc mult în timp, pot să spun că de la vârsta de doisprezece ani am fost frapat de un poet din secolul trecut, şeful Şcolii Parnasiene, Charles Leconte de Lisle. Am învăţat de la el limita ce nu trebuie depăşită în direcţia romantismului, a lui Lamartine şi Vigny ci păstrată, dimpotrivă, starea de cristal scânteietor şi de control al sentimentelor proprii. Leconte de Lisle acordase mult timp efortului de a deveni impasibil, motiv pentru care i-a fost reproşată insensibilitatea. Lucrurile nu stau însă aşa. Pot să demonstrez cu opera lui că era un om deosebit de sensibil, dar că îşi domina deplin această stare. Aş putea continua cu slăbiciunea mea pentru Mallarmé şi Paul Valéry, tot datorită dominării limbajului de către aceşti poeţi şi selecţiei riguroase a cuvintelor. Dintre prozatori, l-aş mai numi pe Vercors, un om de care, mulţi ani, am fost legat printr-o profundă prietenie. Mai aproape de noi, să-i amintesc pe Dino Buzzati, Julien Gracq şi, mai recent, Umberto Eco. Apoi, dintre sud-americani, Gabriel García Márquez, Borges, Carlos Fuentes, nu în integralitatea sa, ci doar cu anumite opere,

apoi o scriitoare mai puţin cunoscută, Silvina Ocampo din Argentina.

Cine a copiat pe cine?

– *I-aţi amintit pe Dino Buzzati şi pe Julien Gracq. Romanele* Deşertul tătarilor *al scriitorului italian şi* Ţărmul Sirtelor *al celui francez, frapează prin coincidenţa, aproape identitatea finalurilor: o ţară se află în stare de război cu un vecin, locuitor al deşertului. Războiul este practic terminat de sute de ani, dar pacea nu a fost niciodată încheiată. În final, oamenii deşertului trec frontiera într-o invazie neaşteptată. Cum se explică această coincidenţă? Cine pe cine a copiat?*

– Nu este vorba de nici un fel de copiere între cei doi romancieri. Cum *Deşertul tătarilor* a apărut în 1940, iar *Ţărmul Sirtelor* în 1951, s-ar putea crede că Gracq s-a inspirat din Buzzati. De altfel, după apariţia romanului său, scriitorului francez i s-a atras atenţia asupra ciudatei coincidenţe. Dar Julien Gracq mi-a mărturisit că nu cunoscuse dinainte romanul lui Buzzati. Studiind chestiunea asemănării, şi-a dat seama că atât el cât şi scriitorul italian se inspiraseră din nuvela lui Puşkin *Fata căpitanului*.

Şansa culturilor mici

– *Care credeţi că este şansa micilor culturi şi literaturi, cele care nu au norocul unei limbi de circulaţie internaţională? De exemplu, cultura norvegiană, slovacă, finlandeză, română, irlandeză etc.*

– Este o problemă gravă aceasta şi nici nu este de resortul meu care nu sunt Pythia pentru a putea răspunde. Iar Pythia, se ştie, era de fapt,

un tertip îngrozitor, fiindcă, sub podeaua sanctuarului ei, se găseau preoţi care-i suflau răspunsurile cele mai alambicate cu putinţă pentru ca amărâţii creduli care o ascultau să verse bani (iată că nimic nou nu s-a inventat în istorie) şi pentru ca ei să plece fericiţi, dar foarte nedumeriţi cu privire la ceea ce urmau să facă. Pentru problema pe care mi-aţi propus-o însă, aş lua ca exemplu Statele Unite. Structura Statelor Unite ar fi probabil soluţia ca limbile vorbite în Europa să circule şi să conveargă spre o capitală federală care să aibă rolul de a face cunoscute toate culturile provenind de la toate popoarele continentului, cele mari şi cele mici. Se ştie că de multe ori, popoarele mici sunt mai bogate în talente sau în genii. Am evocat în mai multe rânduri câteva nume originare din România: am vorbit despre Cioran, dar puteam vorbi despre Ionescu sau Eliade, despre compozitori precum George Enescu şi Marius Constant, despre un sculptor ca Brâncuşi şi mulţi alţii. Toate aceste nume sunt cunoscute în Franţa şi de bună seamă şi în alte ţări. Mijlocul de comunicare direct îmi pare a fi o centralizare, nu a puterilor, ci a puterii de exprimare şi de transmitere a cunoaşterii. Este singura soluţie pe care o văd, pacifică, dar eficace.

Bucureşti,
25 mai 1996

PANAIT ISTRATI
NU A FOST UN AVENTURIER

(dialog cu istoricul literar Christian Golfetto)

Pe doamna Corina Costopol am întâlnit-o cu prilejul discutării unor proiecte pe teme medico-sociale. Când, la încheierea dialogului, am aflat că este fiica lui Alexandru Talex[1], nu am putut să nu fac o remarcă elogioasă la adresa tatălui ei şi a lui Christian Golfetto ca fiind principalii eroi ai neobositei misiuni de promovare a operei lui Panait Istrati în România şi în Franţa. Plăcut surprinsă de această observaţie, Corina nu a uitat, la momentul oportun, să mă anunţe de sosirea la Bucureşti a istoricului literar francez şi să-mi fixeze o întâlnire cu acesta. Nici eu nu am uitat reportofonul.

Miracolul întâlnirii

Radu Sergiu Ruba: – *Domnule Christian Golfetto, vă aflaţi din nou la Bucureşti. Cărui prilej îi datorăm plăcerea acestei vizite?*

Christian Golfetto: – Prezenţa mea aici se înscrie într-un şir de vizite în România şi iată că mă aflu la episodul cu numărul 26 din acest lung metraj. Obiectivul este întotdeauna acelaşi: mai buna cunoaştere a lui Panait Istrati, publicarea de noi scrisori, noi texte semnate de autorul român în revista anuală pe care o editäm în Franţa şi care, de altfel, îi poartă

[1]Pseudonimul lui Atanase Alexandrescu (1909–1998).

numele – „Les Cahiers Panait Istrati“. Cel de-al doilea scop al vizitei este dorinţa mea de a-l revedea pe prietenul Alexandru Talex, pe care l-am întâlnit întâia oară în ziua de Paşti a anului 1971. Adaug la acestea că pentru mine, România este cea de-a doua patrie.

– *Când şi cum s-a aprins pasiunea dumneavoastră pentru Panait Istrati?*

– Am descoperit opera sa în timpul studiilor mele la Şcoala Normală din Valence, dar, după aceea, într-un fel, l-am uitat. S-a întâmplat însă ca în 1969, Ministerul Educaţiei să-mi ceară să iau legătura cu directorul unui centru pentru muncitorii imigranţi şi pentru care să organizăm împreună nişte cursuri de alfabetizare şi de iniţiere în limba franceză. Directorul acestui centru nu era altul decât Marcel Mermoz, un pasionat al lui Panait Istrati. Îmi amintesc foarte bine, era într-o joi, ziua nelucrătoare în sistemul de învăţământ francez pe vremea aceea. Ne-am întâlnit pe la două după-amiaza şi despre orice am vorbit în afară de alfabetizare, despre orice, dar în primul rând despre Istrati, până pe la orele două din noapte. Cum Mermoz nu avea maşină, mi-a propus să plecăm împreună din România cu maşina mea şi, iată, astfel l-am cunoscut pe Talex acum 25 de ani.

– *Care este impactul operei lui Panait Istrati asupra publicului francez la ora actuală? Se poate face o comparaţie cu receptarea sa în anii ’20, ’30?*

– Nu cred că se poate recurge la o astfel de comparaţie. Să ne amintim că atunci când Istrati a publicat prima sa lucrare în franceză, *Chira Chiralina*, mai întâi în revista „Europe“, apoi la Editura Rieder, a obţinut un efect magnific: povestirea a fost publicată în 18 milioane exemplare, tradusă apoi în vreo 20 de limbi şi s-a întâmplat cam acelaşi lucru cu următoarele sale opere. Apariţia lui Istrati în Franţa în 1924 şi până în 1935, anul morţii sa-

le, a reprezentat izbucnirea în lumină a unui mare povestitor, a unui mare scriitor european. A urmat după aceea o eclipsă, cum se întâmplă adesea cu mulţi scriitori. Bunăoară, cu Romain Rolland, părintele spiritual al lui Istrati. Nimeni nu mai vorbeşte astăzi despre Rolland în Franţa, aşa cum nu se mai pomeneşte nimic despre Anatole France şi cum Victor Hugo abia mai e studiat. Dar, din fericire, pentru autorul *Ciulinilor Bărăganului* a existat şi o ieşire din acest tunel, o dată cu sosirea în Franţa, în 1967–1968, a Margaretei Istrati, soţia autorului şi cu apariţia la Gallimard, în îngrijirea lui Georges Godeberg şi a lui Roger Grenier, a celor patru volume de Istrati. Iată, deci, că la mai bine de 30 de ani de la moartea scriitorului, opera sa continua să fie difuzată în Franţa. Iar în 1984, la centenarul naşterii lui, tot Gallimard a reeditat întreaga operă a scriitorului, în faimoasa colecţie populară *Folio*, fiecare text bucurându-se de un tiraj de 15.000 de exemplare, ceea ce reprezintă deja o cifră importantă. Aceştia sunt parametrii planului comercial în care circulă astăzi opera lui Panait Istrati în Franţa.

– *Aşadar, la debut, Istrati s-a bucurat de un succes exploziv. Să se fi datorat fenomenul acesta pitorescului naraţiunii, exotismului personajelor şi al toposurilor?*

– Fără îndoială, factorul exotic a acţionat liber, fiindcă personajele sale sunt puţin obişnuite pentru literatura franceză: au caractere fie de eroi de legendă populară, fie de eroi propriu-zişi ai epocii lor istorice. Dar, consider totodată că scrierile acestui brăilean propun o serie întreagă de valori, precum nevoia de adevăr, de prietenie, de justiţie, valori desigur eterne, regăsindu-se la mari clasici precum Dostoievski, Balzac, Gorki, ceea ce mă determină să cred că publicul a fost atras atât de strălucitul narator Panait Istrati, cât şi de promotorul unor valori universale în care cititorii

se recunoşteau.

Istrati între clarviziune şi previziune

– *În anii ’70, apoi în anii ’80, s-a reeditat în Franţa volumul* Vers l’autre flamme (Spre cealaltă flacără) *incluzând desigur* Confession pour vaincus – Seize mois en URSS (Spovedanie pentru învinşi – 16 luni in URSS). *Reeditările cunoscutei mărturii să fi jucat cumva rolul de rampă de relansare pentru opera lui Istrati?*

– Într-adevăr, Marcel Mermoz în 1978, a reeditat-o în colecţia „10–18“ a lui Christian Bourgeois, iar în 1987, am realizat şi eu o reeditare, la Gallimard, semnând totodată prefaţa împreună cu Al. Talex. Dar nu cred ca această operă să fi contribuit de una singură la resuscitarea interesului pentru Panait Istrati. Consider însă că aceste reapariţii au avut un rol deosebit de semnificativ în schimbarea de atitudine a intelectualităţii de stânga din Franţa. De altfel, Partidul Comunist Francez, prin Claude Prévost, care coordona paginile culturale, în „L’Humanité“, şi-a recunoscut onorabil vina, omagiindu-l pe Panait Istrati pentru clarviziunea şi spiritul său de pionierat, şi deplorând faptul că în anii 1935–1940, propriul său ziar l-a târât în noroi pe autorul *Spovedaniei pentru învinşi*, prin intermediul unor Henry Barbusse şi Francis Jourdain. În acea perioadă, comuniştii şi „L’Humanité“ s-au comportat, faţă de Istrati, ca nişte ticăloşi în toată regula. Lucrul acesta ziarul P.C.F.-ului l-a recunoscut, dar abia 40 de ani mai târziu. Clarviziunea lui Istrati s-a manifestat de la bun început pe mai multe planuri: el a ţinut ca şi alţii să depună mărturie alături de el. Ştiind că doi prieteni de ai săi erau nume puţin cunoscute în epocă, le-a

propus să apară sub semnătura sa, propunere imediat acceptată. Aşa se face că din volumul *Spre cealaltă flacără*, numai prima parte, *Spovedanie pentru învinşi*, apărută la 1 octombrie 1929, este scrisă în mod real de Panait Istrati. Cum bine se ştie, următoarea secţiune, *Rusia nudă*, apărută la 16 octombrie, îi aparţinea lui Boris Suvarin, iar cea de a treia, care dă şi numele întregului volum, *Spre cealaltă flacără*, cu subtitlul Soviete '29, a apărut la 31 octombrie – 1 noiembrie şi este opera lui Victor Serge. Să nu uităm că această carte a fost publicată cu 6 ani înainte de volumele lui André Gide, *Retour de l'URSS* (1935) şi *Retouche à mon retour* (1936). În cartea sa *Istoria unei iluzii*, care tratează problema ideologiei comuniste, istoricul François Furet subliniază importanţa caracterului precursor al cărţii lui Istrati în procesul de analiză a comunismului în Occident.

– *Permiteţi-mi, vă rog, o dublă întrebare care să ne antreneze în câmpul deschis al ipotezelor: a bănuit oare Panait Istrati care vor fi pentru el consecinţele publicării volumului* Vers l'autre flamme? *Iar dacă a intuit acest lucru, am putea presupune că îndrăzneala lui de a-l publica ţine de spiritul său neîmblânzit de om curajos, liber, de spiritul aventurier?*

– Nu sunt sigur dacă scriitorul a estimat sau nu corect consecinţele publicării mărturiei sale. Cu certitudine, fiindcă discutase ipoteza publicării cu Romain Rolland, el cunoştea reticenţele acestuia. Rolland se temea de argumentele pe care le-ar fi putut extrage din carte duşmanii de clasă ai Revoluţiei Bolşevice. Istrati cunoştea, de asemenea, şi dezacordul altor prieteni. Din toate acestea însă, scriitorul nu avea cum să deducă în vreun fel dimensiunile campaniei dezonorante de calomnii dezlănţuite împotriva sa. S-au produs reacţii în lanţ, de ură, de critică injustă, de calificative murdare, pestilenţiale, pronunţate la adresa lui. Nu cred că Istrati a intuit

gradul de deşănţare al acestei campanii. Dar nici nu cred că mărturia sa a fost determinată de caracterul său aventuros ori aventurier. El era, înainte de toate, avid de adevăr, foarte sensibil la nedreptăţi, fiindcă el însuşi fusese sărac, fiu de oameni umili, de oameni învinşi, mama lui robotise o viaţă întreagă, el nu îşi cunoscuse tatăl, iar această realitate i-a marcat copilăria. Era, aşadar, un om mai şubred din punct de vedere psihologic, dar care se simţea deosebit de mândru de îndată ce se angaja să apere o cauză justă. Sunt sigur că ceea ce l-a făcut să publice mărturia despre Uniunea Sovietică, a fost dorinţa sa de a scrie adevărul despre opresiunea pe care o aplicau bolşevicii, lipsind de libertate atâtea popoare din imperiul lor, în numele ideii de socialism în care scriitorul credea cu toată fiinţa sa. Iar în URSS el a plecat fiindcă era deja dezgustat de Occidentul care îl condamnase şi spera să găsească acolo un fel de Lume Nouă, de Pământ al Făgăduinţei. Realitatea însă l-a decepţionat profund.

Comoara o deţine Alexandru Talex

– Să încheiem cu viitorul: care sunt, în context franco-român, proiectele privitoare la opera lui Panait Istrati?

– Mi-e greu să vorbesc despre o colaborare franco-română în acest moment. Se ştie că există în România o asociaţie a prietenilor lui Panait Istrati, dar ea este încă tânără, trebuie să se structureze, să-şi găsească amprenta proprie, să-i antreneze într-o muncă ritmică pe toţi membrii săi. Pentru asta însă este nevoie de timp. Nouă, în Franţa, ne-au trebuit 26 de ani până să ajungem la standardul actual, când ne permitem să publicăm cu regularitate buletine informative trimestriale şi o revistă anuală – „Les

Cahiers Panait Istrati“. În tot acest timp, noi am învăţat cum să cooperăm cu autorităţile locale, regionale, cu ministerele, cu institute precum *Centre National des Lettres* etc. De fiecare dată când vin în România, îi întâlnesc pe principalii animatori ai asociaţiei române. Dar insist să subliniez că omul care şi-a consacrat în mod esenţial existenţa promovării operei lui Istrati în România şi în lume este Al. Talex. El a publicat în 1987, la Gallimard, o culegere de texte ale lui Istrati sub titlul *Le Pélerin du coeur* (Pelerinul inimii), un volum care înteleg că este în curs de apariţie la Bucureşti, la Editura Minerva[2]. Dar tot Talex are alte două manuscrise pe care nu le poate destina tiparului din pricina lipsei banilor, a sponsorilor care să vină în întâmpinarea celui de-al doilea volum din colecţia de mărturii *Cum am devenit scriitor* (500 pagini)[3]. De fapt, împreună cu acest al doilea volum, ar trebui republicat şi primul, epuizat la apariţie şi foarte greu de găsit astăzi. Talex aşteaptă un editor şi pentru versiunea românească a corespondenţei dintre Panait Istrati şi Romain Rolland[4].

– *Ne bucurăm, stimate Christian Golfetto, că, datorită lui Panait Istrati, România a câştigat un prieten atât de devotat cum sunteţi dumneavoastră.*

Bucureşti,
27 mai 1996

[2]Volumul a apărut la Editura Minerva în 1998.

[3]Partea a doua din *Cum am devenit scriitor* a apărut la Editura «Florile dalbe» din Bucureşti în 1998.

[4]Această corespondenţă, tradusă de Al. Talex, este încă inedită. Ea se află în posesia doamnei Corina Costopol.

DE CE COBOARĂ CERUL

(dialog cu filosoful Andrei Pleşu)

I

Inteligenţa pătată

Radu Sergiu Ruba: – *Stimate domnule Andrei Pleşu, într-o conferinţă susţinută la Lugoj în 1982, intitulată „Sensul culturii în lumea contemporană“ şi reluată ulterior în* Minima moralia*, aţi afirmat textual: „E plină lumea de lepre cultivate, de intelectuali insalubri“, arătând că zestrea culturală a indivizilor nu constituie obligatoriu şi garanţia prestaţiei lor morale. Funcţionează însă, în istoria omului, o solidaritate internă a valorilor. Când credeţi că s-a produs sciziunea între valorile de adevăr şi de frumos, pe de o parte şi valorile de just, de bine, de sacru, pe de alta?*

Andrei Pleşu: – Ruptura aceasta s-a produs, cred, încet-încet după Renaştere, pe măsură ce lumea se desacraliza, religiozitatea se subţia şi câştigau teren ideologiile pe care, cu un termen foarte larg şi vag, le-am putea defini ca fiind de tip *liberal*. Mai precis, în momentul în care s-a pus în mod apăsat problema rupturii dintre biserică şi stat şi când viaţa zilnică a devenit fundamentalmente o viaţă secularizată. Până atunci însă lumea era alcătuită după o ierarhie în care toate valorile, dar absolut toate, de la cele mai pragmatice până la valorile intelectuale, erau subordonate unei opţiuni ce viza absolutul. Nu exista nimic care să nu aibă deasupra încă un cer. Singurul cer suprem era Dumnezeu, tot restul fiind aşezat pe o scară pe care întotdeauna se puteau imagina trepte spre mai sus. Din

momentul în care cerul suprem s-a adumbrit, fie că, după cum s-au găsit să spună unii „Dumnezeu a murit“, fie, deoarece noi nu am mai avut ochi pentru acest cer, fiecare din treptele intermediare a putut aspira la condiţia de cer suprem. Cu alte cuvinte, cerul a început să coboare. Cel mai înalt cer pe care ni-l putem reprezenta astăzi sunt cărţile, cultura şi intelectul în general. Dar există economişti care afirmă că cerul suprem este viaţa economică, avem filosofi care susţin acelaşi lucru, dar în favoarea filosofiei, iar alţii găsesc că cerul suprem e plăcerea. După pierderea reperului absolut, totul a devenit o bătălie pentru supremaţie în care orice fragment al vieţii şi al umanităţii a putut aspira la treapta supremă ori a putut pretinde că se află pe această treaptă. Asta a dat naştere unei senzaţii tonice de pluralism, de lipsă de prejudecăţi, de libertăţi ispititoare, dar, în acelaşi timp, a adus cu sine riscul haosului, al lipsei de criterii, al dezordinii şi al dezorientării. Eu am susţinut într-adevăr că, în condiţiile în care dimensiunea religioasă a omului se atenuează, criteriile morale, de pildă, încep să aibă o relativitate care, până la urmă, le face să explodeze. De aceea există oameni inteligenţi sau foarte cultivaţi care pot fi nuli din punct de vedere spiritual ori moral, ceea ce nu înseamnă că nu există şi oameni religioşi care au dificultăţi în acest plan.

– *Vă gândiţi la infiltrări ale tentaţiilor, la virtuţi prost practicate, la deriva spre excesul de virtute?*

– Trebuie să avem în vedere, fără îndoială, şi aceste posibilităţi, întrucât viaţa religioasă nu e o viaţă de rozuri şi de angelice reuşite cotidiene. E un conflict, o tensiune... Dar este o tensiune care stă mereu sub ghimpele unei aspiraţii imposibile, ceea ce organizează altfel lucrurile decât în cazul în care reperul ultim nu există.

– Recunoaştem, prin urmare, o subiectivizare a ierarhiilor axiologice, o răzvrătire a valorilor, fenomen apărut odată cu Renaşterea. Dar antichitatea greacă, să fi cunoscut ea un referent axiologic absolut?

– De bună seamă. Noi facem deseori greşeala de a identifica religia cu creştinismul. Creştinismul este o formă de religie de mare înălţime şi de mare anvergură, este forma noastră de religiozitate, dar nu se poate susţine că în afara orizonturilor creştine, nu există religiozitate. Religiozitatea nu este o invenţie, nu este un lucru achiziţionat de om. Ea este o notă caracteristică a condiţiei umane şi nu poate fi gândit omenescul în afara acestei dimensiuni. Ea există în fiecare din noi, indiferent de soluţiile concrete pe care ea le găseşte pentru a se actualiza.

Este adevărat că Renaşterea avea aerul că reactualizează valori greco-latine, însă acest aspect rămâne foarte discutabil, fiindcă a devenit un poncif şi trebuie regândit. Ceea ce avea în schimb antichitatea şi lumea postrenascentistă nu a mai avut, a fost, pe de o parte, conceperea lumii pe verticală. După secolul al XVI-lea, încet-încet, lumea a optat pentru orizontală, reprezentările au devenit planimetrice, aş spune că istoria a devenit grafică, pierzându-se treptat gândirea de tip axial care are ca reper verticala.

În antichitatea greco-latină se înălţa Olimpul, cu toată populaţia lui, iar pe de altă parte, funcţiona o idee a omului integral care nu poate să se dezvolte într-o direcţie fără să antreneze cu sine toate celelalte dimensiuni. *Paideia* greacă era un fel de a afirma desăvârşirea umană ca rezultând din idealul totalităţii. Nu exista în lumea grecească ideea că cineva poate fi hiperinteligent şi în acelaşi timp un derbedeu din punct de vedere lăuntric sau hiperinteligent şi neputincios fizic. Grecii vedeau aceste aspecte într-o

coerenţă şi o continuitate perfectă: un corp frumos era cuplat inevitabil la un suflet frumos şi invers, iar un corp şi un suflet frumos erau cuplate la o scară de valori active, toate acestea la un loc numindu-se pe greceşte *muziké*. Acesta era termenul pentru armonia globală, iar muzica la propriu juca un rol extraordinar în educaţia tinerilor şi de asemenea dansul, iar a educa se spunea pe greceşte *rythmizomai*, pentru că a educa pe cineva înseamnă a-i da ritm, a-l pune în ritmul potrivit cu natura şi cu aspiraţiile lui, a-i da cadenţa necesară ca el să intre în muzica mai largă din care face de fapt parte şi ca el să-şi realizeze muzica proprie. Această exigenţă de armonie globală în care omul nu are bucăţele, nu are fragmente, este una extrem de provocatoare, de stimulatoare şi eu pretind că ea încet-încet a dispărut, pe măsură ce a câştigat teren în lumea noastră ideea specializării, a performanţei unilaterale. Să ne gândim ce înseamnă sportul în zilele noastre şi cum arăta el în antichitate: la noi, performanţa sportivă a devenit o specialitate. Ca să ajungi un bun halterofil, te concentrezi pe dezvoltarea acelor capacităţi ale tale care duc la halterofilul perfect. Asta nu reprezintă o formaţiune armonică, ci una specializată care selecţionează dintre datele tale numai pe acelea care duc la performanţa scontată, iar activitatea cu pricina devine o profesiune, nu mai faci nimic altceva. În schimb, atletul grec nu era un profesionist. Când venea vremea olimpiadelor, el participa la concurs şi câştiga cel care era naturalmente mai înzestrat. Toţi se antrenau ca să fie înzestraţi, iar competiţia şi performanţa se situau înăuntrul unui spaţiu al firescului, al evoluţiei armonioase, nu într-un spaţiu al concentrării isterice, halucinatorii asupra ţintei care se numeşte *victorie*, cu facultăţi exersate până la abuz, ca victoria aceea să fie din ce în ce mai spectaculoasă.

O cetate cât glasul omului

– Se pare că atenianul secolului lui Pericle trebuia să fie nu numai un bun atlet, un purtător al armelor şi un combatant de ispravă, ci şi un bun cunoscător al filosofiei. De îndată ce ieşea în stradă, cetăţeanul putea fi luat în primire la primul colţ de un sofist, într-o piaţă de un orator, iar mai departe, putea să încapă în seama morii maieutice a lui Socrate. Să coincidă oare amurgul omului integral de tip elin cu declinul polis-ului?

– Ori de câte ori am prilejul, reamintesc un element ce mi se pare caracteristic pentru mentalitatea greacă spre deosebire de cea modernă: în *Retorica* lui Aristotel, există un pasaj în care se spune că numărul ideal de locuitori ai unei cetăţi nu trebuie să depăşească 30.000. Este numărul maxim care face ca o cetate să funcţioneze asemenea unui organism armonios. Peste această cifră, începe deriva. De ce 30.000? Simplu spus, ar fi că aproximativ atâţia locuitori avea Atena la vremea aceea. Dar de ce totuşi treizeci de mii? Pentru că, afirmă Aristotel, trei zeci de mii de oameni adunaţi într-o piaţă pot auzi cu toţii vocea unuia care vorbeşte în mijlocul lor. Dacă depăşesc numărul de 30.000, ei nu mai aud, vocea se pierde. Prin urmare, treizeci de mii este hotarul maxim dincolo de care vocea omenească nu mai poate pătrunde. Asta înseamnă că elementul care coagulează o cetate este scara umană, e spaţiul circumscris de atâta cât poate acoperi înzestrarea nativă a omului, vocea lui atâta câtă este ea. Dincolo de această limită, intrăm în abstracţiune, intrăm în statistică, în mijlocire. Aşadar, întâi, scară umană şi în al doilea rând, nemijlocire, eu şi cel care vorbeşte. În clipa când ies din această relaţie şi, pentru a ajunge la cel care vorbeşte, sunt nevoit să citesc textul pe care el l-a pronunţat

ori să las să mi se spună de către un al treilea ceea ce el a vorbit, în clipa în care apare această extindere (şi ştim prea bine ce înseamnă extinderea asta în zilele noastre, când un oraş modern a ajuns la 8, 10, 12 milioane de locuitori), deci, în momentul când se pierde scara umană şi nemijlocirea, un element străin de umanitate începe să devină activ. Şi pentru că l-aţi invocat pe Socrate, care filosofa făcând cumpărături în piaţa Atenei, aş putea să spun că de acolo a început involuţia, fără să vreau să tai lumea în bucăţele bune şi rele, ci încercând să sistematizez puţin istoricul problemei. Nu mult timp după Socrate, dacă 500 de ani nu e un interval prea lung în istorie, tot într-o piaţă, cineva a fost silit să aibă cu totul alt comportament decât Socrate. Mă gândesc la Iisus însuşi. Nu se mai putea sta de vorbă cu comersanţii sau printre comersanţi pe vremea lui Iisus, nimic altceva nu se putea face decât să se pună biciul pe ei. Izgonirea negustorilor din Templu şi din jurul lui, furia hristică, mânia divină care se declanşează atunci, e începutul modernităţii, este încheierea Agorei greceşti în care te duceai şi făceai un schimb solar de vederi cu egalii tăi care erau ceilalţi cetăţeni. Acum, când în lumea romană nucleul de nemijlocire începuse să se piardă – căci lumea se împestriţase, se înmulţise, se coagulase, se învârtoşase – în acest moment, în locul pieţei conviviale, colocviale ateniene, apare piaţa negocierii impure, a înşelătoriei şi a pierderii reperelor transcendente. Este nevoie atunci de radicalitatea unui învăţător care, deşi proclamă iubirea, îşi dă seama că singurul mod de a o salva constă într-o atitudine de vehemenţă faţă de cei care o uită.

Descartes şi Lenin

– Gestul amintit se produce în ultima săptămână de viaţă pământeană a lui Iisus, şapte zile care stau sub semnul unei tensiuni extraordinare, teribile şi ascendente. În cleştele acestei tensiuni începe, aşadar, istoria modernităţii creştine la capătul căreia se găsesc secolele XIX şi XX. În aceste ultime două secole, fisura lăuntrică a fiinţei pare să se fi extins. Noii filosofi francezi i-au acuzat de o parte din răul izbucnit în lume în secolul nostru pe Maeştrii gânditori – Les Maîtres penseurs, *după titlul unei cărţi a lui André Glucksmann, pe filosofii clasici germani ca şi cum inteligenţa lor speculativă ar fi fost purtătoare de virus. Nu i s-a făcut proces numai lui Marx, ci şi lui Hegel şi Descartes. Nu sunt adeptul teoriilor complotiste, dar poate fi identificat în plan istoric un proiect al puterii politice de utilizare a inteligenţei în serviciul răului? Să luăm în atenţie cazul lui Lenin, bărbat extrem de inteligent în serviciul crimei bolşevice.*

– Nu ştiu dacă atunci când spuneţi *un proiect*, deci, un fel de intenţie devenită strategie, vă gândiţi la ceva care se organizează la nivel uman în cine ştie ce comitet central al planetei care dă anumite directive mai mult sau mai puţin malefice. Nu pot subscrie la un asemenea tip de gândire, fiindcă ea ne absolvă de responsabilităţi: stabilim că suntem manevraţi şi cu asta, ne punem mâinile pe piept. În plus, eu nu cred că trăieşte pe lume un grup de oameni atât de calificaţi în raport cu semenii lor încât să-i poată dirija obscur în mod integral. Cred însă că, dacă există strategii, comploturi şi proiecte, ele operează la nivelul ierarhiilor cereşti. Cred că există cete de îngeri şi cete de draci care încearcă să-şi pună unele proiecte în aplicare şi atunci sigur că, de la acea înălţime, putem vorbi de o anumită

evoluţie apocaliptică a umanităţii, înţelegând prin apocaliptic o desfăşurare ce se îndreaptă accelerat spre un sfârşit de ciclu. E limpede însă că există o tendinţă. Avem senzaţia că, program sau nu, conştient sau nu, lucrurile au o direcţie, merg preponderent într-un anume sens. Acesta e unul din misterele istoriei, în general, să constaţi că apar câteodată unele tendinţe, apar vectori ce merg într-o anumită direcţie şi care angajează în mersul lor întreaga realitate. În asemenea situaţii, intelectualii, atât artiştii cât şi cărturarii propriu-zişi, reprezintă un fel de avangardă, au intuiţia momentului următor, a acestor evoluţii vectoriale pe care le pot anticipa, uneori cu adeziune, alteori cu panică. Există un fel de al şaselea simţ la nivelul creativităţii care prevede câteodată marile direcţii ale lumii.

Mă tem însă că răul stă într-un soi de încăpăţânare orgolioasă a intelectualităţii dar şi a puterilor lumii în general de a lua lucrurile în mână cu sentimentul că sunt singurii care au a decide şi singurii care pot mişca istoria. Acest sentiment de autonomie şi de supremaţie, un fenomen colateral al pierderii verticalei şi a reperului ultim despre care vorbeam la început, duce la malformaţii. El s-a practicat pe mai multe planuri. Aş da două exemple, unul în plan cognitiv şi unul în plan politic:

În plan cognitiv – DESCARTES. Descartes este primul gânditor european care stabileşte că singurul mod de a ajunge la adevăr este să gândeşti de unul singur. Singurătatea ca metodă. Şi anume, trebuie să lichidezi cu autorităţile, cu ceea ce au spus cei dinaintea ta, să nu-l iei în serios pe nici unul până nu verifici tu personal. Şi să încerci, dar numai cu capul tău, să citeşti în natura care te înconjoară legile acesteia. Pentru Descartes, a filosofa înseamnă a cădea pe gânduri de unul singur, la gura sobei, într-un neant absolut. El o spune explicit în *Discurs asupra metodei*: foarte

devreme mi-am dat seama că nu mai trebuie să citesc, fiindcă pierd timpul. Trebuie să merg la război, trebuie să cunosc lume ori să mă uit la pomi, acesta fiind singurul mod corect de a afla ceva. Restul sunt lucruri pe care trebuie să le verifici, vin de la oameni în care nu ai neapărată încredere. Eu sunt singurul criteriu, eu sunt singurul instrument, eu sunt singura autoritate.

Afirmaţia sună extraordinar de curajos e, cum s-a şi spus, *o revoluţie copernicianã* în istoria filosofiei, dar este în acelaşi timp una din dramele evoluţiei gândirii europene. Pentru că nu se poate gândi în felul acesta. Orice act de gândire, chiar şi al lui Descartes, este, până la urmă, determinat fie de inconştiente depuneri de cunoaştere anterioare, de momentul istoric în care gândeşti, de ambianţa în care te mişti sau sunt determinate de gândirea care se exprimă în tine, asta dacă Hegel are dreptate că istoria filosofiei este istoria unei fiinţe ce trece, de-a lungul secolelor, prin capul unor inşi, istoria unei dihănii care se întruchipează, moment de moment, în creiere diferite. Dar este una singură care trece prin toţi: Ideea. Ei bine, dacă Ideea este cea care gândeşte în noi, e o prezumţie ridicolă să-ţi imaginezi că tu eşti cel care o gândeşti pe ea, că tu eşti cel care o deţii.

Când singurătatea a devenit un procedeu acceptabil de a obţine adevărul, când lumea înţelepţilor şi a adevărurilor rostite în istorie până la tine se stinge, în momentul acela, capeţi o autonomie foarte riscantă. E ridicol să-ţi imaginezi că poţi obţine rezultate optime în acest fel şi faptul poate fi demonstrat mai ales acolo unde Descartes are pretenţii de mai mare ştiinţificitate. A debitat o mulţime de enormităţi care erau enormităţile lumii sale şi ale inevitabilei lui puţinătăţi. Prin urmare, altfel spus, singurătatea ca metodă a dat raţionalismul şi a dat umanismul modern. Dar

LiterNet
équivalences
Cuprins
◀◀ ◀ ▶ ▶▶
Pagina 78 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

ce este acest umanism modern? E un fel de a te dispensa de Dumnezeu, stabilind că nu avem decât o singură imagine în faţa şi deasupra noastră care se întâmplă să fie propria noastră imagine devenită statuie, adică umanitatea. De la un punct încolo, umanismul a putut justifica orice, tocmai pentru că-şi era suficient sieşi şi nimic din ce este omenesc nu e blamabil.

În plan politic – Lenin. Să vedem ce face Lenin: admit că era foarte inteligent, resping însă ideea că era foarte cultivat, deşi făcea pentru asta eforturi enorme. Când parcurgi *Caiete filosofice* şi când vezi ce comentarii făcea el când citea Hegel, ce scria pe marginea paginilor, îţi dai seama că omul nu avea organ pentru aşa ceva, se plictisea şi comentariile lui sunt un fel de bombăneală de târgoveţ: „Nu-i adevărat! E posibil?! Huo!!!“ şi plin peste tot de semnul strigării. Este cazul unui ins care nu are fineţea intelectuală ca să parcurgă un text, dar altfel, un om plin de calităţi şi hiperinteligent. Se trezeşte însă, în el, ca şi la Descartes, o ambiţie demiurgică. Este el, care se substituie istoriei înseşi, el care o face. Aşa cum Descartes se substituie autorităţii în materie de gândire, aşa şi Lenin se substituie autorităţii în plan politic. Se agită aici o demiurgie nefirească, vanitoasă, luciferică, exprimată pe planuri diferite, în cele două cazuri invocate: cazul Descartes – *eu sunt cel care face adevărul* şi cazul Lenin – *eu sunt cel care face istoria*.

Nici un om nu este suficient de evoluat ca să poată să ia asupra sa asemenea responsabilităţi. Din chiar acest *hybris*, din chiar acest orgoliu, se naşte relaţia noastră cu dezastrul.

– *După fisurarea fiinţei interioare a omului modern, am identificat tendinţa unora din dimensiunile sale fundamentale de înstrăinare faţă de altele. Cerul suprem s-a estompat până la dispariţie, iar cerul aflat cel mai*

la îndemâna noastră, o boltă coborâtă, este cultura. De multe ori omul modern, incapabil să iasă din prizonieratul laicităţii sale, îşi caută salvarea în cultură. Poate oare cultura să capete forţă salvatoare?

– Constantin Noica obişnuia să spună, citându-l pe Hegel, că filosofia nu trebuie să fie consolatoare. Nu trebuie să gândeşti în ideea de a-ţi obloji crizele, rănile etc. Gândirea trebuie să aibă o anumită răceală, iar căutarea spirituală o anumită obiectivitate, tot ce ţine de „sufleţel“, spunea el, nu face decât să încurce lucrurile. La rându-mi, cred şi eu despre cultură că ea poate reprezenta o bună evaziune, poate fi mângâietoare, dar nu mântuitoare. Ea poate fi mângâietoare pentru că te introduce într-un univers mai bine articulat şi mai cristalin în general decât universul confuziei trăirii. Mai poate fi mângâietoare pentru că îţi amplifică lumea imaginară şi-ţi dă posibilitatea să trăieşti, prin delegaţie, destine diferite de al tău. Poate fi o bună evaziune pentru că pur şi simplu amână problema mântuirii, amână suferinţa şi constituie o bună formă de consumare a timpului, punând între paranteze drama existenţială. Dar de mântuire nu poate fi vorba. Nici măcar citind mari autori, nu mă pot mântui, dacă prin mântuire înţeleg ceea ce se înţelege în general prin aceasta în literatura sapienţială.

Deşi îndrăznesc să spun că nu putem arvuni asupra înţelepciunii şi libertăţii dumnezeieşti. Să nu excludem posibilitatea ca, prin bunăvoinţa divină, cineva să fie cuprins de iluminare citind un roman poliţist. Cazuri există. Mi-a povestit cândva un călugăr că, într-un moment de criză, nu l-au ajutat cărţile lui de rugăciuni cât la ajutat o pagină din Platon. E posibil să se întâmple aşa ceva, dar aş afirma că e posibil numai atunci când lectura, cultura propriu-zisă se intersectează incandescent cu o directivă divină,

când ea cade sub incidenţa unei intenţii transcendente, a unei străluminări. Nu ştim dacă şi nu ştim când vine mântuirea asupra noastră, dar limpede este că nu prea avem motive să credem că simpla plăcere a lecturii sau simpla hărnicie arhivistică în materie de cultură reprezintă căile cele mai garantate întru salvarea sufletului. Şi se ştie prea bine – se spune asta în *Imitatio Christi* – la Judecata de Apoi, *hélas*, nimeni nu ne întreabă ce şi cât am citit. Amănuntul performanţei individuale în materie de lectură fiind absolut nerelevant. Nu acesta va fi criteriul amplasamentului nostru eshatologic.

Intelectualul ca parazit şi ca idol

– Iată, deci, că la Judecata de Apoi nu au valoare cărţile citite ale cărturarilor. Reiese şi de aici că, în geografia şi economia umanităţii, intelectualul rămâne oarecum o specie parazitară. Bunăoară, nimeni nu-l idealizează, în timp ce se ţes din plin legende, plutesc aure, se învăpăiază nimburi în jurul altor rostuiri ale omului în lume. Este idealista, regele, preotul, ciobanul, castelana, şamanul, războinicul, oaia rătăcită, oaia fermecată, ţăranul, copilul-minune, proletarul, astrologul, omul de rând, conducătorul, fiul risipitor, deci, aventurierul, ba chiar şi prostul satului, care, prin însuşi faptul că există, se crede că poate spăla lumea măcar de păcatele locale. În Occident, e de bon ton democratic şi popular să lupţi împotriva elitelor, iar în versiune franceză, cărturarul poate fi chiar taxat cu termenul depreciativ de intello. *Şi totuşi, unde ar fi, în lumea şi în societatea asta largă, adevăratul loc al intelectualului?*

– Mă întreb dacă este până la capăt aşa. Întâi, aş spune glumind că

intelectualul oricum se idealizează singur. Chiar dacă nu o fac alţii, ideea intelectualului despre intelectual este o idee foarte înaltă, iar despre sine, nu mai vorbim...

În al doilea rând, cred că în ultimele veacuri, tot după Renaştere, s-au găsit formule de idolatrizare a activităţilor intelectuale. De pildă, geniul. Geniul, ca formă de umanitate supremă, aşa cum era înţeles el în timpul romanticilor, nu este, în fond, decât proiecţia, pe un cer ideal, a unei creativităţi umane de tip intelectual. Orice tânăr, la începutul carierei lui, are în vizor orizontul genialităţii. Funcţionează apoi din plin motivul gloriei literare care este şi el mitizat. A avea notorietate, eventual, glorie într-o anumită cantitate, te califică automat în ochii publicului, pentru toate competenţele. Să ne gândim doar la Einstein ce reper al veacului a devenit, dincolo de specialitatea lui. Această idolatrizare a intelectualilor ia formele cele mai aberante uneori, în măsura în care provoacă confuzii de autoritate. Dacă cineva e foarte bun ca scriitor de romane, i se cere îndată să-şi dea cu părerea despre orice: războaie, politică, femei. Se produce îndată un fel de glisaj către o competenţă totală.

Aş spune că până şi comuniştii, mai ales cei aurorali, muncitorimea anilor '40–'50, aveau un fel de complex al intelectualului care să fie totuşi reprezentativ. Făceau enorme eforturi să-şi adjudece câte un intelectual şi au reuşit, din nefericire, cu unii ca Ralea, Sadoveanu şi atâţia alţii şi asta până destul de târziu. Este adevărat că în faza terminală a comunismului, cel puţin la noi, intelectualii nu mai erau nimic pentru putere, aceasta fiind doar iritată de prezenţa lor. Fenomenul a continuat, din păcate, şi după Revoluţie, când cel puţin în timpul regimului Iliescu, intelectualitatea a fost o categorie mai curând dispreţuită.

– Pentru că am ajuns inevitabil la tema raportului dintre intelectualitate şi putere, să luăm un exemplu din prezentul cald, postrevoluţionar. Prin 1991, una din vedetele politologice formată la Ştefan Gheorghiu, *având aerul că deţine o ştiinţă, pe cea a politicii, faţă de care alţii nu sunt decât nişte pigmei, îi reproşa lui Nicolae Manolescu şi altor intelectuali din jurul său că vin cu o critică literar-artistică a fenomenului politic şi social.*

– Nu mă miră. S-au spus, după cum bine se ştie, şi lucruri mult mai dure cu privire la intelectuali. Ceea ce le reproşez însă eu intelectualilor de după Revoluţie este, dimpotrivă, faptul că nu s-au comportat destul de *literar-artistic*, faptul că nu au venit pe scena politică cu toată vigoarea lor intelectuală, ci au renunţat la profilul lor şi la criteriile lor, adaptându-se nivelului pieţei politice. Lui Nicolae Manolescu îi reproşez că nu a păstrat înălţimea autorităţii lui câştigate, ca să vină de sus asupra unei lumi de mediocri. În politică, este inevitabil uneori să te aşezi la nivelul unor interlocutori nedemni, dar trebuie să cobori acolo cu luciditatea şi cu calmul unui mare intelectual. Eu îi reproşez intelectualităţii postrevoluţionare nu faptul că a intrat în politică, ci că, intrând în politică, a admis să diminueze exigenţele propriei sale intelectualităţi – uneori, obligaţi aceşti oameni de contextul politic, alteori crezând ei că în acest fel devin mai populari ori mai eficienţi.

Dar ştim prea bine că s-a strigat „noi muncim, nu gândim“, „moarte intelectualilor!“ şi ştim bine că preşedintele Ion Iliescu, deşi avea complexul unui om luminat care a pariat pe intelectualitate, declarând adesea că conflictele lui cu Ceauşescu erau ale unui intelectualist faţă în faţă cu un activist de rând, el însuşi, după ce a văzut că intelectualii nu-l secondează şi nu-l flanchează cu suficientă simpatie, a sfârşit prin a deveni resentimentar,

neînţelegând că, prin definiţie, intelectualul e un ins care nu e simpatic. Dar tocmai în asta constă puterea unui conducător: în a se înconjura de oameni care nu sunt simpatici, ci utili. Utili, chiar aşa, cu bombăneala lor. E preferabil să te hărţuiască un intelectual, decât să te laude un veleitar. Asta nu înţelege uneori puterea: că e infinit mai onorabil să fii hărţuit, judecat şi criticat de un spirit care are exerciţiul gândirii, decât să fii adulat de un semidoct. E însă un aspect care face parte din spiritul unor vremuri.

Cât despre tipul de aşteptare cu care este întâmpinat intelectualul: „Să rezolve ei! Ce-au făcut intelectualii? De ce nu vin intelectualii cu o soluţie?“ – reprezintă tot o formă de antipatie. E un fel de a le atribui un rol pe care ei nu-l pot juca şi de a le pregăti în acest fel un eşec pentru care să poţi mai departe să-i dispreţuieşti.

– Foarte probabil, în imaginarul colectiv popular, intelectualul, protagonist al cărţilor, al cuvântului, este asimilat cumva ghicitoarei, magicianului şi i se pretinde, poate inconştient, ca prin cuvânt, să mute stânca din loc sau s-o despice. Dacă nu, măcar să producă anumite mici scamatorii, prin vraja înţelepciunii. În absenţa acestei performanţe vizibile, valoare i se conferă numai muncii fizice. Cum am putea explica îndelungata vitalitate a acestei prejudecăţi cu ale cărei reziduuri avem de a face şi astăzi?

– A existat, desigur, în secolul trecut şi în era comunistă o perioadă de exaltare a muncii fizice ca valoare umană supremă. Conform materialismului dialectic, totul se putea reduce la muncă: ea îl făcuse pe om să se ridice în două picioare, ea era şi originea artei... Dar chiar şi în afara acestui context, tot ceea ce nu e angajare fizică nemijlocită, e rareori văzut ca muncă adevărată. A sta pe scaun şi a reflecta, nu seamănă a muncă.

Noica a relatat cu numeroase prilejuri o întâmplare pe care e bine

să o reluăm în contextul dialogului de faţă unde îşi găseşte de la sine semnificaţia: înainte de a se stabili la Păltiniş, el căuta o casă şi a stat de probă o lună de zile într-un sat, undeva, tot în preajma Sibiului. Sătenii nu prea ştiau cine e şi erau vremuri când nu puteai să stai incognito multă vreme într-o comunitate mică. Aşa că la un moment dat, a venit primarul să vadă cine-i ăsta. De la bun început, l-a întrebat cu ce se ocupă. Pentru a nu mai complica lucrurile, spunându-i că e filosof (cine ştie la ce se putea ajunge de aici?), Noica i-a răspuns că e scriitor şi că a venit să stea acolo, unde e mai multă linişte. Primarul a făcut ochii mari: „Sunteţi scriitor? Mă lăsaţi şi pe mine să vin mâine pe la dumneavoastră să văd cum faceţi?“

Noica povestea asta cu un fel de stupoare: „În clipa în care mi-am declarat meseria, spunea el, omul a avut imediat în minte nişte proceduri, nişte tehnici, nişte gesturi, fiindcă orice om când munceşte, are un tabiet. Şi mi-am dat seama că, dacă vine, nu am ce să-i arăt. La urma urmei, ce puteam să-i arăt? Cum mă scarpin în cap? Cum stau şi mă uit la hârtia albă, cum răsfoiesc o carte? Astea nu sunt gesturi pe care să le poţi arăta ca muncă.“

Bineînţeles că nici nu putem să ne aşteptăm ca omul care vine obosit de la un efort fizic extrem de erodant, să perceapă ca muncă statica reflexivităţii. Iar dacă-l pui pe el să facă asta, se sonează, descoperind că este ceva peste puterile obişnuitului şi că preferă la o adică să asude zece ore într-o subterană decât să-l obligi să stea o oră nemişcat cu ochii pe o idee. Fireşte că este vorba aici de înzestrări specifice de la om la om, dar există pe de altă parte, o recuperare spirituală a muncii fizice. În toate tratatele de mistică, în scrierile părinţilor deşertului, apare ideea că cel mai bun mod de a lupta cu ispita, de a suporta singurătatea, de a obţine

concentrarea spirituală maximă, este lucrul mâinilor. Expresia aceasta, *lucrul mâinilor*, apare frecvent în *Pateric* de pildă sau în alte culegeri de cuvinte ale Părinţilor Bisericii. Se întrevede o valoare organizatoare în monotonia ritmică a lucrului mâinilor care devine exerciţiu spiritual. Acelaşi gest repetat – împletirea unui coş de nuiele, prăşitul – orice activitate care intră într-un anumit ritual ritmic, dacă e dublată de o dedicaţie spirituală, devine exerciţiu spiritual. Munca fizică, aşadar, poate fi recuperată intelectualmente. Dar, la rândul ei, şi munca intelectuală are episoadele sale de tensiune corporală. Lucrurile greu se pot separa. Noica, bunăoară, spunea că ori de câte ori ajungea la un blocaj în desfăşurarea unei idei, urca un deal, simţea prin urmare nevoia să-şi pună în mişcare corpul, în speranţa că el va elibera, asemenea unei rachete, treapta care se va înscrie pe orbita reală a ideaţiei.

La rândul meu, am fost foarte impresionat când am descoperit în spaţiul teologiei bizantine felul în care e văzută acolo problema cunoaşterii în general, a traseului intelectual către adevăr. Dar cum vedem noi lucrurile astăzi? Cunoaşterea este un fenomen pe care noi îl asociem cu capul: cineva trebuie să aibă cap pentru a se califica pentru munca intelectuală, cutare e un cap... Ceea ce, dintr-o dată, conturează oarecum monstruos fiinţa umană în globalitatea sa. S-a ajuns chiar şi la *brainstorming* – furtuna sau ciclonul creierelor în asalt colectiv asupra unei probleme –, se vorbeşte despre *brain drain* – fuga creierelor peste hotare – şi toate acestea atestă că, în viziune occidentală, cunoaşterea este un demers strict cerebral. Asta înseamnă că, automat, corpul este neglijat. Cât despre afecte, tot în accepţiunea noastră actuală, ele sunt de evitat deoarece nu fac altceva decât să încurce creierele. Dacă vrem să gândim bine şi eficient, trebuie să avem grijă ca mintea

noastră nu cumva să fie poluată de cine ştie ce emoţii care ar duce la ratarea obiectivităţii necesare cunoaşterii. Or, în antropologia creştină de sursă bizantină, se foloseşte foarte frecvent expresia *coborîrea gândului în inimă*. De asemenea, se spune foarte adesea că inima este un fel de chintesenţă a corpului. Corpul îşi are centrul în inimă, aceasta fiind expresia cea mai înaltă şi motorul suprem al corporalităţii noastre. Dacă în această inimă, înţeleasă ca centru al fiinţei, izbuteşti să cobori intelectul, atunci obţii, în sfârşit, un bun instrument de cunoaştere. Potrivit acestei variante antropologice, rezultă că noi cunoaştem cu mintea descinsă în inima în care se centrează corpul. Altfel spus, cunoaştem nu printr-o facultate, ci printr-un agregat. Nu poţi ajunge la cunoaştere decât atunci când, la acest act al tău, participă toate fragmentele fiinţei tale. Simultan corpul, afectivitatea şi capul. Regăsim aici, într-o altă întruchipare şi cu scopuri diferite, principiul armoniei şi al muzicii în antichitatea greacă.

Proletcultism eclesiastic

– Este evident că tipul nostru obişnuit de concepere a cunoaşterii are amprentă occidentală şi că accentul pus de spiritul Apusului pe libertăţile de tot felul a dus şi la divizarea ori fragmentarea interiorităţii fiinţei. Dar acest spirit occidental este protagonistul actual al istoriei. Din legile sale face parte şi expansiunea, numai că Europa nu se mai poate extinde în afară, ci numai spre interior. Antropologia creştină bizantină ar trebui, în mod firesc, să îmbogăţească şi să consolideze spiritul european în globalitatea sa. Nu vedem însă acest duh al Orientului creştin recurgând la efortul de a se face cunoscut.

– Sunt convins că există şansa unui aport sporitor de spiritualitate din direcţia tradiţiei ortodoxe, dar pentru ca această valoare să difuzeze, să iradieze, trebuie ca purtătorii ei să-şi pună această problemă în alţi termeni decât o fac deocamdată. Este adevărat că Biserica Ortodoxă, prin tradiţie şi în mod programatic, nu profesează activismul în plan social, nefiind foarte expresivă nici în privinţa concepţiilor şi tehnicilor proprii de cunoaştere şi nici măcar a valorilor proprii. Apar aici două variante: ori eşti convins că deţii un tezaur şi faci efortul să-l aduci la cunoştinţa lumii întregi ca să beneficieze de el, ori îţi spui că nu e treaba ta să faci militantism, nici să faci pe înţeleptul universal impunându-le altora reţeta ta şi că, în schimb, preferi să stai liniştit la tine acasă şi să-ţi vezi de ale tale. Ambele variante au legitimitatea lor. Dar ortodoxia alege uneori o a treia variantă care, în opinia mea, nu e legitimă: ea nici nu face efortul de a difuza convenabil tezaurul pe care îl deţine, aşa încât el să fie corect recepţionat, nici nu stă cuminte în cochilia ei. Ea le spune tuturor că deţine un tezaur şi se opreşte aici. E foarte puţin şi, de la o vreme, asta sună a aroganţă. A afirma la nesfârşit *noi suntem buni, Occidentul e prost*, reprezintă mult prea puţin. Dacă într-adevăr crezi că deţii o cheie – şi eu admit că în spaţiul răsăritean există o cheie – atunci se cade să-ţi pui problema cum să faci ca această cheie să circule. Pentru asta, trebuie să ai ceea ce în textele sacre se numeşte *darul limbilor*. Adică, să vorbeşti în aşa fel încât mesajul tău să ajungă la interlocutorii care sunt întotdeauna diferiţi. Să nu le vorbeşti pe limba ta, ci pe a lor. Cele douăsprezece volume ale *Filocaliei* traduse de părintele Dumitru Stăniloae, un monument de hărnicie duhovnicească, nu pot ajunge în Occident pur şi simplu în această formă , deşi există traduceri ale acelor texte şi în marile limbi ale Europei. În schimb, ceea ce putem

oferi noi, este o exegeză a respectivelor texte, o adaptare a lor la lumea de azi care să aibă o asemenea autoritate, înălţime şi coerenţă, un asemenea prestigiu intelectual încât să impună de la sine celor din Vest. Noi nu facem asta. Noi plecăm de la ideea că cei din Vest sunt nerecuperabili, că noi nu avem nici un motiv să pierdem timpul cu acomodarea la un limbaj modern fiindcă asta înseamnă a diminua din forţa tradiţiei. S-a născut astfel un fel de mitologie răsturnată a religiozităţii fruste, aproape analfabete care ar fi superioară religiozităţii capabile de dialog şi de discurs intelectual. Există o formă de proletcultism la nivelul ierarhiilor noastre religioase. În forme mai atenuate, sloganuri de luptă de clasă precum *moarte intelectualilor, noi muncim nu gândim*, în varianta *noi ne rugăm, nu gândim*, există ca mentalitate în spaţiul unde ar trebui ca, dimpotrivă, valorile spiritului să fie apreciate. Ştiu că există anumite justificări pentru asta, ştiu că există un luciferism al intelectualităţii şi o mişcare atee în rândul inteligenţiei moderne, dar asta nu face să dispară legitimitatea intelectului ca atare. Iar Dumnezeu nu se supără dacă gândeşti, fiindcă el nu a făcut lumea ca să fie lăsată acolo unde e şi să fie scutită de orice comentariu, de orice exegeză, de orice lumină a inteligenţei. Acestea sunt prejudecăţi grave care, la limită, ar duce la concluzia că oameni precum Grigorie Palama, Toma de Aquino, Anselm de Aosta, Simion Noul Teolog, Maxim Mărturisitorul ar fi de evitat, fiindcă sunt nişte intelectuali. Ştiau o extraordinară carte greacă şi latină, au scris texte foarte greu accesibile pentru o minte neexersată şi rămân stâlpii spiritualităţii europene. Ideea că gândirea e vinovată şi că numai afectul e corect este, după mine, un păcat împotriva Duhului Sfânt. Există riscuri ale intelectului prost folosit, dar există şi riscuri ale emotivităţii prost practicate.

De la culturnici la savanţi

– *Pentru că am ajuns la proletcultismul eclesiastic profesat faţă de intelectual, să aducem în prim plan şi tipul pseudointelectualului pus în mişcare de sistemul politic proletcultist, şi anume* culturnicul. *Regimul comunist, aşadar, a aruncat în lupta sa de clasă împotriva culturii pe acest* culturnic, *dar nu i-a inventat şi un echivalent în planul pseudointelectualităţii tehnice, să zicem, un tehnocratnic.*

– Se poate remarca aici diferenţa dintre agitator şi savantul util. Rolul agitatorului constă în intoxicarea cantităţii umane, a maselor, este un rol strategic şi ideologic, actorul său nu are nimic de a face nici cu cunoaşterea, nici cu progresul ştiinţific, cu atât mai puţin cu adevărul şi cu etica. Pe de altă parte, savantul nu poate fi măsluit, el nu poate deveni tehnocratnic, întrucât de el, recunoscut şi cultivat ca util, orice stat are nevoie ca să se menţină în competiţia planetară. Iar în privinţa aceasta, e de remarcat că ruşii, în primul rând, au ştiut să valorifice cu destulă inteligenţă diviziunea muncii. S-au priceput să cultive pragmatic valorile de care aveau nevoie şi să facă concesii acolo unde compensaţia tehnică era suficientă, după cum au ştiut foarte bine să şi dea maselor tipul de retorică gongorică şi toxică a agitatorului, a culturnicului.

Culturnicul, în fond, nu are legătură cu cultura. El e un fel de felcer cu atribuţia de a crea epidemii, nu de a le vindeca. El e un creator de epidemie mentală, un îmbolnăvitor. Pe mine m-au frapat întotdeauna etichetele profesionale lipite pe practica acestor oameni: bunăoară, termenul de *agitator*, în ideea că agitarea altora e ceva de bine, ceva cuviincios. Cultura pentru mase trebuia transmisă prin intermediul unor *brigăzi de agitaţie*,

iar organismul social trebuia pus în mişcare, dar mai degrabă busculat de *activişti*. Sunt termeni care arată ce dezordine mentală este în capetele dictatoriale. Ideea că omul nu trebuie să fie aşezat, ci agitat, el nu e cazul să aibă iniţiativa gesturilor lui, ci trebuie să fie animat ori activat ca un mecanism, ca o păpuşă. Din copilărie şi până la maturitate, omului i se cerea însufleţire, entuziasm, exuberanţă, înflăcărare şi tot aşa, o creştere termică până aproape de explozie. Toate acestea arată că dictatura vedea în oameni nişte obiecte ce trebuiau mişcate din afară după legile rudimentare ale mecanicii. Omul are interioritate şi tocmai viaţa interioară este cea mai mare victimă sub dictatura care încearcă să o reducă la minimum: să nu fii niciodată singur cu tine însuţi şi cu instanţele tale intime, să nu fi niciodată mişcat dinăuntru, ci mişcat întotdeauna din afară, agitat, scuturat, îndemnat, lămurit, aprins şi înflăcărat.

În schimb, dictatura comunistă nu a inventat un echivalent tehnico-ştiinţific al *culturnicului*, fiindcă de prea mulţi savanţi adevăraţi nu avea nevoie. Era vorba oricum de valori de elită, căci puţini sunt cei care se pricep, de pildă, la fisiunea nucleară. Avea nevoie numai de câţiva care s-o ştie bine şi să le facă bomba. Pentru asta nu era necesar să-i facă să vorbească în public, să răspândească în mase cunoştinţele lor. Aici comunismul este elitar.

– *Şi totuşi, în materie de informatică, el nu s-a dovedit a fi elitar. Într-una din primele sale cărţi care, de altfel, i-a şi adus definitiva consacrare*, Court traité de soviétologie à l'usage des autorités civiles, militaires et religieuses, *Alain Besançon arată că, în mod logic, ordinatoarele nu pot fi utilizate în economia sovietică întrucât ele nu ştiu să mintă. Dacă sunt programate cu date false, ele dau rezultate false, însemnând că, de fapt, nu*

sunt necesare. Dacă sunt programate cu date reale, duc desigur la rezultate reale, numai că, într-o economie comunistă, nimeni nu are nevoie de realitate.

– Într-adevăr, cred că tocmai incapacitatea sau refuzul sistemului comunist de a face faţă informaticii a dus la căderea sa. Aici însă intrăm într-o zonă de dezbatere mult prea vastă.

Să-i spui culturii pe nume

– *Propun s-o amânăm pentru altă dată, sugerând în acelaşi timp să ne întoarcem la cuvântul* cultură. *Există un termen pentru cultură în civilizaţiile japoneză, chineză, hindusă, islamică?*

– Nici grecii nu posedau un cuvânt pentru cultură. Ei aveau *paideia*, dar asta înseamnă mai curând educaţie şi se referă la formaţia globală a omului. Dar un termen care să însemne cultură nu aveau, după cum nu deţineau nici multe alte cuvinte despre care noi credem că le întrebuinţau în mod obişnuit. În orice caz, termenul european porneşte şi se mişcă pe filiera Cicero, fiind legat direct de cultivarea pământului ca formă de grădinărire a spiritului, de însămânţare, de plivire şi de recoltare a lui. *Legere* în latină înseamnă şi *a citi*, şi *a culege*. Acesta este, deci, contextul european al termenului. Din câte ştiu, celelalte civilizaţii nu au un cuvânt pentru cultură, el este o invenţie latină. Hinduismul şi Islamul, bunăoară, nu pot separa valorile de tip cultural de valorile religioase. Tot ce reprezintă pentru noi cultura, la ei se consumă în perimetrul cultului. Înţelepţii clasici ai Islamului precum Averroes, Avicenna, Ibn Arabi, când realizau traducerea şi răspândirea lui Aristotel o făceau ca mari teologi, gândindu-se,

cum au făcut-o mai târziu şi scolasticii, la un bun temei pentru o structură mai riguroasă a discursului teologic. De la aceşti arabi au pornit traducerile medievale ale lui Aristotel. De fapt, şi în Europa cultura şi cultul au fost îngemănate până într-un anumit punct, dar s-a ivit un moment când cultura a devenit autonomă.

– *Această integrare a culturii în cult este ea explicaţia suficientă a înfloririi culturii arabilor în perioada de expansiune a lor şi a Islamului? Se pare că după acele prime secole, cultura lor a stagnat, ba chiar a regresat.*

– Ea nu a scăzut în intensitate atât de repede. Mă gândeam adesea că ar fi momentul ca, de data aceasta, noi, europenii, „să invadăm“ spiritul islamic. Este o lume pe care nu o cunoaştem şi rămâne curioasă această ignoranţă, câtă vreme, nouă, românilor, ea ne-a fost mult timp foarte aproape, chiar am convieţuit cu ea. Nu ne-am putut familiariza cu valori care ne-au fost vecine. Excepţie a făcut însă Cantemir care a sondat adânc în lumea islamică şi o cunoştea bine. Există până şi o traducere în arabă a cărţii sale *Gâlceava înţeleptului cu lumea*. Excepţie au mai făcut şi câţiva pitoreşti intelectuali din secolul XX care chiar au trecut la islamism: Vasile Lovinescu, de pildă, autorul cărţii *Creanga de aur*, interpretările sale la basmele româneşti. El cunoştea bine araba şi a cultivat cu competenţă acest univers. Apoi Mihai Vâlsan care, sub versiunea franţuzită a numelui său, deci, ca Michel Valsan, a deţinut, până în anii ’60 când a murit, funcţia de muftiu al Parisului. Aşadar, un român, discipol al lui René Guénon, era şeful comunităţii mahomedane din capitala Franţei. Din zilele noastre, l-aş aminti pe Virgil Cândea, un bun cunoscător al lumii islamice. Dacă ne-am apropia mai mult de această lume, am afla de exemplu, că ea a dat valori extraordinare până în secolul XIX pe care noi nu le mai urmărim. Există

însă mari texte filosofice, religioase, de analiză gramaticală, de lingvistică în general. Cred că lumea de mâine va avea de-a face cu Islamul. Este o cultură la care trebuie să reflectăm mai mult. Ea ar putea să reprezinte un atu al nostru, al românilor, care am putea cunoaşte mai de aproape şi mai dinăuntru lucruri pe care Occidentul le ştie exterior. Este vorba de acea poziţie a României la intersecţia dintre culturi, placa turnantă la care toţi marii noştri intelectuali au visat, dar pe care noi încă nu am valorificat-o, deoarece nu cunoaştem aşa cum ar trebui culturile din jurul nostru.

Bucureşti,
16 septembrie 1996

LiterNet
équivalences
Cuprins
◀◀ ◀ ▶ ▶▶
Pagina 94 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

DRAMA IDENTITĂŢII

(dialog cu Andrei Pleşu)

II

Prezenţa şi absenţa îngerilor

Radu Sergiu Ruba: – *Iată că am ajuns, cu puţin noroc, la învecinările românilor, culturale şi religioase şi la mult visata punte românească pluridirecţională de legătură spirituală între reperele din jur şi de mai departe. În vârtejul unei asemenea geografii ne punem, probabil, cu o mai mare frecvenţă decât alţii, mereu aceeaşi problemă a identităţii naţionale. Instanţele cele mai cuprinzătoare ale acestei identităţi sunt limba şi religia, iar ca subsidiar al acesteia din urmă, confesiunea dominantă. Dar lumea nu conteneşte să se desacralizeze şi să se internaţionalizeze. Vor rămâne oare limba, religia, eventual confesiunile, instanţe ultime ale acestei identităţi?*

Andrei Pleşu: – În mod categoric, identitatea naţională nu se poate dispensa de componenta lingvistică. Limba este o chintesenţă şi un portret al fiecărei comunităţi, ne regăsim în materia limbii cu toţii, ceea ce înseamnă că ea ne leagă, ne uneşte. Pe de altă parte însă, ea nu epuizează identitatea naţională. Prin faptul că vorbim englezeşte nu devenim englezi şi nici un american care vorbeşte româneşte nu se trasformă în român, cu toate că el capătă un acces mai direct la ceea ce ne este nouă specific. În materie de identitate naţională lucrurile trebuie privite cu mare prudenţă, cu un anume relativism pentru că derapajele sunt foarte la îndemână.

Nu cred că religia, ori în cadrul unei religii, confesiunea poate fi so-

cotită o componentă decisivă a identităţii naţionale. Mai întâi de toate, religiile ar trebui înţelese ca nişte instanţe supranaţionale, fiindcă religia ţine de un principiu de universalitate. Etimologic vorbind, catolicismul, din grecescul *katholou*, asta şi vrea să fie, o religie universală. La rândul ei, ortodoxia înseamnă *dreapta credinţă,* iar credinţa cea dreaptă nu este grăniţuită etnic. Nici un pasaj din textele sacre nu încurajează ideea că între naţiuni şi religii ar exista o legătură simplă, de concordanţă mecanică. Sfântul Pavel spune în mod explicit: *Patria noastră este în ceruri.* Noi ne găsim pe Pământ în trecere, într-un rapid pelerinaj care se încheie, iar locul spre care ne îndreptăm nu este unul al naţiunilor ci un loc al comuniunii şi al comunităţii umane mari. Când în Apocalipsă se vorbeşte despre faptul că la Judecată vor fi chemate neamurile (pasaj invocat adesea de cei care-l înţeleg greşit, imaginându-şi că vor fi chemaţi pe rând românii, turcii, bulgarii, etc.), afirmaţia trebuie înţeleasă în contextul lingivistic al momentului în care se scria acest text şi când *neamurile* (gentes), se referea ca termen la necreştinii care vor fi chemaţi de asemenea la Judecată. Acesta este sensul simplu al textului şi nicidecum acela că vom fi judecaţi după performanţele noastre naţionale.

În 1872 s-a emis la Constantinopol o hotărâre sinodală care a decretat că a identifica religia cu etnia reprezintă o erezie numită *filetism.* Ea este condamnată ca atare de Biserica Răsăriteană, dar nepracticată. Oricui îi spui în Răsărit, între clerici, că are de dat socoteală în faţa suspiciunii de filetism, adică de confuzie între etnie şi religie, îţi răspunde că asta e problema celorlalţi, că grecii sau ruşii au tendinţa de a se comporta astfel, dar că noi nu. La fel, grecii susţin că *noi* suferim de această meteahnă, alături de ruşi şi bulgari, dar că ei nu. Există acest derapaj posibil, mai ales

în ţările răsăritene, de identificare a etniei cu religia. Să ne amintim că Iisus, respectiv Noul Testament, vine cu un mesaj care dinamitează legăturile de sânge. În vreme ce în Vechiul Testament, legătura de sânge este decisivă şi defineşte ideea de popor ales, în Noul Testament, nici măcar rudele nu se regăsesc obligatoriu în aceeaşi comunitate de credinţă. Când Iisus vorbeşte poporului şi unii din ucenici îi spun: *au venit rudele tale, mama şi fraţii tăi, vrem să-i aducem mai în faţă* (că o fi fost şi printre ucenicii ăştia vreunul cu sânge românesc care voia să-i fie simpatic Şefului), Iisus le răspunde: *nu voi sunteţi rudele mele*. Iar în alt loc, spune: *Nu am venit să aduc pacea ci sabia, care va despărţi pe fiu de mamă*, etc.

Să revenim însă la problema limbilor: există în Deuteronom un celebru pasaj unde se spune că, la un moment dat, Dumnezeu s-a hotărât să dea fiecare popor pe mâna unui înger. A adăugat că pe evrei îi păstrează pentru sine şi a făcut repartiţia, desemnând instanţa păzitoare angelică pentru fiecare popor. Drept care, când în Scripturi se vorbeşte de luptele între greci şi perşi, se pomeneşte de fapt despre războiul între îngerul grecilor şi îngerul perşilor. Bătăliile însă rămân nevăzute, fiindcă se dau la nivel preaînalt. Dar ce este îngerul? El e un mediator între Dumnezeu şi oameni. Dar o dată cu întruparea sa, Iisus preia oficiul de mediator. Îngerii îşi pierd din importanţă, iar Sfântul Pavel aproape că se declară împotriva îngerilor, de teamă să nu se recadă în politeism. Toate acestea înseamnă că, o dată cu venirea lui Iisus, principiul spiritual al neamurilor, adică îngerul, scade în importanţă. Iisus vine cu un mesaj universal, nu cu unul naţional.

Or, cei care, în ciuda acestor evidenţe, vorbesc despre ortodoxie ca de un fel de ideologie naţională sau identifică naţiunea cu o confesiune ori alta, sunt, în primul rând, proşti cititori ai textelor sacre. Dacă nu m-aş teme

să rostesc judecăţi prea aspre, aş spune chiar că ei păcătuiesc împotriva Duhului Sfânt.

– *Ţin să menţionez aici o idee a lui Macedonios, patriarh la Constantinopol între anii 341–360: el susţinea că Spiritul Sfânt îndeplineşte acelaşi rol şi se găseşte la acelaşi nivel ierarhic cu îngerii. Dar trebuie să ţinem seama de faptul că între timp se ivise pe lume Iisus care dislocase îngerii din poziţia lor proteguitoare asupra neamurilor. Dacă luăm în seamă afirmaţia lui Macedonios, ce-i mai rămâne de făcut, în raport cu neamurile, Spiritului Sfânt, egalul îngerilor?*

– Spiritul Sfânt sau Sfântul Duh, după cum i se spune în limbajul răsăritean, este cea mai misterioasă instanţă din cadrul Treimii. Analogia dintre Sfântul Duh şi îngeri, pe linia limbilor este foarte interesantă, fiindcă se spune că îngerii au inventat limbile naţionale. Există un text în Origen în care se susţine că, de vreme ce îngerii au răspunderea neamurilor, după cum se arată în Deuteronom, ei trebuie să fie aceia care fac să se distribuie Logosul în entităţile etnice distincte, ceea ce ar însemna că îngerii se găsesc la baza babiloniei originare.

– *Este acest pasaj din Origen recunoscut de biserică ori este clasat, alături de alte scrieri ale sale, printre ereziile gnostice?*

– Există multe lucruri, din cele scrise de Origen, pe care biserica nu le asimilează, dar, în orice caz, acest pasaj nu se află printre cele în mod special combătute. Afirmaţia lui îşi are sursele în aerul timpului. În toată atmosfera sfârşitului de antichitate, din lumea arabă până la gnostici, se întreţinea ideea unei legături între mulţimea limbilor şi cea a îngerilor. Dar şi despre Iisus s-a vorbit ca fiind un înger suprem, *tartorul* îngerilor. Există o temă a lui *Christos Angelos*. Epoca este desigur confuză, dar nu poate

fi ignorată bogăţia ei, mai cu seamă fiindcă oamenii care gândeau asupra acestor lucruri erau oameni autentici. Orice ar fi gândit, ei nu se considerau eretici, calificându-i astfel numai pe cei care nu le împărtăşeau viziunile. Oricum, pe atunci, nu era o mândrie să fii eretic.

Există un foarte frumos pasaj în simpaticul scriitor englez Chesterton şi care spune la un moment dat că diferenţa dintre vremurile vechi şi vremurile noi constă în aceea că acuma, omul se simte bine dacă poate să spună: „ştii, eu sunt cam eretic!“. Cu alte cuvinte, eu sunt altfel decât ceilalţi, sunt mai interesant. Pe când atunci, în primele veacuri, erezia era taxată drept nebunie. Lucrurile nu erau însă clare, căci dogma creştină nu s-a constituit de la bun început ca un bloc, ca o dogmă închisă. Ea s-a articulat pe parcurs, de-a lungul conciliilor şi în funcţie de necesităţi de context. Din această cauză ea are o evoluţie extrem de vie, extrem de elastică. Iar pe acest fond de căutări ale formulării precise a dogmei au apărut tot felul de versiuni considerate o perioadă deviante sau echivoce. La rândul lui, Duhul Sfânt dă o anumită legitimitate de tip propagandistic limbilor, în sensul că acestea sunt folosite ca instrument de transmisiune a doctrinei creştine. Acesta este şi înţelesul Rusaliilor: în momentul în care Iisus se retrage de pe Pământ, prezenţa lui este înlocuită cu difuziunea Duhului Sfânt care devine garantul epocii următoare. Pe această linie, există o erezie, una nesângeroasă şi plină de sugestii, a lui Gioachino da Fiore (care şi el îl reia pe Sabelius din sec. II–III) şi care spune că a existat o Epocă a Tatălui corespunzând Vechiului Testament, alta a Fiului acoperită de Noul Testament şi că prezentul – autorul se referă la Evul Mediu şi ceea ce vine după el – s-ar încadra în începutul unei Ere a Duhului Sfânt.

– *S-a afirmat că proliferarea îngerilor în secolele VII–X a fost deter-*

minată de dorinţa de a le oferi neamurilor proaspăt creştinate o imagine a doctrinei mai familiară, mai seducătoare şi. cu puzderia sa de îngeri, mai aproape de politeism.

– Nu aş fi întru totul de acord, fiindcă în acele veacuri, dogmaticii creştinătăţii nu cultivau cu simpatie angelologia tocmai pentru că ea risca să amintească prea mult de politeism. Fireşte că în comerţul cu păgânii care erau politeişti, îngerii puteau fi o treaptă către creştinare, dar, în principiu, dogmaticul creştin al epocii era mai curând reticent cu excesul de invocare a îngerilor. Se avertizează mereu că asta poate să devină o angajare echivocă.

Dispariţia limbilor

– Admitem că fiecare neam şi fiecare limbă se află în paza unui înger. Se constată însă că unele limbi pot să dispară, fenomen consemnat şi în epoca modernă. În secolul XVIII, în estul spaţiului germanic, au fost asimilaţi vorbitorii unor idiomuri slave precum polaba şi sârba luzaciană, în sec. XIX pe coasta de est a Adriaticii s-a stins poporul neolatin al dalmaţilor. Se ştie că irlandeza şi alte limbi celtice din zona Arhipelagului Britanic au fost înghiţite ori devastate de engleză, iar astăzi ele sunt menţinute în viaţă sau revigorate artificial: vechea irlandeză, gaelica, velşa şi limba manxă. S-au produs de asemenea şi surprinzătoare mutaţii religioase: copleşiţi de persecuţii, bogomilii din Bosnia au trecut la islamism. În sec. XVII–XVIII, marea majoritate a albanezilor pe atunci catolici au devenit şi ei musulmani. La Islam s-au convertit, subiect care pare a fi tabu la noi în ziua de azi, o parte din megleno-românii din nordul Greciei şi din românii din

Bosnia, căutând sub umbrela Profetului un adăpost împotriva grecizării sau sârbizării prin intermediul ortodoxiei. În cazul unor astfel de dispariţii sau de convertiri, ce se întâmplă cu îngerul acelui neam? Ce fel de elemente, în afară de limbă şi religie, definesc o identitate naţională putând asigura totodată un refugiu îngerului părăsit?

– Cred că trebuie să stabilim de la bun început că identitatea naţională este o identitate relativă şi pasageră. Au fost invocate pe bună dreptate limbi şi popoare care dispar. În acest sens, putem merge la exemple ilustre: fenicienii au fost un mare popor, dar au dispărut. La fel şi celţii, dacii sau etruscii. Popoarele nu sunt esenţe şi realităţi gata înşurubate în eternitate. Ele apar şi dispar şi ţin de istorie nu de veşnicie. Cum ştim foarte bine, ideea naţională e o idee modernă care a apărut târziu în Europa. Noi vorbim de români ca şi cum, de la Decebal şi până azi, în mod continuu, populaţia acestui teritoriu s-a resimţit ca românească, când, în realitate, conştiinţa naţională a apărut abia în secolele XVIII–XIX. Funcţiona bineînţeles o conştiinţă teritorială, a comunităţilor locale, după cum se întâmpla peste tot în întregul Ev Mediu. Moldovenii, bunăoară, ştiau că sunt moldoveni, având o idee despre conturul ţării lor, ştiau de asemenea că sunt creştini, dar asta nu-i împiedica să se lupte cu cei din Valahia de parcă ar fi fost alt popor. Conflictele dintre Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş sunt puţin jenante pentru cei care vorbesc despre continuitatea unor mari ansambluri având conştiinţa unităţii proprii. Abia în secolul XIX putem vorbi de o realitate şi de o doctrină a naţiunilor. Cuvântul *patrie* în sens modern este actualizat în sec. XVIII, Revoluţia Franceză făcând, pentru prima oară, un mare tapaj în legătură cu acest termen.

Cineva îmi făcea reproşuri în legătură cu această afirmaţie, spunându-

mi că există texte grozave despre patrie în literatura latină. Dar atunci *patrie* însemna cu totul altceva, iar conştiinţa naţională modernă nu are nimic de a face cu conştiinţa cetăţeanului Romei de a aparţine Imperiului Roman.

Trebuie să înţelegem o dată pentru totdeauna că nu comitem un act de lezmajestate şi că nu suntem antinaţionali declarând că, istoriceşte, creştineşte, filosoficeşte ideea de popor şi de naţiune are un caracter tranzitoriu. Dar felul în care vor putea fi identificate naţiunile în afara unor realităţi precum limba, istoria comună, destinul comun, va deveni un subiect de mare actualitate în perioada care urmează, pentru că se vorbeşte atât de mult de internaţionalism, de Casa Comună a Europei, de integrare europeană, încât, printr-o reacţie firească, popoarele vor deveni brusc mai conştiente de profilul lor specific decât până acum. În astfel de împrejurări, ele au tendinţa ca, dimpotrivă, să-şi afirme distincţia, identitatea. Iar în momentele mele de pesimism, eu mă tem că apocalipsul va fi unul al naţionalităţilor isterice, al popoarelor care vor dori să-şi dispute titlul de buric al Pământului până la ultimul om.

Crisparea pe legendar

– Ne-am obişnuit să vorbim mult despre identitate şi specific naţional, dar foarte numeroase elemente ale acestei realităţi rămân îndeobşte necunoscute. Exemplul cel mai supărător de ignoranţă românească, încurajată şi de inconsistenţa manualelor şcolare, are ca victimă istoria Transilvaniei. Există, cred, mai multe reparaţii prioritare ce se impun în materie de identitate naţională.

– Una din sursele discursului patriotard este ignoranţa. De obicei aceste aspecte sunt cuplate: oamenii care ştiu cel mai puţin despre ce vorbesc, fac cel mai mult zgomot, fiind şi cel mai puţin înfăptuitori în plan patriotic. Adevăraţii patrioţi în general înfăptuiesc, nefiind prea expresivi în afară. Există însă în istorie anumite perioade, cum a fost între cele două războaie, când s-a produs în mod net un fenomen de vanitate a naţionalului, dar nu numai în România, ci peste tot în Europa – în Franţa, în Germania, în Italia etc. La noi această preocupare s-a dezvoltat pe fondul României proaspăt reîntregite, pe fondul conştiinţei unităţii dobândite prin sacrificiu şi prin efort istoric. În plus se punea problema de-a se intra pe piaţa europeană şi atunci se ivea întrebarea: cum să intrăm în rândul lumii, cum să fim cunoscuţi? Aceasta a fost preocuparea unei întregi generaţii glorioase cu Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, în vârf cu Nae Ionescu care mergea până acolo încât să spună că „Dumnezeu trebuie să fie român!“. E curios, la un om atât de spectaculos de inteligent. Ce altceva poate însemna o afirmaţie ca aceasta dacă nu un simpatic paradox. E drept că mai târziu a revenit asupra lui.

În schimb, eu cred dimpotrivă că preocuparea pentru tema identităţii naţionale, respectiv, a conturului specific al etniei în concertul european, este în fond rezultatul unei crize de identitate. În general, retoricianul mediu al patriei e românul anonim, omul comun care nu are consistenţă identitară şi trebuie să şi-o dobândească într-un fel. Modul cel mai simplu de a-ţi dobândi această consistenţă constă în a-ţi asuma o identitate istorică. Dacă nu eşti decât Mitică Popescu, eşti Mitică Popescu. Dar dacă Mitică Popescu este urmaşul lui Ştefan cel Mare, al lui Decebal şi este cel care i-a bătut pe turci la Rovine, care a eliberat Budapesta în al doilea

război mondial şi care i-a bătut pe americani la fotbal, el, Mitică Popescu dobândeşte identitate, nu mai este un Mitică Popescu oarecare. Vedem cum se bucură microbiştii când câştigă la fotbal echipa naţională: fiecare demonstrant de pe stradă care ţipă, claxonează sau vântură steaguri, se identifică pentru moment cu Ilie Dumitrescu, Gică Hagi şi cu toţi ceilalţi. Simt, că *ei*, microbiştii au dat golul victoriei, *ei* sunt cei care le-au bătut cuie în cap turcilor pe vremea lui Vlad Ţepeş, *ei* sunt eroii despre care se scrie în manuale. În complexele de inferioritate, în anonimat, se regăseşte sursa psiholgică a crispării pe legendar, pe monumental, pe glorios a unor oameni care nu au aceste atribute şi care simt nevoia să şi le anexeze.

În ceea ce priveşte istoria Transilvaniei, ea rămâne într-adevăr mult mai puţin cunoscută majorităţii românilor decât povestea celorlalte două principate, nedorind să spun prin asta că masele fac dovada unor performanţe cognitive în materie de trecut al Moldovei şi Valahiei. În Transilvania, mai apare însă o problemă dureroasă: mă frapează aici nu numai stilul excesiv al unor români din categoria Gheorghe Funar, ci şi modul în care minoritatea maghiară, cu revendicările sale, se plasează de multe ori tot în secolul XIX. Ea dă o bătălie pentru o identitate naţională care, aşa cum e înţeleasă, este la fel de excesivă şi de retardatară ca şi încăpăţânarea majorităţii de a nu fi disponibilă la revendicări în general. Un ungur care ţine să-şi păstreze nealterată condiţia de ungur în mijlocul României este la fel de întârziat istoric ca şi un român care se teme mereu că ungurii de acolo o să-i mănânce nu numai ficaţii, ci şi sufletul. Ceea ce caracterizează anumite revendicări maghiare este negativitatea substanţei lor: ei declară că luptă pentru a putea vorbi ungureşte, dar în realitate, ei luptă pentru *dreptul de a nu vorbi româneşte*. Iar problema pusă în aceşti termeni atestă mentalitatea secolu-

lui XIX şi dacă nu vom avea inteligenţa, umorul, mobilitatea mentală de a redigera şi reformula tema naţiunilor altfel decât se punea acum o sută de ani, vom ajunge să trăim ridicol o dramă marginală a veacului.

– *În ciuda varietăţii de şarje verbale dintr-o parte sau alta, Transilvania prezintă imaginea unui calm şi a unei stabilităţi mult mai profunde decât ar fi fost de prevăzut. Cred că după Revoluţie, societatea civilă din România şi-a adjudecat trei zone de libertate pe care nu le-a mai scăpat din mână:*

1. Libertatea presei – pe 23 decembrie 1989, presa era deja liberă.

2. Proprietatea agrară – bună, rea, legea împroprietăririi a fost adoptată sub presiunea masivă a ţăranilor care, în mare parte, îşi împărţiseră terenurile şi bunurile C.A.P.-urilor. Mai devastaseră ei, ce-i drept, pe ici, pe colo, numai că pustiire mai mare a vieţii şi a agoniselii lor decât colectivizarea oricum nu se mai văzuse, iar acum, în 1990, luau şi ei înapoi o parte din înjghebările ridicate de regim pe munca lor coooperativizată.

3. În martie 1990, s-au produs incidente interetnice mai puţin grave la Satu-Mare, dar sângeroase, cu morţi de o parte şi de alta, la Târgu-Mureş. Informat din timp, cum era, regimul ar fi putut să le împiedice. Pesemne că nu a avut interesul s-o facă. În schimb comunităţile română şi maghiară din Ardeal au avut înţelepciunea de a pune punct conflictului. Nicăieri în Est, după izbucnirea unui conflict interetnic sângeros, cât de neînsemnat, nu s-a produs, ca la noi, o de la sine dezamorsare.

– Asta pentru că la noi, convieţuirea este deja realizată, oamenii, la bază, nu mai sunt în conflict. Conflictul s-a transferat în sălile Parlamentului, în plan politic, a devenit o dispută de principii, un prilej de şantaj şi un conflict de interese. Tocmai asta ne-a ajutat să nu lunecăm în dramele în care au căzut celelalte popoare unde, dimpotrivă, parlamentarii încearcă

aplanarea conflictului pe care baza îl întreţine.

Au existat în Transilvania în trecut, dar mai ales astăzi, o mulţime de căsătorii mixte şi fenomenul este valabil şi în alte părţi. Cum putem vorbi atunci de puritate etnică? Pot eu să fac abstracţie de faptul că Noica, de pildă, care este un extrem de fin analist al limbii române şi un om al cărui discurs nu e lipsit de un sentimentalism patriotic aparte, provenea dintr-un bunic cu numele de Ghigantis? Erau greci veniţi în România cu două, trei generaţii înainte. Pot să uit că Iorga era şi el, la origine, grec? Pot eu să uit că Zelea Codreanu se numea Zelinski? Chiar şi Vadim Tudor, care se declară atât de mare patriot român, poartă numele de... *Vadim*! Eu nu am auzit până acum de vreun plăieş român cu numele ăsta. Iar dintre familiile ilustre din trecut, nici Cantacuzinii, nici Paleologii nu erau foarte români. Nu se poate adopta în nici un caz o atitudine puristă în materie de identitate dobândită. Nu spun că trebuie să te comporţi neloial ca şi cum nu ai avea rădăcini, fiindcă ai aceste rădăcini, dar trebuie să ai mereu în minte fraza apostolului Pavel: *Patria noastră este în ceruri*. Este singurul mod de a te instala normal faţă de această problemă.

Românii ca paradox iritant

– Pe de altă parte, alte naţiuni, precum cea franceză, la capitolul somităţi, numără o mulţime de alogeni asimilaţi, mult mai mare decât în cazul românilor. Numele nu reflectă întotdeauna realitatea etnică. Austriecii îi înscriau cu bună ştiinţă cu nume slavofone pe românii din Bucovina, ca şi cum Austria s-ar fi învecinat la răsărit cu o împărăţie ostilă românească, nu cu cea rusească. Cu toată ancorarea patriei noastre ideale şi morale în

cer, aş reveni la situarea patriei reale şi naţionale în coordonatele sale de solidă identitate, deoarece ele continuă să fie, pentru mine cel puţin, prilej de uimire: românii sunt, în întregul spaţiu indo-european, singurul popor care şi-a păstrat apartenenţa la o familie lingivistică de care a fost separat geografic. Ei reprezintă, în estul Europei, singurul aport de populaţie occidentală, latină, atâta câtă a fost ea. Suntem popor de expresie lingvistică neolatină, dar de confesiune ortodoxă, profesând în biserică, timp de câteva secole, slavona ca limbă liturgică şi scriind în chirilice. Suntem singurul popor la care greco-catolicismul se dezvoltă pe cele două componente de bază ale identităţii sale: confesiunea de rit bizantin şi limba de origine latină. Avem parte de unele dintre cele mai diverse şi mai îmbogăţitoare învecinări etno-culturale din întreaga Europă: ne situăm între slavii ortodocşi şi ungurii catolici şi calvini, între slavii catolici şi turcii musulmani, între germanii protestanţi şi greci.

– Combinaţia dintre ortodoxie şi latinitate e într-adevăr unică şi este una din notele tari şi greu de clasat ale comunităţii româneşti. Vorba lui Gheorghe Brătianu: „E miraculos că s-a păstrat această sinteză.“ Pe mine însă mă miră mai puţin că s-a păstrat, pentru că insularizarea e un stimulent de conservare. Englezii din India sunt mai englezi decât cei din Marea Britanie, o comunitate mică, izolată undeva, e mai conştientă de contururile ei şi mai mândră de tradiţiile sale decât una care trăieşte destins într-un spaţiu de legitimitate. De exemplu, cazul ungurilor din secuime, pentru că tot i-am amintit, dar mai ales cazul comunităţilor evreieşti care capătă îndată o coerenţă, mergând până la etanşeitate.

Ceea ce e mai greu de explicat, iar pentru mine fenomenul rămâne inexplicabil, este modul în care s-a născut limba română!... Fenomenul este

absolut miraculos. Cum s-a putut să dispară, aproape dintr-o dată, limba dacilor? Întâi şi-ntâi, de obicei, lucrurile nu se petrec astfel, o limbă nu dispare de azi pe mâine, apoi ea lasă urme solide. Dispariţia limbii dace e un lucru hipermisterios. Iar faptul că în locul ei a apărut o limbă latină când ocupanţii nu erau în fond latini adevăraţi – chiar dacă vorbeau între ei lingua franca de atunci, compunând în realitate o babilonie de neamuri venite aici şi îmbrăcate în legionari romani – felul cum au reuşit ei să impună un idiom care apoi a supravieţuit pe un trunchi etnic ce nu avea limba asta în sângele lui, acestea sunt, din punctul meu de vedere, nişte aspecte aproape inexplicabile. Nu ştiu cum să clasez această împrejurare istorică.

Nemurirea trupului

– *Circulă ipoteza că vehiculul latinizării a fost creştinismul venit din Imperiul Roman deja creştinat în mare măsură. Înseamnă că fenomenul romanizării s-a produs preponderent după Retragerea Aureliană. Argumentele latinizării pe filieră creştină timpurie şi probabil regională ţin de elemente latine din vocabularul religios, total diferite de echivalentele lor din idiomurile romanice occidentale. Noi spunem* înviere *şi nu* resurectio, facere *nu* creatio, înălţare *şi nu* assumtio, basilica *nu* ecclesia, Domine Deus *nu* Deus *etc. În* De la Zalmoxis la Gingis Han, *Mircea Eliade propune ipoteza că rapida şi surprinzătoarea latinizare şi creştinare a dacilor s-ar fi datorat unor coincidenţe frapante între credinţele acestora şi noutăţile aduse de creştinism, cum ar fi, de pildă, nemurirea sufletului. El invocă pasajul din Herodot care, vorbind despre traci, începe cu o constatare izbitoare pentru*

el ca grec: „Tracii sunt poporul care crede în nemurirea sufletului.“

– Ipoteza lui Eliade este plauzibilă. Dar pentru că a venit vorba de nemurirea sufletului, aş spune, divagând puţin, că nu în asta constă noutatea absolută a creştinismului, deoarece în nemurirea sufletului credeau şi grecii, bunăoară, Platon şi atâţia alţii. Creştinismul vine cu ceva mult mai scandalos: el crede în nemurirea trupului, aspect pur şi simplu năucitor. El crede aproape invers, anume, că sufletul poate să se piardă, să devină un deşeu, dacă eşti păcătos, iar corpul poate învia la Judecata de Apoi, în toate datele lui, dar într-un corp de glorie. Această răsturnare mi se pare extraordinară şi de o fineţe speculativă ieşită din comun precum şi de un realism neaşteptat, extrem de subtil.

– De fapt, această viziune, a experienţei corporale până la capăt, apare în concepţia ortodoxă a pogorârii lui Iisus la Iad. El parcurge, aşadar, drumul de la absolutul Dumnezeirii la cuvântul întrupat, la omul îndurerat şi torturat, la moarte, la coborârea în Infern la Înviere şi Înălţare la cer. Practic cel mai lung drum prin Univers.

– Coborârea lui Iisus la Iad este într-adevăr confirmată în iconografia bizantină. Sunt pictate scene, de exemplu, la Kalied Medji, la Constantinopol, scene în care Iisus, după ce a trecut prin această experienţă, iese din Iad şi se văd acolo suflete care încearcă să se agaţe de el în timp ce urcă înapoi. Aceste elemente au şi un temei scriptural, fiindcă există aluzie la un asemenea episod, bunăoară în prima Epistolă a lui Petru, capitolul 3, versetele 18, 19, unde se spune că: „Şi Hristos o singură dată a suferit moartea pentru păcate, El cel Drept pentru cei nedrepţi, ca să ne aducă pe noi la Dumnezeu, omorât în trup, dar viu făcut în Duh, întru care Duh pogorându-se, le-a propovăduit şi duhurilor ţinute în închisoare.“ În versetul

6 din capitolul următor apostolul mai aduce o precizare: „Că spre aceasta li s-a binevestit chiar şi morţilor, pentru ca ei să fie judecaţi ca oameni după trup, dar, după Dumnezeu, să învieze cu Duhul.“

Capul Sfântului Andrei

– Revenind la ideea lui Mircea Eliade cu privire la creştinarea acestor locuri, ea este fără îndoială plauzibilă, numai că, totuşi, noi nu ştim cu exactitate cum s-a produs acel proces şi nici nu ne putem da seama de răsturnarea din viaţa oamenilor. Asta nu înseamnă că trebuie să ne lansăm în formule precum *românii s-au născut creştini*. Este puţin comică ideea că nu a existat nici un moment în care comunitatea de pe aceste locuri să nu fi fost necreştină şi că ea s-a născut direct în condiţia botezului. Această pretenţie sună glorios, dar este oarecum un nonsens. Este ca şi cum ai spune: *m-am născut călugăr*. E o imposibilitate: mai întâi eşti laic, abia apoi te faci călugăr.

Se vorbeşte apoi mult despre Sfântul Andrei care ar fi fost creştinătorul românilor. E discutabil însă dacă el, atunci şi aici, a avut de a face cu românii sau cu altă populaţie. Totodată, mărturiile scripturale nu se referă foarte concret la regiunile noastre, ci la spaţiul scitic, mult mai greu de delimitat.

Toate aceste aspecte trebuie privite cu multă precauţie şi fără nota triumfalistă care grevează întregul nostru mod de educaţie. Nu numai la noi, ci peste tot în Europa, atât în Est cât şi în Vest, manualul de istorie este unul din instrumentele cele mai deficitare din întregul sistem de educaţie. Aceste manuale vorbesc despre comunitatea locală ca despre sa-

rea pământului care a mers din victorie în victorie, din glorie în glorie către un summum de prezenţă planetară. Este un tip de educaţie grevat de o lipsă de simţ al relativului.

Dar apropo de Sf. Andrei şi de necesitatea simţului relativului: nu demult, din Grecia, de la Patras, de acolo de unde apostolul a pornit în misiunea sa, a fost adus, cu mare pompă, capul Sfântului Andrei. Organizatorii au ajuns cu ilustra relicvă şi la Iaşi unde trebuia să îi iasă în întâmpinare fanfara militară care să interpreteze un imn potrivit contextului. Când unul din responsabilii cu ceremonialul i-a cerut fanfarei să dea o probă, a aflat că băieţii nu cunoşteau decât un singur cântec: *Salut la colonel*! Fireşte că a insistat: „Cum, altul nu ştiţi?“. Nu ştiau, dar nici timp nu mai era pentru a mai învăţa altceva. La care şeful a decis: „Cântaţi-i domle' ce ştiţi, numai să i se cânte ceva!“. Aşa că, Apostolul Andrei a fost primit la Iaşi cu... *Salut la colonel*.

Balcanismul are uneori asemenea manifestări de o indiscutabilă savoare.

Wulfila ca punte spre germanitate

– Ce credeţi că nu ştiu românii şi ar mai trebui să cunoască în mod fundamental din istoria lor pentru a se putea defini cu ceva mai mult curaj? Făceam trimitere la petele albe din conştiinţa publică, legate de istoria Transilvaniei. Se pot adăuga numeroase exemple din toate epocile şi din toate ţinuturile. Pentru că a fost invocat aici Sfântul Apostol Andrei, m-aş opri însă la două asemenea repere esenţiale pentru începuturile creştinismului în spaţiul românesc: public nu sunt puse suficient de relevant în circulaţie informaţii cu privire la cei patru martiri de la Niculiţel – Atalos, Camasis,

Philipos şi Zoticos – descoperiţi întâmplător în 1970 şi martirizaţi probabil de goţi la începutul secolului IV. Nu se ştie însă că foarte probabil înţeleptul Wulfila a tradus Biblia în limba goţilor şi le-a predicat-o acestora pe teritoriul Daciei, câştigându-i pentru creştinismul de versiune ariană etc. etc.

– Aş amâna răspunsul la această întrebare, aş trişa puţin, întrebându-vă la rândul meu: să admitem că devine un fapt îndeobşte cunoscut că goţii s-au creştinat pe teritoriul nostru şi că Wulfila, cu traducerea sa, e legat de acest spaţiu. Cu ce suntem noi mai lămuriţi ori mai câştigaţi în materie de identitate naţională? Ce am aflat de natură să ne modifice interior sau să ne dea o altă imagine despre noi înşine? Care e sporul de cunoaştere şi de identitate dacă noi de fapt ştim asta?

– Nu cred că s-ar progresa prea mult în aprofundarea propriei identităţi. În schimb, s-ar obţine un spor licit de imagine care ar putea relansa o punte către spaţiul de civilizaţie german. Şi asta mai ales în condiţiile în care a fost ratată punerea eficientă în valoare a canalului de comunicare cu germanitatea pe care îl reprezentau saşii şi şvabii din Transilvania.

– Aici aveţi perfectă dreptate şi aş dori să subliniez că noi ar trebui să fim mai atenţi la Germania, aducând şi argumente de ordin modern. Noi vorbim mereu despre cultura română ca despre o cultură de tip francez, formula aceasta devenind un loc comun. Numai că realitatea arată cu totul altceva, cel puţin în privinţa numelor de prim ordin ale culturii române: Mihai Eminescu, poetul naţional, e de şcoală germană, filosofii mari sunt de şcoală germană, istoricul naţional Iorga şi-a făcut doctoratul cu Lamprecht, Titu Maiorescu, fondatorul criticii noastre literare, este de şcoală germană, sculptura românească modernă a fost fondată de familia Stork, o familie de sculptori germani, profesorul de sculptură al lui Brâncuşi se numea Hegel

şi era germano-polonez, influenţa Şcolii de la München asupra lui Luchian este decisivă, la fel de importantă ca influenţa Barbizon-ului asupra lui Grigorescu. În plus, nu e de neglijat rolul modelator al comunităţilor germane din Transilvania de-a lungul secolelor şi referirile la români ale umaniştilor saşi, un Valentinus Frank von Frankenstein sau Laurentius Topeltinus. Nu trebuie uitat rolul casei regale de Hohenzollern, regii Carol I şi Ferdinand I cel Loial în formarea României Mari.

Noi ar trebui să realizăm că, dacă într-adevăr, o anumită medie a populaţiei moderne româneşti avea o aromă franţuzită, elitele spiritului românesc au fost în general de şcoală germană. Admit totodată că reperele istorice la care vă refereaţi ar putea juca un rol în consolidarea acestei apropieri de un spaţiu cultural care este profund formativ şi util pentru noi. E o dramă că Ardealul s-a golit de nemţi, că există sate despuiate şi că trebuie să se facă recolonizări pentru ca aceste sate să trăiască.

Civilizaţia petrecerii

– Am ştiut să ne tăiem punţile cu germanitatea aşa cum ştim să ne subminăm şi propriile valori...

– E adevărat că avem un fel de tehnică subtilă a autosabotajului dublată, în mod paradoxal, de o retorică gasconă a valorii noastre. Avem un discurs dublu: uneori suntem ţanţoşi, arborând o făloşenie de mari figuri istorice, alteori însă, ne luăm în băşcălie. Există această schizofrenie la români şi ea ne-a produs multe necazuri. E la fel de adevărat însă că uneori ne-a şi salvat. Discutam deunăzi cu cineva despre Caragiale: „cum se face că nu scăpăm de Caragiale!“. Eu am sfârşit prin a spune: „bine că nu

scăpăm de el!“. Românul, dacă nu ar avea *dimensiunea Caragiale*, dacă nu ar avea *dimensiunea Mache şi Lache*, a aperitivului, a taclalei şi a băşcăliei, ar fi destul de sumbru. El are tendinţa să fie sumbru, să aibă o căutătură ciobănească grea, să se uite în jur aşa, cu un fel de oboseală istorică şi de pizmă de om marginalizat pe nedrept. În schimb, nota asta caragialească ne face puţin mai simpatici, ne dă o mică cordialitate fără de care am arăta mult mai prost.

Mie îmi place să mă refer întotdeauna la felul românilor de a se raporta la valori, tocmai în dorinţa de a le reduce solemnitatea. Îmi place această componentă a noastră de a nu avea gustul solemnităţii, chiar cu riscul ca, uneori, ea să însemne a nu avea gustul valorii, noi torpilându-ne valorile cu uşurinţă. Dar faptul că nu ne plac solemnităţile, pompa, duce la un anumit farmec, la felul în care putea Caragiale să-i spună lui Eminescu: „Kant ăsta al dumitale e un mare moftangiu.“ Mi-aduc aminte cum vorbea Petrache Ţuţea despre marii gânditori ai lumii, invocându-i de parcă jucase cu ei arşice până în ajun: „Ştii cum e Kant ăsta? Un fel de gară în care...“

Dar modul acesta de a aduce totul la scara cordialităţii, la masa convivială a cafenelei, mie îmi place, fiindcă rezidă aici un simţ al relativităţii.

Numai că, apropo de convivialitate, noi am pierdut în mare măsură simţul petrecerii şi, o spun cu melancolie, am pierdut şi capacitatea fizică de a face faţă unei petreceri cumsecade. Când văd cum petreceau strămoşii noştri apropiaţi, când văd ce-i scrie Caragiale din Berlin doctorului Alceu Urechea despre cum a chefuit o săptămână cu Delavrancea zi şi noapte şi, după şapte zile, au venit acasă şi au pus-o pe doamna Caragiale să le gătească încă ceva, mă şochez, câtă vreme eu, după o seară mai lungă, sunt zdrobit două zile. Una din cele mai grozave pagini din Noica este cea în care

LiterNet
équivalences
Cuprins
◀◀ ◀ ▶ ▶▶
Pagina 114 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

el vorbeşte de cuvântul *petrecere* înţeles ca, *peste-prin-trecere*, ceea ce din nou aduce un simţ al relativului de ordin superior în *Weltanschauung*-ul local.

Manipularea acceptată

– Şi totuşi, dincolo de şăgălnicia unor asemenea moduri de petrecere a vieţii, funcţionează la români o uluitoare şi obsesivă tehnică a defetismului, a devalorizării prin băşcălie. Este tot timpul prezentă, după cum spune Cioran, „o psihologie a golului". După 1989, ea a făcut ravagii mai ales pe căi mediatice. Fenomenul a creat şi o stare de spirit i-a dat satisfacţii revanşarde românului de rând, măruntului funcţionar şi micului intelectual, ajutându-l să se creadă mult mai inteligent în atitudini crispate şi pamfletare la adresa comunităţii din care face parte şi din care se simte detaşat în momentul emiterii verdictelor sale de genul: românii sunt tâmpiţi, plini de defecte, n-au nici o şansă. *Defulările de acest fel au creat o atmosferă stânjenitoare, au demobilizat multe energii. Şi iată că, la alegerile locale şi generale din 1996, românii au dovedit o certă maturitate politică. Poate că n-ar fi rău să încercăm să căutăm măcar câteva din explicaţiile psihologice ale acestor fenomene paralele şi contradictorii.*

– Eu am fost indispus de felul în care s-a vorbit despre electoratul românesc încă din '90, când, dacă declarai asta, erai foarte suspect, adică *securist, comunist* ş.a.m.d. Socotesc că istoria votului după 1989 dovedeşte, etapă cu etapă, o foarte exactă cumpănire din partea electoratului şi pretind că el a optat într-un mod extrem de realist. Ideea că în '90 a fost Duminica Orbului, în '92 a fost o manipulare, iar în '96 s-au trezit un pic,

este de un marxism-leninism insuportabil, un fel de istorie a progresului poporului român care merge din luminiş în luminiş până se trezeşte complet. În ’90 de pildă, am avut alegeri la prezidenţie între trei oameni – Iliescu, Câmpeanu şi Raţiu. Acum, retroactiv, eu întreb: cum era de imaginat că o populaţie întreagă o să voteze cu doi inşi absolut necunoscuţi care aveau o prezenţă şi o retorică fără nici o priză la realul acelui moment şi ce-ar fi fost în fond dacă se alegea Câmpeanu? El a devenit ulterior o figură relativ echivocă pe scena politică. Dacă-i întrebi astăzi pe cei care acuzau poporul român că nu l-a votat pe Câmpeanu, toţi îţi spun *că ăsta e un vândut, că a compromis liberalismul românesc, compromiţând totodată, cu propunerea lui din ’92, atât monarhia cât şi republica.* Omul ăsta care acum este oaia neagră a multora din oamenii foarte siguri pe judecăţile lor, trebuia atunci ales de popor!...

Domnul Raţiu care este un foarte simpatic personaj şi care, în fond, e departe de a fi neonorabil, nu putea fi ales în acel moment decât dacă am fi avut un popor prins brusc de un delir utopic! Iar cine spune că în ’90, populaţia românească era de fapt cu opoziţia, dar că a pierdut fiindcă au fost manevrate alegerile, se înşeală, închipuindu-şi lucruri care nu au nici un temei. Populaţia a ales ce avea pe masă şi, din ce avea pe masă, nu cred că putea alege altceva în acel moment.

– Cred că după formidabila decompresiune nervoasă din decembrie ’89, psihicul oamenilor a preferat să se odihnească într-o anumită măsură şi atunci a ales, aşa cum spuneţi, ceea ce avea mai la îndemână, ceea ce îi era mai familiar.

– Ba mai mult: la noi, evenimentele s-au petrecut sângeros şi cred că ele sunt numite corect *Revoluţie.* Dar mi se pare extrem de subtilă reacţia din

timpul 2, reprezentând o convertire a revoluţiei, a violenţei într-un episod de tranziţie şi de continuitate. Toate celelalte popoare din Est s-au repezit spontan, radical şi definitiv în opoziţie, imediat după ’89 şi, în general, toate au acum guverne de stânga care refac pe alt plan continuităţile. Sigur că stânga polonează şi stânga ungurească nu e aceeaşi cu stânga noastră, dar nici stânga noastră, fostă la putere, nu e aceeaşi cu stânga din Rusia, Bulgaria sau Serbia. Aş zice că poporul român a avut un fel de instinct calm, nelăsându-se isterizat şi a mers odată cu realităţile.

– *Ştim cu toţii că în ’90 s-a recurs la o uriaşă propagandă şi manipulare a publicului prin televiziune. Mi-aş permite să lunec în jocul lui* if history: *ce s-ar fi întâmplat dacă atunci, manipularea prin televiziune s-ar fi realizat invers, arătându-se că cei de la putere, FSN-ul din ’90, nu au dus Revoluţia până la capăt, au confiscat-o? Oare ar fi fost posibilă amorsarea unei mineriade împotriva celor de la putere?*

– Apropo de manipulare: eu am fost stupefiat de ceea ce am văzut în campania electorală din ’96. Am sentimentul că, până la urmă, sunt elemente de alt ordin, aproape misterioase, în orice caz iraţionale, care decid opţiunea electorală a masei. Am văzut campanii care puteau să fie eficiente, transformându-se în opusul lor. Oamenii votează pe alte criterii: există manipularea, dar există şi o reacţie la manipulare, oamenii decid dacă se lasă manipulaţi sau nu şi, în funcţie de asta, aleg. Manipularea poate să fie foarte insistentă, dar există o marjă de libertate a electoratului care la un moment dat stabileşte că operaţiunea este contraproductivă. Exemplu: se încearcă, după cum s-a şi văzut o manipulare masivă, prin televiziune, prin ziare. Propaganda PDSR şi a lui Iliescu, în mod special, a avut ca punct tare problema chiriaşilor, în ideea că, dacă vin ceilalţi, îi scot

pe chiriaşi în stradă şi vără în locul lor pe foştii proprietari. Vedem însă că, sindicatul chiriaşilor zice: *Da? Bine. Votăm cu Constantinescu*! Efortul de manipulare a fost enorm cum a fost şi în '90, numai că atunci au hotărît că este lucrativ să se lase manipulaţi, în vreme ce în '96, nu.

În loc de epilog

– Românii în majoritatea lor, nu ştiu că, în raporturile lor cu lumea deţin numeroase atuuri în comparaţie cu neamurile din jur. Am constatat pe viu cât de uluiţi sunt occidentalii, vorbitori sau cunoscători ai unei limbi romanice din Vest ori ai latinei, când, parcurgând un ziar în limba română, înţeleg în mare măsură textul. Chiar şi un ins care nu vorbeşte decât engleza se poate orienta printr-un text românesc, pornind de la bogatul fond latin al limbii sale materne. Acest fenomen de transparenţă semantică, deci, de putere şi şansă de comunicare, nu este însă valabil în cazul celorlalte limbi est-europene: greaca, albaneza, limbile slave, cele baltice, ori cele fino-ugrice: maghiara, estoniana, finlandeza.

– Asta îmi aduce aminte de profundul sentiment de singurătate pe care îl ai când te găseşti la Budapesta ori în alt oraş maghiar. Când pleci în China, te aştepţi să nu înţelegi nimic. Dar în Ungaria te afli în Europa, foarte în mijlocul ei şi te trezeşti că nu ai cârlige cu care să te prinzi de realitatea imediată: nu înţelegi inscripţiile, cuvintele cele mai uzuale, nu te poţi lipi de nimic. Îmi dau seama ce sentiment de singurătate trebuie să aibă ungurii înşişi într-o asemenea împrejurare.

Noi avem într-adevăr o şansă de deschidere favorizată şi de canalul lingvistic. Totul este să nu ne raportăm prost şi la acest dar care ne vine

din altă parte.

Bucureşti,
12 noiembrie 1996

O CASĂ A CASELOR

(dialog cu ziaristul Paul Grigoriu)

Gândindu-se la modul în care o inteligenţă cosmică ar putea să identifice Pământul ca fiind purtător de civilizaţie, astronomul Carl Sagan indică drept reper „strălucirea electromagnetică din jurul Terrei“, determinată de nenumăratele emisii radio şi tv. Din acest ocean de unde se desprind adesea figuri familiare care nu se văd, dar pot fi auzite aproape zilnic ceea ce face ca petrecerea cotidiană să fie de neconceput în absenţa lor. Din această *Logosferă* electromagnetică face parte şi prezenţa cunoscutului ziarist Paul Grigoriu. Am izbutit să-l deturnez pentru câteva minute de la microfon şi să-i captez gândurile tot în expresie vocală, însă pentru a le da fiinţă grafică.

Numai cu clădire cu tot

Radu Sergiu Ruba: – *Permiteţi-mi să încep radiofonic: Stimate Domnule Paul Grigoriu, în 1993, când Max Bănuş a înfiinţat Radio Tinerama, pornise un zvon preluat îndată de presă cum că fostul cunoscut redactor de la Europa Liberă ar fi dorit să vă numească pe dumneavoastră director al noului post de radio. Aţi replicat că „numai cu această clădire a Radioului Naţional“ ar putea cineva să vă urnească din loc. De unde această fidelitate faţă de Radioul Public?*

Paul Grigoriu: – Lucrez la Radio de 30 de ani (ei se vor împlini chiar pe 14 iunie ’99) şi vreau să spun că, dacă disting în viaţa mea, ca orice om

de altfel, nişte perioade, categoric cea mai importantă, atât pentru ceea ce am devenit, dar şi pentru ce am făcut şi ce întâlniri am avut, este cea a Radioului. O apropiere de oameni precum aceea pe care o facilitează acest Radio nu cred că ar fi fost posibilă în altă parte. Radioul Naţional este pentru mine *o casă a caselor* şi mă bucur că am crescut aici din toate punctele de vedere – profesional, intelectual şi uman – aşa că vă daţi seama că în cazul ăsta, doar cu Radio cu tot m-aş muta în altă parte. Îmi şi doresc să mă mut deoarece clădirea aceasta este destul de afectată de cutremurele prin care a trecut, dar aş vrea ca firma de la poartă să fie tot cea a Societăţii Naţionale de Radiodifuziune. Din păcate, pentru moment, şansele de mutare sunt foarte mici. Comitetul Director al Societăţii noastre a făcut nişte diligenţe, avem un teren alocat pe cheiul Dâmboviţei, dar pentru a construi şi a echipa un edificiu care să adăpostească Societatea Naţională de Radiodifuziune, înţelegând prin echipare procurarea şi instalarea unor tehnologii care să ne asigure un loc de frunte şi de azi în 25 de ani, ar fi nevoie cam de o mie de miliarde de lei dacă nu mai mult, sumă la nivelul primei jumătăţi a anului 1999, iar banii aceştia, fără deschiderea unor linii de credit internaţionale, nu pot fi găsiţi. Bugetul este atâta cât este, iar din veniturile instituţiei bazate în principal pe abonamente, nu avem cum să facem rost de ei.

– *Dar Radioul Naţional a făcut mult bine unor oameni care sunt acum foarte bogaţi. I-a ajutat, nu neapărat direct, prin reclamă, ci mai degrabă indirect, ocupându-se de subiecte care, odată devenite cuoscute, chiar notorii, au facilitat dezvoltarea demersurilor acelor întreprinzători.*

– Este foarte adevărat aşa cum la fel de adevărat este că oamenii uită deosebit de repede aceste lucruri, mai ales când ajung într-o situaţie pri-

vilegiată. Se ştie că sunt rare uşile bogaţilor care se deschid înaintea solicitantului, de cele mai multe ori ele fiind bine păzite, iar cei la care se află portofelul fie sunt de negăsit, fie îi întâlneşti la vreo sindrofie unde îţi declară cu zâmbetul pe buze că de abia aşteaptă să te ajute, însă atunci când vine momentul adevărului, adică momentul să umble la portofel, se fac nevăzuţi sau devin inaccesibili.

– *Vorbeaţi de oameni deosebiţi, de personalităţi a căror fericită întâlnire v-a prilejuit-o Radioul. V-ar face plăcere să evocaţi câteva nume?*

– De bună seamă şi aş începe cu câteva personalităţi remarcabile pe lângă care am avut norocul să ucenicesc: bunăoară doamna Catinca Ralea, apoi Leon Sărăţeanu, gazetar extraordinar venit din presa scrisă, dar adaptat foarte repede la Radio şi făcând şcoală în urma lui, aş vrea să-l evoc de asemenea pe poetul Constantin Săbăreanu de la care am învăţat arta talkshow-ului, dacă se poate spune aşa, ca să nu mai vorbim de maestrul Iosif Sava care a avut bunătatea, atunci când avea vreme, să-mi împărtăşească din experienţa lui, experienţă pe care sper că izbutesc să o valorific.

Ilustrul ascultător de la sud

– Spuneaţi că în aventura profesională radiofonică aţi pornit în urmă cu 30 de ani. La acea oră şi mai târziu, această aventură era strâns legată de Radio Vacanţa, cea mai dezinvoltă expresie a gazetăriei româneşti din întregul spectru mediatic de atunci. În ce măsură a fost nevoie de cenzură, de autocenzură, de navigaţie printre obstacole, ţinând seama de faptul că la vreo 50 de kilometri sud de Mamaia, la Neptun, aveaţi un ascultător

special, de o eminentă protuberanţă politică...

– Cu această Radio Vacanţa s-a produs un fenomen foarte curios. Am scris o carte despre anii petrecuţi la Radio România Internaţional – 1969–1989 –, carte intitulată *Radio. Grafii*, în care un capitol îl dedic Radio Vacanţei, încercând să înţeleg ce a fost de fapt această instituţie în afară de condiţia ei de platformă de testare a diverselor feluri de emisiuni. Nici după ce am încheiat cartea nu am ajuns la vreo concluzie, fiindcă oscilez între a-i spune *ţeavă de eşapament* şi *diversiune*. Avansez aceste ipoteze deoarece, prin contrast, şi în acelaşi timp, atmosfera de la Radiodifuziune, la Bucureşti era dominată de cenzură cu exercitarea autorităţii secţiei de presă a Comitetului Central PCR, cu toţi cei care erau puşi direct şi lângă noi să facă prezentă această cenzură. La Mamaia, s-a încercat probabil să se vadă ce gândesc unii oameni. Cea mai mare parte a celor de la Radio Vacanţa erau ziarişti foarte buni sau pe cale de a deveni foarte buni şi ale căror convingeri politice nu păreau destul de clare în ochii diriguitorilor de atunci ai Radiodifuziunii. Oscilez aşadar între cele două variante, neputând să conchid decât că cei care au dorit să înveţe meserie de la Radio Vacanţa au putut s-o facă.

În ceea ce-l priveşte pe ilustrul vecin de la 50 de kilometri spre sud, trebuie să spun că în primii ani de Radio Vacanţa, nu ne-am adaptat emisiunile la prezenţa lui de o lună pe vară în zonă. O dată cu trecerea anilor, a-i ignora prezenţa a devenit un fapt imposibil şi, mai ales în anii '80, luarea lui în seamă ne-a fost transmisă ca o comandă socială. Trebuia să facem tot soiul de emisiuni cu un caracter politic din ce în ce mai pronunţat, în timp ce postul de radio era, chiar aşa cum se spunea în spotul publicitar, unul estival. Nu cei care făceau emisiunile se temeau de prezenţa acestui vecin

sinistru de ilustru, ci cei care ne conduceau pe atunci, iar noi aflam tot de la ei, în lungi şedinţe, că trebuie să ne temperăm elanurile gazetăreşti şi estivale.

De ce microfonul şi nu condeiul?

– Recent, aţi publicat o carte, Vară franceză, cu evidente virtuţi postmoderne: portrete când nervoase, când tandre, reportaje ingenioase, spirit de observaţie ca al unui gazetar de investigaţie, fragmentarism al scriiturii (tehnică foarte actuală), capacitate de a evoca foarte fidel o atmosferă, adică acea familiaritate pariziană pe care şi eu o cunosc destul de bine, etc. Nu v-a bântuit niciodată regretul că nu aţi atacat mai energic cariera literară? De ce microfonul şi nu condeiul?

– Ca să fiu foarte sincer, nu. Am avut în studenţie câteva încercări literare, mi s-au publicat două sau trei poeme în Amfiteatru, am scris mult pentru mine şi pentru câţiva prieteni apropiaţi, enorm de mult am scris poezie în limba franceză, dar venind la Radio, trebuind să mă adaptez unui cu totul alt mod de exprimare şi plăcându-mi extraordinar meseria de la bun început, am lăsat de o parte într-o primă etapă acel vis-a-vis cu coala de scris, iar mai târziu, când m-am întors la ea, am făcut-o cu cea mai mare umilinţă din mai multe motive: în primul rând, pentru că mă întorceam destul de târziu, la aproape 40 de ani, în al doilea rând, fiindcă, din lecturile mele, ajunsesem să înţeleg ce înseamnă literatura adevărată, uneori, marea literatură, iar în al treilea, deoarece îmi stimez mult prea mult prietenii care fac într-adevăr literatură pentru a încerca, fie şi cu nişte mâzgăleli mai reuşite, să-i concurez. Nu înseamnă însă că nu am unele

regrete de a nu mă fi ocupat mai îndeaproape de literatură, iar acum, ori de câte ori pot, mă întorc la coala de scris înainte de toate pentru texte cu valoare memorialistică, deşi am depus la Editura Gramar şi un volum de ficţiune cu vreo 20 de povestiri, sub titlul *Moştenirea tinichigiului*[5]. Se evocă aici atmosfera unui târg de provincie care era prezentă şi în prima mea carte *Anatomia unei străzi*.

– *Acel târg de provincie este cumva Bacăul?*

– Este vorba într-adevăr de Bacău şi de mediul de acolo, unul foarte interesant: sub aspect etnic, se înfăţişa ca un mozaic, cu români, cu armeni, cu evrei, cu ceangăi, cu foarte puţini ţigani, dar era şi un mediu al unor meserii extrem de variate. Culmea este că aceste persoane care reprezentau etnii, confesiuni şi profesiuni diferite mergeau foarte bine împreună. Îmi închipui că din cauza mizeriei şi a fricii reale care-i apăsa atunci, în anii ’50, dar şi datorită unei solidarităţi pe care un mic oraş de provincie o insuflă locuitorilor săi. Ţin să observ însă că acest oraş ce consemnează o convieţuire atât de coerentă a unei mari diversităţi umane, a produs în literatură două pseudonime: unul în plan biografic, cel de Bacovia, iar altul în plan topografic, şi anume oraşul Albala din romanul *Lumea în două zile* al lui George Bălăiţă.

Topul manipulării

– În raport cu litera din presa scrisă şi cu imaginea de televiziune, cuvântul radiofonic pare a avea cel mai slab impact asupra receptorului. Cum vă

[5]Volumul a apărut la Editura Gramar în anul 2000.

împăcaţi cu această senzaţie?

– Nu am deloc această senzaţie. Aţi pomenit termenul *impact*. Ei bine, vorba radiofonică are un prim impact care este fundamental fiindcă ea se adresează în primul rând auzului. Se spune că nu este acelaşi lucru cu textul scris ori cu imaginea, deoarece ochiul este mult mai complex... Nu sunt specialist în anatomie pentru a putea compara rolul acestor două organe de simţ...

– *Aristotel spunea undeva, nu mai reţin exact unde, că văzul este cel mai cuprinzător şi teoretic simţ al omului, dar că auzul este cel mai inteligent. Ţinea seama de faptul că mare parte din informaţia vizuală este parazitară, ea se pierde ori este deviată, ştim astăzi, în direcţia subconştientului. Pesemne că Stagiritul, care s-a ocupat mult de biologie, a înţeles şi un alt fenomen: pe scara dezvoltării vieţii, există mii de fiinţe cu sute şi mii de ochi, dar care se găsesc pe o treaptă de evoluţie inferioară. Bogăţia şi diversitatea văzului nu le-a ridicat spre zonele superioare ale existenţei. Nu se poate ca Aristotel să nu fi priceput că, în comparaţia dintre simţuri, importantă nu este relaţia auz-văz, ci raportul limbaj-privire inteligentă. Limbajul este un atribut strict uman sau divin, iar despre calitatea privirii şi a văzului, Hegel spune în* Filosofia naturii *că „vaca nu vede natura, ea o paşte“.*

– Văd că abateţi apa spre moara celor spuse de mine, iar această moară, în cazul de faţă, este vorba radiofonică şi mesajul aferent. În momentul ascultării, impactul mesajului radiofonic pare destul de slab, lipsit de amploare. Dar memoria omului nu este inertă, ea reacţionează într-un fel sau altul, iar o informaţie pe care a neglijat-o, se redeşteaptă în momentul în care citeşte ceva asemănător sau vede la televiziune, pe un afiş, în mediul

din jur în general, o imagine similară. El se gândeşte că a mai auzit undeva de acel lucru, că are un raport de oarecare familiaritate cu noua informaţie. Aşadar, mesajul radiofonic este mult mai durabil decât ar lăsa să se creadă vocaţia sa primară şi asta pentru că operează extrem de subtil la nivelul reamintirii. E adevărat că la o carte poţi să te întorci, în timp ce vorba radiofonică este aparent irecuperabilă. Dar tocmai acest efort de întoarcere la ceva teoretic pierdut, este mult mai îmbogăţitor pentru mintea omului.

– Ce credeţi despre dezinformare? Impactul ei este mai mare prin presa scrisă, prin televiziune sau prin radio?

– Sunt convins că inclusiv impactul dezinformării este mai durabil prin radio, fapt ce sper că rezultă din ceea ce am spus până acum. E paradoxal ceea ce declar, dar să ne gândim că, la rigoare, verificarea celor afirmate radiofonic cu intenţii dezinformative este mai dificilă. Mă gândesc în acest sens, atât ca valoare informativă, cât şi ca sursă de dezinformare pentru adversar, la rolul BBC-ului în cel de al doilea război mondial, când e adevărat că nu exista televiziune. Mă gândesc de asemenea la experimentul, mai degrabă la joaca lui Orson Welles, tânăr pe atunci, prin 1938, când a realizat un excelent scenariu pentru radio cu *Războiul lumilor*, text al lui George Herbert Wells. Regia a fost atât de realistă, de plauzibilă că, din păcate, unii din ascultători, temându-se de invazia considerată de ei reală a marţienilor, au ajuns să se sinucidă.

Mă gândesc de asemenea la ceea ce se întâmplă acum când este analizată insistent informaţia la nivelul televiziunii. Şi acolo, componenta sonoră este cea care acţionează cel mai puternic şi în absenţa căreia, dezinformarea, manipularea nu ar fi cu putinţă. Spectatorul nu este atât de înapoiat încât să poată fi indus în eroare de imaginea neexplicată sau neorientată

verbal. În absenţa bubuiturilor şi a comentariilor, el va ezita să interpreteze incendiile de pe ecran ca fiind efectul direct al unor bombe. Iar dacă va vedea avioanele plutind pe deasupra, nu va avea de unde să ştie dacă sunt ale lui, ale duşmanului sau ale unor nebune puteri neutre care se bat la capătul lumii ori pe altă planetă. În schimb, Orson Welles, cu războiul lui radiofonic, a provocat o panică teribilă fiindcă a introdus în scenariu vocea şi comportamentul uman, mesajul vorbit.

– *Altfel spus, Radioul te invită să-l crezi pe cuvânt şi numai pe cuvânt. O astfel de exigenţă nu a funcţionat în istoria umanităţii decât în epoca lui Iisus şi în primele secole de clandestinitate a creştinismului. Înainte de această epocă, Moise căpătase Table scrise, alţii citiseră semne astrologice pe cer, pe ziduri, măcar cât un* Mane, tekel, fares. *Numai Iisus a cerut încredere absolută în cuvânt, în mesajul vorbit.*

– Fără îndoială, mutatis mutandis, radioul are ceva din spiritul acelei epoci când nu era nevoie de dovezi, ci doar de cuvântul tău pentru a te declara adept al lui Iisus şi a fi aruncat la fiarele dezlănţuite şi tot de cuvântul tău ca să te lepezi de credinţă şi să scapi, dar atunci (şi oamenii credeau asta fără rezerve) îţi pierdeai irevocabil sufletul. Acum, cu mesajul radiofonic, e adevărat că totul este centrat pe cuvânt, fără a se pune însă problema pierderii sau salvării sufletului. E de precizat totuşi că relaţia dintre emiţătorul de mesaj care are convingerile lui personale (ce pot să nu coincidă cu cele ale mesajului) şi ascultătorul (care poate să te creadă sau nu, să fie sau nu de acord), această relaţie este una foarte tensionată, dar între parteneri activi, între oameni care au o anumită atitudine. Iar acordul ori dezacordul ascultătorului este determinat numai de mesaj, de conţinutul şi de contextul mesajului, dar nu de altceva. Accentul cade pe

semnificaţie, nu pe aspectele exterioare. Că anumite mesaje pot să aibă mai puţină semnificaţie, un sens mai rarefiat, aici intrăm deja într-o altă discuţie.

– *În cartea sa* La Connaissance inutile, *tradusă şi la noi, Jean-François Revel susţine că televiziunea, prin tehnica manipulării şi a dezinformării care îi stă la îndemână, prin devierile de sens, a ajuns să submineze înseşi bazele societăţii democratice. Care este acţiunea radioului în raport cu valorile societăţii libere?*

– Vreau să precizez de la bun început că Jean-François Revel are propria lui experienţă în manipulare. Foarte multă vreme, el a fost editorialist la „L'Express" şi apoi director al publicaţiei, deci, categoric, omul ştie ce spune. Dar ştiţi care este relaţia dintre ascultător şi radio în peisajul societăţii noastre actuale? Există două tipuri de radio: unul de informaţie, cu specializări pe informaţie generală, cultură, muzică, etc. şi un tip de radiotonomat. Acesta din urmă, radiotonomatul, este necesar unui anumit tip de public, dar necesar pe momente. Însă o instituţie precum Radioul Naţional este necesară practic de-a lungul întregii zile. Omul poate să selecteze ceea ce-i convine şi să se regăsească într-un mediu informaţional care seamănă cât de cât cu cel prin care se mişcă el. În schimb, un radiotonomat îi creează ascultătorului doar un univers sonor şi acela oarecum încifrat pentru că muzica difuzată este preponderent în limbi străine, mai ales în engleză, nefiindu-i accesibilă oricui sub toate aspectele. Este un univers care de fapt nu există în realitate, nu trăim tot timpul în mijlocul unei discoteci, viaţa are alte repere, deşi o fi şi discoteca un reper.

Meritul Radioului Naţional este măcar acela că-l aduce pe om în viaţa pe care o trăieşte, făcându-l conştient de diversele repere şi capcane po-

sibile. Aici poată să intervină efectiv manipularea: nu în a edulcora nişte aspecte care sunt în realitate grave, ci în a nu cita nişte capcane, a minţi prin eludare, a nu spune că urmează o groapă, un şarpe veninos, că urmează o puşcă pe trăgaciul căreia stă un deget.

În căutarea interactivităţii

– Câte minute poate să reziste un ascultător în faţa unui mesaj radio pur teoretic?

– Foarte sincer, nu poate să reziste mai mult de două minute ... După care schimbă postul.

– Ce-i lipseşte Radioului Naţional?

– Vorbeam de relaţia emiţător-ascultător. Unii colegi au tentaţia verbiajului, lansându-se exaltant în discurs şi producând fraze şchioape, strâmbe, eliptice, etc. Le-am cerut insistent să-şi elaboreze în scris mesajul în prealabil, cel puţin sub forma unor note. Asta disciplinează gândirea şi discursul şi cred că, oricâtă uşurinţă verbală ar avea (deşi excepţiile există), un bun om de radio nu poate să fie decât un bun redactor în scris al mesajului său. E nevoie, prin urmare, de o disciplinare scrisă a mesajului verbal. Apoi, mai este nevoie de emisiuni despre oameni care au dus lumea înainte, care au jucat un rol major în ştiinţă ori au susţinut-o. Un fel de „biografii exemplare“, emisiuni care există, dar sunt insuficiente şi plasate în tranşe orare destul de ingrate.

În al treilea rând, remarc un fapt bizar: toată lumea care realizează o emisiune având un ascultător la telefon, trăieşte cu impresia că se află cu interlocutorul într-o relaţie interactivă şi că emisiunea cu pricina poate fi

calificată onorant ca interactivă. Ei bine, e total fals. Nu se ştie ce este aceea o emisiune interactivă reală. Nu este o emisiune în care ascultătorul intervine, dându-şi el cu părerea despre subiectul în discuţie. Emisiunea interactivă autentică, una care foloseşte telefonul, fără îndoială, este aceea care-i permite ascultătorului să intervină în desfăşurarea ei. Or, noi nu avem ziarişti pregătiţi pentru asemenea emisiuni interactive reale. Ar fi nevoie de un ziarist care, în urma intervenţiei unui ascultător, să poată schimba cursul emisiunii, având grijă să menţină standardul ei sau să-l ridice, cu alte cuvinte, să nu târască emisiunea în derizoriu, în superficial, în hilaritate decerebrată, cum se întâmplă adesea, pretinzându-se că aceasta este dorinţa publicului. Ei bine, percepţia e total greşită şi aici, fiindcă publicul vine cu un fond de încredere spre radio şi e dispus să accepte regulile jocului. Se pune aşadar problema capacităţii ziaristului de a stăpâni aceste reguli şi de a le face să funcţioneze corect şi valoros în zone neaşteptate. În cazul interactivităţii reale, se pune de asemenea chestiunea intervenţiilor agresive sau incoerente pe care emisiunea trebuie să le devieze sau să le absoarbă, anihilându-le. Aceasta deoarece, să nu se uite, responsabilitatea realizatorului este angajată faţă de toţi ascultătorii, nu numai faţă de cel ce intervine turbulent.

Numai că, la ora actuală, ziariştii noştri sunt foarte specializaţi şi, mai mult decât atât, ţin la fel de mult la subiectul lor ca şi la ei înşişi. De aceea disponibilitatea lor pentru schimbarea direcţiei, pentru apropierea de ascultător (fiindcă, în fond, în această apropiere rezidă secretul interactivităţii), este foarte redusă.

Pe urmă ar mai fi nevoie de ceva la Radioul Naţional: de emisiuni bine făcute pe tema mentalităţilor. Fiindcă la acest nivel, al mentalităţilor, se

produce şi manipularea, şi informarea, şi dezinformarea. E nevoie de o viziune asupra mentalităţilor în dezvoltarea lor istorică. Se vorbeşte mereu la noi de necesitatea schimbării mentalităţilor şi se rămâne la nivelul discursului. Or, mentalităţile de aceea sunt ceea ce sunt, ca să se schimbe numai atunci când apar exemple concrete şi puternice de înnoire. Pe urma acestor exemple, mentalitatea, încet-încet, după ce se miră, începe să se şi modifice. De asemenea exemple avem nevoie, cerându-se totodată, după cum spuneam mai înainte, promovarea biografiilor exemplare din toate timpurile.

Bucureşti,
5 mai 1999

LiterNet
équivalences
Cuprins
◀◀ ◀ ▶ ▶▶
Pagina 132 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

PRIZONIERUL DIN ORANKI

Dumitru Georgescu, vlăstar al unei vechi familii din Câmpulung Muscel, s-a născut la 17 octombrie 1917, dar este consemnat în acte cu data de 3 noiembrie acelaşi an. Cum datele sunt pe stil vechi, înseamnă că pe la mijlocul distanţei dintre cele două zile de naştere ale sale, a izbucnit Revoluţia din Octombrie, eveniment care, mai târziu, avea să-i marcheze adânc destinul. A studiat la Liceul Dinicu Golescu din Câmpulung, la Facultatea de Electromecanică a Politehnicii bucureştene, apoi la Şcoala de Ofiţeri de Cavalerie de la Târgovişte pe care urma s-o termine la 1 august 1940. Cu o lună înainte însă, în noaptea de 28 spre 29 iunie, toţi tinerii candidaţi la demnitatea de ofiţer au fost treziţi de o alarmă specială, ridicaţi la gradul de locotenent şi repartizaţi la unităţile lor din teritoriu. Locotenentul Dumitru Georgescu a trimis o carte poştală acasă şi a pornit-o şi el spre destinaţia sa, Regimentul 9 Roşiori Regina Elena care tocmai se retrăgea din Basarabia. Cu acest regiment a trecut Prutul la 22 iunie 1941 şi a fost rănit pe Bug la 4 august acelaşi an. Refăcut în ţară, a revenit pe front, ajungând până la poalele Caucazului. După Stalingrad, s-a retras la Anapa, pe malul Mării Negre, nu departe de Novorossisk, iar de aici, în Crimeea. În înaintarea lor spre vest, ruşii au blocat istmul Perekop, împiedicând ieşirea din peninsulă pe uscat şi izolând-o de restul lumii. Aprovizionarea şi evacuările se făceau în principal pe mare de la şi înspre Constanţa. Regimentul 9 Roşiori alături de alte trupe româneşti şi germane avea misiunea de a zădărnici, la strâmtoarea Kerci, tentativele de debarcare ale inamicului dinspre peninsula Taman. Respinşi în mai multe rânduri, ruşii au izbutit până la urmă să debarce, iar locotenentul Georgescu a căzut prizonier la Marfovka, în

sâmbăta de Paşti a anului 1944. Povestea lui e lungă, inedită, colorată şi exemplară. Bucurându-se la vârsta sa de o sănătate şi un tonus de invidiat, inginerul şi locotenentul de cavalerie în rezervă Dumitru Georgescu trebuie înainte de toate ascultat, fiindcă implicaţia naratorului constituie şi ea o dimensiune a odiseei. De aceea, încercăm să reproducem în continuare cu fidelitate expresivitatea relatării sale.

Muntele lui Noe

Crimeea am părăsit-o de Sf. Împăraţi Constantin şi Elena în 1944. Ruşii ne-au încărcat în nişte bou-vagoane şi ne-au împins spre răsărit până undeva în sudul Georgiei ori în nordul Armeniei, sub Caucaz, la Armavir. Vedeam spre miazăzi Araratul, iar spre est Elbrusul, că le şi ziceam soldaţilor: „Aţi ajuns, mă, taman unde s-a oprit corabia lui Noe, uite muntele colo!“

Ne-au pus să ne săpăm nişte bordeie la adâncime de aproape un metru, să le acoperim cu leasă de nuiele şi cu glii, adică nişte lostopane de pământ cu iarbă deasupra care, puse una lângă alta, fac iarba să-nfrăţească şi să asigure o leacă de adăpost. De fapt, n-a plouat toată vara. Ne scoteau la strâns recolta, dar după ce am isprăvit-o, a dat peste noi pacoste mare: ce mii? sute de mii de şoareci au năpădit bordeiele. Fixasem premii pentru ăi de prindeau cu mâna o sută de şoareci pe zi. A doua pacoste a fost 23 august care ne-a prins acolo şi-a stârnit tulburarea printre oameni. Mulţi sperau că acum, dacă suntem fraţi de arme cu ruşii, aceştia i-or trimite acasă. Sufletu’! Ne-au ţinut până la Crăciun când ne-au suit în alte vagoane şi ne-am trezit la Moscova într-o gară unde scria: *Vokzal dlia dalnîe puti* (Gară pentru drumuri lungi).

Ne-au dus într-adevăr mai întâi la Greazovaţ, pe malul Mării Albe, iar de aici, la Oransk, în fosta gubernie Nijni Novgorod, numită pe atunci Gorki, la mai bine de 400 km nord-est de Moscova, unde se găsea lagărul de prizonieri ofiţeri din toate armatele antisovietice. Românii rebotezaseră sătucul *Oranki*. Cei dintâi ajunseseră aici după bătălia de la Cotul Donului (noiembrie 1942) şi după Stalingrad, mai ales români, germani şi italieni.

Chiliile şi pădurea

De la Cotul Donului până la Oranki puteai să-ţi găseşti drumul şi singur în iarna lui '42–'43, din pricina cadavrelor presărate peste tot. Ăia au fost anii de groază şi în lagăr, după cum povesteau cei mai vechi prieteni de-ai mei ca Dudu Gribincea, Angheluş Şoarec şi alţii. Prizonierii erau înghesuiţi în chiliile unei mănăstiri cu hramul Învierii Domnului transformată şi ea în *sklad* (magazie). Paturile în chilii erau supraetajate, iar ăi de sus se învecinau cu sfinţii de pe pereţi pentru că ruşii nu văruiseră decât până la jumătate. Groaznic era că, de multe ori, de la etajele superioare, oamenii nu se mai puteau da jos de slabi şi de distrofici. Câte unul mai în putere ţinea mai multe zile pe lângă el pe vreun camarad ce murise ca să poată primi porţia ăluia. Dup-aia, noaptea, numai ce se-auzea... buf!, dădea cu mortul de pământ când nu mai putea să-l ţină.

N-am prins vremurile alea. Nu că ne era foame, *ne durea foamea* în lagăr pentru că dimineaţă, la amiază şi seara, nu ne dădeau decât nişte crupe fierte sau caşă, iar de la o vreme, apă fiartă pe post de ceai şi câteva bucăţele de zahăr. Dar de frig nu am suferit, cu toate că eram în nord. Ne scoteau la pădure, la tăiat copaci. Ne învăţaseră finlandezii cum să-i tăiem

ca să cadă în direcţia bună şi cum să-i spargem: loveai trunchiul cu o pană de lemn de jur împrejur, iar la urmă îi trăgeai una-n mijloc. Crăpa în felii ca o portocală, lemn de mesteacăn şi de brad. Într-o zi din săptămână, aduceam lemne pentru noi, aşa că nu ne-au lipsit. Nenorocirea a fost cu maiorul Popescu: ăsta fusese grănicer pe Nistru şi colaborase pe atunci, Dumnezeu ştie cum, cu colegul lui rus de peste râu, colonelul Grişciuc. Ajuns mai târziu şeful lagărului de la Oranki Grişciuc l-a pus pe Popescu *nacialnik*, comandant peste prizonieri. Lui, adică noului nacialnik, i-a venit ideea să se facă nişte sănii ţărăneşti pentru transportul lemnului, aşa că unii trăgeam la ham, iar alţii împingeam.

Lagărul principal şi-a mai deschis o sucursală numită *Mînăstîrka*, unde bordeie ni le-am săpat noi. În partea asta de lume, iarna ţine nouă luni, vară se face prin mai, iar de pe la începutul lui august până la Adormirea Maicii Domnului, se pune pe plouat, după care începe să ningă. Iarna, între bordeie, zăpada avea doi metri.

Ciorile şi Sfântul ungurilor

Ne împrieteniserăm cu ofiţerii unguri. Cu unii jucam seara bridge cu nişte cărţi făcute din coajă de mesteacăn, iar alţii ne invitau la câte o friptură de-a lor. Am spus că te durea de foame în lagăr, dar ungurii inventaseră o tehnică de a-şi completa hrana. Ni se dădeau ziare de propagandă sovietică în limbile celor douăsprezece naţii de prizonieri. Ungurii făceau din câte un pic de terci de tărâţe un fel de pap cu care ungeau pe dinăuntru cornetele făcute din hârtia ziarului, puneau o linguriţă de caşă în cornet, iar pe ăsta îl înfigeau sus, în mormanul de zăpadă. P-acolo, plin de ciori. Simţeau ale

dracului mâncarea şi, fâl-fâl-fâl, veneau de-şi vârau capu-n cornet. Când să iasă li se lipea puful din jurul ochilor de hârtie şi nu mai vedeau încotro s-o ia. Ungurii, dăi, cu parii pe ele. Le prăjeau şi le mâncau, ziceau că-s bune.

Tot ei au ajuns în lagăr cu nişte moaşte. Săltaseră ruşii lumea dintr-o aşezare din estul Ungariei şi l-au auzit pe preot că le zice oamenilor să aibă grijă de Sfântul din biserică. L-au înşfăcat şi pe popă cu Sfânt cu tot şi au ajuns amândoi la Oranki. Am avut noroc cu Sfântul ăsta unguresc, nu ştiu cum îl chema, pentru că prin '46, când au permis ruşii nişte activităţi religioase, popii noştri au luat legătura cu cei maghiari şi nu s-au lăsat până n-au obţinut o bucată din moaştele alea pe care s-o coasă în antimis ca să se poată ţine slujba.

Ne-au mai dat un semn de prietenie vecinii ăştia: noi, vreo şaptezeci de români am refuzat să ieşim la pădure pe motiv că Convenţia de la Haga despre regimul prizonierilor spune că ofiţerii nu pot fi obligaţi în prizonierat decât la munca de autoservire. Ruşii au luat vreo 12 dintre noi şi i-au băgat la carceră. Atunci, ceilalţi am declarat greva foamei. După vreo câteva zile, ruşii au înşfăcat hârdaiele cu mâncarea noastră şi le-au dus la bordeiul ungurilor. Aştia au stat o vreme, după care au îmbrăcat pe câţiva dintre ei cu ce aveau mai bun, i-au scos în faţa ruşilor ca delegaţi şi au declarat: *Dacă ne mai daţi sângele fraţilor noştri români, intrăm şi noi cu toţii în greva foamei.*

Camarazii noştri au fost scoşi de la carceră, iar noi am acceptat să mergem din nou la pădure. Asta era prin noiembrie '45. S-a lăsat însă cu o anchetă tocmai prin mai '46, când a fost schimbată întreaga conducere a lagărului şi s-a decis că nu putem fi scoşi decât la anumite munci, în nici un caz la lemne.

Spania în miniatură

Când am ajuns la Oranki, am dat acolo de Francisco Rosaleni Jímenez, zis Paco, locotenent din Alicante, ajuns în Rusia cu voluntarii din Divizia Albastră spaniolă şi căzut cu batalionul său la asediul Leningradului. M-am împrietenit cu Paco şi-am învăţat de la el spaniola. Aveau să vină şi ceilalţi nouă ofiţeri supravieţuitori din batalionul lui ceva mai târziu. Disciplină de fier printre ei. La întrebările anchetatorilor ruşi pe care le traduceam eu, în numele celor nouă nu răspundea decât căpitanul Palacio. La întrebarea „Ce-aţi căutat cu arma-n mână împotriva poporului paşnic sovietic?“, ăsta răspundea: *Hemos venido para destrozar el comunismo* (Am venit ca să distrugem comunismul). Să vezi atunci înjurături din partea bolşevicilor!

Mai spre vara lui ’45, zarvă, chirloman mare în lagăr! Sosiseră tot nişte spanioli, dar civili, cu femei, cu copii.... Erau republicani, unii comunişti, ridicaţi de la Berlin din ambasada lui Franco, unde dăduseră ruşii peste ei şi îi întrebaseră ce învârt p-acolo. *Iaca, tocmai jefuim ambasada dictatorului Franco.* La care ruşii le-au zis că fac bine ceea ce fac, dar să bage de seamă că şefa lor, Dolores Ibarruri, preşedinta tuturor comuniştilor spanioli, i-a chemat pe toţi în Franţa. Ei, sovieticii, aveau să-i ajute să se ducă la Dolores a lor. Fericiţi, spaniolii au tras un chef cu ce au găsit prin ambasadă şi s-au lăsat suiţi a doua zi, seara, într-un tren care nu i-a dus la Dolores, ci la Moscova, pe urmă la Oranki. Era între ei unul José de la Cruz, vechi comunist, luptător în Maroc, apoi în ţara lui în brigăzile republicane, dar pe care Uniunea Sovietică l-a vindecat de tot de bolşevism.

Vine căpitanul Palacio la conaţionalii ăştia ai lui civili şi le zice: *Să vedeţi, cu tot comunismul vostru, noi o să plecăm acasă înaintea voastră.*

Aşa s-a şi întâmplat.

Editura Papagalul şi orchestra

Cu atâtea neamuri în lagăr nu se putea să nu apară o preocupare pentru cunoaşterea altor limbi. După ce a fost abolită munca la pădure, s-a deşteptat în noi un dor teribil de viaţă intelectuală. Ne-am apucat atunci să traducem. Sosiseră către sfârşitul războiului, loturi nejefuite de prizonieri germani şi unguri care aduseseră cu ei şi cărţi. Cu cărţi mai veniseră şi românii căzuţi prizonieri la Iaşi în august, septembrie '44, iar apoi civilii spanioli. Aşa că ne-am apucat de închiriat sau de cumpărat cărţi, pe zahăr, pe pâine, pe o porţie de caşă în plus. Am organizat echipe de traducători şi de transcriptori pe fascicole. Cum se termina un fascicol de transcris, trecea la citit de la un om la altul, venea următorul fascicol ş.a.m.d., ca treaba să meargă mai repede. Din câte mai ţin minte, s-au tradus în felul ăsta *Viaţa lui Iisus* de Giovanni Papini, un roman nemţesc *Mit den Augen einer Frau*, (Cu ochii unei femei), *Oraşe şi ani* de Konstantin Fedin, o carte a lui Ilia Ehrenburg despre Paris etc. Eu am tradus piesa de teatru *El esquisma de Inglaterra* (Schisma Angliei) de Pedro Calderón de la Barca, din care n-am să uit niciodată o replică: „Al rey la vida y la hacienda se han de dar, peró el honor es patrimonio del alma y el alma solo es de Dios“ (Regelui trebuie să-i dăruieşti viaţa şi averea, dar onoarea este patrimoniul sufletului şi sufletul îi aparţine numai lui Dumnezeu). Noi le scriam pe hârtie albă de împachetat sau pe coajă de mesteacăn. După ce se îndepărtează două sau trei straturi de pe trunchiul acestui arbore, se ajunge la o foiţă moale pe care se poate scrie. Pe asemenea foi am transcris

noi dicţionarul german-român *Langescheit* care, pe filele lui de mesteacăn, avea vreo patru volume foarte groase. Ediţia princeps o legam într-un fel special, mă pricepeam bine la asta. Când am plecat spre casă, ruşii ne-au obligat să predăm totul şi am dat foc cu un regret imens tuturor cărţilor legate de mine. Cu ce scriam? Cu cerneală obţinută din mucuri de creioane chimice pisate şi topite în apă. Editura a căpătat numele de *Papagalul* de la obiceiul păsării ăsteia pe la bâlciuri de a lua cu ciocul câte un bilet ba de ici, ba de colo, după cum îşi alegeau şi ruşii indivizii care să alcătuiască loturile eliberate.

Nu e de mirare. Am avut şi orchestră în lagăr! Era unul Jean zis Gălăgie care, la atelierul de tâmplărie, fabrica viori şi viole din te miri ce. Corzile uneia le-a făcut din maţele unui câine, altele din fir telefonic de campanie. Era printre noi un Oberkapelmeister la Filarmonica din Viena căruia i-au dat ruşii vioară, dar a preferat-o pe cea a lui Jean. În frunte cu profesorul de muzică Lambi Papadopol şi cu profesorul de literatură Victor Clonaru de la Liceul Lazăr din Bucureşti, s-a închegat orchestra şi s-a cântat, în trapeza mănăstirii, Capriciul Italian de Ceaikovski. Apoi s-au pus la punct şi operete pe melodiile clasice, dar cu texte făcute de noi. Când au venit civilii spanioli cu nevestele lor, am avut şi primadone.

***

Prin cele relatate mai sus, domnul Dumitru Georgescu nu vrea nicidecum să spună că prizonieratul ar fi fost o excursie de plăcere. Dimpotrivă. Dar au supravieţuit cei care s-au concentrat asupra modului de a se adapta situaţiei şi a mijloacelor de a-şi face viaţa cât de cât mai uşoară. Cei care (şi au existat astfel de cazuri), întorcându-se de la doborât pădurile

nordului, se vârau cu capul sub pătură şi oftau după viaţa lor trecută, s-au prăpădit în câteva luni. Unii au stat în lagăr mai puţin, alţii mai mult. Cei care au fost eliberaţi mai devreme, au semnat o declaraţie de aderiune faţă de politica Uniunii Sovietice, fiind numiţi voluntari *şi înrolaţi, unii dintre ei, în Divizia Tudor Vladimirescu, iar alţii în Divizia Horia, Cloşca şi Crişan, aceasta din urmă neapucând însă să lupte. Ambele erau încadrate în Armata Roşie. La recrutarea de ofiţeri pentru Tudor Vladimirescu, la Oransk au sosit, în 1943, Ana Pauker şi coloneii, făcuţi generali de către sovietici, Cambrea şi Maltopol. S-au ales cu huiduielile şi înjurăturile ofiţerilor români. Dintre cei din acest lagăr numai cinci ofiţeri s-au înscris în noua divizie. De fapt, mare parte din ofiţerii acesteia au fost ridicaţi de ruşi dintre sergenţi, dintre absolvenţii de şcoală normală, de seminar teologic etc.*

Cei ce au refuzat iscălirea declaraţiei de adeziune au fost calificaţi drept reacţionari *şi ameninţaţi că nu vor scăpa în veci din Patria Revoluţiei. Dintre voluntari, după plecarea Diviziei Tudor Vladimirescu, ruşii formau grupuri de câte 150–200 de inşi şi le dădeau drumul din când în când spre casă de 1 Mai, de 7 Noiembrie, de Anul Nou. Au căpătat de aceea numele de* loturi cadou. *La un moment dat, văzând că au plecat italienii, spaniolii din Divizia Albastră, ungurii, norvegienii, japonezii, finlandezii, unii din ofiţerii români, bazându-se pe un zvon cu privire la Convenţia de la Haga pe care nu o văzuseră niciodată şi considerând că repatrierea în România nu este agreată de sovietici din motive de adversitate directă în timpul războiului, au cerut, nici mai mult, nici mai puţin, decât... repatrierea în Argentina! Au înfundat carcera.*

Ca întotdeauna şi ca peste tot, românii au atras şi desconsideraţia şi

admiraţia celorlalţi. În primul rând, nu erau uniţi în privinţa atitudinii faţă de ruşi: au existat cazuri când un frate a rămas la reacţionari, altul a trecut la voluntari. Dar au fost admiraţi pentru orchestra de muzică clasică, pentru traducerea şi transcrierea cărţilor şi pentru solidaritatea cu cei aflaţi la carceră cărora, indiferent de etnie, filiera românească le asigura un surplus de alimente.

Până la urmă, şi ultimul lot de 1200 de ofiţeri reacţionari, printre ei cu locotenentul de cavalerie Dumitru Georgescu din Regimentul 9 Roşiori Regina Elena, au fost repatriaţi în 1948. Trenul trebuia să-i ia de la Oransk la 1 mai, dar deoarece mecanicul s-a îmbătat de sărbătoarea muncii şi nu a putut fi recuperat, cu locomotiva a fost trimisă o komsomolistă abia a doua zi. Până la Moscova, trenul, cu vagoanele interconectate diletant, i-a zguduit pe proaspeţii eliberaţi de parcă ar fi vrut să-i lecuiască de libertate. Dumitru Georgescu a ajuns la Câmpulung Muscel pe 12 mai. Maică-sa îi făcuse parastase prin 1944, dar de la o vreme aflase de la cei sosiţi în ţară că trăia.

În lagăr rămăseseră vreo 300 de aşa-zişi voluntari români şi ghinionistii civili spanioli luptători de partea republicii şi a comuniştilor între 1936–1939. Printre ei se afla însă şi Regina, fetiţa unui spaniol căsătorit cu o nemţoaică şi pe care Dumitru Georgescu şi-o aminteşte de când aia mică avea vreo patru ani şi se plimba cu o trăistuţă de gât de la un lot de prizonieri la altul. Fiecare îi dădea câte ceva din puţinul lui, Regina devenind un fel de mascotă a lagărului. Donde te vas, Regina? – *era întrebată, iar ea răspundea ca un om mare*: Me voy a ganar la vida.

Bucureşti,
ianuarie-februarie 2000

II. DE TEAMA SACRULUI

AMPRENTE VIZIBILE ALE DIVINITĂŢII

Nu atât raţionalismul cât versiunea sa vulgarizată scientist, pozitivismul, nu poate supravieţui în propriu-i perimetru decât bizuindu-şi afirmaţiile pe dovezi materiale. Spre indignarea pozitiviştilor, creştinismul s-a impus parcă numai prin caracterul elevat al ansamblului său de valori morale şi de repere transcendente, în condiţiile moştenirii unui număr infim de probe privind existenţa reală a lui Iisus. Dovada imbatabilă a istoricităţii vieţii Mântuitorului rămâne una de ordin logic: într-o Iudee agitată continuu de profeţii, Cuvântul lui Cristos s-ar fi pierdut printre celelalte, dacă în destinul Celui ce-l rostea, n-ar fi intervenit un fapt cu totul neobişnuit. Evenimentul în cauză a fost fără îndoială Învierea, miracolul care, în ochii contemporanilor săi, L-a diferenţiat decisiv pe Iisus de orice prooroc.

Dar iată că în foarte pozitivistul secol XX, iese la lumină şi materialitatea probelor. Pentru a purta peste veacuri urmele atingerilor sacre, Dumnezeu nu a ales nici piatra, nici fierul. S-a servit de o materie umilă, făcută, iar nu dăruită de natură, cea mai perisabilă dintre cele din care omul îşi făureşte bunuri de folosinţă cât de cât mai îndelungată: ţesătura veşmintelor. Una din aceste ţesături a cinstit, înfăşurând-o, moartea. A doua a acoperit suferinţele unei vieţi sărmane.

Giulgiul de la Torino

La Torino, se păstrează până astăzi un giulgiu despre care, după supunerea lui la cercetări în cele mai performante laboratoare ale lumii, se poate

crede acum cu destulă tărie că a fost menit să înfăşoare trupul lui Iisus după coborârea de pe cruce. Un specialist în textile de la Universitatea din Gant, Belgia, afirmă că giulgiul e ţesut din in la un război cu pedală binecunoscut în Siria de acum 2000 de ani. Fibrele ţesăturii aparţin unei specii de in care creşte în Orientul Apropiat. Experţii americani au trecut piesa printr-un vast program de investigare: 150 de mii de ore de studiu în laboratoarele militare şi universitare conduc la concluzia că giulgiul este autentic. Sub efectul degajării de căldură şi al oxidării acide, fibrele de in s-au îngălbenit şi s-au degradat pe o adâncime de 40 de microni.

În trecut, s-a avansat ideea că giulgiul ar reprezenta o misterioasă operă picturală. Dar în 1889, italianul Secondo Pia a realizat primul clişeu al chipului de pe ţesătură. El a văzut apărând atunci, pe negativul fotografic, pozitivul acelei imagini. În 1974, un cercetător demonstrează că amprenta de pe linţoliul conţine de fapt o informaţie tridimensională. El reconstituie pentru prima oară relieful imaginii. Patru ani mai târziu, specialiştii americani Eric Jumper şi George Jackson izbutesc o reconstituire volumetrică virtuală a întregului corp.

Prin metode şi tehnici noi, ies la lumină şocantele detalii anatomice ale crucificării care a provocat moartea prin asfixie, muşchii pectorali ai victimei aflându-se într-o contracţie forţată. Corpul nu a fost spălat după moarte. Stigmatele conduc la concluzia că pe lemn s-au aflat pironite încheieturile mâinilor, nu palmele, fiindcă numai astfel putea fi menţinut corpul pe verticala crucii fără riscul de a se prăbuşi. Scurgerile de sânge de pe braţe atestă mişcări ale condamnatului care i-ar fi permis reluarea suflului. S-a constatat că lezarea prin perforarea nervului median al braţului produce contracţia reflexă a muşchiului abductor al degetului mare care-

l antrenează în opoziţie cu palma. De aceea în imaginea de pe giulgiu a mâinilor se văd doar celelalte patru degete. Textura de in dezvăluie de asemenea amprentele picioarelor parţial suprapuse şi menţinute astfel de un singur piron, urmele unor jupuituri în zona frunţii probabil din pricina coroanei de spini, semnele flagelării cu şfichiuri de piele dotate cu bile metalice, precum şi urma tumefierii umărului drept împovărat de un obiect greu, pesemne crucea purtată de Iisus pe drumul Golgotei.

Un specialist de la departamentul de biologie moleculară al Universităţii din San Antonio, Texas, studiind materialul genetic al celulelor de sânge impregnate în linţoliu, a conchis că este vorba neîndoielnic de un sânge uman provenind de la un bărbat şi conţinând o genă specifică populaţiilor din zona Palestinei. Ba chiar mai mult, el a determinat şi grupa sanguină a victimei şi anume, AB.

Regretatul scriitor Vintilă Horia, editor la Madrid al revistei „Futuro Presente“, punte de comunicare între ştiinţele cosmosului şi cele ale omului, a avut curiozitatea de a chestiona numeroşi fizicieni, chimişti şi biologi asupra procesului prin care a fost posibilă absorbţia în textura de in a imaginilor descrise. Toate răspunsurile au coincis: numai printr-o deflagraţie atomică se putea produce un asemenea rezultat. Şi la Hiroshima, la 6 august 1945, zidurile rămase în picioare s-au impregnat de umbrele oamenilor şi ale obiectelor din apropiere. Iar efectul instantaneu al unei deflagraţii nucleare este lumina, marea lumină orbitoare din clipa Învierii.

Haina aztecului

Pe colina Tepeyaq din nordul capitalei aztece Tenochtitlan, azi Ciudad de Mexico, Sfânta Fecioară Maria i s-a arătat în trei rânduri indianului Juan Diego, în decembrie 1531. În zilele noastre, zona este integrată într-o suburbie a marelui oraş şi poartă numele de Via de Guadalupe Hidalgo. În anul 1754, Biserica Catolică a proclamat Fecioara din Guadalupe drept *Sfântă Protectoare a Noii Spanii*, denumirea de atunci a Mexicului. În 1709, fusese ridicată o capelă a Preasfintei Fecioare din Guadalupe, capelă în care s-a semnat Tratatul de Pace din 1848 punând capăt războiului dintre Statele Unite şi Mexic. În anul 1908, capela a fost înlocuită de o bazilică.

În decembrie 1531, la zece ani de la cucerirea Tenochtitlanului şi a Imperiului lui Montezuma de către spanioli, ţăranul aztec Juan Diego avea 51 de ani şi, de curând, împreună cu soţia sa, se convertise la creştinism. În drum spre biserica unde voia să se roage, tocmai trecea pe lângă străvechiul altar aztec de la Tepeyaq unde a auzit o voce chemându-l. Ajuns în vârful colinei, i-a apărut dinainte Preasfânta Fecioară Maria sub chipul unei femei de o extraordinară frumuseţe, într-o îmbrăcăminte strălucitoare. Minunata apariţie i-a spus cine este, cerându-i lui Juan Diego să meargă fără întârziere la episcopul de Mexico spre a-l determina să înalţe în acel loc o biserică „în care, adăuga Maica Domnului, să pot arăta şi face cunoscută toată iubirea mea, milostenia, ajutorul şi protecţia mea.“

Juan Diego a alergat într-un suflet la palatul episcopului, franciscanul Juan de Sumaraga care l-a ascultat, dar nu l-a crezut, invitându-l să vină altădată ca să stea de vorbă mai pe-ndelete. Indianul a revenit mâhnit pe dealul Tepeyaq, rugându-se Fecioarei să trimită în locul său pe altul mai

vrednic. Dar Maria i-a vorbit din nou, spunându-i că doreşte ca el, Juan Diego, să fie mesagerul.

Omul s-a întors din nou la episcopul care i-a pus o sumedenie de întrebări, dar tot nu l-a crezut. I-a cerut o dovadă a autenticităţii minunii. Iar aztecul a revenit după câteva zile la Tepeyaq unde Maria i s-a arătat şi a treia oară, îndemnându-l să urce până pe coama colinei, să culeagă florile pe care le va găsi acolo şi să i le aducă. Diego a găsit în acel decembrie trandafiri în floare, i-a strâns în poncho-ul său, o haină simplă a amerindienilor, acoperind trupul de sus până jos, făcută să fie trasă peste cap, iar în rest, neavând deschideri decât pentru braţe. Fecioara a privit florile aduse de indian, le-a înfăşurat la loc în poncho, poruncindu-i lui Diego să le ducă episcopului.

La palatul episcopal, paznicii l-au cam bruscat pe ţăran, au văzut florile şi au sorbit mireasma lor, dar când să i le ia din poncho, ele s-au preschimbat în broderie. La auzul unora ca acestea, Juan de Sumaraga a cerut să-i fie înfăţişat indianul. Scena e relatată de Luis Laso de la Vega. Juan Diego a desfăcut haina, trandafirii s-au revărsat pe podea şi deodată, pe ţesătura interioară a poncho-ului a apărut cea mai pură imagine a Fecioarei. Văzând aceasta, episcopul şi toţi cei ce erau de faţă au îngenunchiat uluiţi, iar Juan de Sumaraga i-a cerut în lacrimi iertare Fecioarei pentru a nu-i fi împlinit îndată dorinţa.

Haina azteculuiJuan Diego se află sub o vitrină, deasupra altarului principal al Bazilicii Preasfântului Relicvar al Madonei din Guadalupe, unul din cele mai faimoase lăcaşuri de pelerinaj din lumea întreagă, atrăgând anual milioane de credincioşi. Cultul s-a dovedit deosebit de atrăgător pentru indieni, în primul rând, deoarece Fecioara Maria i s-a arătat unui mem-

bru al rasei lor, pictura reprezentând-o cu un ten destul de închis. Apoi, locul unde Ea s-a ivit era considerat sfânt încă dinainte, consacrat fiind unei zeiţe aztece.

La patru secole de la săvârşirea acestui miracol, doi cercetători americani, biofizicianul Philip Calaghan şi profesorul de filosofie George Smith, s-au ocupat de imaginea imprimată pe haina lui Juan Diego şi păstrată intactă până în zilele noastre. Ambii sunt de acord că ea nu a fost realizată de mâini omeneşti. Cu ajutorul fotografiilor în infraroşu, Calaghan a constatat că doi sau trei pictori au încercat să modifice anumite detalii ale imaginii. El declară că ştiinţa contemporană nu poate explica prin mijloace proprii cum au reuşit pigmenţii picturii să rămână atât de proaspeţi şi de strălucitori fără nici o metodă de protecţie. Poncho-ul e ţesut din fibră de cactus ce refractă lumina şi care nu a putrezit. Această fibră aspră ce formează trăsăturile Madonei face ca, văzută de aproape, faţa ei să fie albă, iar de departe, măslinie. E sigur faptul că ar fi fost imposibil ca un pictor să selecteze o ţesătură cu imperfecţiuni de structură de asemenea natură încât să accentueze umbrele şi nuanţele clare spre a produce un efect de un uimitor realism.

În anii ’80 ai secolului trecut, cu ajutorul unui microscop puternic, s-a descoperit că în punctele în care pe ţesătură, se găsesc pupilele Sfintei Fecioare, se pot distinge, reflectate, detaliile scenei din sala de audienţă a episcopului Juan de Sumaraga întocmai cum au fost ele prezentate de Luis Laso de la Vega. Frapează înainte de toate perplexitatea de pe feţele oamenilor bisericii şi culoarea vie, de un roşu intens, a florilor din acel decembrie 1531.

MESAJUL DE LA FATIMA

La 13 mai 1917, lângă Fatima, aşezarea portugheză purtând în chip ciudat numele uneia din fiicele profetului Mahomed, ochilor a trei copii ce păzeau caprele li s-a înfăţişat aievea Fecioara Maria. Le-a dat întâlnire în acelaşi loc în fiecare zi de 13 din lunile următoare, cu excepţia lui august când li s-a arătat pe data de 19. La ultima Ei apariţie, pe 13 octombrie, le-a transmis copiilor trei mesaje, în acelaşi timp previziuni şi avertismente. Două dintre ele vor fi dezvăluite de cea care avea să îmbrace haina monahală sub numele de maica Lucia, azi în vârstă de 92 de ani, singura supravieţuitoare a grupului de interlocutori ai Fecioarei.

Prima previziune a fost deja verificată: al doilea război mondial s-a produs într-adevăr. Premisele împlinirii celei de a doua previziuni cunoscute până mai ieri ar putea să înceapă a prinde contur, deşi faptele şi împrejurările se află încă în mare cumpănă. La 13 octombrie 1917, Sfânta Fecioară Maria a spus că omenirea îşi va regăsi pacea, poate fericirea, după ce Rusia se va întoarce la creştinism. La 25 de zile de la aceste cuvinte, la 7 noiembrie (stil nou), echipa lui Vladimir Antonov-Ovseenko, omul de şoc al lui Troţki, va da la Petrograd lovitura de stat ce avea să fie detonatorul războiului civil în Rusia şi al comunismului asupra lumii.

Cea de a treia prevestire dată în vileag abia cu prilejul pelerinajului Sanctităţii Sale Papa Ioan-Paul al II-lea la Fatima, la 13 mai 2000, constă în viziunea unui atac cu gloanţe asupra unui episcop al Romei. După intrarea sa în mănăstire, maica Lucia s-a stabilit la Vatican. Papii şi anturajul lor foarte apropiat au cunoscut cele trei avertismente ale Fecioarei transcrise de călugăriţă, numai că pe cel de al treilea, cu trimiterea sa transparentă

la ameninţarea vieţii unui papă, l-au trecut sub tăcere. Se pare că mesajul a fost desigilat prima oară de către Papa Ioan al XXIII-lea (1958–1963) şi groaza s-a abătut pe feţele participanţilor la acea lectură. În orice caz, previziunea s-a împlinit tot într-un 13 mai, cel al anului 1981 când, în Piaţa *San Pietro* din Roma, un tânăr turc a tras asupra Papei Ioan-Paul al II-lea. Ne aşteaptă pesemne şi alte dezvăluiri, poate confirmarea neechivocă a reperelor de pe firul logic al atentatului ducând spre serviciile secrete ale Bulgariei lui Jivkov şi spre KGB.

Astăzi, după o revoluţie bolşevică şi o ocupaţie roşie a jumătăţii mai puţin norocoase a Europei, după un al doilea război mondial dezlănţuit de nazismul care, în mare parte, a constituit o reacţie la bolşevism, după zdrobirea lui Hitler şi după năruirea imperiului ridicat de Lenin şi Stalin, devine limpede că mesajul adresat celor trei copii şi prin ei omenirii avea în vedere comunismul. Ivirea pe lume a acestuia, dezastrul planetar instigat de el şi încleştarea cu cel mai redutabil duşman al său, credinţa creştină întruchipată de această dată de Biserica Catolică.

Într-o dezbatere la un post de televiziune, Alexandru Paleologu observa că două sunt personalităţile care au jucat un rol fundamental în subminarea decisivă a comunismului: Ronald Reagan şi Ioan-Paul al II-lea. Asupra amândurora s-a tras, ambii au fost răniţi de gloanţe: preşedintele Statelor Unite la 30 martie 1981, Sfântul Părinte 44 de zile mai târziu. Ioan-Paul al II-lea este convins că Fecioara s-a aflat în preajmă-i, în Piaţa Sfântul Petru, atunci, la 13 mai 1981, protejându-l de glontele fatal. Providenţa l-a ferit şi pe Ronald Reagan, dându-i gărzii sale, Charles Braddy, puterea de a se interpune între atentator şi preşedinte şi, cu preţul sănătăţii pentru tot restul vieţii (omul atins de gloanţe a rămas paralizat), să nu dea şanse

Sovietelor de a vedea cu ochii zorii noului mileniu.

S-a vorbit şi s-a scris enorm despre Acordurile de la Ialta ca despre o înţelegere între marile puteri privind soarta Europei pentru 50 de ani. S-a crezut în caracterul imuabil, cel puţin pentru viitorul previzibil, al configuraţiei impuse lumii de către marii actori politici ai celui de al doilea război mondial. Lumea trăia cu impresia infailibilităţii comunismului ca sistem. Chiar unul din cei mai pătrunzători gânditori contemporani, rusul Alexandr Zinoviev, susţinea că acest sistem „are o stabilitate de cimitir. A rezistat unor asalturi teribile precum atacul Germaniei naziste asupra Uniunii Sovietice şi va mai rezista multă vreme.“ Oamenii aveau impresia, până la un punct corectă, că sunt ei înşişi actorii istoriei. Dezvăluirea celui de al treilea mesaj de la Fatima dovedeşte că oamenii sunt actori şi atât. Dumnezeu le lasă deplina libertate şi răspundere a jocului, dar la un moment dat, mâna Lui intervine şi aşează piese neaşteptate pe tabla de şah, în general, figuri aparent marginale. La temelia comunismului au fost lăsaţi să sape un polonez şi un alt bărbat – de origine irlandeză, neamurile cu cele mai puternice tradiţii catolice la ora actuală în Europa. Carol Wojtyla era primul papă ales dintr-o ţară cu regim comunist, iar Ronald Reagan, ajuns la Casa Albă la 70 de ani, stabilea recordul de vârstă al preşedinţilor Americii la investitură. Cel dintâi fusese autor dramatic şi actor de teatru în tinereţe, al doilea jucase ca actor de mâna a treia prin filme western. Practicaseră amândoi cele mai în vogă arte ale spectacolului în secolul XX, teatrul şi filmul, în care, pe cât este de puternic impactul cuvântului, pe atâta este de răsunătoare şi deşertăciunea lui.

Se pare că istoria nu este lăsată, aşa cum se crede, la voia întâmplării. *Omenirea îşi va găsi pacea abia când Rusia se va întoarce la creştinism*,

spunea Fecioara Mariaîn 1917, în extremitatea de vest a Europei, în Portugalia, la Fatima, localitatea purtând numele fiicei favorite a lui Mahomed. Astăzi, la celălalt capăt al continentului, Rusia se înverşunează necurmat asupra mahomedanilor din Caucaz. Se vede că pentru întreaga lume, al doilea mesaj al Mariei, cel cu revenirea Rusiei la credinţă, rămâne cel mai încărcat de mister.

VANGA,
UN CENTRU AL LUMII

Ilogicul ferecat în cuvinte

Moda fenomenelor paranormale, inflaţia de cazuri de cele mai multe ori imaginare de sub această firmă, ar trebui să descurajeze azi o resuscitare a personalităţii şi a destinului clarvăzătoarei Vanga Surceva-Dimitrova, dispărută dintre noi în urmă cu câţiva ani. Numai că destul de longeviva ei petrecere prin secolul XX a lăsat urme atât de incontestabile, încât reapropierea de sensul misiunii care i-a fost hărăzită, va fi de natură, cel puţin aşa sperăm, să separe aurul de mulţimea aluviunilor informaţionale. Autenticitatea înzestrărilor paranormale ale Vangăi a fost confirmată de studiile doctorului Gheorghi Lozanov de la Institutul de Sugestiologie şi Parapsihologie din Sofia care a consemnat în cazul ei şapte mii de acte de percepţie extrasenzorială, cu un coeficient de exactitate de 80%, adică extrem de mult. Apoi, dacă nu ar fi avut confirmarea veracităţii harului Vangăi, statul comunist şi materialist bulgar nu ar fi tolerat manifestările sale în plan social şi nu ar fi organizat, recunoscându-le implicit utilitatea, întâlnirile ei cu oamenii. E adevărat că tutela statului s-a exercitat cu o oarecare discreţie şi intenţie de marginalizare. În publicaţiile bulgare a apărut un singur articol despre capacităţile clarvăzătoarei şi s-a realizat un singur film, dar oricum, regimul a înţeles că nu putea s-o ignore. La rându-i, Vanga susţinea că zadarnic se scriu cărţi asupra darurilor ei neobişnuite, căci esenţialul nu poate fi redat, iar ilogicul e cu neputinţă a fi cuprins în cuvinte. Greu într-adevăr de înţeles de ce pălea pe neaşteptate, vocea

i se schimba ca timbru, devenind totodată mai puternică şi începea, ca în ianuarie 1968, căzută în transă de mai multe ori, să vorbească despre fapte incredibile: „Ţine-ţi minte, Praga! Mari forţe dau ocol pe deasupra oraşului şi strigă: război! Praga se va transforma în crescătorie de peşti în care se va prinde peşte!“

La 8 aprilie 1942, regelui Boris al III-lea al Bulgariei, venit s-o consulte, înainte ca el să deschidă gura, i s-a adresat cu un glas foarte aspru: „Ţara ta creşte, te-ai întins peste multe locuri, dar fii gata să te întorci din nou la matcă. Ţine minte data de 28 august!“

Ţarul Boris a murit în chip misterios la 28 august 1943. La acea dată, tot Vanga a sfătuit femeile din anturajul palatului să împodobească patul regal cu o fundă de un roşu închis. Aceeaşi culoare avea să fluture deasupra palatului regal la 9 septembrie 1944, fapt ce ar fi fost cu neputinţă atât de curând, dacă nu s-ar fi produs defecţiunea României de la 23 august.

Semnele destinului

Vanga s-a născut prematur, la şapte luni, la 31 ianuarie 1911, la Strumiţa, în Macedonia. Avea urechile lipite de cap, iar degetele de la mâini şi de la picioare sudate între ele. Au ţinut-o pe cuptor înfăşurată într-o burtă de bou şi în lână brută şi, pentru că nu se ştia dacă va trăi, nu i s-a dat un nume. Abia când, într-o noapte din martie fetiţa a izbucnit într-un plâns puternic, s-a considerat că se născuse cu adevărat, drept care bunica ei a ieşit în drum şi, potrivit obiceiului locului, le-a cerut femeilor care treceau să-i dea un nume. Se purtau nume greceşti prin acele părţi, iar bătrâna, după ce l-a refuzat pe cel de Andromaca, s-a oprit, fără să ştie să-l

LiterNet
équivalences
Cuprins
◀◀ ◀ ▶ ▶▶
Pagina 155 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

tălmăcească, la Vanghelia, Evanghelia (Bunavestire). Când fetiţa avea trei ani, mama ei a murit. Cum tatăl, Pande Surcev, se afla pe front, ea a fost crescută de o vecină turcoaică. Pande s-a recăsătorit după război şi a mai avut trei copii. Trăiau într-o sărăcie cumplită. În vara lui 1923, Vanga a fost surprinsă pe câmp de o furtună bruscă şi violentă, a fost purtată de vânt la doi kilometri de locul în care se afla şi acoperită de pietre, crengi şi nisip. Nu-şi putea deschide ochii plini de tot felul de pulberi. În câteva zile, ochii ei au devenit sângerii, iar irişii albaştri s-au albit. I s-au făcut două operaţii la Skopje, apoi o jumătate de operaţie la Belgrad. Oftalmologul, văzându-se doar în faţa a 50% din suma datorată pentru operaţie, căci Pande nu putuse strânge mai mult, a acţionat în consecinţă, redându-i însă Vangăi parţial vederea. Minunea nu a durat mult. Curând, fata a orbit de tot şi a fost trimisă la Casa Orbilor din Zemun, azi cartier din vestul Belgradului, o şcoală specială infiinţată de profesorul Veliko Ramadanović în Tunisia în 1917, în timpul refugiului multor sârbi transportaţi, o dată cu armata lor, pe vase franceze, în nordul Africii. A fost nevoită să părăsească şcoala chiar când era pe punctul de a fi cerută în căsătorie de un coleg dintr-o familie destul de înstărită. A revenit la Strumiţa, fiindcă mama ei vitregă murise, iar ea trebuia să-şi asume grija fraţilor mai mici. Colac peste pupăză, un cutremur a culcat la pământ, în 1929, casa din paiantă a lui Pande. Se apucară cu toţii şi ridicară una din trestii tencuite cu lut. Sufla vântul prin toate crăpăturile, sărăcia lucea cu toată neobrăzarea.

Vanga ţinea gospodăria, îşi creştea fraţii, păstra o curăţenie oglindă. În ajun de Sfântul Gheorghe, femeile macedonene puneau nişte semne într-o oală, iar Vanga le scotea şi le interpreta întotdeauna potrivit realităţii. Au fost primele ei clarviziuni urmate de cea cu oaia; Pande, strivit de lipsuri,

LiterNet
équivalences
Cuprins
Pagina 156 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

se tocmise cioban prin sate şi pierduse într-o zi o oaie. Se temea că va fi dat afară de stăpân, dar Vanga i-a spus să meargă la Athanas din satul Monospiti, unde nici unul din ei nu călcase vreodată şi să-şi recupereze oaia din turma aceluia. Vanga i-a spus că ar fi visat soluţia, aşa după cum le spusese şi femeilor cu semnele din ajunul Sfântului Gheorghe.

Cavalerul iluminării

Liubka, mai mică cu cincisprezece ani decât Vanga, povesteşte că, mergând la o fântână din câmp de unde obişnuiau să ia apă, a început să dispere fiindcă sora ei nu contenea să tacă, neavând nici o reacţie faţă de cele din jur. Vanga i-a spus într-un târziu că nu făcuse altceva decât să stea de vorbă cu un călăreţ care aştepta să-şi adape bălanul. Bineînţeles că Liubka nu văzuse nimic.

Acest cavaler i s-a arătat şi într-o noapte de la sfârşitul lui martie 1941. Era înalt, blond şi dumnezeiesc de frumos. Era îmbrăcat ca un războinic de demult, într-o armură ce strălucea în lumina lunii. Calul său îşi flutura coada albă şi scurma pământul cu copita. S-a oprit în faţa porţii Vangăi, a descălecat şi a intrat în cămăruţa întunecoasă. Radia atâta strălucire că înăuntru s-a făcut lumină ca ziua. S-a întors către ea şi a rostit cu voce puternică: „În curând, lumea se va tulbura şi mulţi oameni vor pieri. Tu vei rămâne în acest loc şi vei prooroci despre morţi şi despre vii. Nu te teme! Eu îţi voi spune ce să prezici.“

Liubka s-a trezit zgâlţâită de sora sa şi întrebată dacă a văzut ieşind din casă un călăreţ.

Peste câteva zile, Vanga a început să vorbească. Stătea sub candela din

odăiţa sa şi rostea cuvintele cu o voce puternică şi categorică. Era foarte slabă, încordată din toată fiinţa, cu ochii ei orbi rămaşi ficşi, cu o figură spiritualizată şi vorbind întruna zile şi nopţi, nopţi şi zile, despre oameni care aveau să plece şi să nu se mai întoarcă, despre alţii care aveau să revină din război. Cu un glas diferit de cel obişnuit al ei, indica precis locuri, evenimente. În acel an, aproape că nu a dormit deloc. Faima i s-a răspândit rapid, confirmată de evenimente: la 27 martie 1941, un grup de ofiţeri sârbi dăduse o lovitură de stat care a atras atacarea Iugoslaviei de către Hitler peste zece zile, la 6 aprilie. Înaintea preciziei spuselor ei, oamenii îngenuncheau uneori.

În anul următor, Vanga a fost cerută în căsătorie de un tânăr de 23 ani, un soldat din Petrici, la câţiva kilometri mai la est, în Bulgaria. Aliată a Germaniei, Bulgaria anexase Macedonia iugoslavă şi ştersese vechea graniţă. Aici, la Petrici, îşi va petrece Vanga restul zilelor, aici şi la Rupi, o mică localitate din apropiere, încercuită de munţi, posedând numeroase izvoare termale ai căror aburi, în acea căldare, întreţin, după spusele multora, o atmosferă apăsătoare. În schimb, Vanga susţinea că tocmai la Rupi se simte ea nespus de bine şi că pe acel loc a izbucnit cândva un vulcan, distrugând un oraş strălucit. Izvoarele calde ar fi spiritele nevinovaţilor dispăruţi în acea catastrofă. Bătrânii locului povesteau că în adâncuri, stă îngropată statuia de aur a unui călăreţ pe bidiviul său. Unii se arătau tentaţi să recunoască aici urmele credinţei în zeul Heros, alţii descifrau în imaginea aurită mitul Cavalerului Trac, iar alţii vorbeau de o reprezentare a legendarului han Tervel al vechilor bulgari veniţi de pe Volga. Oricum, în viaţa Vangăi, în clipele decisive ale clarviziunii sale, acest cavaler apărea, dându-i putere şi încredere. Un adevărat înger păzitor şi inspirator.

Nimic nu rămâne nepedepsit

Faima de clarvăzătoare a femeii oarbe din Petrici s-a răspândit cu iuţeală în întreaga Bulgarie, apoi în lumea largă. A început un pelerinaj continuu la uşa ei, iar din 1967, regimul comunist, recunoscându-i harul şi admiţându-şi neputinţa de a contracara valul de interes faţă de mesajele sale, i-a oficializat munca, plantând alături de ea un funcţionar care să înregistreze solicitanţii şi să taie chitanţe. La un moment dat, Vangăi i-a dispărut tranzistorul de care nu se despărţea niciodată. Acesta funcţiona continuu, iar la adăpostul său, ea se gândea la ale sale. După cincisprezece ani, unul din tăietorii de chitanţe a recunoscut că el îl luase. Vanga nu-i reproşase nimic în tot acest timp, deşi ştiuse cine era hoţul. I-a comunicat doar că pentru acest furt va plăti. Bărbatul a murit în chinuri groaznice, însă nu pentru că femeia l-ar fi blestemat.

În biocâmpul unui bătrân venit la ea, a descifrat imaginea unei funii. A reieşit că era funia cu care, demult, bătuse cumplit un copil fiindcă-i furase un pepene din căruţă. Vanga i–a spus că pentru acea faptă va plăti, şi nu pentru alta. Nu se pronunţa niciodată asupra reîncarnării, a spus chiar că nu ştie ce este aceea. Susţinea însă că nimic nu rămâne nepedepsit şi că unele păcate trec într-adevăr asupra urmaşilor şi asta... „pentru ca să doară mai tare“.

Clarvăzătoarea i-a sfătuit eficient pe mulţi oameni în demersurile lor pozitive. Pe scriitorul rus Iulian Semionov, în pană de inspiraţie la scenariul filmului de succes *Cele şaptesprezece clipe ale unei primăveri*, l-a îndrumat spre Spania, unde îl va întâlni pe un oarecare Vladimir de la care va afla multe pentru continuarea serialului. Actorului Viaceslav Tihonov i-a re-

proşat din primul moment că nu a îndeplinit ultima dorinţă a prietenului său Iuri Gagarin care-i ceruse să cumpere în numele lui, el neavând timp să se ocupe de aşa ceva, un ceas deşteptător şi să-l păstreze ca amintire. Lui Tihonov i s-a făcut rău când a auzit reproşul şi şi-a reamintit cuvintele cosmonautului. Despre Gagarin, Vanga spunea că nu a ars, nu a murit, ci a fost *luat*. Refuza să precizeze unde ori încotro.

Unele din mesajele Vangăi au fost înregistrate pe bandă magnetică, de pildă de către doctorul Lozanov, dar altele nu s-au lăsat imprimate. Scriitorul rus Leonid Leonov care a deschis şi el magnetofonul în faţa clarvăzătoarei, s-a trezit cu banda complet goală. Alţii, în loc de mesaje rostite de vocea ei, au ascultat numai hore şi bătute populare ce nu se auziseră de nicăieri pe parcursul înregistrării.

În dialogurile cu cei care o vizitau, Vanga citea pe un ton obişnuit câmpul bioenergetic, trecutul sau viitorul interlocutorului. Uneori însă, prin surprindere, cădea în transă, emitea o voce puternică ce nu semăna cu a ei. Astfel, în mai 1988, în faţa nepotului său Dimitar Gaigurov, a proclamat pe un ton categoric: „Eu sunt spiritul Ioanei d'Arc şi vin de foarte departe. Am pornit spre Anatolia pentru că acum, acolo se varsă foarte mult sânge, iar eu merg în acel loc spre a ajuta să se facă pace. (S-a instalat pentru câteva secunde tăcerea, apoi glasul străin a continuat, adresându-i-se direct tânărului). Să nu învinuiţi cu nimic acest suflet, pentru că el nu este de al vostru. El nu este de al nimănui. Există martor: acesta este maică-ta, care a purtat-o (pe Vanga – n.n.) în postavă când era pe patul de moarte. Atunci, într-o clipă, sufletul a ieşit din ea şi în locul lui a intrat altul, iar ea şi-a revenit pentru a-şi continua viaţa pământeană. Ea nu vă este rudă şi nu poate să vă recunoască. Ea trebuie să se ducă la Notre-Dame şi să stea

în priveghi o noapte, deoarece prin ea vi se vor descoperi noi taine despre lume şi despre dânsa îndeosebi.“

Într-adevăr, Vanga fusese pe moarte prin 1939 când locuia numai cu sora ei Liubka, mama lui Dimitar. Se însănătoşise însă ca prin minune. De prezis cu toată puterea se apucase, după cum s-a arătat, abia în 1941, înaintea iminentului atac german asupra Iugoslaviei. După transe de felul celei descrise mai sus ori după numeroase solicitări din partea vizitatorilor, Vanga îi cerea Liubkăi să-i maseze craniul care, potrivit spuselor surorii sale, pur şi simplu ardea. Ea avea grijă să nu-i atingă moalele capului asupra căruia nu se sudaseră niciodată oasele, acoperit fiind doar de o membrană protectoare. De subliniat că Vanga nu era o femeie cultivată, iar nume precum Ioana d'Arc, Praga, Bagdad, Nil, Notre-Dame, Beirut pe care le rostea în transă, nu le cunoştea în viaţa sa conştientă.

O parte din trup şi o parte din suflet

Pe soţul ei Mitko, înrolat în timpul războiului şi pe camarazii săi trimişi să se bată în Grecia, Vanga i-a avertizat să se ferească de apă. Cei care s-au întors, între ei şi Mitko, sufereau crunt de malarie. Mitko a ridicat o casă nouă după cum făgăduise înainte de plecare, dar nu a mai apucat zile bune. Cu ficatul umflat de friguri, la sfatul aiurit al unui prieten, a început să bea câte un pic de rachiu care îi mai alina într-adevăr durerile. A prins în schimb darul băuturii, Vanga nu a putut să-l vindece ori să-l întoarcă din drum, omul a dat în ciroză, iar la întâi aprilie 1962, s-a prăpădit. La moartea lui, după ce-l veghease săptămâni la rând, Vanga a adormit şi nu s-a trezit decât în ceasul înmormântării, spunând că l-a condus până la

locul care i-a fost hărăzit.

Ea nu putea să împiedice lovitura finală a destinului, nu era în stare să devieze moartea. Pe fratele său Vasil l-a avertizat în 1944 să nu meargă la Strumiţa căci va muri în ziua când va împlini 23 ani, dar el nu a ascultat-o, s-a dus în oraşul lor natal şi a devenit şeful unui corp de partizani. A aruncat în aer un pod, însă în timpul operaţiunii, i-a căzut din buzunarul de la piept fotografia. Nemţii l-au recunoscut după poză, ţăranii macedoneni au refuzat să-l trădeze, dar el s-a predat ca să evite represiunea asupra unui sat întreg şi a fost executat în ziua de 8 octombrie, tocmai când împlinea 23 de ani.

Unui tânăr, pe care îl cunoştea bine, Vanga i-a cerut să se prezinte la ea într-o zi de 15 mai. Dar tânărul, şofer de camion, a ţinut să efectueze un transport pentru un prieten şi să întârzie două zile. Pe 15 mai, frânele camionului său s-au blocat inexplicabil la o trecere de cale ferată şi a fost lovit de un tren. Şoferul a murit pe loc.

Vanga susţinea că nimic nu poate fi făcut împotriva momentului morţii, a destinului, că tot ce ni se întâmplă este scris undeva sus şi că, de fapt, moartea este o femeie frumoasă, cu plete lungi, răsfirate.

Însă existenţa nu se sfârşeşte o dată cu ultima suflare. O parte din trup şi o parte din suflet supravieţuiesc în univers şi chiar se menţin în apropierea rudelor lor. Vanga declara că, la discuţia ei cu un om asistă, adunându-se degrabă în jur, rudele decedate ale interlocutorului, regăsind în clarvăzătoare un canal de comunicare între cele două lumi. Un singur aspect o deranja efectiv în această relaţie transcendentă: i se transmiteau energiile negative de adâncă frustraţie ale vizitatorilor cărora le murise recent cineva din familie ori o persoană îndrăgită. Fluxul cu pricina îi făcea

LiterNet
équivalences
Cuprins
◀◀ ◀ ▶ ▶▶
Pagina 162 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

rău, iar ea le cerea oaspeţilor să aducă flori, nu buchete, ci ghivece, pentru ca respectiva energie tulbure să fie deviată asupra acestora care pot s-o preia fără complicaţii. Iată deci că tradiţia florilor dedicate celor dispăruţi îşi găseşte explicaţia. Nimic nu este întâmplător.

A treia lume de la Pământ

Vanga întreţinea legături fireşti atât cu sufletele ce poposeau în jurul ei, cât şi cu vocile pe care le auzea uneori ca pe nişte ecouri, fiindcă veneau de foarte departe din univers. Rămânea abătută câteodată, adâncită în gânduri, declarându-le apoi celor din jur că a vorbit cu mari căpetenii din Cosmos, ea fiind una din puţinele lor ferestre de comunicare cu lumea noastră. Aceste fiinţe apăreau uneori în jurul ei, translucide, de parcă ar fi fost văzute reflectate în apă. Între rândurile lor figurau atât bărbaţi cât şi femei. Într-o zi, aceşti extratereştri ar fi depus în casa Vangăi două statui numai pentru ea vizibile şi reprezentând doi bărbaţi însemnaţi de ai lor. Ei vin de pe planeta numită *Vamfim* – „sau cel puţin aşa aud eu“, declara Vanga, derutată oarecum de acel ecou al glasurilor îndepărtate. Vamfim însă, mai adăuga ea, este a treia lume de la Pământ. Nu a dezvăluit niciodată reperul în funcţie de care efectua acest calcul. Povestea însă că uneori, aceşti oameni o duceau pe planeta lor, unde natura e mirifică dar unde nu se văd case. Vangăi i s-a interzis să vorbească despre ceea ce vedea şi auzea pe acest astru. Nici acestor vizitatori nu le era îngăduit orice: „Venim pentru puţin timp şi trebuie să ne întoarcem îndată, spun ei odată, ajunşi pe Pământ. Nu cere prea mult de la noi şi nu ne întreba pentru că suntem opriţi să vorbim.“ Omenirea, arăta Vanga, va cunoaşte

multe suişuri şi coborâşuri, dar ea îşi va găsi echilibrul, poate fericirea abia când va intra în legătură cu inteligenţele din univers. De prin 1978, pe cerul Terrei e o mare forfotă de aparate de zbor, în fiecare maşină aflându-se de obicei câte trei asemenea oaspeţi. Ei afirmă că Vanga este cea mai directă legătură a lor cu Pământul. Nu intră deocamdată în comunicare cu toată lumea fiindcă nu a sosit momentul. Peste două sute de ani totuşi, vor fi recepţionate şi înţelese semnale din Cosmos. Cea dintâi le va capta, va fi aparatura *ungară*. Discuţia menţionată a fost înregistrată în mai 1979.

Vanga obişnuia să dea cel mai firesc ton acestor relatări, dar mărturisea că din când în când, un glas foarte aspru venit de departe, îi porunceşte să nu mai explice, să nu mai avertizeze, pentru că oamenii oricum nu vor asculta şi că de aceea ei îşi merită soarta. Vanga nu a fost singura fiinţă umană care a păstrat tăcerea asupra unor adevăruri greu de înţeles. I-a urmărit cu interes pe americanii care au debarcat pe Lună în mai multe rânduri, declarând că astronauţii nu au dezvăluit nici măcar o fărâmă din ceea ce au văzut acolo.

Vamfimienii ne-ar ţine sub observaţie. În unele reprezentări antice, Sistemul Solar apare compus din douăsprezec corpuri – Soarele, Luna şi zece planete. Una dintre ele, invizibilă fiindcă evoluează pe orbită înclinată şi este de aceea extrem de greu detectabilă, ar fi locuită şi s-ar apropia la o distanţă comunicantă de Pământ o dată la 3600 de ani.

Solii

La Vanga a apărut la un moment dat un bătrânel foarte agitat etalând un text cu semne necunoscute, bizare. Krasimira, nepoata Vangăi, cea care în

1987 avea să scrie o carte despre mătuşa sa, având impresia că este vorba de un exaltat, cum se nimereau mulţi pe acolo, a luat textul sau harta cu pricina şi a făcut-o uitată. A trecut destul timp până când Vanga i-a spus că este vorba de un text transcris de mai multe ori, imprimat iniţial pe partea inferioară a unui sarcofag de piatră îngropat în pământul Traciei de oameni veniţi cu veacuri în urmă din Egipt. Robii care au săpat groapa pentru sarcofag au fost ucişi, nimeni nu mai cunoaşte locul, dar acolo stă scrisă istoria omenirii de la două mii de ani în trecut până la două mii de ani în viitor. Cândva, această scriere va fi descifrată. Apoi, Vanga i-a descris Krasimirei un loc de la munte, cu toate detaliile de acces – poteci, accidente ale terenului, un loc în care ea şi prietenii ei curioşi să meargă în ziua de 5 mai, să se oprească într-o poiană în faţa unei stânci mari şi să urmărească cu atenţie primele raze ale soarelui şi primele raze ale lunii. Pe baza descrierilor foarte limpezi, tinerii au găsit locul şi au observat că peretele sudic al marii stânci era extrem de neted, iar în partea de sus se găseau, săpate evident de multă vreme, trei cercuri solare de mărimea unei farfurioare de cafea, formând un triunghi cu vârful ascuţit îndreptat în jos. De cum a răsărit soarele, o rază s-a mişcat urmând, de la stânga spre dreapta, apoi în jos conturul triunghiului, timp de 20 de minute, după care întreaga stâncă părea incendiată de lumină.

Seara, în jurul orei 9, o rază de lună a reluat jocul celei de soare, atingând în repetate rânduri cele trei cercuri şi descriind conturul triunghiului timp de 15 minute. În jur, era întuneric, iar raza apăruse cu totul surprinzător. După alte câteva minute, faţa netedă a stâncii s-a iluminat parcă din interior, asemenea ecranului unui televizor, nuanţându-se în cenuşiu deschis. Au apărut apoi, într-o lumină albă, două figuri imense pe

acest ecran natural de 5 metri înălţime şi 3–4 lăţime. În partea stângă, putea fi văzut un bărbat vârstnic îmbrăcat într-o robă până la pământ, cu plete lungi căzute pe umeri. Mâna stângă îi atârna pe lângă corp, iar în dreapta ţinea un obiect asemănător unei mingi. Mai sus, spre dreapta ecranului, apărea un tânăr aşezat pe un fel de jilţ. Picioarele adunate îi atârnau, iar mâinile şi le odihnea pe braţele jilţului. Pe cap purta o pălărie înaltă, cu un soi de antene în dreptul urechilor. Aceste imagini au persistat circa 20 de minute, după care stânca *s-a stins* şi totul s-a cufundat într-o beznă de nepătruns. Luna nicăieri.

Fără să schimbe o vorbă între ei, tinerii şi-au adunat corturile, pornind apoi la vale cu o iuţeală nebănuită de nici unul dintre ei, luminându-şi drumul cu lanternele, izbindu-se de rădăcini şi pietre. După două ore au văzut luminile oraşului şi au început să schimbe între ei primele cuvinte. Toţi cei cinci urmăriseră aceleaşi imagini, iar descrierea nu prezenta diferenţe de la o persoană la alta. Vanga, căreia i s-a povestit în amănunt totul, s-a arătat foarte interesată, dar a refuzat să facă vreun comentariu.

Sub hramul Sfântului Petru

Vanga, nume prescurtat de la Evanghelia, nu a cerut nimic pentru sine. A dus o viaţă plină de lipsuri, uneori incredibile, dar nu a refuzat aproape nici un solicitant. I-a respins doar pe cei al căror caracter îl citea de la distanţă ca fiind mult prea veninos. A ştiut prea puţină carte ca să poată inventa codurile lumii, însă a efectuat o lectură extrem de exactă a reperelor asupra cărora se fixau ochii săi interiori. Nu a intervenit în curgerea destinului, act ce nu stă, spunea ea, în puterea nici unui om. Totuşi, a de-

terminat vindecarea unor boli care ar fi putut deveni fatale. Da, însă acolo nu era vorba tocmai de destin, ci de erori pe care oamenii ar fi putut să le corecteze dacă ar fi fost ceva mai cu băgare de seamă şi ar fi acţionat la timp. Puterea destinului nu era implicată decisiv în dizarmonii microbiene sau neuro-psihice. Vanga deplângea tipul relaţiilor dintre oameni în lumea contemporană, afectată în primul rând de lipsa de legătură reală între părinţi şi copii. Copiii, obişnuia să spună ea, doar vin pe lume prin intermediul mamelor lor, neavând însă o legătură sufletească profundă cu acestea.

A repetat de nenumărate ori că nimic nu rămâne nepedepsit, dar nu i-a sugerat nimănui soluţii pentru perfecţionare morală. Ea credea firesc, fără zgomot în Dumnezeu, iar mesajele sale erau însoţite adesea de avertismentul cu care şi Iisus se adresase conştiinţei, lucidităţii şi responsabilităţii oamenilor, neservindu-le nimic pe tavă: *Cine are urechi de auzit să audă, cine are judecată, să judece.*

În dimineaţa de 5 iunie 1999, am ajuns la Rupi. Mă întorceam dintr-o scurtă vacanţă la Marea Egee, în Grecia şi am fost încântat să constat că Petrici este cel dintâi oraş spre care te orientează indicatoarele după intrarea dinspre sud în Bulgaria. Rupi se află la mai puţin de 10 km de Petrici. Este un loc parcă binecuvântat: situat între munţi, cu o climă în acelaşi timp caldă şi răcoroasă din cauza influenţei înălţimilor. Bulgarii au amenajat aici o adevărată Grădină a Vangăi, locul fiind foarte îngrijit, natura pusă în valoare. Mărunta casă a clarvăzătoarei are legată o fundă neagră la poartă. În apropiere, mereu împodobit cu flori proaspete, se găseşte mormântul fostei ei stăpâne, cu singura menţiune a anilor între care a vieţuit: 1911–1996.

Accesul spre biserică se face peste un podeţ de ţară care ar fi unul obişnuit, dacă rampele sale nu ar fi fost durate în piatră. În intarsiile acestora, vizitatorii depun ca ofrande monede şi bijuterii. Mai încolo, dintr-un pom, atârnă şnururi albe şi roşii ca de mărţişor. Se ştie că acest obicei strict românesc a trecut şi în Bulgaria ori a fost moştenit acolo direct din patrimoniul roman sau trac, numai că mărţişorul sud-dunărean nu cuprinde decât cele două fire colorate şi are, pare-se, semnificaţii care depăşesc bucuria întâmpinării primăverii.

Însă cel mai puternic impresionează la Rupi biserica. Este o construcţie modernă, ridicată la sugestia Vangăi începând cu 1994. De formă dreptunghiulară, dar cu colţurile dizolvate în arcuri de cerc, edificiul, cu arcuirile şi volutele sale, aduce cu o dublă cupolă de OZN, având baza mai largă, iar nivelul suprapus mai îngust. Înăuntru, pe iconostas, alături de alte imagini, apare şi cea a Vangăi. Bolţile răsună de litaniile slavone interpretate de baritonul Boris Hristov însoţit de cor. Banda cu muzica solemnă curge continuu.

Nu am putut afla dacă în biserica aşezată sub hramul Sfântului Apostol Petru, se ţin sau nu slujbe. Pesemne că da. Cert este că localnicii vorbesc despre această biserică, numind-o *Hram Baba Vanga*, unde „Baba“ are sensul afectuos de *mătuşică, bunică*. N-am putut lămuri chestiunea serviciului divin fiindcă nimeni în zonă nu vorbea altceva decât bulgară. Se poate cumpăra la Rupi cartea despe Vanga scrisă de Krasimira Stoianova, dar numai în original şi în rusă. Pot fi obţinute în schimb ilustrate cu imagini de la acest loc minunat care a fost şi a rămas unul de pelerinaj. N-or fi vorbind ei bulgarii multe limbi străine, n-or fi având prea multe indicatoare pe drumurile pe care însă le renovează cu sârg, în schimb, sunt oameni

săritori, nu te lasă la greu ori la încurcătură, nu te derutează, iar la Rupi, cu măiestrie şi bun simţ, au înălţat o operă pe măsura sensului dialogurilor Vangăi cu Eternitatea.

ENIGMELE CRĂCIUNULUI

În toate limbile vorbite de popoarele creştine, numele sărbătorii Crăciunului are legătură directă sau indirectă cu naşterea Domnului ori cu persoana acestuia. Excepţie face româna, iar pe urmele ei, limba maghiară unde numele Crăciunului provine din cu totul alte surse decât evenimentul produs acum mai bine de două mii de ani. Fiindcă într-adevăr, Iisus s-a născut cu câţiva ani înaintea datei consacrate convenţional evenimentului. Cine au fost personajele reale care au asistat la venirea pe lume a Mântuitorului la Betleem şi cum a izbutit creştinismul dimpreună cu sărbătorile sale să se impună, sunt alte două misterioase fenomene asupra cărora dosarul de faţă va încerca să îndrepte o rază de lumină.

Buturuga rituală

Cuvântului Crăciun i s-a căutat originea în latina cultă, de predilecţie în substantivul *creatio* şi în forma acestuia la acuzativ, *creationem*. Alexandru Rosetti în *La Linguistique balcanique*, pretinde că această versiune este „singura care stă în picioare“.

Imposibilitatea unei asemenea filiaţii are la bază trei cauze:

1. Limba română nu coboară din latina cultă, ci urcă din cea populară.

2. În creştinismul latin oriental, adică românesc, spre deosebire de cel occidental, pentru noţiunea de *geneză*, nu se utilizează verbul *a crea* ci *a face*. Se vorbeşte despre *facerea lumii* şi despre *făptura* omenească. Termenul *creatură* reprezintă o preluare târzie, de tip cultural.

3. Crezul instituit la primul Conciliu Ecumenic de la Niceea din anul

325, validat de Conciliul de la Calcedon din 451, spune textual despre Fiul lui Dumnezeu că „din Tatăl s-a născut mai înainte de toţi vecii (...), născut, iar nu făcut.“ Prin urmare, dacă numele sărbătorii naşterii Domnului, Crăciunul, ar proveni din *creationem* (creaţie, facere), formula ar intra în contradicţie flagrantă cu dogma instituţionalizată a Bisericii. E clar că în acest sens, termenul nu s-ar fi putut impune, mai ales că la Niceea, s-a emis şi o anatemă împotriva celor ce nu acceptă litera Crezului oficial adoptat.

În 1961, lingvistul italian Mateo Bartoli a sugerat că substantivul *Crăciun* ar fi de origine tracă, desemnând buşteanul ritual ars în foc de seara până dimineaţa, pentru a menţine simbolic lumina soarelui în faţa asaltului întunericului, în noaptea solstiţiului de iarnă, cea mai lungă a anului care în secolul IV cădea, potrivit Calendarului Iulian, pe 25 decembrie. Obiceiul era foarte activ la vechile popoare, din Persia până în Scandinavia. Argumentul lui Bartoli se bazează pe termenul albanez *cărtzu*, cu pluralul *cărtzuni* care înseamnă *buturugă* şi care ar fi fost comun tuturor triburilor ilirotrace. Teoria a fost preluată de lingvistul albanez Eqrem Čabei, de istoricii şi filologii români Cicerone Poghirc, Grigore Brâncuşi, Ion Coja şi Sorin Paliga.

În Imperiul Roman, Biserica creştină devenită oficială a vrut să eclipseze sărbătorile păgâne din ziua de 25 decembrie, destul de numeroase şi însemnate în primele secole ale erei noastre. Era celebrat în această zi zeul Saturn numit de unii autori antici *Deus Daciae*, era glorificat *Sol Invictus*, sărbătoare edictată de împăratul Aurelian în anul 273, dar mai cu seamă era celebrată pe 25 decembrie naşterea lui Mithra.

Naşterea Domnului este menţionată pentru prima oară ca sărbătoare în papirusul unui cor bisericesc din Egipt în secolul IV. Ea a fost oficializată

şi fixată pe data de 25 decembrie, la Roma, în anul 354, prin decizia papei Liberiu, iar la Constantinopol, în anul 386, la iniţiativa Patriarhului Ioan Gură de Aur. Până în această perioadă ea fusese prăznuită în diferite zile din an, de la 6 ianuarie până la 25 decembrie.

În Dacia, naşterea lui Iisus, Noul Soare, s-a impus odată cu creştinarea ţinutului şi cu asimilarea firească a numelui vechii sărbători a luminii şi a buturugii sau buşteanului ritual, Crăciunul. De remarcat că în limba română a supravieţuit din fondul dacic un alt termen din familia Crăciunului desemnând vegetaţia lemnoasă şi anume substantivul *cracă*.

Numele de *Crăciun*, dat zilei naşterii lui Iisus, are o vechime extrem de mare, el a fost utilizat ca atare în practica populară, dar în biserică termenul nu a pătruns decât către secolul XIX, tocmai datorită originii sale păgâne. Nici un text religios din secolele XVI–XVIII nu-l conţine. Mai mult, în două *Cuvinte de învăţătură* ale Mitropolitului Antim Ivireanul emise în doi ani diferiţi, la 25 decembrie, este menţionată „ziua naşterii Domnului“ şi nu *Crăciunul* pentru datarea respectivelor documente.

Din limba română numele *Crăciunului* a trecut cu acelaşi sens în maghiară, sub forma *Karácsony* şi în dialecte din toate limbile slave circumromâneşti. În sârbă, croată şi slovenă, el apare ca nume de persoană, iar în ucraineană şi rusă, *Korocion* este numele unei sărbători populare a solstiţiului de vară la care se etalează bradul. De altfel cercetătorul sloven Damjan Ousec a publicat în 1991 cartea *Miturile şi credinţele slavilor*, în care demonstrează că foarte multe din acele mituri şi credinţe provin de la români.

N-a fost să fie Mithra

Ernest Renan (1823–1892) scrie în cartea sa *Marc Aureliu şi sfârşitul lumii antice* că „dacă creştinismul ar fi fost oprit în dezvoltarea sa de o maladie mortală oarecare, lumea ar fi fost mithraistă.“ Într-adevăr cea mai puternică rivalitate faţă de creştinism în primele secole ale mileniului I nu au exercitat-o religiile politeiste, ci cultul lui Mithra.

Mithra este numele unui zeu arhaic din mitologia iraniană, preluat probabil din panteonul vedic. Cultul său a fost introdus în Persia de către regele Artaxerxes al II-lea, între 405 şi 362 î.Hr., iar ulterior, zoroastrismul, religia dominantă a regatului, l-a transformat într-o divinitate mai complexă, adăugându-i şi simbolul moral al fidelităţii.

Se credea că Mithra s-a născut într-o peşteră, dintr-o lespede de piatră lovită de o rază de lumină, în ziua omologabilă cu 25 decembrie, când păstorii din ţinut au venit să i se închine. Apoi, după un oarecare răstimp petrecut printre oameni, în vreme ce stătea la masă cu însoţitorii săi pământeni, Mithra s-a înălţat la cer.

S-a discutat mult pe marginea acestor secvenţe care ar fi stat la baza descrierii Naşterii, a Cinei de Taină şi a Înălţării lui Iisus. În acest caz, coincidenţele mai mult sau mai puţin exacte atestă o singură realitate: omenirea civilizată a acelor vremuri simţea nevoia apariţiei unui mântuitor care să vină din afara acestei lumi.

După una din variantele tradiţiei persane, Mithra duce un război cu Soarele pe care îl învinge, obligându-l să poarte ca ispăşire o cunună de raze. Totuşi, după victorie, Soarele îşi răpeşte învingătorul, acum mort, şi-l transportă, în carul solar, dincolo de Ocean. În *Avesta*, cartea sacră

a religiei zoroastriene, Mithra este asociat direct cultului central al zeului suprem al luminii Ahura-Mazda: Mithra îndeplineşte o funcţie intermediară, fiind zeul razelor solare care leagă Cerul de Pământ, dar are şi rol de arbitru juridic în aplicarea dreptului divin, întrucât este considerat şi zeu al justiţiei, ocrotind încrederea reciprocă, fidelitatea şi pedepsind trădarea şi jurămintele false. Simbolul său era crizantema de culoare roz.

După ce, în secolul I î.Hr., legiunile lui Pompei aduc cultul lui Mithra la Roma, acesta începe să se extindă cu rapiditate. Numit de romani *Mithras*, zeul e adorat în aproape întregul imperiu târziu, când i se dedică serbări fastuoase şi ritualuri de iniţiere în Misterele Mithraice. Sanctuarele lui romane, tipul *Mithreum*, erau grote naturale sau artificiale, în memoria peşterii mitice originare. Cele mai numeroase asemenea sanctuare au fost consemnate în Dacia, Panonnia şi Germania, dovedind că acest cult a depăşit pe alocuri frontierele imperiului. Noua formă de cult îl prezenta pe Mithra ca ucigător al unui taur fabulos. Chiar şi astăzi, se păstrează la Roma, lângă Mithreum, aşa-numita *Fossa Sanguinis* (Groapa Sângelui), unde iniţiatul trebuia să fie inundat într-adevăr de sângele unui taur sacrificat. În această perioadă, probabil şi sub influenţă creştină, Mithra a fost conceput ca un mântuitor al omenirii.

E mult de când am trecut de anul 2000

Iisus nu s-a născut în anul convenţional 1 al erei creştine, ci cu vreo câţiva ani înaintea acestei date. Eroarea este detectabilă la o atentă lectură a Evangheliilor unde se vorbeşte de măcelul comis de Irod asupra pruncilor din Betleem de până la vârsta de doi ani. Irod, regele Iudeei, a murit în

anul 4 înaintea erei creştine, ceea ce înseamnă că la acea dată Iisus trebuie să fi avut cel puţin doi ani. Greşeala de calcul îi aparţine dobrogeanului Dionisius Exiguus (Dionisie cel Smerit, zis şi cel Mic), născut în Delta Dunării sau în preajma acesteia pe la anul 480. A studiat la Constantinopol unde a îmbrăcat şi rasa monahală, dar în cele din urmă s-a stabilit la Roma. A publicat aici, în anul 550, cartea *Ciclus pascalis* în care propune ca reper absolut al cronologiei anul naşterii lui Iisus, la 754 de ani de la întemeierea Romei – *ab urbe condita*. El dădea în felul acesta o rezolvare proprie neorânduielii cronologice a epocii, când se luau ca puncte de referinţă date diferite de la o regiune la alta, de la un oraş la altul, în funcţie de domniile regilor, ale împăraţilor, în funcţie de olimpiade etc.

Eroarea străromânului Dionisie a fost sesizată de mai mulţi autori, iar în 1993, un grup de astronomi englezi a ajuns la concluzia că Iisus s-a născut în anul 7 înaintea erei creştine. Ei s-au bazat pe calcule astronomice din care rezultă că Steaua Magilor s-a ivit în acel an. Nu a fost vorba de o stea propriu-zisă, ci de suprapunerea perfectă pentru ochiul unui observator de pe Terra a planetelor Saturn şi Jupiter, de trei ori pe parcursul anului menţionat, în Constelaţia Peştilor. Fenomenul, extrem de rar, apărând o dată la 800 de ani, se numeşte *conjuncţie triplă* şi s-a produs în zilele de 27 mai, 6 octombrie şi 1 decembrie anul 7 î.e.n. Iisus s-a născut în preajma uneia din aceste date. Conjuncţia planetelor pe cer lasă impresia unei stele foarte strălucitoare în evoluţie rapidă de la est la vest. Pe de altă parte fenomenul are ca efect un aşa numit *răsărit acronic*, când steaua aparentă se iveşte pe firmament îndată după asfinţitul soarelui şi apune odată cu răsăritul acestuia.

Venind dinspre Orient, cei trei magi au putut urmări o astfel de stea ne-

obişnuită părând că îi călăuzeşte anume pe ei spre un loc binecuvântat. Iată cum descrie Evanghelistul Matei purcesul crailor de la răsărit şi îndărăt, în cap. II, 7–12: „Atunci Irod a chemat în ascuns pe magi, şi a aflat întocmai de la ei vremea în care se arătase steaua.

Apoi i-a trimes la Betleem, şi le-a zis: «Duceţi-vă de cercetaţi cu deamănuntul despre Prunc: şi când Îl veţi găsi, daţi-mi şi mie de ştire, ca să vin şi eu să mă închin Lui».

După ce au ascultat pe împăratul, magii au plecat. Şi iată că steaua, pe care o văzuseră în Răsărit, mergea înaintea lor, până ce a venit şi s-a oprit deasupra locului unde era Pruncul.

Când au văzut ei steaua, n-au mai putut de bucurie.

Au intrat în casă, au văzut Pruncul cu Maria, mama Lui, s-au aruncat cu faţa la pământ, şi I s-au închinat; apoi şi-au deschis vistieriile, şi I-au adus daruri: aur, tămâie şi smirnă.

În urmă au fost înştiinţaţi de Dumnezeu în vis să nu mai dea pe la Irod şi s-au întors în ţara lor pe un alt drum.“

Numele şi numărul magilor

În tradiţia populară creştină est-europeană, se vorbeşte de cei trei crai al căror număr a fost stabilit foarte probabil prin relaţie cu cele trei daruri aduse pruncului Iisus: „aur, tămâie şi smirnă“. Scriptura însă nu precizează numărul şi nici ţara lor de origine. Biserica siriană credea că ei fuseseră doisprezece precum apostolii şi seminţiile lui Israel. În Evanghelia Apocrifă Armeană apar cincisprezece magi, iar tradiţia coptă consemnează 60. Deoarece creştinii asimilau magia cu vrăjitoria, iar pe magi cu Anti-

crist, după modelul lui Simon Magul, la începutul secolului III, Tertulian i-a preschimbat pe magi în regi / crai. Iconografia a înlocuit cuşmele lor frigiene cu coroane. Abia în anul 520, la Bizanţ, un mozaic menţionează în dreptul lor trei nume, prezente cu uşoare modificări şi într-un manuscris din sec.VII, aflat astăzi la Biblioteca Naţională a Franţei, unde magii apar sub denumirile *Gatasphara, Melichior şi Bithisarea*. Ele au fost configurate definitiv în Occident de Venerabilul Beda (672–735) în formule asemănătoare cu cele bizantine, adică Gaspard, Melchior şi Balthazar.

Viziunea din primele secole creştine, situa originea magilor la răsărit, mai precis în Persia, ţara în care *magu* era termenul atât pentru astrolog cât şi pentru preot zoroastrian. Sub forma *magus* sensul a fost preluat ad litteram de către romani.

Aidoma tradiţiei româneşti, folclorul rusesc se referă la crai, dar nu şi la magi. În plus însă, ruşii cred în existenţa unui al patrulea crai, unul păgubos care a pornit şi el spre Betleem, dar nu a ajuns să-l vadă pe Iisus. Din această legendă se inspiră scriitorul francez contemporan Michel Tournier în romanul său cu titlul în original *Gaspard, Melchior et Bathazar*. El imaginează aventura celui de al patrulea aşa-zis mag, un mic prinţ indian din Bangalore, de pe coasta Malabar, pornit copilăreşte spre Iudeea, cu cinci corăbii ducând fiecare câte un elefant. Prinţul nu ajunge la timp la naşterea lui Iisus, ratează salvarea pruncilor din Betleem din mâinile lui Irod, se oferă zălog pentru un datornic şi zace ani în şir în ocnele grele de la Marea Moartă. Ieşind el de acolo, când nu se mai aştepta, Domnul Iisus i se iveşte în cale, dăruindu-i mântuirea.

NOSTRADAMUS ŞI SFÂRŞITUL LUMII

Eclipsa totală de soare din 11 august a trecut, nu s-a produs nici o catastrofă majoră, nici măcar staţia orbitală Mir nu s-a dezarticulat ca să plouă cu fiare asupra Parisului, după cum prevestea Paco Rabanne, iar sfârşitul lumii nu a venit în 1999 şi nici în anul următor. 2.000 este o cifră cu totul convenţională în sistemul cronologiei creştine, rezultatul unei greşeli de calcul din secolul VI, datorată dobrogeanului Dionisius Exiguus care nu şi-a dat seama că, de fapt, Iisus s-a născut cu vreo şase-şapte ani înaintea datei propuse de el. De prin 1993–1994 aşadar, ne aflăm în mileniul trei. Cât despre marele soroc al timpului, acesta nu a fost prevăzut pentru cumpăna mileniilor de nici un gânditor al trecutului demn de luat în seamă, cu atât mai puţin de Nostradamus. Mitul marii judecăţi după 2000 de ani de creştinism îşi are originea în speculaţiile nefondate ale lui Philipp Schwarzerd Melanchthon (1497–1560), asistentul şi colaboratorul lui Martin Luther şi autor al *Confesiunii de la Augsburg* (1530).

Chihlimbarul albastru

Michel de Nostre-Dame, latinizat *Nostradamus* (1503–1566), este un nume ce ia ca reper, în franceza epocii, hramul Catedralei Notre-Dame. El sună desigur ostentativ, deloc de mirare pentru cazul unui evreu convertit, devenit în cursul vieţii un catolic fervent. A fost un autentic cărturar al Renaşterii, renumit ca alchimist, medic şi astrolog, a se citi şi *astronom*. În prefaţa la prima ediţie a Profeţiilor sale, se considera un om de ştiinţă

care a ajuns să cunoască viitorul în urma studiului continuu al bolţii cereşti cu mişcările astrelor sale, iluminat fiind în acest demers de revelaţia divină. Totodată, detesta magia, sfătuindu-şi fiii să nu cadă în păcatul acestei practici condamnată întotdeauna de Sfintele Scripturi. Magiei îi opunea *astrologia judicială*, o ştiinţă, spunea el, bazată pe raţiune, pe chibzuinţă, pe argument şi pe evaluarea acţiunilor umane şi divine, altfel spus, o cercetare judicioasă a astrelor. Sistemul său astrologic a îmbinat cunoştinţele şi tradiţiile antice greco-romane şi egiptene cu elemente foarte exacte din astronomia arabă, şi cu viziunile Cabalei ebraice. Prin tradiţia familială, a fost strâns legat de cultura evreiască şi de personalitatea bunicului său matern, cunoscut medic.

Nostradamus şi-a câştigat notorietatea în epocă datorită alchimiei şi medicinei. A preparat şi a vândut loţiuni cosmetice, prafuri pentru sporirea virilităţii şi un puternic dezinfectant împotriva ciumei. Se pare că remediul şi-a dovedit eficacitatea, procurându-i o mică avere. L-a pus în circulaţie sub formă de pastile pentru supt şi ca soluţie de impregnat hainele pe care el afirma că a obţinut-o din apă de trandafir şi pulbere de chihlimbar albastru. În realitate, această răşină fosilă, chihlimbarul, străluceşte într-un registru cromatic mai îngust, de la galben până la roşcat. Mai există, dar nespus de rare în natură, fosilizări în alb şi negru.

Astrografie în aur

Nostradamus utiliza, în cercetările sale, nişte tabele astronomice pe care le preţuia foarte mult. Conţineau calcule ştiinţifice de mare valoare gravate în aur. Pe patul de moarte, le-a lăsat moştenire fiului său César, pe

atunci în vârstă de doar zece ani. Cu timpul, aceste inestimabile tabele au fost fie vândute, fie furate, fie pierdute. Supravieţuirea lor ar fi dezlegat probabil enigma operei savantului renascentist. Oricum, tabelele, în privinţa existenţei cărora s-au păstrat mărturii incontestabile, reprezintă, alături de Almanahurile tipărite de Nostradamus între 1550–1566, dovada ştiinţificităţii şi autenticităţii cercetărilor şi concluziilor sale. Almanahurile erau un fel de broşuri de mare popularitate pe care le redacta integral şi le publica spre sfârşitul fiecărui an din perioada amintită. Conţineau, pe lângă reţete de bucătărie (între ele cea a glasării fructelor, tehnică inventată de Nostradamus), sfaturi pentru agricultori şi meşteşugari, preziceri, inclusiv meteorologice pentru anul ce avea să vină, distribuite pe semne zodiacale. Se pare că în majoritatea cazurilor a avut dreptate ceea ce i-a adus un prestigiu remarcabil, iar pe deasupra, funcţiile de medic curant şi consilier de taină al regelui Carol al IX-lea.

Este evident faptul că opera sa majoră apare în ultima parte a vieţii, rod al unor temeinice studii anterioare. Celebrele Profeţii, bunăoară, văd lumina în 1555. De la bun început, au nedumerit, au derutat, au incitat, au tulburat. Sunt scrise în spiritul Apocalipsei lui Ioan, într-un stil mult mai obscur decât Almanahurile, în franceza epocii, cu numeroase citate în greacă şi latină, cu aluzii a căror cheie s-a pierdut, cu anagramări. Pentru Paris, de exemplu, se utilizează anagrama *Rapis*. Decodificarea este de asemenea mult îngreuiată de ecourile serioase din Cabala unde fiecărei litere îi corespunde o cifră, ba mai mult, grafemele exprimă slăbiciuni şi virtuţi umane. Referinţele geografice, limitate la nivelul cunoştinţelor din secolul XVI, nu sunt nici ele întotdeauna limpezi. Indicativul *Occident* la fel ca şi toponimul *Nouvelle Lauda*, după alte transcrieri, *Nouvelle Lande*, par

să desemneze America. *Noul Oraş* ar fi un corespondent al New York-ului întemeiat de fapt la aproape o sută de ani după apariţia Profeţiilor.

Cheia timpului

Nostradamus şi-a redactat Profeţiile sub forma a zece *centurii*, numite astfel deoarece fiecare cuprinde câte o sută de catrene, mai precis, un verset de patru rânduri. Centuriile par să corespundă secolelor, numai că, din cauza unor inexactităţi în datele furnizate de autor, ipoteza acestei structuri a adunat numeroşi contestatari. Studii întreprinse cu intensitate de un colectiv de istorici şi informaticieni germani conduşi de Manfred Dinde, s-au soldat cu publicarea de către acesta, în 1987, a unei incitante lucrări în care autorul pretinde a fi găsit cheia timpului în Profeţiile lui Michel de Nostre-Dame. Dinde admite că fără calculator nu ar fi izbutit.

El porneşte de la premisa că Profeţiile trebuie citite cu începere de la centuria a cincea, catrenul 55 ceea ce ar corespunde anului 1555, cel al apariţiei lor. Cu alte cuvinte, cifra centuriei corespunde cifrei secolului din cronologia creştină, începând cu mijlocul mileniului II al acestei cronologiii. Ca orice istoric serios, Nostradamus calculează secolul începând cu anul 1 peste sută: de pildă, centuria 9 se referă la secolul 1901–2000, centuria 10 la secolul deschis de anul 2001, iar centuria 1 face previziuni pentru secolul 2101–2200. Aşadar, Profeţiile încep cu centuria a cincea, dar după parcurgerea acesteia şi a celorlalte până la a zecea inclusiv, cititorul trebuie să se intoarcă la centuria nr. 1 care corespunde obligatoriu viitorului, fiindcă autorul nu putea face profeţii despre anii de după 1100. Rezultă din această schemă că istoria se repetă la fiecare o mie de ani, prezicerile pentru anul

1999 devenind automat valabile şi pentru 2999.

S-a susţinut că Nostradamus a prezis masacrul din noaptea Sfântului Bartolomeu a anului 1572, incendiul Londrei din 1667, instituirea Premiului Nobel, criza economică din 1929–1933, o întâlnire Hitler-Franco-Mussolini, revoluţia din Ungaria din 1956, asasinarea fraţilor Kennedy, războiul din Golful Persic, căderea comunismului şi sfârşitul lumii, atenţie, în anul 3755, după alţii, 3797. Nu este data explicită a pârjolirii planetei, ci doar presupusa dată a încheierii previziunilor sale.

E clar că lectura pasionată şi ingrijorată, în loc să interpreteze aceste texte, le-a solicitat de multe ori să răspundă orizontului de aşteptare al cititorului sau al imaginarului colectiv dintr-o anumită perioadă. Cu toate acestea, unele din catrene prezintă viziuni surprinzător de clare asupra unor evenimente ce s-au produs într-adevăr. Iată, de pildă, referinţa la anul 1956:

„Prin viaţă şi moarte guvernul Ungariei.
Legea va deveni mai amarnică decât robia.
Oraşul lor cel mare răsună de strigăte şi vaiete.
Castor şi Polux sunt duşmani pe acest pământ.“

Aluzia la Castor şi Polux trimite direct la confruntarea fratricidă din acel an.

O serie de catrene cu referiri la *omul roşu*, *pericolul roşu*, au lăsat cale liberă interpretărilor despre prăbuşirea comunismului. Iată un exemplu care se poate aplica însă oricărei confruntări armate:

„O nouă căpetenie venită din ceruri adună
lumea întreagă într-un singur popor.

Toate facţiunile mor şi renasc, cerul exaltat
se supune unei puteri superioare.
Se văd îngerii bucurându-se.
Omul roşu dispare într-o prăpastie fără fund.“

Culoarea roşie a simbolizat adesea răul, iar în Apocalipsă, capitolul 11 sub chipul unui balaur roşu este indicat însuşi Satana.

Deosebit de limpede este prezicerea de către Nostradamus a propriei sale morţi regăsită în mai multe catrene. De obicei, exprimarea sa este impersonală, dar într-unul din catrene, el trece dramatic la persoana întâi:

„Întors din misiune, dar al regelui, ţinut în loc,
nu va mai face nimic.
Se va întoarce la Dumnezeu.
Prietenii mei apropiaţi şi cei din sângele meu
Mă vor găsi mort între pat şi masa de lucru.“

Fireşte că Michel de Nostre-Dame, zis Nostradamus, a fost găsit exact în locul indicat de el unde, încercând pesemne să se ridice din pat, a căzut în noaptea de 1 spre 2 iulie 1566.

De obicei datările explicite nu se integrează schemei lui Dinde. Astfel, centuria 10, catrenul 72 ar trebui să corespundă anului 2072. Şi totuşi, tocmai aici Nostradamus menţionează anul 1999, întorcându-se în timp pe baza unor analogii numai de el ştiute:

„În anul 1999 şi 7 luni,
din cer va veni marele rege al terorii.

Va readuce la viaţă pe marele rege
al mongolilor Ruadangumon.
Înainte şi după război domneşte fericirea.“

Ruadangumon nu pare să se fi ivit. Dar vizionarul s-a referit oare la anul 1999 şi 7 luni după încheierea acestuia?... Ceea ce se poate afirma cu siguranţă este că un cărturar precum Nostradamus nu a indicat categoric sfârşitul lumii. Catolic devotat, el nu se putea să nu cunoască şi să nu creadă în cuvintele evanghelistului Matei 24, 36: „Despre ziua aceea şi despre ceasul acela, nu ştie nimeni: nici îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl.“

GÉRARD DE NERVAL ŞI ORIGINILE MITICE ALE FRANCMASONERIEI

Francmasoneria modernă sau speculativă s-a născut la 24 iunie 1717, de ziua Sfântului Ioan Botezătorul, cu prilejul întemeierii Marii Loji a Londrei prin reunirea a patru asociaţii de zidari operativi. Masoneria speculativă este continuatoarea celei operative ale cărei origini se pierd în mitologie. Cert este că în Evul Mediu, pe teritoriul Franţei, apar bresle de lucrători numiţi *francs maçons* (zidari sau constructori liberi), cu dreptul de a se deplasa oricând de pe un domeniu nobiliar pe altul, între diversele şantiere. *Franc* avea atunci sensul *de scutit de dări*. Se consideră că cel dintâi document de absolvire de obligaţii băneşti acordat zidarilor constructori datează din vremea regelui anglo-saxon Athelstam (895–940). Coeziunea breslelor s-a datorat unei riguroase păstrări a secretului profesional ceea ce a făcut posibilă, de pildă, ridicarea catedralelor gotice a căror construire dura adesea mai bine de o sută de ani, implicând mai multe generaţii de meseriaşi. În jurul şantierelor din Franţa, ţara stilului gotic, funcţionau aşa-numitele *cayennes*, şcoli de arte şi meserii, un fel de cluburi profesionale ermetice. Termenul *francmasonerie* traducea atunci semnificaţia independenţei breslelor faţă de rege sau de nobili, precum şi libertatea individului cucerită prin muncă şi cunoaştere. Unii autori fixează data de naştere a masoneriei operative internaţionale în ziua de Înălţare a anului 1315 când asociaţiile de zidari şi de pietrari din mai multe ţări s-au strâns la Catedrala din Strasburg. Trecuse aproape un an de la dispariţia regelui Filip cel Frumos al

Franţei, autorul distrugerii Ordinului Cavalerilor Templieri care fuseseră acceptaţi şi ei în organizaţia operativă. Era însă pentru prima oară când în acea zi, la Strasburg, lojile îşi făceau o masivă apariţie publică. Secretul, cu străşnicie păstrat al activităţii lor, le asigurase coeziunea şi longevitatea. Tradiţia venea de foarte departe, din timp şi din spaţiu, având la origini un mit fondator care pesemne că s-a închegat la rându-i în jurul unui nucleu incandescent, adică al unui fapt de viaţă concretă. Gérard de Nerval (1808–1855), poet şi prozator, dar şi adept al francmasoneriei speculative din vremea sa, a cules o variantă a acestui mit la Istanbul, în 1843, din gura unui povestitor care adunase în jurul său publicul pestriţ, specific cafenelelor din nopţile Ramadanului. Nerval, care cunoştea povestirea şi din alte surse, a inclus versiunea islamică a acesteia în volumul quasi-memorialistic *Călătorie în Orient*.

Templul lui Solomon

Istoria începe la Ierusalim, sub domnia lui Solomon, cel de al treilea rege al neamului lui Israel (970–931 î.Hr.). Punctul de plecare se află mai exact la templul a cărui înălţare regele o hotărâse pe Muntele Sionului întru slava lui Yahweh, zis şi Adonai, spre a se evita recursul prea frecvent la cel dintâi nume sacru. Templul urma să nu aibă asemănare în măreţie şi frumuseţe, drept care Solomon a făcut apel la arhitectul Hiram din Tyr al cărui renume depăşise de multă vreme hotarele Feniciei. La rândul său, maestrul a adunat sub ascultarea sa bresle din toate meseriile şi artele construcţiei, mulţime de bărbaţi ce trecea de cifra de o sută de mii. Cu aceştia, izbutise Hiram să ridice palatul regal după o strădanie de 13 ani,

iar după alţi cinci ani, înălţase în linii mari şi templul, având nevoie de încă doi ani spre a-l desăvârşi.

Aceasta este vremea la care se produce evenimentul relatat de Cartea Regilor din Vechiul Testament: „Regina din Saba însă, auzind de slava lui Solomon cea în numele Domnului, a venit să-i încerce înţelepciunea cu cuvinte greu de înţeles. Venind ea la Ierusalim cu foarte mare bogăţie, cu cămile încărcate cu aromate şi cu mare mulţime de aur şi de pietre scumpe, a mers la Solomon şi s-a sfătuit cu el pentru tot ce a avut ea la inimă. Şi i-a dezlegat Solomon toate vorbele ei şi n-a fost vorbă adâncă pe care să n-o cunoască Solomon şi să nu i-o dezlege.“

Alte versiuni ale legendarului purces la Ierusalim, o înfăţişează pe regina din sud mult mai puţin impresionată de înţelepciunea lui Solomon, dar deosebit de marcată de măiestria artistică a Templului închinat lui Yahweh, a ornamentaţiilor şi sculpturilor sale. Variantele apocrife uită adesea că evreii ostracizau artele plastice din teama de a nu cădea în idolatrie. Regina cere să-l cunoască pe autorul acestor opere şi astfel ajunge să-l întâlnească pe Hiram şi să fie uimită de personalitatea acestuia. La un semn al arhitectului, se adună în faţa Templului, organizându-se pe bresle şi pe grade de experienţă în meserie, o oştire de mai bine de o sută de mii de oameni, timp în care Solomon are alături „o turmă bicisnică de curteni şi de preoţi.“ Hiram opreşte tălăzuirea mulţimii trasând un semn care are rosturi precise în gestica masonică: desenează cu mâna în aer două triunghiuri dreptunghice lipite sub forma literei *T*, semn venind din India şi cunoscut acolo sub numele de *Ta*, ajuns în Siria şi Fenicia, iar de aici la greci ca litera *Tau*. Instrumentul având aceeaşi formă, *te-ul*, reprezintă una din prelungirile esenţiale ale mâinii constructorului.

LiterNet
équivalences
Cuprins
◀◀ ◀ ▶ ▶▶
Pagina 187 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

Regina Dimineţii

Mitul

Timp de trei milenii, o aureolă mitică fără pereche a strălucit în jurul imaginii frumoasei Regine din Saba. O legendă africană o numeşte *Makeda* (Cea mare), stabilind originea ei la Axum, capitala primului regat al Etiopiei de unde ar fi ajuns la Ierusalim, iar acolo, prin vicleşug, nu prin prestanţă sau prestigiu viril, Solomon ar fi supus-o dorinţei sale. Întoarsă acasă, Makeda ar fi dat naştere lui Menelic, întemeietorul dinastiei etiopiene. Această legendă, datând din secolul XIII al Erei Creştine, are probabil la bază o colonizare a Etiopiei de către sabeeni. În Etiopia, ea este cunoscută şi sub numele de *Negesta Azeb* (Regina Sudului).

În tradiţia arabă, regina poartă numele de *Balkis*. Coranul o aminteşte şi vorbeşte de convertirea ei la credinţa în Allah.

În Evul Mediu creştin, imaginea reginei asociată cu cea a lui Solomon, apare adesea în miniaturile ce împodobesc manuscrisele şi pe faţadele catedralelor gotice, întâlnirea celor doi simbolizând convertirea păgânilor.

În mediile islamice arabe şi persane, precum şi în cele creştine din Orientul Apropiat, s-a dezvoltat şi o altă versiune care ocoleşte legătura dintre Balkis şi Solomon, susţinând deschis că aceasta a fost doar o aparenţă. Dragostea reginei i-ar fi fost dăruită marelui artist Hiram. Un autor persan precum Soliman Nameh a dezvoltat-o, dându-i o largă circulaţie în lumea musulmană şi orientală în general. Ajunşi cu cruciadele la Ierusalim, cavalerii templieri, legaţi şi ei prin nume şi jurământ de simbolul etern al Templului, au cunoscut fără îndoială versiunea în discuţie. În această din urmă metamorfoză a legendarei descinderi a Reginei Dimineţii la Templul

de pe Muntele Sionului, îşi are originea mitul fondator al masoneriei operative.

Istoria

Regatul Saba a existat cu adevărat. Era una din cele patru formaţiuni statale situate pe actualul teritoriu al Yemenului, alături de regatele Main, Cataban şi Hadramaut. Dintre cele patru, Saba era statul cel mai vechi şi cel mai puternic. Herodot credea că Peninsula Arabia era „ultima fâşie de pământ locuită în sud.“ De acolo proveneau produse de mare preţ, mai cu seamă smirnă şi tămâie. Caravanele sabeene ajungeau până la Ugarit, în nordul Siriei, la Mediterana. Pliniu cel Bătrân spune că „tămâia cumpărată în Arabia era vândută de 50 de ori mai scump la Alexandria, Atena sau Roma.“ Marib, capitala regatului Saba, controla drumul de caravane spre Palestina şi Egipt. Din veniturile realizate din comerţ şi vămi, sabeenii au ridicat palate somptuoase, dar mai ales baraje cu a căror apă au fertilizat câmpurile lor aride, preschimbându-le în grădini „parfumate, după cum spune Diodor din Sicilia, de mireasma arborilor din care se obţin preţioasele aromate.“

Digul de la Marib, durat în secolul VI î.Hr. pe râul Adanat i-a fost atribuit tot legendarei regine din secolul X. Oricum, ţinuturile înfloritoare datorită apei au fost numite de romani *Arabia Felix*. Totul a durat până în secolul VI e.n., când, după o serie de ruperi succesive, digul a cedat sub presiunea apelor barajului. Decăderea regatului începuse însă cu cinci veacuri mai înainte, odată cu transportul mirodeniilor pe mare şi abandonarea treptată a drumurilor caravaniere.

Vestigiile arheologice confirmă mitul. Mai întâi echipe de specialişti americani care au lucrat aici în anii ’50, apoi echipe franceze acţionând în anii ’80, au scos la iveală ceramică din secolul X î.Hr. şi construcţii de piatră şi cărămidă, adevărate fortificaţii din secolele XV–XII î.Hr. Existenţa reală a reginei din Saba nu mai pare azi atât de extravagantă. Textele vorbesc de mai multe suverane care au domnit în regiune. Arheologul francez Remy Odouin declara în ianuarie 1988: „Dacă m-aţi fi întrebat acum cinci ani dacă regina din Saba a existat, v-aş fi răspuns: mitul a existat, dar în ceea ce priveşte restul, nu avem nici o dovadă. Astăzi vă spun că ea ar fi putut să existe.“

Semnul astrologic al focului

Cu toate insistenţele lui Solomon, regina din Saba nu voia să accepte jumătate din tronul său, spune mai departe versiunea culeasă la Constantinopol de Gérard de Nerval. Numai că, făcând-o printr-un şiretlic să piardă un rămăşag, regele obţine făgăduinţa mâinii lui Balkis. O întâmplare fericită face ca ea să-l întâlnească a doua zi într-un loc singuratic pe Hiram şi, potrivit anumitor semne, să înţeleagă amândoi că sunt hărăziţi unul celuilalt. Descindeau şi unul şi altul din spiritele focului, nu ale pământului precum Solomon. Hotărăsc ca Hiram să ceară de la rege dezlegarea de a pleca la Tyr, iar Balkis, a cărei tabără era aşezată în afara zidurilor cetăţii, să fugă la adăpostul nopţii spre Saba.

Atâta doar că trei calfe cărora Hiram refuzase să le dezvăluie parola meşterilor şi sporul de salariu corespunzător înainte ca ei să fi meritat avansarea, îl urmăresc, înţeleg că mai marele peste meşteri a petrecut o

noapte în cortul reginei şi îl înştiinţează pe Solomon. Regele, înţelegând primejdia, dar dorind să-i şi instige pe cei trei ambiţioşi, le declară că nu le va da crezare până nu vor obţine aprecierea lui Hiram prin promovarea la gradul de meşter, lucru care ar reflecta şi preţuirea lui Dumnezeu faţă de ei şi spusele lor. Drept care cele trei calfe, zidarul sirian Phanor, dulgherul fenician Amru şi minerul evreu Metusael din tribul lui Ruben, hotărăsc să-i smulgă lui Hiram parola cu orice preţ.

Parola

Solomon îi îngăduie lui Hiram să se retragă la Tyr. Planul artistului, ţesut împreună cu Balkis, era ca ulterior, el să se îndrepte din Fenicia, prin Arabia şi Munţii Casaniţi, spre Saba. În seara dinaintea plecării, Hiram convoacă lucrătorii pentru plata simbriei, la coloana din stânga porţii dinspre răsărit a Templului. Fiecărui lucrător i se plătea simbria cuvenită nivelului său de specializare. Pentru a evita o gestică foarte complicată, casierii îl strângeau pe lucrător de încheietura mâinii şi rosteau la urechea lui parola categoriei din care făcea el parte: ucenic, calfă sau meşter. Li se răspundea prin aceeaşi parolă. După efectuarea plăţilor, s-a constatat că mai rămăseseră bani, ceea ce însemna că nu toţi muncitorii se aflaseră la faţa locului. Hiram le-a cerut mai marilor breslelor să facă apelul a doua zi şi să împartă sumele rămase.

Potrivit obiceiului său, Hiram a făcut o inspecţie finală prin ateliere şi prin Templu. Când să iasă prin poarta dinspre apus, i-a apărut în cale din umbră evreul Metusael care i-a cerut parola meşterilor. Arhitectul, care niciodată nu purta arme, a refuzat, dar a fost lovit în creştetul capului cu un ciocan greu. A încercat să scape prin poarta dinspre nord unde sirianul

Phanor i-a cerut şi el parola. Refuzat, l-a lovit pe Hiram cu dalta între coaste. Acesta a încercat să iasă prin poarta de la răsărit unde fenicianul Amru i-a tăiat calea cu aceeaşi somaţie: „parola!“. „Eu nu astfel am dobândit-o“, a răspuns Hiram şi a fost răpus de un compas înfipt în inimă.

Ucigaşii şi-au înfăşurat victima într-un şorţ alb de piele, apoi, noaptea şi pe furtuna care se dezlănţuise, au căutat un loc unde să-l îngroape. Când să treacă drumul Betaniei, au întâlnit un convoi de cai şi cămile ce alerga spre sud. Era regina Balkis şi escorta sa luând drumul Arabiei Felix. Hiram a fost îngropat într-o movilă de pământ, iar Metusael a înfipt în solul moale un lăstar de salcâm.

Vestea morţii artistului şi a dispariţiei reginei din Saba s-a răspândit cu iuţeală. Solomon a dat ordin unui număr de nouă meşteri să caute cadavrul mai marelui lor. După 17 zile de căutări, au descoperit locul. Temându-se că ucigaşii au izbutit să-i smulgă lui Hiram vreuna din parolele secrete, au decis ca primele cuvinte rostite de unul dintre ei să devină noua parolă a meşterilor. Când într-adevăr, unul din cei nouă a apucat cadavrul de încheietură după cum obişnuiau meşterii faţă de calfe, a rostit: „Maqbenah!“, ceea ce în ebraică înseamnă „carnea se desprinde de pe oase!“. Iar de atunci încoace, acest cuvânt numai de lucrători ştiut, a răsculat adesea breslele împotriva tiraniei regilor. Cei trei ucigaşi au fugit din Ierusalim, dar au pierit de mâna muncitorilor la curtea lui Maata, regele ţării Get, unde se ascundeau sub nume false. „Şi totuşi, spune Nerval, dintr-un tainic imbold, breslele nu încetară să-l urmărească cu răzbunarea lor pe Abiram sau Ucigaşul. Seminţia lui Hiram rămase sfântă pentru ei, căci multă vreme după aceea mai jurau încă pe Fiii Văduvei, desemnându-i astfel pe descendenţii lui Hiram şi ai reginei din Saba“. Ei nu uitau că şi Hiram

LiterNet
équivalences
Cuprins
◀◀ ◀ ▶ ▶▶
Pagina 192 din 276
Înapoi
Întregul ecran
Închide
Ieşire

fusese fiul unei văduve din Tyr, rămăsese orfan de tată încă din leagăn.

Din porunca lui Solomon, Hiram a fost îngropat cu toate onorurile chiar sub altarul templului durat de el.

Templul Principelui Negru

În 1843, la Constantinopol, Gérard de Nerval face o observaţie aparent surprinzătoare, prea puţin valorificată: ca francez, el înţelege în mare măsură, aşa cum erau ele pe atunci, tipărite cu slove chirilice, ziarele scrise în română, sosite de la Bucureşti. Dacă ar fi primit de la nord de Dunăre şi textul legendei Meşterului Manole, ar fi înţeles că are de a face cu un mit masonic în toată puterea cuvântului. Coincidenţele cu povestea lui Hiram sunt frapante: Negru-Vodă – un principe necruţător cu artiştii, cele trei grade ale meseriei – „nouă meşteri mari, calfe şi zidari“, numărul lor egal cu al detectivilor trimişi de Solomon în căutarea lui Hiram, gradul superior în iniţiere al maestrului lor – „şi cu Manole zece, care-i şi întrece.“ Apoi, sacrificiul uman care conferă durabilitate visului în piatră, ambiţia şi gelozia principelui ca pe lume să nu mai existe altul ca el, stăpân al unei capodopere de aceeaşi măsură, iar în final, ca o consecinţă firească, exilarea artistului aproape de cer, altfel spus, sacrificarea lui. Dacă Ana nu ar fi avut aceeaşi soartă, odrasla ei ar fi putut să se numească la propriu *Fiu al Văduvei*. Nu e mai puţin adevărat că acest mit situat de G. Călinescu printre cele fundamentale ale românilor, se poate cuprinde într-un arhetip al miturilor construcţiei. Cu toate acestea, în chip destul de suspect, exegeţii noştri împing acest mit al începutului urbanităţii într-o poziţie secundă, preferând povestea atemporală şi dezangajantă a *Mioriţei* căreia, în plus,

îi împrumută conotaţii etno-psihologice şi arhetipale.

Dacă ar mai fi trăit până spre 1860, Nerval ar mai fi dezlegat şi o altă enigmă cu privire la români: din momentul formării sale, Masoneria speculativă s-a implicat şi a influenţat decisiv din umbră o serie de evenimente politice, diplomatice, sociale şi culturale în întreaga lume. A contribuit hotărâtor la apariţia unor state. Primele au fost Statele Unite ale Americii, apoi Franţa republicană şi pe urmă Belgia independentă în 1831. Al patrulea stat modern, operă a masoneriei internaţionale şi româneşti, este, potrivit interpretării lui Dan Amedeo Lăzărescu, România anului 1859.

DESTINUL
CU PERECHEA SA DE PALME

Albirea părului

De dispariţia, la nici 36 de ani, a prietenului meu, poetul Cristian Popescu, nu mă va consola de acum înainte nici o iluminare a istoriei. La bomba acestei veşti, generaţia literară postmodernistă, cu promoţiile ’80 şi ’90, a încărunţit peste noapte. Ne-a albit tuturor părul precum acelui bărbat care, umblă vorba, a petrecut o noapte de vifor crunt în aceeaşi groapă cu un lup, deci cu moartea, a trăit până la capăt teroarea spaimei, resimţind în preajmă prezenţa fiarei, pe care n-a identificat-o însă decât în zori, când a izbutit să se regăsească şi pe sine, dar cu totul altfel, într-o oglindă.

Că am încercat noi palma acestei abrupte maturizări, nu e un lucru rău, în principiu. Persistenţa excesivă în mitul autoîntreţinut al tinereţii artistice împinge spre pericolul deresponsabilizării. Poate, aşadar, o întreagă generaţie să se tot copilărească şi, de la o vreme, nemaiţinând sub control măsura scenariului, să dea efectiv în mintea copiilor. Atâta doar că, o asemenea lecţie putea să nu ne-o administreze tocmai viaţa, sacrificându-l pe unul dintre ai noştri... Ea putea să vină dinspre fenomenul firesc de creştere a literaturii noastre: suficiente ar fi fost trei, patru rateuri spectaculoase dar fecunde, menite a ne întoarce imaginaţia şi mintea la cap. Se învaţă mult mai multe din pedagogia falimentului decât din glorioase predici şi defilări. Pielea lui Balzac cunoştea bine această experienţă.

O nouă morală a experienţei imediate

Căci, pe cât de duioasă pe atât de paranormală platitudine, orice scriitor autentic îşi sublimează eşecurile în atitudini proaspete faţă de scris, faţă de orizonturile luate de el în stăpânire. Şi tocmai în asta rezidă originalitatea lirică a lui Cristian Popescu, în atitudine. Este un autor căruia nu i se poate face inventarul accesoriilor retorice, al zurgălăilor de la atelaj. Popescu îşi asumă un rol, intră bine în el şi se apucă să bată liniştit trasee ale constelaţiei numai de el ştiute, alese după o logică proprie. Când, în 1984, a citit în cenaclul *Universitas* condus de Mircea Martin, primul său poem cu adevărat popescian, *Local familial*, am resimţit cu toţii suflul unui fel de nouă morală a experienţei imediate: „Toată familia mea benchetuieşte la local familial. Bere. Lăutari. Antren. Mama aduce liliac alb în halbe. Verişoare. Toasturi. Bunicul după tejghea ascute cuţit pe cuţit, priveşte buchetul de liliac, râde.“ Imaginaţia, operând prin locuri comune precum mediul familial, conferea prestigiu ritualic, dar şi sacadări de marionetă gesticulaţiilor celor mai banale: buclele blonde ale mamei dădeau peste marginea halbelor, lăutarul îşi muia vioara în bere, iar Popescu însuşi bătea cărţile, aruncând în joc poza sa de la 13 ani, în chip de valet de verde. Sub noua lumină, contururile contingenţei arătau altfel.

Mitologia Bucureştiului

Odată pusă în mişcare, logica acestei atitudini transfigurează reperele asupra cărora se abate: mânat de o mecanică sentimentală, bonomă, Tramvaiul 26 leagănă în ritm de vals familia Popescu, o răsfrânge însutit în mulţimea călătorilor, iar el o ia, pe măsura lirismului aceleiaşi mecanici, pe sub Ar-

cul de Triumf şi prin Cişmigiu, ajungând până pe Valea Prahovei şi pe Litoral. S-au străduit ei optzeciştii să aşeze accente mitografice pe Bucureşti. Înşirând însă toposurile în ordinea strictă a geograficului, nu cred că au reuşit. A izbutit în schimb Popescu, pogorând asupra acestui Tramvai 26 o binecuvântare şi răpindu-l în felul acesta nu numai spre munte, ci deturnându-l şi spre cer:

„De când circulă douăşase, familia mea are locul ăsta rezervat în tramvai. Uite, plăcuţa cu numele nostru! Aici a stat întotdeauna tata, aici a stat bunicul. Şedeau nemişcaţi cu biletul în mână, cu zâmbetul pe buze. Uite, acum eu păstrez colecţia de vederi din toate staţiile în care opreşte douăşase. De la tata ştiu cum trebuie unsă din când în când fereastra cu lac de unghii ca să strălucească priveliştile.“ (*Tradiţie*)

Proiectându-se în toate metamorfozele fanteziei sale (nu există secvenţă fără personajul Popescu la a-ntâia sau la a treia singular), scriitorul Cristian Popescu, autor, de fapt, de poeme în proză ce aduc a *fabliaux*, îşi continuă neabătut înaintarea spre centrii tuturor tabuurilor. Etalase deja, demontând-o în piese, parte din intimitatea relaţiilor familiale. Ceremonia discursului atenuase emoţiile acestei zone. Numai că, din rândurile familiei făcea parte şi tatăl, care, în 1985, data elaborării poemului *Despre tata şi noi*, era mort de zece ani. S-au scurs prin urmare, zece ani de la moartea tatălui până la naşterea acestui poem şi alţi zece ani până la moartea fiului, autorul acelui poem...

Desolemnizarea morţii

La 16 ani, cumplit devastată de pierderea tatălui, conştiinţa lui Cristian se trezea în faţa unor vârtejuri neprevăzute care o vor duce şi la poezie. Nefericitul moment din 1975 îl va marca pentru totdeauna. Continuând, prin poezie, explorarea universului sentimental al familiei, va ajunge inevitabil la absenţa tatălui, la metamorfozele imaginilor sale, la reflexele şi la prezenţa efectivă a morţii, la familiaritatea comunicării transcendentale. Singur Emil Botta se mai aventurase pe această linie, întâi vibrând de profilul întunecat, fantomatic al iubitei transsepulcrale, acolo predominând însă fluidul romantic, construcţia plastică, ecourile din Poe şi, asupra tuturor, o boltire nocturnă sumbră. Popescu, în schimb, aplanând ierarhia lumilor, nivelând toate etajele, povestea cu sfatoasă seninătate: „Mama îşi întinde rugina pe buze şi mişcă lin evantaiul ca să împrăştie lumina de lună prin cameră şi să-şi aducă aminte mai bine. Eu alerg repede, repede dintr-o parte în alta a camerei şi mă lovesc cât mai tare de pereţi, să sune ca un clopot. Am auzit c-o să-ţi dea voie în vacanţa de vară şi tu o să-ţi înhami două, trei albine la suflet ca să te aducă direct la noi în bucătărie unde va mirosi a miere întinsă pe pâine cu unt. Ce bine e în poză lângă tine! Eu m-aş veseli şi n-aş mai pleca dacă nu m-ai ţine tu în poza aia după umăr. Mi-am tatuat pe umeri epoleţii tăi de colonel, mi-am tatuat pe piept decoraţiile tale şi sub ele s-au înşirat deja ridurile. Am tras cu ochiul şi am văzut că tu vii în fiecare dimineaţă de foarte departe până în dreptul pozei atârnate de perete. Şi-ţi lipeşti fruntea de luciul imaginii şi priveşti în gol până când ne trezim noi şi trebuie să zâmbeşti. Aseară mama ne-a explicat că unora le ajunge să moară într-o noapte tot ce au trăit în vreo şaptezeci

de ani. Ne-a explicat că tu, dac-ai trăit cincizecişicinci de ani, trebuie să mori cincizecişicinci de ani şi abia după aia îţi trece. Tu ai fost colonel. Eu sunt liniştit. Zodia mea era demult înscrisă în stelele de pe epoleţii tăi. În nopţile de vară, când cerul e senin, iau poziţia de drepţi. Tu ai murit de zece ani. Eu alerg repede, repede dintr-o parte în alta a camerei şi mă lovesc de pereţi să sune ca un clopot.“ (*Despre tata şi noi*)

Asta făcea, aşadar, Cristian Popescu scăpat la poezie, deci, în timpul său liber: dedramatiza, desolemniza, detragediza şi desepulcraliza Moartea. O epura de maladiv, funerar şi fantomatic. Îi umaniza spectrele şi-i colocvializa gesturile. În general, alegea, pentru buna purtare a imaginilor sale, echidistanţa faţă de stările din extremele existenţei: lucrurile fixe, natura moartă, pe acestea le amorsa până la o mişcare lentă, un ritual de acvariu.

Solemnităţile vieţii reduse la kitsch şi tandre infantilisme

Iar solemnităţile majore ale vieţii, pompele unice, ifosele sale monumentaliste, căuta să le reducă până la măsura surâsului şi a jocului, a kitsch-ului amuzat şi a tandrelor infantilisme, a dulcii sărăcii cu duhul. Părea că personajul Popescu nu suportă nici un fel de autoritate sentimentală. Ţinta inocenţei sale corozive erau toate tabuurile constituite, tirania lor şi, la urma urmei, Sacrul în toate epifaniile sale de Dincoace: familia, cu mama, sora, tatăl dispărut, moartea acestuia, secretele, arta, condiţia de artist a personajului Popescu, nunta, mireasa, mirele, copiii, Eminescu şi... propria sa moarte. Iată ce era în stare să scrie în poemul *Duminică*: „Duminică ne odihnim. Fiecare stă toată ziua întins pe câte un catafalc comod, moale,

încăpător. Suntem împodobiţi cu globuri verzi, roşii, argintii. Atârnă de fiecare multă beteală. În mâini ţinem artificii aprinse, strălucitoare. Fiecare citeşte cu voce tare din ziar rubrica *Decese*: în faţa dispariţiei fulgerătoare a lui Cristi, mama şi Dana se înclină cu durere şi adânc respect.“ (*sic*!)

Nu atât poetul Cristian Popescu cât personajul Popescu nu putea să suporte autoritatea sacrului netranscendent, adică imaginabil. Numai de Dumnezeu nu s-a ocupat... A luat însă în primire tot ce rătăcea printre noi, venind de Dincolo: îngeri, oglindiri ale Raiului, zvâcnirile neantului. Naivitatea sa ceremonială trecea prin ele, mergea înainte calmă, ca un măgar semiconştient că ar putea să-l poarte în spinare pe Iisus Hristos.

Fiindcă: „or fi mulţi popeşti pe lumea asta, dar şi mai mulţi au fost şi vor fi pe lumea cealaltă. Acolo şi numai acolo cartea mea se va bucura de adevăratul ei succes!!!“ (*Arborele genealogic*).

Să conchidem că, în inima şi-n versurile lui, s-a jucat mult prea mult cu moartea băiatul ăsta?... Dar, indiferent de răspuns rămân fiinţele şi lucrurile, jucăriile Popescului clipind blând în lumina frumos curgătoare a unui limb de graţie care ar putea să ţină de Miraculosul Bonom.

Sfârşit. Mut şi color.

Transplantarea Belfast-ului în Pantelimon

O viaţă de om între 1959 şi 1995 pare un complot, un atentat al jocului cifrelor în stare a se permuta, după cum le aruncă hazardul, de oriunde până nicăieri... Dracu’ să priceapă toanele unei asemenea învârtiri a astrelor şi aşa o cădere de comete în bot. Fost-a Cristi Popescu, va să zică, atâta cât a fost, dar la multe exotisme şi ciudăţenii a supus el obişnuinţele

de toată mâna şi de toată ziua. Construise, cucerindu-mă pentru idee, o mitologie a cartierului nostru, Vatra Luminoasă-Pantelimon, nume rostite limpede şi cu francheţe ca la noi, la bordură: *Vatra şi Pantilimonu'*! De fapt, locuiam amândoi mai degrabă în Şoseaua Iancului, între cele două măreţe toponime antemenţionate. Ne despărţea o staţie de tramvai, nu cu „douăşase“, cu altele, dar ce mai contează... Jubila Popescu descoperind în *Dimineaţa pierdută* a Gabrielei Adameşteanu referinţe la zona Iancului şi a Bisericii Capra: „Scrie aici, striga el la telefon, scrie negru pe alb!“. La apariţia *Jurnalului fericirii*, cu duhul său purtându-se pe aceleaşi ulicioare, entuziasm şi mai fierbinte!...

O exaltare bine iluminată din interior încerca întotdeauna Cristi al nostru, fiind, pentru mine, unul din puţinii oameni care ştiau să vorbească, cu o normalitate a pasiunii, despre valorile creştine în care credea. Îi dădea şi cu ortodoxia, dar pentru un greco-catolic de Sătmar ca mine, cu tribul său crescut la marginea neamului, unde, de-a lungul vremurilor, ori erai ardelean greco-catolic ori piereai, pentru mine suna bizar tradiţia umilităţii şi a contemplaţiei ortodoxe. Şarjam, desigur, scandalizându-mă că, atunci când aud de asemenea înclinaţii, mă apucă o furie de irlandez!... Să fi văzut atunci hohot de râs la Popescu!... Şi aceasta a fost, de-a lungul istoriei, modalitatea absolută de a transplanta Belfastul în Pantelimon.

A sosit 1989, Nürnberg-ul nu s-a ivit

Venea Popescu şi avea grijă de sufletul meu. Nu exagerez. Dintre toţi prietenii noştri tineri literaţi, el şi cu Andrei Damian înţeleseseră că, la condiţia mea homerică, dacă puteam să-mi doresc ceva util trebuia să simt nevoia să

mi se citească. Asta mai atenua din intensitatea visului care nu m-a lăsat niciodată singur, nici la biserică, nici la bordel, visul de a procura acea fabuloasă maşină de citit, una cu voce sintetică, eventual, pe model Nana Mouskouri. Venea Cristi seara şi citeam până dincolo de miezul nopţii. Mai puneam şi ţara la cale: el e unul din cei împreună cu care, înainte de 1989, visam un Nürnberg românesc la Curtea de Argeş, acolo unde porniseră miturile umanităţii să ridice structura de rezistenţă a naţiei...

A sosit şi 1989, Nürnberg-ul însă nu s-a mai ivit. Lui Cristi a continuat să-i pese de prezenţa noastră pe la reviste, „Nouăzeci“ bunăoară, îndemnându-mă totodată să mă orientez către radio, ceea ce, de altfel, am şi făcut. Nu era o noutate. Intuia Popescu unde ar putea să-mi fie bine, că doar îmi acoperise el şi blatul prin tabere studenţeşti de creaţie, pe la Izvorul Mureşului, la Buşteni...

Aici, la Buşteni, la sfârşitul lui august 1988, s-a întâmplat un lucru care mi s-a fixat în memorie, încă de pe atunci, cu o acuitate puţin obişnuită: Laurenţiu Ulici a avut ideea de a ne trece pe mai mulţi printr-un test al lui Jung, unul din care să rezulte atitudinea individului faţă de marile repere ale existenţei. De altfel, Mircea Cărtărescu a şi valorificat reprezentările scenariului lui Jung în nuvela sa REM. Subiectul, aşadar, trebuia să se imagineze pe sine trecând printr-o pădure şi înfruntând mai multe obstacole. Ultimul dintre ele, într-o poiana largă, era o casă cu ferestrele şi uşile vraişte, evident părăsită, poate jefuită. Eu am declarat că, din faţa unei asemenea imagini o rup la fugă fără comentarii. Popescu, în schimb pe un ton exuberant, de neuitat, a susţinut că el o reconstruieşte.

Casa aceea voia să fie o reprezentare a Morţii.

Cu puţin timp înainte de Buşteni, la 4 august 1988, mă regăseam cu

Cristian Popescu acasă la Florin Mugur, ca să definitivăm volumul meu care avea să se numească *Iluzia continuă*. Cu toţii în jurul cărţii cu Iluzia, iar acum, ceilalţi doi nu mai sunt... Nu voiam să renunţ în titlu la substantivul *Iluzia*, dar Florin Mugur, poet şi redactor la Cartea Românească, nu era de acord cu epitetul *Comică*. A ieşit să-şi plimbe câinele, iar eu cu Popescu am început să căutăm alte calificative: magnetică, lirică, colocvială, mimetică, până când am dat de... *Continuă*. Pentru acele vremuri titlul mi se părea chiar mai subversiv decât primul, mai ales că acum nici măcar autorul nu ştia dacă termenul *Continuă* este verb sau adjectiv. Mugur a fost de acord şi am plecat de la el spre cartierul nostru, într-o bună dispoziţie de zile mari.

Am ajuns singur acasă. Peste nici o oră, mă vizita Caius Dobrescu, sosit de la Braşov cu vestea că el şi Sorin Matei, timp de 24 de ore, fuseseră anchetaţi destul de dur la Securitate. Concomitent, alţi securişti din Braşov îşi lansaseră vigilenţa asupra Sarmizegetusei, unde Marius Oprea se lăsase dus de pasiunea sa pentru arheologie.

Erau cu toţii prieteni de la Universitas. Nimic nu mi se pare mai firesc astăzi, la paginile stârnite de cel dintâi căscat al morţii în rândurile noastre, decât de a reda poemul final din *Iluzia continuă*, carte apărută în 1989, deşi data editării vorbeşte de 1988. Vine aici vorba despre toate: Popescu, poezia, cartierul, cenaclul, personajele sale, frumuseţea lor şi dispunerea ei în spaţiu, deci în lume. Asta într-un volum (târziu mi-am dat seama) deschis de cuvântul *Iluzia* şi încheiat, tot la nivelul titlurilor de cuvântul *Ludum*.

Post ludum

Unul Popescu şi cu mine
suntem cei mai buni poeţi
din acest cartier producător de clopoţei.
El scrie. Noi compunem.
Sania lunecă înainte
însoţită şi protejată din cer
de o pasăre-ndulcită
cântătoare.
O dată pe săptamână
în faţa altora ca noi
citim din compunerile noastre
iar ei din frumoşi ce sunt
se fac şi mai frumoşi
întreţinând la mijoc numai cu spiritul
prelungă şi de lemn
o masă la capăt cu palmier
care se leagănă de parcă zice:
O, copii... O!

Popescu îşi cântă naşterile
atât de numeroase
şi din mame atât de diferite
că tare m-aş mira dacă ceilalţi n-ar fi de fapt
fraţii lui
alcătuiţi din fete şi băieţi şi stând cu toţii-n

linişte acolo.
Scot şi eu până la urmă din buzunar un pumn de
clopoţei
palmierul coboară din vârf găleata cu privighetori
poetul mă calcă pe picior că încă nu
dar eu
nici tu una, nici tu două
ca fluierat de tren
las vacarmul să meargă
şi ridic drept în faţa lui
să se vadă bine pe sine
următoarea oglindă:

Civilizaţia tandreţii începe de fapt la Theba
unde Popescu prin înrudire poetică
os de labdacid
face
la raza lecturilor publice
dovada că tragicul existenţei
odată ademenit în operă
trece uşor în întâmplare bufă.
Mă sprijin de această lumină
ca de neputinţa desideralizării
unei femei cum este Andromeda
pe cer.

III. NICIDECUM UTOPII

CRIMA DE LESHILARITATE

Când Cioran spune *analiză* e bine să se înţeleagă *survol*, iar când el întreprinde o *analiză a surâsului*, înseamnă că doar planează, generos în sugestii, asupra temei. Privirea lui răzbate însă dincolo de surâs, de această floare a unei stări sufleteşti în principiu luminoasă. Cum chipul omului nu se destinde numai în faţa comediei realului, tot astfel nu orice zâmbet e semn de savurare a unei ironii slobozite din arc. Există surâsuri dincolo de care nu se găseşte nimeni ori, şi mai sinistru, dincolo de care se întind pustiurile nebuniei. Căci nebunul ştie să zâmbească mai ales atunci când îşi pune la cale planul, surâde propriilor sale fantasme numai de el ştiute, cruzimii pe care are de gând s-o dezlănţuie şi la care nu se aşteaptă nimeni.

Dar nebunii care zâmbesc în clipa când apasă pe trăgaci sunt ţinuţi în cumpănă de oamenii moralizanţi, sobri care propagă binele fără să lase ca pe feţele lor să se întrevadă vreo urmă, zic ei, de frivolitate. Pot să fie caritabili, generoşi, devotaţi, totul cu o seriozitate de cioclu. Marea lor satisfacţie, nemărturisită este să te găsească bolnav şi să te ajute spitalizându-te. Asociază numele lui Dumnezeu numai cu perspectiva judecăţii şi cu ideea lor favorită, cea de pedeapsă. Arată sobri şi sumbri, iar mai lugubri decât ei nu sunt decât săracii cu duhul. Figurile handicapaţilor mentali reflectă o seriozitate irecuperabilă. Dacă ar izbuti să zâmbească, s-ar întâmpla ceva ca la animale unde imaginabilul surâs nu poate fi decât un rânjet carnasier, dezgolirea şi clănţănirea dinţilor.

Nebunul, fanaticul şi înapoiatul cu mintea nu râd, mai precis, nu râd pe faţă. Cel mai primejdios e fanaticul binelui care detestă umorul, râsul pentru că acestea ar antrena lumea creată de Dumnezeu în deşerturile

uşurătăţii. Jorge din Burgos, personajul lui Umberto Eco, dă foc mănăstirii pentru ca manuscrisul despre râs al lui Aristotel să nu devină bun public, ca nu cumva să aducă această carte, imaginară de altfel ca şi pesonajul, un spor de voie bună în lume.

Şi iată cum îşi dezvăluie aici limba română subtilităţile: omul cu voie bună este, aşadar, binevoitor, tolerant, degajat, dezinvolt, nonşalant, liber de constrângeri, creator de bunuri şi făcător de bine. În schimb, individul lipsit de umor întunecă automat atmosfera în jurul lui. E reperat îndată într-un grup, iar de multe ori anturajul îşi ofileşte comportamentul ca nu cumva să-l jignească pe cel sub a cărui încruntare s-ar prea putea ascunde răni demne de respect. De fapt, obsesia de bază a celor lipsiţi de umor este respectul şi respectabilitatea, chiar dacă nimic din ceea ce sunt ori ceea ce fac ei nu îndeamnă la aşa ceva. Ei acordă o atenţie mărită de febră pompei, ceremoniilor, solemnităţii, iar majoritatea lucrurilor le forţează să intre într-o schemă prestabilită. Legalismul, de exemplu, este mai important decât viaţa însăşi. Toate fundamentalismele religioase sau politice urăsc râsul şi umorul, cultivă cu de-a sila binele pe care-l înţeleg numai ele, privilegiază exactitatea, nu adevărul, din lege aleg litera, nu spiritul, iar pentru exactitatea câte unei litere de a lor sunt în stare să meargă până la crimă.

E adevărat că Dumnezeu nu râde. Orice cuvânt de al Său fiind generator de realitate, un hohot ar putea bulversa universul. Dar repudiind râsul, fundamentalismul nu imită divinitatea. Iisus le pretinde chip solar postitorilor, iar la nunta din Cana, face minunea cu vinul spre a salva firescul petrecerii. De fapt, toate minunile sale urmează aceeaşi direcţie: restaurarea sănătăţii, a normalităţii lumii.

Iar această normalitate cade din nou la pat dacă nu ştie să petreacă pe seama petrecerii sale pe planetă, dacă nu e în stare să râdă în faţa aşezărilor strâmbe ori absurde, dacă nu înţelege să se bucure de răgazurile mai cu noroc, dacă nu e capabilă de o cât de măruntă glumă, altfel spus, de un spirit. Cu alte cuvinte, firescul moare dacă este lipsit de umor, iar lipsa umorului omoară firea luminoasă a lucrurilor. Absenţa umorului din viaţa publică e un dezastru eco-antropologic, o pustiire a florei hilarităţii. Supravieţuieşte doar fauna emiţătoare de discurs politic posac. Repetat maşinal ani la rând, discursul acesta transmite senzaţia rece, de epidermică şi funerară ce e, a veşniciei. Comunismul, când îi mai auzeam şi retorica sepulcrală, ni se părea că nu mai are sfârşit. Iar când Ceauşescu scăpa câte un banc prost pe la congrese, ne minunam şi ne bucuram cu zecile de milioane de sclavi, de parcă s-ar fi făcut dreptate şi soarelui i s-ar fi dat voie să reînvie după ani de noapte polară.

Omului lipsit de umor îi vine greu ca, prin firea lui, să-şi procure destinderi. O face însă în felul său, fiind extrem de suspicios şi vânând suspecţi. Cum nu sesizează absurdul, cade în idolatria raţiunii. Pe Legea Suspecţilor, pe cultul raţiunii şi pe consecinţa lor directă – ghilotina, s-a bazat şi Revoluţia Franceză. Epoca modernă s-a născut la umbra acestor trei măreţe simboluri ale lipsei criminale de umor, dându-i dreptate lui Talleyrand să afirme: „Qui n'a vécu avant la révolution, n'a pas connu la douceur de vivre.“

PROFEŢIILE LUI TAKE IONESCU

Tăkiţă Gură de Aur

Cel ce avea să devină strălucitul politician şi om de stat Take Ionescu s-a născut la Ploieşti, în 1858, la 13/25 octombrie, drept care părinţii, Ghiţă şi Eufrosina Ioan, i-au hărăzit acestui al doilea copil al lor numele de Dumitru. Tatăl era de fel de prin părţile locului, dar mama avea ascendenţe macedonene. Negustor înstărit, Ghiţă Ioan, făcând tot ce era omeneşte posibil, a izbutit, după mai multe luni de mare spaimă, să-l salveze pe micul său Take de holera ce se abătuse asupră-i la vârsta de şase ani. Pentru convalescenţă, l-a trimis pe băiat la Mănăstirea Sinaia. Din copilăria acestuia, ca expresie a unei curiozităţi pătrunzătoare, s-a mai reţinut anecdota cu telegraful, sârma dracului, cum i se spunea în popor. La poştă fusese trimis să expedieze o telegramă Costică, băiatul mai mare al familiei Ioan, dar de frica „drăciei“, se întorsese acasă cu mesaj cu tot. Take, trimis la rândul său, nu mai revenea. Când a apărut în sfârşit, a mărturisit că: „Am dat-o, dar am stat acolo să văd cum merge maşina şi un domn mi-a arătat cum se fac vorbele şi cum zboară pe sârmă până la Braşov.“

Mai târziu, Dimitrie G. Ioan, elev la Sfântul Sava, va fi înregistrat în catalog sub numele de Dimitrie G. Ionescu, potrivit obiceiului epocii care ataşa sufixe latinizante la patronim sau la unele nume de familie. Atât ca licean cât şi ca student în drept la Paris, face dovada excepţionalei sale înzestrări intelectuale. În capitala Franţei, intervenţiile sale publice în diferite foruri de dezbatere îi atrag aprecieri din partea unor proeminente

personalităţi, între care generalul maghiar Thürr. Acelaşi ofiţer superior a susţinut în faţa Societăţii de Geografie a Franţei o conferinţă despre neamul său în care a arătat că, deşi ungurii nu s-au remarcat, asemenea unor popoare ale Occidentului, prin mari opere de artă şi invenţii strălucite, ei se pot mândri totuşi cu barajul pe care l-au ridicat în calea năvălirii otomane asupra Europei. La rândul său, studentul de 20 de ani Take Ionescu, vorbind despre poporul căruia îi aparţinea, a arătat că românii au dat lumii mari oameni de ştiinţă precum exploratorul şi geograful Nicolae Milescu, descoperitor al unor ţinuturi din Siberia şi China. Totodată, ridicând asemenea ungurilor un zid în calea invaziei turco-tătare, spre deosebire de vecinii lor de la vest, românii şi-au păstrat neatârnarea, principatele lor nedevenind niciodată paşalâc. Cu acest discurs, şi-a câştigat porecla de *Tăkiţă Gură de Aur.*

În 1881, şi-a luat doctoratul în drept cu teza intitulată *La Recherche de la paternité naturelle* şi, în acelaşi an, la 25 noiembrie, la Brighton, s-a căsătorit cu tânăra englezoaică Bessie Richards pe care o cunoscuse la Paris. Întors în ţară, candidează cu succes pentru parlament în 1884, la sugestia lui Ion C. Brătianu care citise exact vocaţia tânărului jurist şi care, potrivit obiceiului său, nu-i cere să se înscrie în partidul condus de el, nici să facă o profesiune de credinţă liberală. Take Ionescu acţionează însă ca parlamentar în cadrul Partidului Liberal, dar în decembrie 1886, se declară independent. În 1891, după mai mulţi ani de opoziţie independentă în parlament, se înscrie la conservatori, fiindu-i conferit cu acel prilej portofoliul cultelor. Ministru fiind, peste doi ani, talentul său oratoric care-l încununase cu renumele de *Gură de Aur* amintind de strălucitul părinte omonim al bisericii, îi atrage de această dată, din partea libera-

lului Dimitrie A. Sturdza, porecla de *Belzebut*. Motivul consta în aceea că, documentându-se temeinic în materie de drept canonic, Take Ionescu, prin sclipitoare argumentare, respinsese solicitările episcopilor sprijiniţi de opoziţie.

La începutul anului 1908, după o prodigioasă carieră la conservatori, Take Ionescu este pus în faţa unei dificile alternative: se dorea marginalizarea lui şi excluderea prietenilor săi din partid. Take reacţionează prompt, înfiinţând, la 19 ianuarie în acel an, Partidul Conservator Democrat şi iniţiind în politica românească un curent ce avea să poarte numele de *takism*. Defecţiunea lui Ionescu i-a prilejuit lui Petre Carp o sentinţă pe cât de memorabilă, pe atât de maliţioasă: „Precum frumuseţea nu justifică prostituţia, tot aşa talentul nu justifică toate încarnaţiunile.“

Noua orientare a cunoscut un succes imediat şi masiv, atrăgând de partea sa intelectuali de elită precum istoricul A. D. Xenopol, eruditul jurist D. Alexandrescu, pentru a nu mai vorbi de Caragiale care făcea navete epuizante între Berlin şi Bucureşti spre a-şi susţine concitadinul. Vechi nume conservatoare au trecut de asemenea de partea lui Take, între ele : Ghiculeşti, Cantacuzini, Bălăceni.

La sfârşitul anului 1910, liberalii sunt nevoiţi să se retragă de la guvernare. În pofida succeselor Partidului Conservator Democrat care, cu regularitate matematică, îşi adjudecase toate alegerile, Carol îl numeşte ca premier pe conservatorul P. P. Carp. Mai mult, îl roagă să se împace cumva cu Take Ionescu în vederea unei coaliţii la guvernare. Carp îşi vizitează la domiciliu adversarul declarându-i: „Am venit, Take, trimis de rege. El vrea să mă înţeleg cu tine pentru guvernare. Tu ştii însă că noi doi nu suntem făcuţi să ne înţelegem. Să vorbim dar de altceva mai interesant.“

S-au întreţinut despre agricultură, călătorii şi despre Wagner. În mai puţin de doi ani de la această conversaţie între intelectuali subţiri, Take Ionescu, în alianţă cu liberalii lui Ionel Brătianu, reuşeşte să răstoarne guvernul lui Carp. Regele îi cheamă de data aceasta la guvernare pe takişti alături de conservatori. Titu Maiorescu devine premier şi tot el împarte portofoliul externelor cu Take Ionescu. Este perioada celor două Războaie Balcanice, a Păcii de la Bucureşti şi a succeselor diplomatice ale României.

Extraluciditate şi previziune

A sosit el şi teribilul an 1914. În seara de întâi august (stil nou), venind de la Londra, Take Ionescu debarca în Gara de Nord. Străzile răsunau de glasurile distribuitorilor de ediţii speciale ce anunţau înaintarea armatelor germane spre frontiera Franţei. Întrucât casa lui din strada Atena stătea închisă peste vară, Take se duse direct la un prieten vecin. Se găsea într-o profundă stare de agitaţie şi măsura întruna cu paşi mari încăperea. Cu faţa congestionată şi o voce alterată ce parcă nu era a lui, rosti următoarele:

„Ce nenorocire, ce dezastru al civilizaţiei! Bulversarea pământului va fi formidabilă. Nimic nu va rămâne cum a fost.“

„Da, mare nenorocire, îi răspunse prietenul. Dar poate că se va isprăvi până la iarnă şi nu va fi timp pentru un dezastru aşa de mare.“

Take Ionescu ripostă cu vioiciune:

„Te înşeli profund. Acesta e război de cinci ani. Va intra Anglia, va intra Italia, vom intra noi şi nu se poate să nu intre şi America. Până şi Japonia va intra.

Da, da. Nu te uita aşa. Ţine minte. Război de cinci ani. Va fi vai de

omenire! Dar de un lucru sunt sigur: că Aliaţii vor fi victorioşi şi că voi vedea cu ochii România Mare.

Şi vom vedea alte lucruri mari. Vom vedea multe tronuri prăbuşindu-se; vom vedea născând atotputernicia Americii; vom vedea preponderenţa rasei anglo-saxone; vom vedea omenirea făcând un mare pas spre stânga, spre socialismul revoluţionar.

Vom vedea multe lucruri mari. Dar zguduirea generală va fi aşa de formidabilă, că o sărăcie groaznică va stăpâni omenirea foarte mulţi ani. Dintr-o criză vom intra într-alta. Şi ţine bine minte: generaţia mea şi a ta va vedea România Mare, dar nu va mai vedea zile bune...“

Aceste previziuni uimitoare au fost publicate în ziarul „La Roumanie“ din 16 noiembrie 1914. Ele s-au împlinit întocmai. Chiar şi conflagraţia a ajuns să numere cinci ani, dacă ţinem seama de războiul româno-maghiar din 1919 şi de alte mişcări violente din acel an pe continent.

În dimineaţa de 2 august 1914, Take Ionescu a plecat la Sinaia. Pe peron îl aştepta nerăbdător primul ministru Ionel Brătianu, îngrijorat de ideile de alianţă cu Puterile Centrale profesate de rege. Considerase că era momentul să se consulte cu marele său adversar. Şi acolo, în colţul unei săli de aşteptare, printre geamantane, preţ de o jumătate de oră cât a durat discuţia dintre cei doi bărbaţi de stat, se poate spune că s-a decis drumul pe care România avea să-l urmeze în timpul războiului.

O altă previziune a fost rostită de Take Ionescu la 22 ianuarie 1919, la o aniversare a ziarului „La Roumanie“: „Germania, a spus el, nu e moartă. O vom găsi în curând gata de a relua ostilităţile.“ Acesta a fost motivul pentru care a insistat el atât de mult să creeze Mica Înţelegere compusă din statele rezultate, în configuraţii mai vechi sau mai noi, din marea conflagraţie.

A izbutit într-adevăr să-şi realizeze visul în 1921, în calitate de ministru de externe, atrăgând în alianţă alături de România – Cehoslovacia, Serbia şi Grecia. Poate că nu ar fi avut succes în această direcţie dacă nu ar fi funcţionat, imediat după război, remarcabilul său simţ al viitorului. Atunci, când la Paris, Ionel Brătianu nu voia să cedeze nici o palmă din teritoriul promis României de Aliaţi în tratatul secret din 1916, Take Ionescu a înţeles că aceiaşi Aliaţi vor privilegia oricum Serbia aflată în luptă de la începutul şi până la sfârşitul războiului şi suferind pe deasupra şi ocupaţia duşmanului. Drept care el, fără să-l consulte pe Brătianu, i-a transmis premierului sârb Nikola Pašić că România renunţă la Banatul Sârbesc.

Take a apucat să se bucure pentru succesul Micii Înţelegeri şi de aprecierile adversarului său Ionel Brătianu exprimate personal. Dar Take Ionescu se găsea în acel moment pe patul de moarte, la Roma, agonizând de o febră tifoidă contractată de la consumul de stridii la Napoli. A încetat din viaţă la 21 iunie 1922. Corpul neînsufleţit este adus în ţară şi depus la Mănăstirea Sinaia, pare-se chiar în chilia în care, în copilărie, Tăkiţă se înzdrăvenise după holeră.

Acum însă murise cu adevărat. Bine zis *cu adevărat*, căci în 1875, elev în ultimul an la Sf. Sava, în povestirea *Spiritele*, publicată în „Revista Junimei“, doar îşi închipuise că murise, revenind apoi temporar la viaţă în anul 3.000. Fantoma reînviată afla cu uimire de la primul bărbat al anului 3.000 întâlnit în cale că România era întregită de la Tisa până la mare, constituind o parte însemnată din Confederaţia Orientului. Toate acestea s-ar fi petrecut în virtutea dreptului naţionalităţilor asigurat de un Tribunal Mondial la care românii ar fi apelat, căpătând dreptate fără arme. Chiar şi Rusia era republică atunci, la finele mileniului trei. Întrebat

de Take dacă s-a realizat între timp idealul comunist, interlocutorul său din viitor răspunde: „Asta-i o monstruoasă producţie a voastră, a trecutului. Comunismul nu înseamnă libertate, înseamnă tiranie şi anarhie în numele libertăţii, tablou înfiorător pe care civilizaţia de azi îl repudiază.“

Conversaţia se pierde în tot felul de descrieri de invenţii şi concepţii noi, până când fantoma constată că un singur lucru a rămas la fel: amorul. „El singur a rezistat timpului şi progresului, altfel n-ar exista principiul etern. Amorul şi suferinţele, căci numai ele sunt eterne.“

HILARIOPOLIS

Când se strâmbă din nas altitudinar la adresa mentalităţii dâmboviţene, subtextul trimite de-a dreptul la naufragiul oricărui fel de morală pe malurile numitei gârle, taman în locul unde se întind sub cer şi strălucesc prin istorie Bucureştii. Dintre cusururile mai la vedere ale aborigenilor se citează: irascibilitatea şi tonul răstit, agitaţia, verbiajul, gesticulaţia, versatilitatea, aroganţa, neparolismul, bătutul pe burtă plus alte soiuri mai exotice de efuzionism, apoi şmecheria, instabilitatea, disputomania.

Pe de altă parte, Mitică este numai pe jumătate mitologic, fiindcă celălalt versant al său creşte din realitatea cât se poate de crocantă. Mitică a fost, iar uneori încă mai este jovial, prietenos, cabotin, spontan, ubicuu, deştept, chiar sclipitor, zeflemist, generos, lunecos, flecar, foarte epic, nici boem, nici mic burghez, în schimb, proiectat pe fundalul unei eterne vacanţe. El nu are îndârjire, nici ranchiună, iubeşte umorul şi farsele benigne, îi place chiar şi munca, dar numai în salturi, în secvenţe de vârf, cât să demonstreze el ce poate şi ce ştie, restul nu mai contează ca nefăcând parte din avanscenă. Mitică, se ştie prea bine, era un locuitor al Micului Paris, deci, un mic parizian.

Ziua de azi i-a amestecat pe cei doi, pe microparizian şi pe macrodâmboviţean, dând la iveală un hibrid imposibil, un golem, un totem din care cu toţii ne tragem şi la care mereu ne întoarcem, omul zis *simplu*, zis *de pe stradă*, fratele nostru, sindicalistul, bucureşteanul, alegătorul. Dacă-l abordezi în mediul convenţiei sale existenţiale, adică în simplitate şi pe stradă, el nu va admite niciodată că se poate nimeri pe lume un lucru la care să nu se priceapă. Teoretician redutabil, se va pronunţa categoric, cu

spontaneitatea unui resort de oţel, asupra a orice. Contrazis, va inventa argumente pentru teza lui şi se va dovedi inflexibil, mergând până la a-ţi da bibliografie, nu scrisă, orală, în sensul că cele spuse aparţin cuiva care a vorbit cu cutare, care la rândul său...

Cea mai mare ruşine pe care un bucureştean crede că o poate păţi este să fie dovedit în public că nu se pricepe la ceva. *Ştiu deci exist*, pare să spună el, *nu ştiu, am mierlit-o*. Se întâmplă să te afli în autobuz când întreabă câte unul de o stradă, de un spital. I se dau cu toată promptitudinea şi energia cinci indicaţii divergente, pe urmă călătorii se împart în două sau în trei partide, cearta izbucneşte, rătăcitul coboară, iar autobuzul curge înainte târând disputa cu sine spre periferie ori spre *sentimentul românesc al ştiinţei*. Atâta doar că înverşunarea asta în prejudecata cunoaşterii nu este o trăsătură musai reprobabilă. Rezidă în ea un puternic simţ al independenţei şi identităţii personale. Cultul intens al sprintenelii de minte, al intelectului în funcţiune, râvna aflării în rând cu lumea, cu Europa, mai exact teama omului de a nu fi tratat de înapoiat (cel puţin ca subiect), instinctul independenţei, al identităţii personale şi mai departe, al originalităţii – acestea sunt energiile interioare care au făurit modernitatea Bucureştilor. Abia scăpat de fanariotism, oraşul îi uimea la 1829, cu libertatea cuvântului şi a informaţiei, pe ofiţerii ruşi, iar zece ani mai târziu se spunea că frumoasele valahe lăsaseră în urmă moravurile libertine pariziene, câtă vreme, dând de voga adulterului o dată cu cantonarea în ţară a trupelor ruseşti şi austriece, ele trecuseră dezinvolt de la unul la doi sau mai mulţi amanţi ca să se afle mai la modă.

În această privinţă a atingerii ultimei mode, a emancipării, a degustării permisivităţilor, a răsfăţurilor, a libertinajului, a bunului plac, Bucureştiul

a dat pilda unei mari măiestrii. Sunt însă exerciţii individualiste, flagrant deosebite de libertate care e o valoare comunicabilă. Pe linie subiectivă, egoistă, s-a progresat strălucit. Aceeaşi mentalitate devenită forţă birocratică a adus molime greu de vindecat.

Oraş deschis, Bucureştiul a manifestat însă tot timpul toleranţă faţă de alogeni. Dovada, spune undeva Alexandru George, stă în aceea că bisericile tuturor străinilor se ridică practic în centru. Ca şi la Paris în cazul altora, toate conspiraţiile libertare ale neamurilor balcanice au fost ţesute aici. Păcat însă că splendorile modernităţii bucureştene s-au dezvoltat insular, asemenea palatelor în marea de noroaie şi gunoaie cutreierată de haitele de câini. Această imagine, invocată şi de Ion Ghica în celebrele sale Scrisori, are şansa de a deveni bicentenară şi emblematică.

Având mereu de recuperat starea de rămânere în urmă faţă de capitalele europene mai cu vază, Bucureştiul s-a sedimentat în imaginarul colectiv, s-a mitizat nu prin modernitatea, ci prin pitorescul său, prin lirismul odorifer al mahalalei, izvor şi de miasme, şi de miresme. Astfel apare el în *Maidanul cu dragoste*, *Craii de Curtea veche*, *Zahei orbul*, *Groapa*, chiar şi în *Sfârşit de veac în Bucureşti*. O asemenea imagine nu încape însă în *Patul lui Procust*, unde pulsează o lume la fel de reală. Bucureştiului nu i s-a lăsat timp să-şi găsească înfăţişarea spre care tindea, conservând parte din culorile Levantului şi afirmându-se totodată în modernitate urbanistică, pe direcţia iniţiată sub Carol al II-lea, cu cocheta şi eleganta zonă din nord, cu geometrizarea pădurilor ca parcuri, cu punerea în valoare a cursurilor de apă şi a lacurilor.

Dar oamenii s-au sincronizat cu epoca mai rapid decât oraşul. Gustul libertăţii, nonconformismul fanteziei au produs opere artistice de o ori-

ginalitate şocantă, transformând Bucureştiul într-o pepinieră mondială a avangardelor. Subtil cunoscător al Micului Paris, capitala Belgiei Orientului, francezul Paul Morand, în cartea sa *Bucarest* (1935), preţuia aici mai cu seamă plăcerea şi ştiinţa oamenilor de a trăi. O remarcase cu un secol mai înainte şi hamburghezul Derblich care văzuse în capitala Valahiei „o arenă a hetairelor (...). Hamburgul, comenta el, e un sat spartan în comparaţie cu Hilariopolis, oraşul bucuriilor, Bucureştii.“

Privind în urmă, dar aplecându-ne şi asupra prezentului, ne întrebăm astăzi cum să interpretăm dublul înţeles al acestui Hilariopolis: cetate luminată de bucuria vieţii ori târg dezarticulat, hilar, abandonat deriziunii?... Dacă ne-am opri la acest din urmă verdict, am avea toate şansele să ne bucurăm de răţoiala nevrotică a tuturor indigenilor autoproclamaţi, deci, a hilariopolitanilor.

NABOKOV
NEECLIPSAT TOTAL DE LOLITA

Capcane biografice

Într-o disertaţie asupra relaţiei creator-capodoperă aplicată cazului Cervantes-Quijote, G. Călinescu scria: „Cervantes face parte din categoria creatorilor de figuri imense care, striviţi de făpturile lor mai vii decât viaţa însăşi, n-au biografie sau au una ridicată pe ipoteze, aproape pierdută în mitologie. Când Ahil, Agamemnon, Nestor şi Ulise ocupă scena imaginaţiei noastre, Homer rămâne un nume gol, bun pentru pedanţi. Eul lui Shakespeare se asfixiază în aerul în care răsuflă cu atâta putere Hamlet, Polonius, Othello, Regele Lear, Falstaff şi Malvolio. (...) Creaţiile cu adevărat geniale sunt paricide. Cervantes a fost aproape eliminat din istorie de Don Quijote şi de Sancho Panza.“

Efectele acestui tip de percepţie au tulburat şi imaginea lui Vladimir Nabokov (1899–1977), autor, în 1955, al romanului *Lolita*, capodoperă devenită îndată soclu înalt pentru faima mondială a scriitorului şi ţintă enormă pentru toţi flintaşii ranchiunelor, complexelor, ai bigotismelor şi ai bolşevismelor lumii. Figura puberei Lolita, sedusă de maturul profesor Humbert Humbert, l-a proiectat pe Nabokov direct în mitologia viciului, a pulsiunilor lubrice de la limita pedofiliei. Rafalele de invective asupra lui, confundat cu personajul Humbert, mai cu seamă că şi el era profesor, s-au dezlănţuit imediat. Romancierul a trebuit să suporte focul încrucişat, concertat împotriva naturii, al moralei conservatoare şi al isteriei comuniste care se imagina confirmată în tezele sale cu privire la decadenţa claselor

avute. Îl trata pe Nabokov nu numai de *maniac sexual* şi *ins degenerat*, ci şi, ca o rimă logică la acestea, drept *rus alb* şi *scriitor aristocrat*, de parcă ultimele două calificative ar fi fost nişte plăgi in sine. „Niciodată un scriitor nu şi-a făcut mai mult rău cu propriile sale personaje“, declara admirativ Umberto Eco, autor şi al unei simpatice parodii la *Lolita*.

E adevărat, Nabokov a avut nevoie de mult curaj pentru a scrie acest roman. În timpul redactării lui, s-a gândit o dată să ardă manuscrisul. Nu se mai putea însă, fiindcă prea se ataşase de el şi pentru că soţia sa Vera a intervenit la timp, scoţând filele din cămin şi declarând: „acest manuscris se păstrează“. Haloul negativ, extrem de frustrant, ce l-a învăluit pe autor îndată după publicarea cărţii şi pe care el s-a chinuit să-l spulbere în nenumărate interviuri, izvora, în primul rând, din unele coincidenţe de biografie între romancier şi personajul corupător de minore. În al doilea rând, această aură tulbure se trăgea chiar din destinul neobişnuit, greu de clasat şi de crezut, de aceea nebulos al lui Nabokov. În realitate, el i-a fost întru totul fidel soţiei sale Vera pe care a cunoscut-o la Berlin după primul război mondial, rusoaică albă refugiată ca şi el şi, asemenea lui, traducătoare. Numai că în Statele Unite, Nabokov a mai şi predat literatura la Wellesley College, prestigioasa universitate frecventată numai de femei. Acolo a cunoscut el atât de exact nuanţele feminităţii redate în *Lolita*, de la naivitatea şi visele puberelor, până la strategiile expertelor în cuceriri. Dar la Wellesley, profesorul şi-a făcut cu seriozitate meseria. Fostele sale studente au mărturisit că de la el au învăţat ce înseamnă cu adevărat literatura: scriitorul aducea cu sine la cursuri cărţile prozatorilor clasici – Gogol, Flaubert, Tolstoi, Turgheniev, Stendhal, Cehov, Swift, Balzac – şi citea din ele, număra personajele, le compara trăsăturile, cântărea gradul

de intervenţie al vocii autorului, evidenţia peisajele ca portrete morale ale epocilor.

Zeiţele nebune ale destinului

Vladimir Vladimirovici Nabokov s-a născut în conacul familiei de pe moşia Vira, în ţinutul Sankt Petersburg, în anul 1899, la 23 aprilie, dată la care, în alte vremuri, se născuse şi murise Shakespeare, murise de asemenea Cervantes. A fost înconjurat de o armată de servitori, fiind crescut cu institutoare din Anglia şi Franţa, apoi cu preceptori germani şi ruşi. Era foarte bogat chiar şi copil fiind, la 15 ani, de pildă, i-a rămas, de pe urma unui unchi diplomat, lui personal o moştenire de 800 hectare de teren şi câteva milioane de dolari în cecuri. Tatăl său, Vladimir Dmitrievici, fiu al unui ministru de justiţie al ţarului şi al baronesei Maria von Korff, era la rândul său jurist, profesor la Academia Imperială de Drept, codirector al unui ziar liberal şi membru al primului parlament ales al Rusiei. A devenit apoi şi el ministru de justiţie, dar în guvernul regional al Crimeei din timpul Revoluţiei Ruse, înainte de se refugia la Londra, apoi la Berlin unde şi-a găsit moartea în 1922: nişte fascişti ruşi au tras asupra unui conferenţiar. Omul legii, aristocratul Vladimir Dmitrievici Nabokov s-a interpus şi a fost doborât, iar cel pe care l-a apărat a izbutit să scape.

Strămoşii pe linie maternă ai scriitorului proveneau din boierimea din gubernia Kazan. Unii dintre ei deţinuseră mine de aur în partea siberiană a Uralilor. Nabokov era mândru de un bunic al său magistrat şi mare filantrop şi de mătuşa sa Praskovia, doctor în medicină, autoare de lucrări de psihiatrie, antropologie şi politică socială. L-a tratat chiar şi pe Cehov, iar

o dată, s-a certat cumplit cu acesta, medic şi el, pe chestiuni de profesiune comună. Nepotul Praskoviei îşi aminteşte impresionat ultimele ei cuvinte pe patul de moarte: „Ce interesant. Acum înţeleg. Totul este apă.“

Nabokovii şi-au văzut imensa avere confiscată de bolşevici în 1919. În emigraţie, tânărul Vladimir a devenit cel dintâi rus student la Cambridge unde a studiat literaturile franceză şi rusă şi zoologia. Soarta l-a purtat apoi prin Germania, Franţa, în fine, în Statele Unite unde s-a consacrat ca scriitor de limbă engleză. Îi dezaproba pe ruşii albi care-i urau pe bolşevici pe motiv că-i despuiaseră de avere. El îi detesta însă pentru durerea pe care i-o provocaseră, convertită în „conştiinţa hipertrofiată a unei copilării pierdute“, după cum mărturisea în volumul său de amintiri – *Vorbeşte, memorie*.

Copilăria şi fluturii

A circulat o imagine a lui Nabokov, om în vârstă, înalt, în pantaloni scurţi şi cu bască pe cap, iar în mână cu o plasă de prins fluturi. Gurile rele au interpretat-o ca fiind un semn de senilitate. În realitate, nu este decât echipamentul obişnuit al unui entomolog pe terenul său de operaţiuni.

Fluturii l-au determinat să studieze zoologia la Cambridge. Pasiunea pentru ei i se deşteptase la opt ani când descoperise, în podul conacului din Vira, *Istoria naturală a fluturilor britanici diurni şi nocturni* de Newman, *Memoriile* marelui duce Nikolai Mihailovici despre lepidopterele asiatice şi planşele cu insectele din Surinam realizate în secolul XVIII de Maria Sybylla Merian. Fascinaţia aceasta nu a încetat niciodată. La maturitate, entomologul şi colecţionarul a avut bucuria de a da numele său celebru în

literatură unei specii: *Eupithecia nabokovi*.

Portretul nu ar fi complet dacă nu s-ar adăuga şi trăsăturile specifice pasionatului jucător de şah. Mai ales în exil, jocul acesta pe care Nabokov îl califica drept „frumos, complex şi steril“, i-a însoţit singurătatea. În străinătate, a frecventat în general mediile emigraţiei ruse albe. Cărţile sale reflectă frământările caracteristice acestor comunităţi, se inspiră din fantasmele lor. Romanele *Priveşte arlechinii* şi *Darul* propun personaje în căutarea propriului eu, în timp ce *Adevărata viaţă a lui Sebastian Knight* şi *Disperare* atacă tema identităţii şi a dublului.

Numai două dintre titlurile majore ale lui Nabokov fac excepţie de la aceste teme: o dată *Lolita*, a doua oară *Ada sau ardoarea*, ultimul său roman important apărut în 1969. Paginile sale s-ar prea putea să cuprindă ecouri îndepărtate. Primele poeme de dragoste, mărturiseşte scriitorul în autobiografia sa, i-au fost inspirate de Tamara, o fată de 15 ani cu care a cunoscut dragostea prin toate desişurile pădurilor ce înconjurau casa de la Vira. Tamara a continuat să-i scrie lui Vladimir la adresa din Petersburg a familiei, chiar şi când aceasta era deja retrasă în Crimeea. O vreme, plicurile au fost reorientate într-acolo. Apoi Nabokovii, cu doar câteva bijuterii ascunse într-o cutie de pudră de talc, au reuşit să fugă din calea furiei roşii. Vladimir nu i-a răspuns niciodată acestei adolescente cu doar doi-trei ani mai mare decât personajul Lolita, în timp ce el, la ceasul iubirii bine protejate de priveliştile din care l-a smuls paranoia istoriei, era cu o generaţie mai tânăr decât imaginarul Humbert Humbert.

MARIMAR SUNTEM NOI

Am aflat cu sentimente amestecate că, la Piteşti, un domn inginer a înfiinţat o *Asociaţie de Luptă împotriva Telenovelelor*. Dacă organizaţia şi iniţiatorul ei vor să se ia în serios, atunci vor avea de dus un război lung, anevoios şi cu puţini sorţi de izbândă. Şi asta deoarece, dacă în democraţia electorală suntem dispuşi să ţinem seama de principiul cantităţii voturilor, atunci e bine să păstrăm aceeaşi consecvenţă şi în atitudinea faţă de telenovele. Iar în favoarea acestora cifrele şi faptele indică sufragii copleşitoare: tânăra actriţă care o juca pe Marimar în serialul mexican cu acelaşi nume, a fost primită la Manila cu onorurile rezervate unui şef de stat; în Coasta de Fildeş, rugăciunea de seară de la moschee a fost devansată pentru ca telespectatorii să poată urmări acelaşi serial; locuitorii unui oraş din Serbia s-au adresat masiv în scris guvernului Venezuelei pentru ca eroina lor favorită, Cassandra, să nu fie judecată de vreme ce nu avea nici o vină; în unele sate din Transilvania, relata, mai an, Agenţia *Associated Press*, ţăranii se întorceau de la câmp, iar cârciuma se închidea când se difuza povestea Esmeraldei. Acum, e foarte adevărat că *fogădăul* se putea deschide cu mult mai mare succes o oră mai târziu dacă episodul se arăta de bun augur pentru personajele îndrăgite.

S-ar putea crede că telenovelele au trecere numai în rândul naţiunilor sudice, mai temperamentale, mai dominate de emotivitate. Nicidecum. Există şi o variantă anglo-saxonă a telenovelei, aşa-numita *soap opera*, astfel botezată fiindcă s-a dovedit un vad ideal pentru reclamele la săpun şi detergenţi. Soap operas nu cunosc crono-comprimarea: dacă într-un episod din iulie se naşte un copil, la anul, sub aceeaşi zodie, el va ţopăi ca un

personaj de un an în opera ce se va fi întins şi ea o dată cu puştiul.

Numai că telenovela este totuşi altceva: ea emană în primul rând temperatură şi culoare, aici se vorbeşte nu omniprezenta americană hollywoodiană, ci spaniola sau portugheza, iar într-un film brazilian precum *Inimă de ţigancă*, se cântă pe cât de suspect pe atât de nonşalant ceardaşuri. Apoi, în aceste producţii, impactul emoţiilor este nemijlocit, iar flamele aferente sunt instantanee. Eroina este întotdeauna frumoasă şi săracă sau bunătatea întruchipată ca Sclava Isaura. Modelul clasic rămâne de bună seamă Cenuşăreasa. Miracolul misteriosului ei condur pluteşte asupra acestui întreg univers cinematografic sud-american. Telenovela este un basm, iar basmul se petrece *in illo tempore*, lumea ideală în care binele putea să triumfe prin el însuşi. De aceea telenovela nu se poate lansa în lumea largă a modernităţii şi lasă impresia unui du-te-vino pe circuitul închis al tradiţiei.

Dar omul are o nevoie organică de idealitate, de idealizare, de vis. Pentru ca elementele visului să se afle în interacţiune directă, să se poată modifica spontan unele pe altele, se impune ca introspecţia să fie redusă la minimum ori să rămână stereotipă. Mijlocul de a atinge acest mod de exprimare este naraţiunea continuă, fără prea multe pauze de respiraţie, acţiunea densă. Într-o lucrare fundamentală din 1927 asupra romanului, istoricul literar englez E. M. Forster avansează ipoteza că în cavernele vieţii primitive, în momentele de repaos, oamenii spuneau poveşti. Asistenţa era ţinută treză printr-un subterfugiu esenţial al naraţiunii, prin suspense. Se poate presupune că dacă auditoriul se plictisea sau dacă adormea, naratorul era ucis. La fel proceda şi Harun al-Raşid cu femeile care, până la Şeherezada, genială artistă a suspense-ului, nu izbutiseră să-l ţină cu ochii

deschişi şi emoţia trează.

Li se reproşează telenovelelor că-i demobilizează social pe oameni, deşi nimeni nu ştie unde este punctul în care omul se simte bine în stare de mobilizare. Sunt criticate pentru că ar provoca televiziodependenţă, cu toate că nu se ştie ce ar face mulţi cu independenţa dobândită de pe urma inexistenţei telenovelelor. Sunt condamnate pentru că ar impune un anume tip de irealitate cu care ar substitui realul propriu-zis.

E limpede însă că substituirea realităţii ca atare nu poate s-o facă decât omul care ia drept real ceea ce este de fapt imaginar. Deocamdată, cu excepţia reacţiei sârbilor care au intervenit la Caracas pentru Cassandra, nu există semne că lumea ficţiunilor de pe ecran trece drept altceva decât este. Ataşamentul faţă de ele constă în aceea că elementele din care se compune melodrama sunt comune tuturor, oricine poate să viseze că, printr-o cădere spectaculoasă a unor zaruri obişnuite, aventuri asemănătoare pot să survină şi în viaţa lui. Greu se poate identifica însă o femeie cu Ana Karenina a cărei dramă sentimentală traversează lumini şi tenebre. „Dacă iubirea ar provoca drame de felul celei a Anei Karenina, spune G. Călinescu, atunci textilistele s-ar spânzura cu firul pe care-l produc.“

Literatura lumii stă sub semnul a două personaje celebre, emblematice, victime ale credinţei lor absolute în realitatea poveştilor: mai întâi Don Quijote pe care nu-l poate sminti nimeni din fixaţia lui, contractată din cărţi, cum că viaţa cavalerească este autentică şi posibilă în vremea sa. Apoi, Emma Bovary despre care José Ortega y Gasset spune că este „un Don Quijote al burgheziei, purtând fustă şi hrănindu-se cu romane sentimentale.“

Ca moderni, suntem mai aproape de Flaubert şi de Emma. Nu avem

puterea lui Cervantes, vreme de şase ani ocnaş în Alger şi nici a lui Don Quijote pentru a trăi mereu sub tensiunea schimbării lumii. Dar raţionalismul fudul este la fel de steril, numai că mai arogant decât sentimentalismul. Eroul progresului şi al iluminismului din târguşorul Yonville, farmacistul Homais, anticlerical şi încrezător în ştiinţă, nu face altceva, în preajma cadavrului Emmei, decât să dea cu clor în timp ce preotul împrăştie tămâie. E mult mai potrivit ca, de vreme ce şi Flaubert a făcut-o, să ne recunoaştem bovarismul şi, schimbând doar numele personajelor, să admitem că Marimar, Isaura, Alejandra, Maria-Mercedes, Cassandra Esmeralda suntem noi.

FUNCŢIA SPIRITUALĂ A INIMII

În ziua de 25 octombrie 1999, la Spitalul de Urgenţă din Bucureşti, s-a realizat cel dintâi transplant de inimă din România. E de aşteptat că vor urma şi altele şi odată cu ele, se va ivi o realitate necunoscută până acum la noi: transferul parţial de personalitate de la nişte fiinţe dispărute, donatorii sau donatoarele, la fiinţele supravieţuitoare tocmai prin aportul organului transplantat. Migrează, aşadar, de la un om la altul nu numai existenţa biologică, ci şi conştiinţa. Un joc al hazardului, care are pesemne logica sa secretă, face ca în limbile romanice occidentale, numele inimii să vină de la cel latinesc al organului anatomic: *cor, cordis*. În română însă, el se trage de la *anima*, care înseamnă *suflet*. De remarcat că la romani sufletul avea două dimensiuni: *animus*, partea solară, masculină, diurnă, vizibilă, interfaţa sa cu universul şi *anima*, emisfera feminină, nocturnă, selenară, abisală, conectată intim la fiinţa individuală, templul interiorităţii umane. Sufletul nu a fost definit satisfăcător nici până azi. Se ştie cu precizie doar că în limba română numele lui provine de la verbul *suflare*, aşa cum de la sinonimul acestuia *spirare*, se trage *spiritul*. Prin urmare, inima, sufletul şi spiritul răspund de diferitele dimensiuni ale vieţii omului. Şi cum de toate acestea dă seamă conştiinţa, textul de faţă invită la o aventură pe căile mai puţin bătute de ştiinţă, în zona funcţiilor sau poate a misiunii spirituale a inimii omeneşti.

Transplantul de inimă şi noua personalitate

Se obişnuieşte să se spună că inima este cea care iubeşte, urăşte, care simte în general. Dar e foarte posibil ca ea să gândească, să-şi amintească, să comunice cu alte inimi, să ajute la reglarea imunităţii şi să depoziteze informaţii care circulă prin organism. Cercetări recente cu privire la memoria de la nivelul celulelor conduc la concluzia că nu creierul, ci inima este adăpostul puterilor enigmatice care leagă între ele mintea, trupul şi spiritul.

„Până nu demult, nu mă gândeam la sex, el nu mă interesa în mod special, declară pentru revista spaniolă «Año Cero» o femeie în vârstă de 35 de ani. În schimb, astăzi, îmi epuizez soţul. Doresc să fac dragoste în fiecare noapte şi adesea, pe lângă asta, mă masturbez de două, trei ori pe zi. Înainte, uram filmele porno, dar azi le ador. Simt că aş fi o femeie singură, dar când sunt bine dispusă, mă pun pe câte un striptease în faţa soţului meu. Niciodată nu făceam aşa ceva înainte de operaţie. Când i-am povestit psihiatrei mele toate acestea, mi-a explicat că e o reacţie firească la medicamente sau o consecinţă a faptului că acum am un corp mai sănătos. Mai târziu am descoperit că inima îmi fusese donată de o tânără de 24 de ani care lucra într-un bar topless şi ca profesionistă a amorului la domiciliu. Cred că am adoptat orientarea ei sexuală“.

Această relatare nu este unică în felul ei. De la începutul anilor ’70, au fost culese informaţii de la beneficiarii unor transplanturi de cord evidenţiind faptul că aceştia au moştenit gusturi, aptitudini, obiceiuri şi amintiri de la donatorii lor decedaţi. Au fost publicate până azi doar câteva cărţi care adună laolaltă informaţii despre asemenea experienţe, dar fenomenul

suscită în zilele noastre polemici aprinse, asemănătoare celor declanşate în urmă cu vreo 20 de ani pe marginea problemei morţii clinice, *a vieţii de după viaţă*. Una din aceste cărţi, *A Change of Hearth*, publicată în Statele Unite de Claire Sylvia, descrie modificările prin care a trecut autoarea în urma unui transplant de inimă. A doua, mai recentă, *Codul inimii* de Paul Pearsall, apărută tot în Statele Unite la Editura Edaf, în 1998 atacă direct o dogmă a ştiinţelor medicale moderne: dependenţa memoriei de sistemul nervos central. El nu respinge complet posibilitatea ca obiceiurile individului să ducă la modificarea structurilor biochimice care afectează ţesutul cardiac. Dar în principal, dr. Pearsall susţine sus şi tare că inima, pe lângă faptul că este centrul energetic cel mai important al corpului, este totodată un mesager al codului pe care îl reprezintă sufletul. O ipoteză atât de provocatoare ca aceasta i-a atras lui Pearsall acuzaţia că ar intenţiona să prejudicieze procesul transplantului de organe, pretinzând că inima este mult mai mult decât o masă de celule biomecanice. A fost calificat drept *guru prolific al autoajutorării*. Orice s-ar spune însă, ultima carte mai susmenţionată a lui Paul Pearsall vine cu o perspectivă înnoitoare asupra unui domeniu pe care ştiinţa nu l-a explorat încă suficient.

În volumul amintit, Paul Pearsall se bazează pe propria experienţă – inima lui a învins un cancer apărut în urmă cu zece ani. El se mai sprijină pe tradiţiile amerindiene şi ale altor civilizaţii milenare, pe relatările unor persoane în pieptul cărora bate o inimă ce a aparţinut unei alte fiinţe omeneşti, ca şi pe teoria şi investigaţiile neuropsihiatrului Gary Schwartz precum şi pe ideile avansate de volumul *Cardioenergetica* semnat de psiholog Linda Russek, codirectoare a laboratorului sistemelor energetice umane de la Universitatea Harvard. Teoriile acestor cercetători susţin în esenţă că

energia şi informaţia sunt interschimbabile şi că infoenergia este transportată şi comunicată fundamental şi cu prioritate de inimă.

Un alt izvor utilizat de Pearsall este *Teoria memoriei celulare* potrivit căreia fiecare din cele 75 de miliarde de celule ale organismului a înmagazinat informaţie de diferite niveluri, depozitată acolo prin intermediul conductei cardiace de energie. Aşa se face că informaţia e preluată de energia inimii şi, cum ea circulă prin interiorul celulelor, amintirile altei fiinţe omeneşti se pot preschimba în propriile noastre amintiri în caz de transplant de cord. De fapt, există dovezi că transformările de personalitate în asemenea cazuri sunt radicale. Deşi le cunosc, cardiologii şi chirurgii evită să vorbească despre ele. Ei dau vina schimbărilor de comportament ale pacientului pe faptul că, adesea, în timpul operaţiei de transplant, creierul său suferă mici congestii. Totodată conduita poate fi influenţată de medicamentele administrate pentru a se evita respingerea organului grefat. „Se prea poate ca aceşti factori să aibă o înrâurire însemnată, admite Linda Russek, dar asta nu exclude posibilitatea ca inima să posede un cod infoenergetic subtil.“

Enigmatica *energie L*

Paul Pearsall a calificat acest cod drept *energia L*, care face ca inima să dispună şi de o memorie *cifrată* pe care o conservă o dată cu transplantarea.

Alături de cele patru forţe recunoscute, cea gravitaţională, cea electromagnetică, forţa tare (de atracţie din interiorul nucleului atomic) şi forţa slabă (de atracţie dintre nucleul atomului şi electronii săi), *energia L* ar fi, potrivit lui Pearsall, a cincea forţă ce acţionează în natură, extrem de sub-

tilă şi cu neputinţă de măsurat la ora actuală cu instrumentele ştiinţifice existente. Autorul ipotezei sugerează că efectele acestei energii depăşesc limitele spaţiale şi de viteză obişnuite: *energia L*, a inimii, călătoreşte mai repede decât lumina şi produce efecte nelocalizabile precum telepatia, vindecările la distanţă sau rugăciunea intercesivă. Această rugăciune îşi ia răspunderea de a interveni în favoarea unui suflet din viaţa de dincoace sau a unuia zăcând în Purgatoriu, conform viziunii catolice. La rândul său, biserica ortodoxă, nedefinind cu exactitate intervalul dintre moartea individuală şi învierea cea de obşte, promovează abundent rugăciunea intercesivă, mai cu seamă printr-un extrem de dezvoltat cult al morţilor.

„Inima, spune Pearsall, împrumută propriul ei contur câmpului electromagnetic pe care-l formează şi care este de o mie de ori mai puternic decât cel similar al creierului.“

Majoritatea specialiştilor din sfera sănătăţii nu recunosc existenţa *energiei L*. Psihanalistul şi kinetologul spaniol Juan A. González, întrebat de revista „Año Cero“ ce crede despre teoriile lui Pearsall în legatură cu ipotetica *energie L* şi cu posibilitatea ca inima să fie principalul centru de emisie şi de comandă a acesteia, declară următoarele: „Dacă am nega existenţa unei energii care transportă informaţia în întregul organism, am contesta implicit existenţa meridianelor de acupunctură şi a corpurilor subtile. Aceste corpuri sunt implicate în generarea sănătăţii, unite fiind între ele prin ceea ce se cheamă *cordonul de argint* care, la rându-i, este legat de trup prin inimă. S-a stabilit experimental că această legătură se realizează cu exactitate în punctul BP 21 pe meridianul splinei, cel mai apropiat de inimă. Faptul nu atestă însă că acest organ ar conţine un cod care să indice cine şi ce suntem noi oamenii.“

Mistică şi ritualuri

Reacţia concretă a inimii la stimulii puternici a făcut ca, în numeroase culturi, ea să fie considerată sediu nu numai al emoţiilor, ci şi al sufletului. Se spune că două canale de energie leagă corpul omului de sufletul său: primul este cel al conştiinţei pornind din glanda pineală din cap. Al doilea sau canalul vieţii pleacă de la inimă, din nodulul sino-auricular, o masă de ţesut care comandă palpitaţiile cardiace. Acest nodul include şi ramificaţii ale nervului vag, în tradiţia biblică fiind cunoscut drept *calea pe care se abate suflarea Spiritului Sfânt*.

Hinduşii considerau inima lăcaşul principiului divin. În scrierile tantrice ea este numită *Micul lotus cu opt petale, Casa lui Brahma* sau *Miezul conştiinţei spirituale a omului*. Potrivit acestei viziuni, în Nirvana se ajunge atunci când conştiinţa se concentrează în nucleul lui Pragna care se găseşte în ceakra Anahata corespunzând inimii.

Vechii greci credeau şi ei că inima este izvorul vieţii şi al conştiinţei. Preluaseră această credinţă de la egiptenii pentru care acest organ era sălaşul sufletului, rămânând ca urmare în trup pe parcursul procesului de îmbălsămare, în timp ce creierul era extras prin fosele nazale. Aveau mare grijă ca inima să însoţească trupul în viaţa de dincolo unde urma să fie aşezată pe talerul balanţei înaintea lui Osiris.

Plină de semnificaţii e şi ceremonia atroce a aztecilor: prizonierul lor era întins pe lespedea de sacrifiu de pe acoperişul templului, un preot îi deschidea abdomenul cu un cuţit de obsidian, strecura mâna în cavitate, smulgea inima victimei şi o ardea, încă palpitândă, în cinstea Zeului Soare, asigurând prin aceasta ivirea lui la orizont în fiecare dimineaţă. Sufletul

ascuns în inima imolată atingea astfel zenitul cerului aztec.

La fel de barbară, dar nu lipsită de logică e tradiţia unor triburi primitive de a mânca inima duşmanilor capturaţi pentru a se pătrunde de vitejia lor. În unele comunităţi de acest fel şi inima regelui mort era destinată unui consum ritual. Se mâncau de asemenea, cu scopul de a prelua calităţile acestora, inimile unor animale, îndeosebi cele ale leoparzilor şi ale leilor.

Taoiştii chinezi considerau inima o incintă a focului situată între *cer* (capul) şi *pământ* (pântecele). Erau încredinţaţi că transmutarea focului în altă materie ducea la nemurire.

Mistica occidentală vede în inimă lumina lui Iisus. Însuşi Mântuitorul îşi îndemna ucenicii să pătrundă în tăcere în acest lăcaş spre a putea vorbi direct cu Tatăl.

Mult mai interesantă este însă viziunea asupra inimii şi a minţii propusă de creştinismul oriental, mai precis de mişcarea isihastă iniţiată la Muntele Athos, în secolul XIV, de către teologul Grigorie Palama (1296–1359). Isihasm este un termen care-şi are rădăcinile în grecescul *hesychia* (linişte). Curentul a avut un puternic şi imediat ecou în Ţările Române. În Munţii Vrancei şi ai Buzăului pot fi întâlnite şi astăzi chilii săpate în stâncă, sălaşuri ale isihaştilor din secolele XIV–XV. După o perioadă de slăbire a mişcării, cauzată de îngreunarea legăturilor cu Athosul în urma interpunerii puterii otomane, isihasmul a fost reluat cu o nouă energie în secolul XVIII, în mănăstirile din Moldova, mai cu seamă Neamţ, Secu şi Sihăstria, la iniţiativa călugărului Paisie Velicikovski. Din Moldova, acest proces de renaştere şi întărire spirituală a trecut în Ucraina, iar de aici, până în cele mai îndepărate ţinuturi ale Rusiei.

Practica isihastă vizează, între altele, aşa-numita coborâre a minţii în inimă şi, implicit, centrarea întru aceasta a întregii fiinţe. Astfel ajunge să se poată împlini Rugăciunea Inimii sau Rugăciunea lui Iisus care, şoptită mai întâi cu buzele, sfârşeşte prin a fi preluată de ritmul bătăilor inimii şi să se rostească de la sine ori ca de la sine. Originea ei pare să se găsească în îndemnul adresat în Epistola sa de apostolul Pavel tesalonicenilor: „Rugaţi-vă neîncetat.“ Rugăciunea Inimii este axa în jurul căreia creşte impresionanta poveste despre *Călătoria pelerinului rus* scrisă de un autor necunoscut la începutul secolului XIX şi având-l ca protagonist pe un ţăran infirm de o mână care bate căile nesfârşitei împărăţii de la răsărit, lăsându-şi buzele, paşii şi ritmul inimii să rostească cele câteva cuvinte care-l ţin miraculos în viaţă şi-l poartă până departe: „Doamne, Iisuse Hristoase, miluieşte-mă pe mine păcătosul.“

Despotismul cerebral

Dr. Francis Crick, descoperitorul ADN-ului, laureat al Premiului Nobel pentru Medicină pe 1956, s-a ocupat intens în ultima vreme de demonstrarea ipotezei sale cum că nu există conştiinţă disociată de creier, ea fiind unul şi acelaşi lucru cu funcţiile acestuia. Dacă Crick are dreptate, atunci, de vreme ce au creier, animalele trebuie să aibă şi conştiinţă, chiar dacă ea nu se exprimă prin cuvinte. Se ştie că separarea celor două emisfere ale creierului care se produce uneori accidental sau ca urmare a unor intervenţii chirurgicale, conduce individul la comportamente contradictorii, după cum este comandat de o emisferă sau de cealaltă. „Dacă ar exista o singură conştiinţă individuală, spune Crick, nu se înţelege de ce nu ar duce ea la

un singur comportament, fie creierul divizat sau nu“. Pornind de la aceeaşi experienţă, englezul John Ackels (Premiul Nobel pentru Biologie) demonstrează exact contrariul: „Chiar divizat, scrie el, creierul păstrează o anume unitate de comportament, ceea ce dovedeşte existenţa a ceva în afara creierului care ar fi conştiinţa.“

Paul Pearsall vine cu argumentul că ceea ce este inexplicabil în creier reprezintă creaţia energiei inimii. „Dacă inima ar juca un rol mai mare în viaţa noastră, susţine savantul, am descoperi noi forme de manifestare ale conştiinţei şi ale terapiei. Trăim într-o lume gestionată de creier, ne bucurăm de invenţiile acestuia, în timp ce inima ne întreabă dacă putem supravieţui în această lume atât de cerebrală şi dacă dorim să trăim deconectaţi ori dimpotrivă, temători.“

BOGĂŢIA ŞI SĂRĂCIA NAŢIUNILOR

Diferenţa dintre cea mai bogată ţară din lume ca venit pe cap de locuitor, Elveţia, şi cea mai săracă, Mozambicul, a atins incredibila proporţie de 400 la 1. Ba mai mult, decalajul nu încetează să crească. Federaţia Cantoanelor se găseşte în inima Europei, în timp ce fosta colonie portugheză e situată în Africa subtropicală. O judecată pripită poate să expediaze urgent spre concluzia că dezvoltarea economică şi reflexul ei imediat, prosperitatea populaţiei, ţin exclusiv de contextul climatic. Economiile înfloritoare apar în general în regimurile temperate, atât în nord cât şi în sud. Acest determinism, just în mare măsură, îşi trădează însă curând limitele: prosperitate există şi în unele zone calde, iar în privinţa producerii bogăţiei constrângerile mediului nu reprezintă o explicaţie suficientă. Rămâne de luat în seamă un factor mult mai important, şi anume, atitudinea oamenilor faţă de existenţă, deci, implicit faţă de muncă. Izvorul acestei atitudini se găseşte în modul de percepere a realului şi de construire a imaginarului, cu alte cuvinte, în viziunea cultural-religioasă asupra universului. Propunem în continuare o evaluare succintă a acestor concepţii şi a consecinţelor lor în plan practic, aşa cum se prezintă ele în evoluţia diferitelor civilizaţii de pe planetă. Vom lua între altele drept ghid consistentul eseu al istoricului american al economiei David Landus, publicat în versiune franceză într-un volum de circa 700 de pagini la Editura Albain Michel sub titlul *Richesse et pauvreté des nations – Pourquoi des riches? Pourquoi des pauvres?*

Geografia nu e o fatalitate

Europa dispune de un adevărat privilegiu al situării sale pe scoarţa terestră, înainte de toate, datorită providenţialului Gulf-Stream ce străbate oceanul parcă pentru a îmbrăţişa cu căldura lui un continent care, altfel, ar fi arătat întocmai ca ţinuturile îngheţate ale Groenlandei de pe celălalt ţărm al Atlanticlui, la aceeaşi latitudine. Drept consecinţă, iernile Europei sunt destul de reci pentru a ucide germenii patogeni, dar nu suficient de dure spre a întrerupe continuitatea muncilor agricole, a vieţii şi economiei de tip tradiţional. Binecuvântat este şi accesul la apă, cu precipitaţii abundente, dar nu excesive, cu distanţe practicabile între râuri şi lacuri. În alte părţi ale lumii fluviile au măreţie, dar se târăsc precum Nilul printre deşerturi, ca Amazonul şi Zairul printre jungle impenetrabile ori, asemenea fluviilor siberiene Obi, Enisei şi Lena, curg spre nord, prin ţinuturi îngheţate.

„Din acest punct de vedere, Europa este avantajată faţă de întregul rest al lumii“, scrie David Landus în volumul amintit. Zonele calde, de pildă, sunt infestate de tot felul de factori microbieni care, chiar şi atunci când par extirpaţi, rezistă printr-un mic număr de indivizi apţi a se readapta şi a se înmulţi ulterior ca în cazul agenţilor malariei. Bântuie de asemenea pe acolo tot felul de maladii endemice precum orbirea de râu (oncocercoza), provocată de un parazit care se insinuează în globul ocular uman.

Dar geografia nu este o fatalitate. Depăşirea neajunsurilor ei implică eforturi şi costuri ridicate, însă este realizabilă. Bunăoară, în Statele Unite, stoparea emigraţiei masive dinspre sudul răvăşit de vicisitudini igienico-sanitare s-a produs după descoperirea în 1928 a freonului şi a tehnicii de condiţionare a aerului. Fără această performanţă, astăzi, Atlanta, unul din

cele mai dinamice oraşe, ar fi arătat probabil tot ca în *Pe aripile vântului*, la sfârşitul Războiului de secesiune.

Mediul nu este totul. Tudor Vianu dă exemplul vechilor greci care au dezvoltat o civilizaţie mult superioară turcilor moderni, aşezaţi şi ei în acelaşi bazin al Mării Egee şi dispunând pe deasupra de avantajele imperiului pe care şi l-au făurit.

Prejudecata sclaviei

Pentru înapoierea lor economică, popoarele africane obişnuiesc să dea vina pe aducerea în sclavie a negrilor de către albi şi pe colonialism. Numai că adevărul este oarecum diferit, susţine David Landus. Când au ajuns pe Continentul Negru, europenii au găsit acolo un sistem sclavagist răspândit şi de lungă tradiţie. Fenomenul se explică prin aceea că, sub povara căldurii africane, omul nu e dispus la efort, drept care munca devine pedeapsa celor mai slabi, a femeilor şi copiilor sau a bărbaţilor constrânşi la sclavie. Albii au găsit, aşadar, o piaţă de sclavi deja formată, iar pragmatismul lor nu a rezistat să nu tragă foloase din asta, ceea ce nu scade cu nimic responsabilitatea lor morală.

Cât despre colonialismul ca sistem politico-administrativ, acesta s-a dovedit benefic pe multe planuri. Fără a face abstracţie de brutalităţile metropolitanilor în numeroase împrejurări, e de subliniat că în societăţile africane stabile, economia a realizat atunci performanţe mai importante decât acum, când statele indigene se consideră libere. În perioada colonială, de pildă, Africa dădea 9% din producţia agrară mondială, în timp ce astăzi nu atinge nici 3%.

Lumea a treia se lamentează însă sistematic pentru a putea beneficia de ajutoare internaţionale, atâta doar că până şi un noroc picat din cer se poate dovedi o pacoste pentru o comunitate umană, paralizându-i energiile şi imaginaţia. „Mâna care primeşte se află întotdeauna dedesubtul celei care dă“, spune un proverb african. Iar acest continent precum şi alte părţi ale lumii nu se vor lansa economic niciodată, atâta vreme cât este mai uşor să apuci ori să accepţi, decât să produci.

China a ratat dominaţia lumii

Occidentul european a fost şi el un continent sărac până prin secolul XI. A urmat o dezvoltare nespectaculoasă, dar constantă în perioada sfârşitului de Ev Mediu şi de început al Renaşterii. A evoluat tehnic şi economic, dar mai lent, şi lumea ortodoxă, nu numai cea catolică, dovadă ingenioasele invenţii mecanice ale civilizaţiei rurale din Principatele Române, dovadă de asemenea coloranţii vegetali încă neidentificaţi, utilizaţi la frescele mănăstirilor din Moldova, asta fără a mai aminti valoarea acelor picturi contemporane cu Michelangelo, Leonardo şi Rafael.

Pe la mijlocul secolul XV, Europa occidentală şi China se găseau cam la acelaşi nivel de dezvoltare, ba mai mult, în acel veac, în Imperiul Ceresc, se producea o cantitate de oţel pe care Anglia nu o va egala decât trei secole mai târziu. Sistemul de irigaţii era atât de bine pus la punct, încât se obţineau două recolte de orez pe an, iar uneori, şi una intermediară de grâu. Chinezii cunoşteau tehnica încălzirii centrale a caselor printr-un tunel practicat pe sub clădire, bine protejat cu cărămidă şi alimentat cu lemne din exterior.

Dar mai cu seamă, împărăţia dispunea de o extraordinară flotă comercială şi de război cu care navigatorii de la soare-răsare atinseseră în secolul XIV coastele Californiei. Mai mult, la începutul secolului următor, sub domnia împăratului Lung-Lo şi sub comanda marelui amiral eunuc Cheng-Ho ei au ajuns spre vest până în Madagascar, Mozambic şi Zanzibar. Făceau comerţ curent cu Golful Persic (vezi povestea lui Sindbad Marinarul din *O mie şi una de nopţi*) şi pătrunseseră prin Bab-el-Mandeb în Marea Roşie unde au depus şi un ambasador la curtea Abisiniei. Pretextul acestor mari expediţii, şapte la număr, cu jonci puternice, încărcate cu soldaţi, negustori şi cai, l-a reprezentat căutarea nepotului fugar al împăratului. Nepotul nu a fost găsit, în schimb, regii şi prinţii vizitaţi de escadrele lui Cheng-Ho s-au ales cu daruri preţioase din partea noilor sosiţi.

Prin urmare, chinezii, ajunşi până în Marea Roşie, tocmai se îndreptau spre Europa şi e de mirare că nu au descoperit-o. Ar fi făcut-o pesemne, dacă, după moartea împăratului Lung-Lo, succesorului său nu i-ar fi trecut prin cap să poruncească arderea întregii flote de 1350 de nave comerciale, pentru ca supuşii săi să nu se mai întoarcă de pe alte ţărmuri cu idei şi fantezii bune doar ca să-i sminteasă.

Această tăiere a punţilor cu lumea nu este unică în istoria Chinei. În anul 213 î.e.n., împăratul Shu-Huang din dinastia Cin, cel ce a început construirea Marelui Zid, a ordonat şi arderea tuturor cărţilor confucianiste pentru ca istoria să înceapă cu dânsul. Vasăzică, a încercat să reteze spaţiul şi timpul dintre el şi univers.

Isprava împăratului chinez din prima jumătate a secolului al XV-lea, i-a permis regelui portughez Henric să-şi dezvolte flota de caravele şi să fie supranumit de aceea *Navigatorul*, iar căpitanilor şi marinarilor săi le-a des-

chis drumul spre Extremul Orient. În această parte de lume, izolaţionismul constituia o dimensiune serioasă a mentalităţii oamenilor, căci şi Japonia s-a blocat în arhipelag începând cu 1617. Şogunii tokugawa au pus mâna pe putere, l-au marginalizat pe împărat, exilându-l într-un fel de la Edo (Tokyo) la Kyoto, i-au exterminat sau alungat pe misionarii portughezi şi spanioli, păstrându-i însă în porturile lor pe comercianţii olandezi care, fiind protestanţi, nu încercau să facă prozelitism. Până la 1854 când autoblocada niponă a fost spartă, olandeza a funcţionat în cancelariile şogunilor şi ca limbă de corespondenţă diplomatică. Bizareria cu care cad adesea zarurile destinului asupra oamenilor a făcut ca cel mai european dintre porturi să fie Nagasaki şi ca bomba de la 9 august 1945, să nu explodeze în centrul oraşului unde fusese programată, ci taman în cartierul olandez care adăpostea şi un turn fortificat plin de prizonieri anglo-americani.

Autocenzura imaginarului

Oricât de dezvoltată a ajuns să fie, tehnologia chineză ea s-a împotmolit pentru că acţiona într-un regim totalitar, sub imperiul arbitrariului. Noutăţile primejdioase aduse din afară cântăreau mai mult pentru unii împăraţi decât perspectiva beneficiilor de pe urma explorării lumii. Apoi, când au sosit europenii în porturile Chinei cu maşinăriile lor ingenioase, localnicii au refuzat să şi le însuşească pe motiv că ele proveneau de la nişte barbari. Atitudinea chinezilor faţă de nou este total diferită de cea occidentală. Ei, deşi au inventat praful de puşcă, nu l-au utilizat decât pentru jocuri de artificii, pentru acte gratuite. Dacă ar fi descoperit ei Europa, pesemne că nu s-ar fi gândit să o supună. În privinţa tiparului pe care tot chinezii l-au

inventat, imaginaţia lor nu a putut renunţa la ideogramele care, figurative fiind în mare măsură, sunt strâns legate de mimetismul realităţii din jur ori de simbolizarea acesteia. În schimb, europenii, cu îndelungatul exerciţiu al reprezentării esenţializate a vorbirii prin relaţia sunet-grafem literal, au izbutit, cu ajutorul tiparului lui Gutenberg ce utiliza numai câteva zeci de piese faţă de miile de amprente mecanice cerute de ideografie, ca în 50 de ani, să imprime mai multe cărţi decât întreaga Chină în câteva secole.

La rândul lor, indienii profesau o atitudine proprie faţă de adevărurile ştiinţelor. Aveau cunoştinţe extrem de avansate în matematici, dar, câtă vreme credinţele hinduiste îi învăţau că viaţa e o suferinţă, trăirea psihică ţine de vulgaritatea materiei, iar realitatea exterioară e o iluzie, nu considerau că merită să-şi comunice rezultatele. Au descoperit cifra zero pe care grecii şi romanii nu o cunoşteau. Ea a ajuns la arabii care au numit-o *sifr*, de unde vocabula neoromanică *cifră*. Azi, când India s-a mai laicizat şi când ştiinţele şi economia încep să nu mai depindă atât de mult de suporturile materiale, ci de instanţele imaterialului, în zona oraşului Hiderabad funcţionează un fel de Sillicon Valley, iar ţara este una din cele mai mari exportatoare de software.

Civilizaţia Islamului s-a blocat în dezvoltarea sa tehnică undeva la nivelul secolului XI. Se răspândise cu o iuţeală uluitoare din deşertul Arabiei până în Himalaya şi până la Atlantic, dar cu excepţia variantei sale otomane, nu şi-a mai asumat riscul expansiunii. Pe mare, de exemplu, arabii nu cutezau să se aventureze departe de coastă din cauza impactului teribil asupra imaginaţiei lor exercitat de legenda muntelui magnetic, cel care smulgea de la distanţă toate cuiele corăbiilor, dezintegrându-le pe valuri. Din acest motiv navele arabe nu cuprindeau piese metalice, elementele fiind

legate cu fibră de nucă de cocos. Când se întâmpla ca legăturile să se rupă sub asalturile unei furtuni, vasul se năruia pur şi simplu şi se spulbera pe mare.

În ceea ce-l priveşte, Egiptul, în antichitatea sa faraonică, a persistat îndelung în epoca bronzului. Arnold Toynbee califica această civilizaţie ca fiind una *pietrificată*. Egiptul nu a îndrăznit să abordeze fierul, blocaj cauzat de efectul psihologic al culorii roşiatice a ruginii. Era culoarea deşertului, a şacalului, dar mai ales a lui Seth, zeul răului, cel ce îl tăiase în bucăţi pe Osiris. De aceea numeroşi istorici au fost mai puţin entuziasmaţi de imensele sarcofage de cuarţ şi aur în care stătea ascuns Tutankhamon, cât de o amuletă de fier găsită sub perna sa mortuară.

Eurocentrismul

Faţă de toate aceste civilizaţii, Europa propune o mutaţie de atitudine: atenţia prioritară acordată acţiunii în raport cu contemplaţia. De aici decurg alte două caracteristici: rolul preponderent acordat individului în relaţie cu colectivitatea umană şi tendinţa permanentă de a aplica practic rezultatele cunoaşterii.

Originile acestei abordări nu se găsesc însă în mediul climatic, în temperamentul oamenilor ori în vreo altă determinaţie de tip material sau fiziologic. Ele pornesc din credinţa creştină, mai exact, din viziunea asupra mântuirii sufletului. Dacă omului i-a fost dată o singură viaţă în care el poate să câştige ori să rateze paradisul, atunci el trebuie să acţioneze în direcţia salvării, nu să aştepte cu pasivitate. În schimb, hindusul, pentru care sufletul migrează, încarnându-se de la o viaţă la alta în diverse

configuraţii, crede că există suficient timp pentru mântuire de-a lungul lanţului infinit de posibile avataruri.

Sursa sigură a prosperităţii nu poate fi decât munca, dar şi în raport cu aceasta, confesiunile creştine dezvoltă abordări diferite. Tradiţia romano-catolică a produs cavalerismul şi morala pe care acesta se întemeiază: încredere în virtuţile personale, devotament faţă de superior, credinţă, fidelitate, îndrăzneală, respect de sine, independenţă, loialitate, deci, personalitate. Catolicismul ca şi ortodoxia cred, în spiritul Evangheliei, că omul se poate izbăvi în funcţie de faptele sale. În schimb, protestantismul susţine că există predestinare, că numai anumiţi inşi sunt sortiţi salvării, iar de aceea, omului de rând îi revine misiunea de a respecta o serie de valori care nu sunt o garanţie a mântuirii, dar măcar pot să reprezinte un semn bun în speranţa acesteia: hărnicia, economia, cinstea, tenacitatea, modestia, incoruptibilitatea. Max Weber a construit pe exemplul acestor valori o teorie realistă în cartea sa *Etica protestantă şi capitalismul*.

Decalajul economic dintre Occidentul creştin şi celelalte civilizaţii nu s-a produs o dată cu revoluţia industrială, ci mai înainte, cam în era Marilor Descoperiri Geografice când se lucra într-o concurenţă neştiută cu China, dar când portughezii, spaniolii, olandezii, englezii şi francezii au avut şi puţină şansă. Din acel moment, nu se mai poate vorbi de Europa ca de un continent printre celelalte, ci de Europa ca paradigma însăşi a continentelor. „Aproape tot ce se întâmplă astăzi pe glob şi se va întâmpla mâine în cosmos, spune Constantin Noica, poartă pecetea Europei, oricât ar pretinde altceva etnografii şi istoricii care descoperă alte lumi, în fond, pentru a le scoate din letargie şi a le jefui de comorile spirituale.“

Din punctul de vedere al producerii valorilor materiale, succesul Euro-

pei şi cel încă mai spectaculos al prelungirii sale directe, America de Nord, se explică prin aceea că sistemul politic i-a permis individului să acumuleze şi să-şi poată face planuri de viitor. Astfel, el a putut să prevadă o dezvoltare economică, să-şi întărească proprietatea care nu a fost supusă capriciilor puterii politice decât în mod excepţional. S-a spus că şi Japonia a manifestat inventivitate tocmai în perioada în care se închisese faţă de lumea din afară, iar mai târziu, niponii au dovedit un cult al muncii apt de a duce la o expansiune economică uimitoare. De remarcat că, dintre toate civilizaţiile, numai cea japoneză a dezvoltat, în ipostaza ei tradiţională, o morală cavalerească asemănătoare cu cea occidentală, chiar mai radicală sub unele aspecte, etica samurailor.

Dar miracolul japonez pare să se fi oprit din zborul său la începutul anilor '90. În primele luni ale anului 2000, o agenţie de rating chiar a retrogradat Ţara Soarelui-Răsare. Este probabil un rezultat al faptului că în insulele nipone, nu individul contează în relaţia cu munca, ci colectivitatea. Insul se supune grupului, iar acesta are o mişcare inerţială, uneori pozitivă, dinamizantă, dar alteori, iată, mişcarea este descendentă, frenatorie. E clar că acolo unde predomină grupul, inventivitatea persoanei are de suferit. Deocamdată, îmbrăcămintea europeană şi tehnicile sale pot fi întâlnite peste tot în lume, ceea ce ar putea fi interpretat ca amprentă cotidiană a eurocentrismului. Dar dacă japonezii, prin noile tehnologii informatice şi de telecomunicaţie, vor aborda producţia mai degrabă individual decât în colectiv, atitudinea lor va fi tot una euro-ofensivă.

OMUL PROBABIL AL NOULUI MILENIU

Utopiile, sumbre sau trandafirii, au cu predilecţie în vedere omul ca gen, ca entitate morală. Mai rar visează ele la perfecţiunea omului ca specie, ca element biologic. O face însă ştiinţa contemporană preschimbând visul în realitate atunci când încearcă să amelioreze specia cugetătoare prin selecţie procreativă. Fireşte că, după acest start, pe cât de discret pe atât de spectaculos, la orizontul mileniului III se profilează clonarea indivizilor umani. De aceea prezentul dosar îndrăzneşte să arunce o privire asupra implicaţiilor generării artificiale a vieţii omeneşti, asupra abolirii hazardului şi a providenţei la ivirea pe lume a semenilor noştri din viitor.

Omul ca produs fiabil

Medicul francez Jacques Testard, unul din pionierii pe plan mondial ai procreaţiei asistate medical, denunţă acum ceea ce el numeşte *selecţia embrionară dinaintea implantării*. Asta pentru că numita selecţie se poate face acum înaintea implantării embrionului în uterul mamei naturale sau al mamei purtătoare. Chiar şi cu ezitările care se mai manifestă, e previzibil faptul că veritabila revoluţie în procreaţia asistată va consta în posibilitatea preidentificării trăsăturilor copilului ce va urma să se nască. Dar, dat fiind că un cuplu produce mai mulţi embrioni în acelaşi timp, va putea fi selecţionat embrionul mai apt a se dezvolta şi a face faţă unei societăţi competitive. Prin urmare, înainte de a fi luat în considerare ca fiinţă umană, ca nouă conştiinţă, ca nouă entitate spirituală, ca virtualitate morală, co-

pilul selecţionat încă din faza de embrion, la concurenţă cu alţi embrioni, va fi evaluat şi tratat ca produs fiabil. Iar dacă pe parcursul procesului de creştere, produsul va da anumite rateuri, ar putea apărea un fenomen psihic precum depresia selecţiei embrionare, regretul că nu a fost lăsat hazardul să opereze. Tehnici noi, drame noi. De data aceasta însă, nu va mai fi vorba de o jucărie sofisticată în mâna omului de care el să dispună după toane sau la care să renunţe. Un om trimis în largul lumii prin mijloacele amintite şi devenit conştient de aceste mijloace ar putea trăi drame de neimaginat. În primul rând, nu se ştie dacă i s-ar părea o fericire deosebită faptul că există. Apoi, ar putea să resimtă ca injustă existenţa lui în detrimentul altor fiinţe umane virtuale, abandonate de dragul său în faza de embrion. Ura unui asemenea om şi a altora aidoma lui, a unei întregi falange la un moment dat, s-ar putea canaliza împotriva ingineriei care a determinat lansarea lor în această lume. Căci nu avem temeiuri a spera că va fi o lume prietenoasă, câtă vreme competiţia pe viaţă şi pe moarte începe la nivel embrionar, prin graţie faţă de unii, condamnare faţă de alţii. Iar o societate împănată cu indivizi selecţionaţi pentru viaţă de virtuţile lor pur organice (căci numai ele pulsează în ipostaza de embrion), o societate locuită pe deasupra de părinţii acestor bioelite precum şi de tehnicienii amintitei selecţii, nu poate fi decât una lipsită de sensibilitate faţă de fiinţele mai slabe şi incapabilă a dezvolta politici compensatorii în favoarea acestora. Altfel spus, o lume căzută în admiraţie faţă de exemplarele puternice, ar risca să capete un caracter nazistoid, întreţinând în plus conflicte ireductibile între specimenele triate spre a fi rezistente, viguroase şi longevive.

Golem şi fraţii săi

Ideea producerii unor fiinţe umane pe căi artificiale de către alţi oameni, trimite la Golem, unul dintre miturile fundamentale ale *Cabalei*. Această carte a ştiinţelor oculte, redactată de înţelepţii evrei din Evul Mediu, spune că un cărturar care ajunge să descopere numele secret al Creatorului, poate, asemenea lui Dumnezeu, să creeze un om, adică un Golem, suflând pur şi simplu asupra unei păpuşi de lut. În *Simbolismul Cabalei*, un specialist ca Gerschom Scholem a adunat toate aceste legende. Într-una se vorbeşte despre un rabin care a creat un Golem, scriindu-i pe frunte cuvântul *Emet* (adevăr – în ebraică). Dar noua făptură a crescut atât de mult încât rabinul nu putea să-i mai atingă fruntea, drept care i-a cerut să se aplece şi să-i lege încălţările. Atunci rabinul a suflat litera *E* de pe fruntea creaturii sale, obţinând cuvântul *Met* ceea ce înseamnă moarte. Faptul a dus la preschimbarea Golemului în pulbere.

Altă legendă arată că, în urma strădaniei unui grup de înţelepţi şi de vrăjitori, a apărut pe lume un Golem care însă ţinea un pumnal în mână. El a cerut să fie ucis cu acea armă, temându-se că, dacă va trăi, va fi idolatrizat de către oameni, ceea ce reprezintă pentru evrei un păcat capital. Poate fi citită aici ipotetica revoltă a omului viitorului adus pe lume prin *vrăjitorii* ştiinţifice, dar nemulţumit de condamnarea sa la viaţă.

Scriitorul austriac Gustav Meyrink, în romanul său *Golem*, descrie o asemenea fiinţă însufleţită de formula magică pe care creatorul ei, un rabin, i-o fixase pe partea interioară a gingiei de sus. Cifrul avea darul de a capta forţele libere din Univers şi de a pune humanoidul în mişcare, în condiţia sa de sclav al sacerdotului. Într-o zi, rabinul a uitat să îndepărteze inscripţia

magică din gura Golemului o dată cu apusul soarelui. Golem s-a apucat să distrugă totul în jur şi ar fi făcut-o până la capăt, dacă rabinul nu i-ar fi stat înainte şi nu ar fi zdrobit plăcuţa cu formula magică. Redus la ţărână şi câteva oase, Golem ar fi fost depus la sinagoga din Praga.

Un frate, nu de sânge, ci de materie imaginară al lui Golem, este monstrul lui Frankenstein din cunoscutul roman negru al lui Mary Shelley.

Visele terapiei genetice

„În ciuda discursurilor optimiste din mass-media, nu există dovezi cu privire la beneficii de pe urma terapiei genetice. Tot ceea ce genetica a putut să facă a fost ca, pe baza unor celule izolate, să producă substanţe care se află la originea unor vaccinuri. De asemenea, ea a identificat, a pus diagnostice. În acest din urmă punct, genetica e foarte performantă. Terapia genetică însă nu funcţionează nici pe animale. Există în schimb o voinţă teribilă de a ascunde acest eşec“, afirmă acelaşi Jacques Testard.

În materie de identificări de tot felul, genetica a ajuns deja destul de departe. De exemplu, în Statele Unite, s-a ajuns la stabilirea regimului alimentar al copiilor în funcţie de anumite specificităţi genetice. Primele de asigurare cresc sau scad în conformitate cu gradul de compatibilitate al persoanei cu profesiunea practicată. Mai mult, savanţii americani care lucrează la decriptarea genomului uman şi-au patentat descoperirile pretinzând bani de la cei ce le utilizează. Noroc cu geneticianul francez Daniel Cohen, conducătorul unei echipe care a progresat chiar mai mult decât americanii în descifrarea genomului. El şi-a publicat rezultatele declarându-le libere de orice servituţi. Academicianul Constantin Bălăceanu-Stolnici se

arată destul de optimist în privinţa şanselor terapiei genetice. În declaraţia pe care a acordat-o în exclusivitate prezentei pagini de Dosar, domnia sa crede că „nu neapărat astăzi, dar în viitorul nu foarte îndepărtat, genele răspunzătoare de anumite boli incurabile vor fi identificate, iar funcţionarea lor corectată sau înlocuită. Se ştie, de exemplu, că idioţenia galactozemică este provocată, în primele luni de viaţă ale copilului, de inexistenţa în organismul lui a unui ferment care să transforme galactoza în glucoză. În felul acesta creierul este afectat iremediabil. Soluţia ar fi ca bebeluşului să nu i se dea lapte în acea perioadă, cu condiţia ca absenţa fermentului să fie identificată la timp. S-ar putea vindeca de asemenea distrofia musculară progresivă care actualmente, îl condamnă la o cumplită moarte lentă pe omul tânăr sau adult. Se vor găsi probabil remedii ale mucoviscidozei, o boală ce constă în încărcarea oaselor şi a arterelor cu o materie de tipul mucozităţilor.“

Tinereţe fără tinereţe

De vreo 20–30 de ani, se realizează clonări ale embrionilor unor organisme vii. Se ia o celulă din cele patru sau opt ale embrionului, se izolează şi, pornindu-se de la aceasta, se generează un nou embrion identic cu primul. Este procesul prin care apar gemenii veritabili, deşi nici măcar gemenii monovitelini nu sunt absolut identici.

Aducerea pe lume prin mijloace artificiale a ovinei Dolly, a demonstrat că procesul de clonare se poate realiza pornindu-se de la datele unui organism adult, adică de la celule deja diferenţiate. Aplicat la om, procesul ar putea să trezească în unii indivizi speranţa ca, prin clonări succesive, copia

iniţială să devină nemuritoare. În februarie 1997, la 24 de ore de la ivirea pe lume a lui Dolly, întreaga presă, într-un consens nemaivăzut înainte, a condamnat spectrul clonajului uman. Oamenilor de ştiinţă şi ziariştilor li s-au adăugat îndată politicienii, în frunte cu Bill Clinton şi Jacques Chirac, iar alături de ei instanţele etice naţionale, continentale, mondiale. Reacţia aceasta a fost una de prim moment, căci în momentul 2, fără a se retrage condamnarea, au apărut anumite modulări de voce. S-a înţeles că identitatea nu ţine în mod esenţial de aspectul genetic ci de ansamblul biografiei individuale.

Nu avertismentele etice sau filosofice îi îngrijorează mai mult pe adepţii clonării, ci o barieră naturală la care nimeni nu s-a gândit. La începutul anului 1999, Harry Griffin de la *Roslin Institute* din Marea Britanie, creatorul ştiinţific al lui Dolly a constatat că, din punct de vedere genetic, ovina clonată nu avea doi ani, atâta cât ar fi trebuit să împlinească în luna februarie, ci şase ani întrucât sistemul ei genetic preluase şi vârsta părinţilor naturali. Este de presupus că acelaşi proces se va produce şi în cazul clonelor umane, determinând renunţarea definitivă la orice intenţie de antropomultiplicare.

A fost avansat însă şi un alt punct de vedere şi anume acela că organismul clonat evoluează mai repede până la vârsta părinţilor săi ca şi cum ar dori să-i ajungă din urmă. E de văzut ce se întâmplă după aceea, dacă ritmul maturizării devine unul obişnuit sau dacă inerţia îmbătrânirii galopante se menţine. La concluzii nu se poate ajunge decât prin observaţii directe asupra fiinţelor clonate până azi. Fenomenul pare a fi nespus de bogat în surprize. Dr. C. Bălăceanu-Stolnici crede că „cu selecţia embrionară şi cu clonarea ne aflăm în faţa unei noi revoluţii galileene, de data asta una

din domeniul biologiei. Ar fi o prostie să se încerce interzicerea procesului. El este ireversibil, însă trebuie ţinut sub control ceea ce înseamnă că e nevoie de reglementări juridice în această privinţă. Şefii politici ai lumii prea s-au grăbit să reacţioneze la apariţia lui Dolly. Totul este să putem şti dacă selecţia indusă de inteligenţa umană este sau nu mai bună decât selecţia naturală.“

Sub masca practicilor eugenice

Eugenismul a suferit condamnări în numele crimelor împotriva umanităţii deoarece el a fost practicat în mod brutal de regimul nazist. Procesul constă în selectarea indivizilor mai dotaţi din punct de vedere biologic, aplicat prin diverse metode nu înainte de naşterea unei fiinţe umane, ci după ce în viaţa unor membri ai societăţii au apărut evidente tare. Cea dintâi teoretizare a selecţiei umane necesară din motive sociale, apare la Thomas Robert Malthus (1766–1834) care publică în 1798 o lucrare neiscălită criticând optimismul mercantilist al vremii sale şi arătând că fericirea socială nu e posibilă întrucât sporul demografic va avea întotdeauna tendinţa de a depăşi creşterea economică. Dacă nu va fi controlată, creşterea populaţiei se va produce în progresie geometrică în timp ce mijloacele de subzistenţă vor cunoaşte doar o progresie aritmetică. Se va ajunge la catastrofă din pricina foametei, a stării precare a sănătăţii şi a inevitabilelor războaie. Marxism-leninismul a denunţat teoria lui Malthus pe motiv că nega posibilitatea fericirii sociale.

Tezele eugeniste au cunoscut o dezvoltare remarcabilă sub pana vărului lui Charles Darwin, anume, sir Francis Galton, autor în 1883 al lucrării

Întrebări despre facultatea umană, prin intermediul căreia pune în circulaţie termenul de *eugenie*. El pleda pentru eliminarea indivizilor cu debilităţi de tot felul, a retardaţilor, a alcoolicilor etc.

În numărul din martie 1999 al revistei „Magazin istoric“, într-o adaptare după presa străină, istoricul Dorin Matei face o sinteză a exceselor eugeniste sau de-a dreptul rasiste din societăţi occidentale cu strălucit panaş democratic. În Elveţia, de pildă, „între 1926–1972, cel puţin 600 de copii de ţigani au fost separaţi în mod forţat de părinţii lor şi plasaţi în orfelinate, case de corecţie sau spitale de psihiatrie şi nu şi-au mai întâlnit părinţii. Operaţiunea a fost subvenţionată din bani publici. În perioada 1988–1993, autorităţile elveţiene au acordat 7,2 milioane dolari victimelor acestei politici abuzive. În revista franceză „L'Express“, se relua o ştire din cotidianul suedez Dagens Nyheter despre procedura de sterilizare la care au fost supuşi între 1935 şi 1976, 62 de mii de suedezi, cel mai adesea contra voinţei lor (...).“

Un model eugenic original, cu iz liberal a fost aplicat şi în Singapore în anii '80. Statul a acordat diplome de calitate vitală unor indivizi, iar pe cei cu diplomă, bărbaţi şi femei, i-a subvenţionat ca să producă. Li s-au conferit prime procreative deloc neglijabile: un apartament, un automobil. Cei nedemni de a avea diplome au primit şi ei bani, dar pentru a se abţine de la a face copii.

Mai nou, pe Internet au apărut oferte de ovocite din partea unor top modele (preţurile trebuie să fie astronomice), pentru cei ce visează să-şi trimită spermatozoizii în aventuri de eprubetă cu frumoasele lumii, absente şi ele, personal, de la festivităţile fecundării. Lor ar fi bine să li se reamintească anecdota cu George Bernard Shaw, bărbat genial, dar nu foarte

arătos. Atracţioasei tinere care visa de la Shaw un copil inteligent ca el şi frumos ca dânsa, dramaturgul i-a răspuns: „Dar dacă iese invers?“

Şansa omului e tot femeia

Un embrion nu este pe jumătate masculin, pe jumătate feminin, ci mai mult feminin. Pentru o clonare, e nevoie pe de o parte de un ovul pe post de receptacol indiferent de sexul fiinţei ce urmează a fi duplicată, iar pe de altă parte, e nevoie de un uter care să poarte sarcina. Cum ştiinţei celei mai extravagante îi va fi foarte greu să omită sau să imite aceste două instanţe biologice feminine, natura umană poate avea speranţe că nu va fi falsificată atât de curând prin artificiile biocopierii.

De partea celor care se tem de Golem şi de monstrul lui Frankenstein se află şi imprevizibilul, o forţă cu adevărat de temut. Justiţia, bunăoară, e paralizată în faţa cazuisticii inedite pe care o antrenează procreaţia asistată şi clonarea. În Australia, de exemplu, un cuplu foarte bogat a decis să aibă un copil printr-un proces de procreaţie asistată medical. Trei embrioni au fost obţinuţi de la părinţi. Nenorocirea a făcut ca între timp, părinţii să moară într-un accident. Medicina şi justiţia se confruntă acum cu următoarele dileme:

a) Să selecteze unul din cei trei embrioni, cel mai înzestrat genetic, pentru a-l aduce la stadiul de fiinţă umană care va moşteni imensa avere a părinţilor.

b) Să urnească spre viaţa umană toţi embrionii, iar aceştia, la momentul potrivit, să intre în posesia averii.

c) Să ardă embrionii care acum sunt păstraţi sub pază straşnică în con-

gelator, iar averea să revină rudelor de proxim grad ale decedaţilor. Fireşte că aceste rude fac presiuni pentru distrugerea virtualităţilor umanoide care sunt bieţii embrioni.

Foarte probabil, drum de întoarcere de la selecţia embrionară şi de la clonare nu există. La fel s-au petrecut lucrurile şi în cazul altor descoperiri ştiinţifice, a altor tehnici. În prezentul stadiu al dezvoltării şi al barbariei noastre, omul poate aşeza pe două talere, sigur fiind că ele se vor menţine multă vreme în echilibru, două fraze de aur ale unor gânditori din domenii opuse: „Ştiinţa găseşte întotdeauna mijloace pentru a-şi repara greşelile“, pretinde profesorul contemporan Jean Bernard de la Sorbona, în timp ce compatriotul său, scriitorul suprarealist Antonin Artaud (1896–1948) scria: „Nu prin intermediul ştiinţei vom vindeca perversiunile abuzive ale ştiinţei.“

MILENIUL III
ŞI PROVOCĂRILE SALE VIZIBILE

Nici o scriere serioasă nu a fixat sfârşitul lumii în anul 2000, aşa cum nu l-a prevăzut nici pentru anul 1000, data unei presupuse mari spaime în Occident şi nici pentru anul 1033, la un mileniu de la crucificarea lui Iisus, alt prilej de emoţii tulburi. Aprinsă de tot felul de superstiţii, groaza de marele final a revenit în 1453, la căderea Constantinopolului sub puterea păgânilor şi apoi, o dată cu împlinirea unei alte cifre rotunde de la naşterea Domnului, în anul 1500. Dar, dacă tot nu s-a terminat cu lumea asta în cursul anului 2000, înseamnă că ne putem încumeta, aşa cum îşi propune s-o facă şi prezentul dosar, să înfruntăm, cel puţin imaginativ şi pe baza informaţiilor pe care le deţinem la ora actuală, câteva din marile provocări ce se profilează la orizontul mileniului III.

Bombele lui Baudrillard

Extrem de originalul gânditor francez Jean Baudrillard susţine că ne aflăm în post-istorie, când a explodat deja „bomba demografică, bomba ecologică, bomba cronologică, încât de cea nucleară nici că mai e nevoie.“ Cu alte cuvinte, omul şi-ar fi distrus lumea în care trăia până mai ieri în plină istorie, ar fi împins realitatea pe un drum descendent, lent şi fără întoarcere. Vina ar purta-o de bună seama era industrială despre care Fernand Braudel spune pe bună dreptate că „a tăiat istoria omenirii în două.“ Dezechilibre majore s-au produs în relaţiile omului cu biosfera întrucât boli care decimau altădată populaţii întregi, au fost eradicate, permiţând sporul de-

mografic. Cu toate acestea, rezistenţa organismului uman în faţa agresiunii microbiene s-a frânt undeva, SIDA fiind doar primul flagel al unei lungi serii de molime care s-ar mai putea produce tocmai în urma şubrezirii sistemului imunitar. Iar cum imunitatea este şi ea o operă de sute de mii de ani a naturii, dezvoltată numai în relaţie cu mediul, lupta pentru redresarea sănătăţii umane va constitui o campanie de lungă durată împotriva unor duşmani nu numai invizibili, ci şi imprevizibili. E foarte probabil ca virusul HIV să nu fie exterior organismului uman ci, ca el să se fi ivit în mediul favorabil microorganismelor asigurat de fiziologia noastră debilizată în era industrială.

Relele viitorului, loviturile dinspre fondul biologic nu vor veni din afară, ci din interior, asemenea unor tare morale. Diversitatea epidemiilor ar putea creşte o dată cu necunoscutele, pentru moment, vicii ale organismelor transgenice. S-a tras deja alarma cu privire la sporirea prin inginerie genetică a rezistenţei la factori dăunători a unor plante utile al căror polen ar putea fi încorporat de buruieni, devenite astfel şi ele inatacabile. „Natura nu face niciodată un pas care să nu fie îndreptat în toate direcţiile“, scria Buffon în secolul XVIII. E de aşteptat ca omul să ştie să găsească remedii la disfuncţiile provocate de el însuşi, numai că efortul său de reparaţie va trebui să fie unul gigantic, incomensurabil mental în momentul de faţă. E adevărat că numeroase lacuri şi râuri poluate au fost limpezite, poate că Marea Aral va fi şi ea recuperată, la fel ca şi unele specii rare, aduse în situaţia de a se înmulţi în captivitate prin fecundare artificială. Pesemne că însuşi organismul subtil al atmosferei adânc intoxicat va fi redresat, dezechilibrele climatice stopate, deşertul oprit din expansiunea sa. Dar modificarea comportamentului lumii vegetale în urma intervenţiilor transgenice şi

forţarea conduitei regnului animal drept consecinţă a clonărilor, vor apărea ca fenomene extrem de greu de ţinut în frâu, dacă nu imposibil. De subliniat că până acum, în pragul mileniului III, omul nu a cutezat niciodată să imprime noi moduri de manifestare intimităţii viului, ci numai materiei anorganice.

Mintea ucenicului vrăjitor

„De bomba nucleară nici că mai e nevoie“, spune Baudrillard, ştiind foarte bine că energia atomului a fost adusă sub control cel puţin la nivelul macrostructurilor: state, guverne, armate, mari companii, firme, etc. Dar nu şi la nivel individual. Materia necesară producerii *Jucăriei*, după cum numea Lawrence Durrell bomba atomică la apariţia ei, poate fi procurată prin diferite mijloace, iar dezvoltarea tehnologică va atinge nivelul (dacă nu l-a şi atins deja) la care un tehnician, lucrând individual ori cu un număr mic de colaboratori, să poată fabrica arma nucleară, utilizând-o în şantaje abominabile. Şantajismul ori alte atitudini similare sunt parcă invitate să se manifeste de mentalitatea zilelor noastre când, cu o agresivitate de acum greu de suportat, sunt promovate valori pur materiale, numai lor li se acordă dreptul de primordialitate şi de supremaţie în aşa-numita *cultură a maselor* care, de fapt, este o noncultură de vreme ce nu cultivă. Tentaţiile sunt tot mai mari, mai irezistibile, la fel şi dorinţa de acaparare a bunurilor sau revolta împotrivă-le.

Spiritul clasic german care a conceput mitul Ucenicului Vrăjitor (incapabil a opri energiile pe care singur le dezlănţuie) şi mitul lui Faust (inapt a cultiva la infinit desfătările vide, noncreative), înţelegea prea bine că ştiinţa

se poate disocia de morală. Este însă şi mai grav că tehnica se poate lipsi fără prea mari probleme de etică, ba mai mult, ea se poate decupla chiar şi de ştiinţă. Curios şi îngrijorător lucru, în a doua jumătate a secolului XX, savanţii albastrei noastre planete nu au descoperit nici o nouă lege în ştiinţă. Ultimele asemenea legi sunt cele ale ciberneticii descoperite de Ştefan Odobleja, dar preluate fără nici o menţiune de Norbert Wiener şi publicate sub numele său în 1948.

La un moment dat, tehnica se va putea reproduce automat pe sine. În viitor, nu va fi nevoie de prea multă inteligenţă pentru creaţia în domeniul ei. E un tip de inteligenţă de care dispun şi termitele, castorii, albinele, păianjenii, delfinii, caracatiţele, iar exemplele de mai sus indică majoritar vietăţi nevertebrate. Într-un anumit an al mileniului următor, combinaţiile tehnice contondente, operaţiuni repetitive cotidiene, vor ajunge la îndemâna oligofrenilor, căci sărăcia cu duhul e de presupus că nu va dispărea atât de uşor.

E de luat în seamă ipoteza că şi pasagerii sau locatarii obiectelor zburătoare neidentificate s-ar prea putea să fie nişte fiinţe inferioare care produc tehnică asemenea furnicilor şi a căror formă de existenţă constă în nomadismul nespiritual prin spaţiu. Asta ar explica necomunicativitatea lor sau, cine ştie, incapacitatea lor organică de a atinge înălţimile abstracte ale comunicării printr-un cod evoluat.

Rasa albă în primejdie

„Civilizaţia europeană este protagonista istoriei câtă vreme nu apare o alta superioară“, declară în sensul realităţii José Ortega y Gasset. Orice s-ar

crede, ea a trezit Asia din somnolenţă, a descoperit America, a smuls Africa din animalitate, a cucerit lumea. Altfel spus, chiar dacă a avut virtuţi culturalizatoare, spiritul Europei, mai precis al celei occidentale, şi-a manifestat vocaţia imperialistă. Astăzi, trage ponoasele acestei vocaţii şi probabil ale păcatelor conexe. Fostele colonii se dezvoltă în interiorul societăţilor metropolitane, în Marea Britanie, Franţa, Olanda, Belgia, Spania, Portugalia iar alături de ele, şi pe teritoriile altor protagoniste ale spiritului occidental precum Germania, Italia, ţările nordice. Africa, Asia, America de Sud migrează din motive economice spre nord-vestul planetei. Fără umanismul dezvoltat paralel cu imperialismul occidental, acceptarea lor nu ar fi posibilă. Ne găsim însă în faţa unui fenomen comparabil cu migraţiile barbarilor spre Bizanţ şi spre Imperiul Roman de Apus, atâta doar că atunci procesul implica grupări mai mult sau mai puţin compacte de populaţie, în timp ce azi şi în viitor, hoardelor le-au luat locul deplasările individuale. Atracţia este asigurată tot de perspectiva traiului mai bun.

Fenomenul implică mai multe consecinţe greu de evaluat până la capăt: parte din aceşti imigranţi, asimilându-se culturii occidentale, vor profesa şi propria lor cultură. Se ştie cât de intens este promovată actualmente peste tot în lume cultura identităţii. Chiar dacă nu va avea prioritate, diferenţa rasială va institui deosebirile culturale în linia firescului. Fapt este că mentalitatea occidentală nu va mai fi dominantă.

La modul global, din nord-vestul planetei şi din Europa face parte şi estul continentului care va deveni inevitabil punct de atracţie pentru mai puţin norocoşii acestei lumi. Se pare că, de data aceasta, spre deosebire de ceea ce s-a întâmplat în urmă cu 1500 de ani, populaţiile în mişcare nu se vor mulţumi să traverseze spaţiul carpato-danubian, ci, refulate din zonele

vest-europene, se vor fixa şi aici.

Este de consemnat un lucru despre care se vorbeşte rar: rasa albă se află în pericol. „Ultimii care vor rezista vor fi ruşii“, spune undeva Emil Cioran. Salvgardarea unor specii precum elefanţii prin fecundare artificială este considerată rezonabilă, în schimb, orice aluzie la conservarea unei rase umane va fi luată drept rasistă. Pe de altă parte, fenomentul metisajului nu poate fi eliminat, întrucât atracţia erotică faţă de altă culoare a pielii rămâne în chip firesc foarte puternică. Pesemne că rasa albă nu va dispărea de tot, fiindcă asemenea celei cu pielea roşie din America de Nord va putea fi păstrată în perimetre sau contexte care să nu lase impresia rezervaţiilor de indieni de astăzi.

Societatea labirintului de sticlă

Toate utopiile socio-politice au schiţat regimuri ale perfecţiunii existenţei, impecabil organizate, geometrizate cu unicul scop al funcţionalităţii. Toate au un aer totalitar. Conflictul dintre autoritatea ideală şi libertatea individuală care ar trebui să fie tot ideală sare în ochi de la început. De fiecare dată, se consideră că tehnologia este de partea puterii, asigurând controlul social integral. Spontaneitatea specifică viului, libertăţii individuale, nonşalanţei este ostracizată undeva, la periferia condamnată a sistemului, în marginile derizorii ale acestuia. Idealul dictatorului este să aibă tehnologia de partea sa, putând astfel să stăpânească o „societate a labirintului de sticlă.“ Prin pereţii ei transparenţi, cetăţenii pot fi supravegheaţi, dar ei nu se pot descurca prin complicata reţea a sistemului. Imaginea, evocând era industrială, un fel de uzină supusă, controlată şi funcţională la modul

absolut, apare în cartea lui Constantin Dumitrescu – *Cetatea totală*.

Mulţi se tem că mileniul III va avea o asemenea înfăţişare. Se ştie că Statele Unite posedă astăzi mijloace tehnice de a spiona prin satelit aproape orice, că băncile americane ţin sub control totul prin reţele de calculatoare şi prin cărţile de credit, în aşa fel încât nonconformismul faţă de sistemul financiar poate conduce la tipuri de excludere socială greu de recuperat. Din satelit pot fi scanate mesajele trimise prin e-mail, iar Internetul nu-şi poate secretiza integral datele.

Din fericire, mijloacele de a construi sunt paralele cu cele de a deconstrui, iar codurile bine protejate sunt sparte de cine nu te aştepţi. Proiectele de societăţi ideal organizate nu ţin niciodată seama de faptul că spontaneitatea inteligenţei individuale, inventivitatea, creativitatea, dorul inovării sunt imposibil de reprimat. Altul este aspectul care prezintă pericol în viitor: manipularea inteligenţelor solitare, depersonalizarea, substituirea eului prin mijloace de comunicare ce nu sunt reprezentabile deocamdată.

Dialectica singurătăţii

Am recurs la un titlu al lui Octavio Paz, *Dialectica singurătăţii*, în tentativa de lămurire a condiţiei individului în lumea viitorului. Se observă încă de astăzi că Internetul, calculatorul duc la un spor de comunicare între oameni, dar şi la abolirea contingenţei lor. Prezenţei unui semen, navigatorul pe Internet îi preferă escalele în porturi îndepărtate. Cunoaşte el astfel mai mulţi oameni? Parţial da şi preponderent nu. Oricât de personalizat ar fi dialogul prin Internet, el aduce mai mult cu un monolog. Autorul mesajului este liber să transmită despre sine nu realitatea pe care o percepe aproapele

său, ci imaginea pe care el o consideră potrivită. Expeditorul poate înlocui informaţiile cu imagini autoreferenţiale, poate lucra liniştit la legenda sa de export. Dând dimensiuni greu de imaginat schimbului de informaţii obiective, Internetul a permis în aceeaşi măsură subiectivităţii din om să-şi dezvolte mitomania, să-şi rezolve fantasmele recurgând la simulacre. Cea mai tristă constă în simularea actului erotic în faţa monitorului, în absenţa partenerei (partenerului), dar în prezenţa activă a unor emisii vizuale şi sonore antropomorfe, adecvate momentului. Imaginea de pe ecran poate să nu aparţină unei fiinţe reale, ci să reprezinte o construcţie de laborator ideală ca ansamblu de forme şi proporţii asemenea frumoasei Kyoko Date, artificiala vedetă feminină a reţelelor japoneze.

Una din dramele viitorului se va juca tocmai pe această scenă a comunicării interpersonale, a personalizării sau depersonalizării comunicării. Mulţi vor prefera lumea virtuală şi nu experienţa imediată, tangibilă, mai tulbure şi mai angajantă, plină de capriciile şi de nervii semenilor, dar vie, concretă, caldă sau rece, odoriferă, imprevizibilă, având stil, având farmec. Realitatea virtuală este uneori consolatoare, dar numai prezenţa semenilor poate fi mântuitoare.

Impactul cu galaxia

Mia de ani care vine reprezintă o durată foarte lungă. Unele din realităţile expuse mai sus, abia iniţiate astăzi ori abia întrevăzute, vor fi pesemne de actualitate pentru următoarea sută de ani. Cert este însă că în viitorul interval de un mileniu, statul-naţiune va dispărea în favoarea unor structuri mondialiste. Bulversarea pe care începutul mondializării o pro-

duce la ora actuală (vezi căderea comunismului, al treilea val tehnologic, post-industrialismul, eşecul Organizaţiei Mondiale a Comerţului la Seattle, vezi migraţiile), se datorează între altele faptului că unele centre de putere doresc să-şi impună cu orice preţ interesele. În principiu, ridicarea întregii lumi la standarde occidentale, oricât de utopic ar fi fenomenul, nu e un lucru imposibil. Numai că omogenizanta elevare nu este realizată de filosofi, nici de cărturari în genere. Ea le aparţine economiştilor, iar aceştia mondializează ceea ce izbutesc ei să priceapă. Nu e de mirare că supun, în mod grobian, diversitatea şi autenticitatea culturală criteriilor profitului ori că, în cel mai bun caz, măsoară valorile spiritului cu prăjina şi cu ocaua, ca şi cum ar vrea să care lumina cu sacul şi umbra cu găleata. Acelaşi scriitor mexican Octavio Paz, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, a publicat un eseu cu titlul *O planetă şi patru sau cinci lumi*, arătând că tensiunile, dar şi un dinamism nemaiîntâlnit pe Terra vor apărea când civilizaţii aparent îngheţate până mai ieri, precum Islamul, India, China, Africa, vor intra în arena istoriei.

Mentalitatea imperialistă a spiritului mondializant, şi el de origine europeană prin prelungirea sa americană, nu se va schimba prea curând. Cotitura va veni probabil o dată cu şocul produs de întâlnirea cu o raţiune extraterestră. Mesajul din cosmos va aduce o altă optică asupra realităţii, alte valori, alte criterii axiologice. Pesemne că adevărul şi binele se vor judeca potrivit aceloraşi repere, dar frumosul va avea cu siguranţă o altă bază.

Impactul cu o inteligenţă extraplanetară va da preţ întoarcerii omului asupra propriilor sale resurse interioare. În acest context, capătă viabilitate şi avertismentul lui André Malraux: „Secolul al XXI-lea va fi religios sau

nu va fi deloc.“ Fără o revoluţie sau evoluţie de ordin moral, tehnologia cea mai avansată va deveni armă de mare primejdie în mâna omului. Nu cred însă că civilizaţia se va autodistruge, în pofida semnelor tot mai elocvente că o catastrofă similară s-ar fi produs *in illo tempore*. „Acest animal enorm care este umanitatea, spunea C. Noica, trebuie să presimtă, să aibă el o tresărire când îi vine sfârşitul.“ Deocamdată *Dihania* (termenul vine de la *duh*) nu dă astfel de semne. Tot Noica mai scrie că „dacă omul va dori să asfalteze planeta, o va asfalta, iar dacă va dori să o înverzească, o va înverzi.“

Există totuşi teama că în ritmul şi cu viteza cu care omul se deplasează spre necunoscut nu va şti să se întoarcă asupra lui însuşi fără impulsul dat de impactul cu suprema alteritate, iar aceasta nu poate fi decât o altă fiinţă inteligentă din univers. De la aceasta, omenirea ar putea să înveţe să se elibereze de sub dictatul arogant al economicului, reamintindu-şi cuvinte tot din cer, vechi de 2000 de ani: „Nu numai cu pâine trăieşte Omul.“

Radu Sergiu Ruba: profil

1954	n. la 14 octombrie, în Ardud, judeţul Satu Mare
1965	îşi pierde vederea, ca urmare a unei afecţiuni congenitale
1974–1978	studii superioare: Facultatea de limbi străine (secţia franceză-engleză), la Universitatea din Bucureşti
1978	se stabileşte definitiv în Bucureşti
1978–1990	profesor de franceză la Liceul pentru deficienţi de vedere (Bucureşti)
1987–1999	redactor şef al revistei *Litera Noastră*, editată în alfabetul Braille şi in regim vizual
din 1989	vicepreşedinte al Asociaţiei Nevăzătorilor din România
1990–1994	inspector în Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei, responsabil cu subsistemul educaţiei speciale pentru deficienţii de vedere

1990–2001 membru în Comisia pentru Acces la Cultură şi Informaţie a Uniunii Europene a Nevăzătorilor

din 1991 vicepreşedinte al Comisiei pentru Acces la Cultură şi Informaţie a Uniunii Europene a Nevăzătorilor

1994–1998 salariat al Asociaţiei Nevăzătorilor din România

1998 înfiinţează Fundaţia *Altmediacom* cu scopuri ştiinţifice şi educaţionale în domeniul informaticii, în beneficiul deficienţilor senzoriali

din 2000 (din nou) redactor şef al revistei *Litera Noastră*

⋆⋆⋆ poet, prozator, eseist, publicist, realizator de emisiuni la *Radiodifuziunea Română*, *Radio Europa Liberă* şi *Radio Europa FM*

⋆⋆⋆ publicistică (în calitate de colaborator permanent) în săptămânalele *Phoenix*, *Tinerama*, *Bucureşti*, în mensualul *Oameni în top* şi în cotidianul *Curentul*

⋆⋆⋆ prezent (cu poezie, proză scurtă şi eseu) în antologii şi almanahuri publicate în România, Australia, Bulgaria, Franţa şi Statele Unite

⋆⋆⋆ premii literare: Premiul Ministerului Afacerilor Externe al Franţei la *Festivalul Internaţional al Nuvelei Francofone*, Paris, 1993; Premiul *Frontiera Poesis* pentru proza poeţilor, Satu Mare, 1998; Premiul Fundaţiei *Gheorghe Ursu* pentru întreaga activitate literară şi socială, Bucureşti, 1998

Radu Sergiu Ruba
Bibliografie selectivă

Spontaneitatea înţeleasă (versuri), Cartea Românească, Bucureşti 1983

Iluzia continuă (versuri), Cartea Românească, Bucureşti 1988

La Zodiac, birjar! – Iubirea şi orientul (poeme în versuri şi proză), Phoenix, Bucureşti 1994

(*ed.*) **Constelaţia Homer**, *Antologia scriitorilor nevăzători din România*, SAS, Bucureşti 1996

Contrabanda memoriei (proză), ASB & Cartea Românească, Bucureşti 1997 [*archives équivalences* 2001]

Dacă pleci în căutarea mea (poeme în versuri şi proză, antologie de autor), Axa, Botoşani 1999 [Colecţia *La Steaua*]

(*ed.*) **Papa Ioan Paul al II-lea şi România** Z 2000, Bucureşti, 1999 (în colaborare)

Marginal (versuri), Dacia, Cluj 2001 [*archives équivalences* 2001]

Traduceri

Michel Tournier **Vineri sau Viaţa sălbatică**, Univers, Bucureşti 1999

Gilles Lipovetsky **A treia femeie**, Univers, Bucureşti 2000 (în colaborare cu Manuela Vrabie)

Nicolas Ancion, Corine Desaszens, Olivier Rolin
(texte în limba franceză, selecţionate în cadrul Proiectului European Literatura Expres 2000)

Cuprins

Prolog **5**

I *Porti franchi* **11**
Cartea favorită a lui Michel Tournier 12
Arborele unei genealogii literare 29
Între mituri şi documente 41
Piesele armurii interioare 55
Panait Istrati nu a fost un aventurier 63
De ce coboară cerul 70
Drama identităţii 95
O casă a caselor 120
Prizonierul din Oranki 133

II De teama sacrului **143**
Amprente vizibile ale divinităţii 144
Mesajul de la Fatima 150

Vanga, un centru al lumii 154
Enigmele Crăciului 170
Nostradamus şi sfârşitul lumii 178
Gérard de Nerval şi originile mitice ale francmasoneriei 185
Destinul cu perechea sa de palme 195

III Nicidecum utopii **207**
Crima de leshilaritate 208
Profeţiile lui Take Ionescu 211
Hilariopolis 218
Nabokov neeclipsat total de Lolita 222
Marimar suntem noi 227
Funcţia spirituală a inimii 231
Bogăţia şi sărăcia naţiunilor 240
Omul probabil al noului mileniu 250
Mileniul III şi provocările sale vizibile 260

Radu Sergiu Ruba – Profil **271**